

Papp Z. Attila – Márton János – Szerbhorváth György

A nemzeti integráció magyarországi elfogadottságának és támogatottságának vizsgálata

MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kutatási beszámoló

Készült a Nemzetstratégiai Kutatóintézet megbízásából a

Tamási Áron Kutatási Program

keretében

Budapest, 2017. április 30.

Tartalom

A magyar nemzeti identitás értelmezési keretei, a magyarságtudat és -politika kutatása (szakirodalmi áttekintő).....	3
Ki a magyar? A nemzet fogalma és a klasszifikációs harcok	3
A nemzeti identitás kutatása Magyarországon	6
A státustörvényről és a kettős állampolgárságról szóló viták kutatása	8
A magyar kormányok és a határon túliak kapcsolatának kutatása	11
Az újnacionalizmus kutatása	15
Magyarországi empirikus kutatások	16
Nemzetközi összehasonlító kutatások	21
Nemzetek egymás tükrében – Erdély és Dél-Szlovákia.....	24
A határon túli magyarokra vonatkozó felmérés leíró statisztikái.....	28
Integráció, nemzeti identitás, társadalmi távolság.....	28
Határon túliakat érintő közpolitikai intézkedések	42
Ismeretek, tájékozódás	52
Médiafogyasztás	67
Nemzeti identitáskonstrukciók és a határon túli magyarokkal szembeni attitűdök.....	74
Magyarsághoz tartozásra épülő identitáscsoportok és főbb jellegzetességeik	75
Identitáskonstrukciók és a határon túli magyarokkal kapcsolatos közvetlen és közvetett tapasztalatok, ismeretek.....	83
A nemzeti identitáscsoportok és az előítéletek rendszere	95
Nemzeti összetartozás és identitás kapcsolatai és társadalmi beágyazottsága	101
Válogatott, illetve felhasznált irodalom.....	111
Melléklet	117

A magyar nemzeti identitás értelmezési keretei, a magyarságtudat és -politika kutatása (szakirodalmi áttekintő)

Ki a magyar? A nemzet fogalma és a klasszifikációs harcok

Már-már közhely, hogy a nemzetről szóló diskurzusnak nemhogy könyvtárnyi irodalma van, de már az ezt áttekintő szakirodalomnak is. A nacionalizmus, a nemzettudat, a nemzetpolitika, a nemzeti identitás magyar nyelvű, illetve magyar nyelven íródott történeti, szociológiai és antropológiai irodalma oly bőséges,¹ hogy e tanulmányban néhány tématerületre koncentrálunk, részben az empirikus kutatásokat emelve ki, mivel ezekben rendszerint találni olyan koncepcionalizálást és operacionalizálást, amely a mi elemzési szempontjainknak is kiinduló pontként szolgálhat.

A 19. századi nemzetépítés, az európai nemzetállamok létrejötte, illetve az ezzel párhuzamos nacionalizmusok megjelenésével a nemzet, a nemzettudat kiemelt témája a közgondolkodásnak Magyarországon is, és különösen fontossá vált a haza, a szülőföld fogalma is az I. és II. világháború, illetve a trianoni, majd a párizsi szerződések után. Ám e fogalmak értelmezésével elsősorban a politikum, azaz politikusok, ideológusok, jó esetben politikai filozófusok, értelmiségiek foglalkoztak, továbbá a sokszor váteszi szerepben tetszelgő írók, publicisták (mindez azonban közel sem magyar sajátosság). *Hogy mi a magyar?, ki a magyar?, mi a nemzet?, ki tekinthető a nemzet tagjának?, milyenek a magyarok (és mások)?* – a 20. és immár a 21. századi magyar közgondolkodás egyik központi, újra és újra felmerülő, gyakran heves vitákat generáló kérdése.

A közelmúltig dolgozta fel az ezzel kapcsolatos ideológiákat, a diskurzusokat, vitákat Gyurgyák János *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története* című, 2007-ben megjelent kötetében. Gyurgyák a 19. századi liberális nacionalizmust, a polgári radikálisok, az urbánusok és népiek, a fajvédők, a szocialisták és a kommunisták nemzetfelfogását is vizsgálja, az egyes irányzatokon belül tehát azokat a válaszokat vizsgálja, amelyek a ki a magyar, mi a magyar kérdésre adtak. Ezen kívül a múltszemléletüket és a történelemkonstrukciójukat is – a múlthoz való viszony mint a nemzeti identitás egyik lehetséges fokmérője az utóbbi idők empirikus kutatásaiban is megjelent. Gyurgyák ezen felül azt is megnézte, milyen magyar sorskérdéseket láttak maguk előtt az egyes irányzatok, milyen jövőképpel bírtak. Emellett azt is, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdést miképpen látták,

¹ Ilyen megfontolásokból az áttekintés végén lévő irodalomjegyzék tartalmaz olyan tételeket is, amelyeket nem dolgoztunk fel, de fontos antropológiai vagy pszichológiai aspektusokat is tartalmaz.

továbbá a hazai zsidósághoz való viszonyuk milyen volt. Gyurgyák egyébként a klasszikusnak mondható renani nemzetdefiníciót tartja a legmegfelelőbbnek, amely a nemzetet „léleknek, eszmének, szellemi princípiumnak” tekinti, ahol „az emlékek gazdag örökségének birtoklása” és a „közös múltszemlélet” a két alappillér. Gyurgyák ugyanakkor igen kritikusan viszonyul a magyar ideológusokra, illetve a politikai elit tagjaira, akik teljesen ellentétes képet alkotnak a nemzetről, a nemzetdiskurzusok során pedig attól sem tartózkodnak, hogy azokat, akik másképpen gondolkodnak e kérdésekről, egyszerűen kizárják a nemzetből.

Fontos kiemelni, hogy „a nacionalizmusra, a nemzeti kisebbségekre vonatkozó szakirodalom által használt fogalmak – nemzet, nemzeti kisebbség, etnikai csoport, nemzeti közösség, nép – igen gyakran összemosódnak, felcserélődnek, vagy éppen helytelenül használják őket” – jegyzi meg Kántor Zoltán és Majtényi Balázs a *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségükről* című kötet előszavában (Kántor – Majtényi 2005: 7-16). Rövid elemzésükben kiemelik, hogy mindig felmerülnek a kérdések, hogy ki határozhatja meg a nemzetet, nemzeti kisebbséget, más csoportokat, ki az, aki beazonosíthatja a kisebbséghez tartozó személyeket? Vajon maguk a csoport tagjai, vagy a nemzetközi közösség, az állam, a tudomány? Hogy csoportokról vagy kategóriákról beszélünk-e a nemzeti/etnikai kisebbségek esetében? Az önmeghatározás számít, vagy inkább a külső meghatározás? Kritikájuk szerint a társadalomtudomány a kisebbségre vonatkozóan kategóriákkal és nem csoportokkal operál, miközben csoportoknak tekinti őket. Nemzeti alapon különböztet meg embereket, akik a történelem során váltak egy nyelv, kultúra és más jellemzők hordozóivá, akiket aztán csoportként kezel. Vagyis a nemzeti elemeket emeli ki és tekinti meghatározónak. Így viszont kétségessé válik, hogy ténylegesen létező entitásokat használ-e a társadalomtudomány, vagy csupán kategorizál. Ily módon a csoport megnevezése körüli szimbolikus harc lényeges elemévé válik a többségi és kisebbségi nemzetpolitikának: „az állam, a nemzeti kisebbség, a nemzetközi szervezetek, a tudomány mind-mind a saját szempontjai szerint igyekeznek meghatározni a nemzeti, etnikai kisebbségeket.” Az etnikai csoportok határai elmosódnak, hogy ki van „belül”, ki esik „kívül”, nagyban függ attól, ki végzi az etnikai besorolást, klasszifikációt. Ez a folyamat pedig nem semleges, objektív folyamat, mert a társadalmi küzdelmek határozzák meg. Ladányi Jánost és Szelényi Ivánt (2001) idézik: „Ennek a küzdelemnek a kimenetelét távolról sem csupán a besorolás tárgyát képező személy társadalmi vagy netalán biológiai-genetikai jellemzői befolyásolják, hanem súlyosan meghatározóak ebben a folyamatban a besorolást végzők érdekei, előítéletei és társadalmi jellemzői.”

Azt is ki kell emelni, hogy a nemzeti és etnikai jelzők közötti különbségtétel korántsem egyértelmű. Leginkább az a vélemény terjedt el, hogy a nemzeti kisebbségnek van anyaországa, az etnikai csoportoknak viszont nincs. Egy másik megközelítés szerint viszont a nemzeti kisebbségek történelmileg az adott területen élnek, úgymond őshonosak, míg az etnikai csoportok bevándorlás révén alakultak ki. Kántor és Majtényi szerint ez a különbségtétel a kisebbségek jogi meghatározásánál talán felhasználható, ám nem sok segítséget nyújt, ha a kisebbségek önszerveződését akarjuk vizsgálni.

E kérdéshez fontos adalék Kiss Tamás 2013-as, a *Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze* című írása. Kiss kiemeli, hogy a magyar nemzet mibenléte már 1990 előtt is a klasszifikációs küzdelem homlokterében állt: „A hatvanas-hetvenes évekre a Kádár-rendszer a nemzet egy állam-központú definícióját intézményesítette, amely – szemben a magyarországi nemzetiségekkel – nem foglalta magába a Kárpát-medence kisebbségi magyar közösségeit és a nyugati diaszpórát. Az előbbiekkal – illetve a trianoni traumával – kapcsolatban a rendszer a kollektív amnéziát szorgalmazta, míg a Magyarországot – jelentős részben politikai okokból – elhagyó nyugati emigránsokat a szocialista hazafiság árulóinak tekintette.” A korabeli, a Tömegkommunikációs Kutatóintézet által készített egykori vizsgálatok pedig arra utalnak, hogy a magyar nemzet államcentrikus értelmezése nem csupán a hivatalos nyilvánosságot uralta, hanem azt a magyar népesség többsége is elfogadta. Kiss szerint „ez a nemzetfelfogás a nyolcvanas években kérdőjeleződött meg, amikor az erdélyi magyarokat érintő jogsérelmek bekerültek a magyar közbeszédbe. 1989 után a magyar nemzetet érintő klasszifikációs küzdelem közvetlen politikai jelentőségre tett szert. Miközben a jobboldal megkísérelte a magyar nemzet kisebbségi magyar közösségeket is magában foglaló verzióját elfogadtatni, a baloldal, illetve a liberális értelmiség számára egyre inkább a jobboldal nacionalizmusával szembeállított ’alkotmányos patriotizmus’² vált az egyik legfőbb eszményképpé. A magyar nemzetet érintő klasszifikációs küzdelem több alkalommal (legélesebben 2001-ben, az Orbán–Nástase paktum vitájában, illetve a kettős állampolgárságra vonatkozó népszavazáskor) közvetlenül érintette a kisebbségi magyarok nemzetszűkületének kérdését. Valójában azonban a magyarországi politikai szereplők számára a kérdés ennél nagyobb tételt bírt: a klasszifikációs küzdelem a magyar politikai közösség jellegét érintő vitához kapcsolódott. Ebben a liberális

² A kifejezés Hannah Arendt egyik tanítványától, Dolf Sternbergertől származik, majd innen vett át Jürgen Habermas szociológus, és így vált ismertté a szakirodalomban. A fogalom 1990 után reneszánszát érte Németországban, ahol az egyesülés után a posztnemzeti alternatíva szinonimájává vált. (Müller 2008)

értelmiség számára kiemelt jelentősége volt az állampolgári és az etnikai nemzetkoncepció egymással élesen szembeállított értelmezésének.”

Kisséhez nagyon hasonló értelmezést fogalmazott meg a státustörvény kapcsán Kántor (2002), illetve a kettős állampolgárságra vonatkozó népszavazás kapcsán Kasznár Veronika Katalin (2014). A nevezett szerzők ezeket a politikai eseményeket a „ki a magyar” kérdésre adott különböző válaszok intézményesítési kísérletének tekintik. Kasznár az állampolgársági törvény 2010-es módosítását is hasonló keretben értelmezi, mondván, hogy az lezárta a magyar nemzet mibenlétét illető korábban nyitott diskurzív teret. Kiss pedig amellettt érvelt, hogy az állampolgársági törvény nem a klasszifikációs küzdelem végpontja, hanem annak egyik állomása és eszköze, mert a magyarországi politikai közösség önértelmezését illetően a változás nem annyira látványos, mint azt a pusztán a jogi keretekre koncentrááló megközelítés sejteti. Mert szerinte igaz ugyan, hogy Magyarország a Kádár-rendszer államcentrikus nemzetértelmezésétől eljutott a könnyített honosításig, „azonban a magyar társadalomban továbbra is igen jól beágyazottak azok a diskurzív panelek, értelmezési sémák, amelyek az erdélyi (illetve általában a kisebbségi) magyarokat nem tekintik a nemzet részének. Miközben a politikai, illetve kulturális mezőben az etnikai és kulturális nemzettudat közötti megkülönböztetésnek van kiemelt szerepe, addig a közvéleményt jobban befolyásolja a jóléti sovinizmus, illetve az ország modernizációs-fejlődési hierarchiában való pozicionálása. Így, miközben jogi szempontból a magyar politikai közösség értelmezése teljes mértékben átalakult, szociológiai értelemben nem sok minden történt 2004. december 5. óta.” Kiss kutatási eredményeikre is hivatkozik, miszerint a kisebbségi magyar közösségekhez való viszony továbbra is mélyen megosztja a magyarországi közvéleményt. (Kiss 27-28.)³ Kiss vitatja az állampolgári és kultúrnemzeti identifikációk dichotomikus használatát, és támadja azt a koncepcionális keretet, amelyből az empirikus kutatások is születtek. A kétféle identifikációról azonban maguk a vitatott szerzők is többször leírták, hogy ezek csak ideáltípusnak tekinthetők, a priori feltételezések, a valóságban hibrid módon vannak jelen. (ld. pl. Örkény 2007).

A nemzeti identitás kutatása Magyarországon

A nemzeti identitás társadalomtudományos vizsgálata, a nacionalizmus-kutatások azonban csak a II. világháború után indultak el, s még később Magyarországon. Azaz a társadalomtudományok – más témákhoz mérten – relatíve későn kezdtek el foglalkozni a nemzeti problematikával.

³ Mint azt később, éppen jelen kutatás eredményei ismertetése alapján látni fogjuk, a politikai és kulturális nemzettudat szembeállítása mesterkélt, a nemzeti identitás-csoportok szintjén a legnagyobbat éppen egy nem kikristályosodott, mindkét nemzetkoncepciót magába foglaló klaszter jelenti.

Elsőként a szociálpszichológusok kutatták, akik a nemzetet társadalmi csoportként határozták meg, s így a nemzeti jellegzetességeket a csoportközi viszonyok rendszerében tanulmányozták. Így került fókuszba a nemzeti identitás fogalma, szerveződése, az etnikai és nemzeti attitűdök vizsgálata, az interetnikus viszonyok leírása, a sztereotípiák és előítéletek működés módja. (Örkény et al. 2007: 8.)

A szociológia csak az utóbbi negyedszázadban fordult jobban a téma irányába, ami azzal magyarázható, hogy hagyományosan gazdasági, társadalmi, regionális, nemzedéki törésvonalak mentén vizsgálja a problémákat, az emberek közti egyenlőtlenségeket, azok okait kutatja. A kulturális rendszereket pedig csak a hatvanas évektől kezdte vizsgálni, s ennek nyomán a nemzeti identitás még később került fókuszba. (Örkény et al. 2007: 8.) Nem kevésbé fontos kiemelni a kisebbségtörténet, a kisebbségsszociológia magyarországi megjelenését, a határon túli tudományos társaságokat, továbbá az intézeteket, egyetemi tanszékeket. Szintén meg kell jegyezni, hogy a nemzeti identitás, a magyarországi kisebbségek és a külföldi magyarok tudományos igényű kutatása összekapcsolódott a romakutatásokkal vagy az antiszemitizmus, a migráció, a bevándorlás stb., sőt akár a populáris kultúra tanulmányozásával is (mint amilyen a nemzeti rock témája).

A témát kutató intézmények közül a következőket emelnénk ki: 1985: Magyarságkutató Intézet; 1991: Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka); 1992: Teleki László Alapítvány (Közép-Európa Intézet); 1992 ELTE-UNESCO Kisebbségsszociológia Tanszék; 1996: Fórum Intézet; 1998: CEU Nacionalizmus Tanulmányok; 2001: MTA Kisebbségkutató Intézet (2013-tól MTA TK KI); 2001: Termini hálózat; 2002: Európai Összehasonlító Kisebbségkutató Közalapítvány; 2006: Identitás Kisebbségkutató Műhely (Zenta); 2007: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Kolozsvár); 2011: BGA Nemzetpolitikai Kutatóintézet; 2012: Nemzetstratégiai Kutatóintézet.

De létrejöttek kevésbé formális műhelyek is, mint a Kulturális Antropológiai Munkacsoport, Dunatáj Intézet, a Terra Recognita Alapítvány. Ki kell emelni a publikációs fórumokat, így az adatbankokat (adatbank.ro // adatbank.sk // adattar.vmmi.org), illetve a témára szakosodó szakmai folyóiratokat, mint a Regio, a Kisebbségkutató, a Pro Minoritate, a Magyar Kisebbség, a Limes, a Fórum, a Létünk, melyek többsége határon túli, de a magyarországi társadalomtudományos folyóiratok mindegyike is érinti e témát.

Ugyanakkor a magyarság diskurzusait, a másokkal való együttélésnek, a másság meg- és kijelölésével foglalkozik a kulturális és szociálantropológia, illetve az etnológia, a sok mindenben

speciális magyar néprajz is, amelyek a magyar nacionalizmus kulturális logikájának megértésére törekednek. Nem mellékesek, sőt, az utóbbi időben az emlékművekről, a kulturális örökségről írott munkák, vagy amelyek egyes múzeumokról, eseményekről szólnak, mint amilyen a Terror Háza vagy a Millenniumi ünnepségsorozat stb., amelyekről, azaz a nemzeti emlékezetpolitikáról, olykor heves viták is zajlottak a nyilvánosságban.

Az 1990-es évek elején az MTA Néprajzi Intézetében Hofer Tamás környezetében dolgoztak többen is a nemzeti kultúra és a népi kultúra és e kettő kapcsolatának kutatásán. Fejős Zoltán révén került előtérbe az amerikai diaszpóra antropológiai kutatása, illetve a 2000-es évek közepén is zajlott egy újabb kutatás (Papp Z. 2008). De kutatók, mint Heller Mária és Rényi Ágnes vizsgálják azt is, miképpen változik a nemzeti identitás az EU-tagsággal összefüggésben. A nemzeti és európai identitás viszonyrendszeréről a Political Capital 2013-ban közölt új kutatási eredményeket, megállapítva, hogy Magyarországon az *európaiság* és a nemzeti önazonossága közti szembenállás felerősödött (minderről lásd Feischmidt 2014).

[A státustörvényről és a kettős állampolgárságról szóló viták kutatása](#)

A 2001. évi LXII törvény a szomszédos államokról élő magyarokról, közismert nevén a státustörvény kapcsán élénk polémia folyt. Az erre vonatkozó dokumentumok, tanulmányok és publicisztika válogatott kötetét Kántor Zoltán (2002a) jegyezte. Ugyancsak a nevéhez fűződik több, a státustörvényről szóló tanulmány. Mint kiindulópontként megállapítja: „A határon túl élő magyarok kérdése a mindenkor magyar kormányok számára megoldandó problémát jelentett, mind a hozzájuk való viszonyulásban, mind a konkrét lépések terén. Elméleti szinten a kettős állampolgárságról szóló vita már korábban elindult, majd ennek nyomán született meg a státustörvény gondolata, amely nevében később kedvezménytörvényre szelődött. Ez jogviszonyt teremtett a határon túl élő magyarokkal, és sokak szemében ekkor egyesült újjá a nemzet, vagyis ez lett a magyar nemzet egységének jogi megjelenítése. Ugyanakkor Kántor szerint 2002-ben nem lehetett eldönteni, hogy a jogszabály az elvándorlást vagy az otthonmaradást segíti-e elő.

A vita során az egyik, hanem a legfontosabb kérdés a törvény hatálya alá kerülő személyek körének meghatározása, azaz a *ki a magyar?* kérdése volt. A szubjektív és objektív kritériumok meghatározása körül folyt a vita, mivel „az identitás szabadságának – szubjektív – elve ütközött a nyelvismeret, illetve a magyar intézményekhez (egyház, párt, szervezet) való tartozás – objektív – kritériumaival. Így a határon túli magyarok jogállásáról szóló vita valójában arról szólt, hogy a határon túl élők közül ki tartozik a nemzethez. A törvény végül úgy próbálta meghatározni a törvény hatálya alá tartozókat, hogy csak a magyar etnokulturális nemzethez tartozók kerüljenek

a hatálya alá (a törvény pedig a magyar igazolvánnyal rendelkező fél nem magyar családtagjainak is hasonló kedvezményeket biztosított, úgy, hogy közben nem kényszerítette őket arra, hogy magyarnak vallják magukat). Kántor nemzetpolitikai értelmezését adta a törvénynek, azaz hogy milyen (jogi) formája, intézményei alakultak ki e kérdésnek, de kiemelte, hogy akadtak, akik az egészre inkább mint magyarországi belpolitikai ügyre tekintettek (hisz a határon túliak támogatása már 1990 óta folyt, intézmények szintjén is).

Mint az ismeretes, 2004. december 5-én népszavazást tartottak a „kettős állampolgárságról, de az eredménytelen lett (minderről lásd a Jogi Fórum összefoglalóját: <http://www.jogiforum.hu/hirek/21969>). A kérdés tartalma valójában a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók (azaz a határon túli magyarok) kedvezményes honosításának kérdése volt. Az állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény már foglalkozott a határon túli magyarok kedvezményes honosításával is: ahhoz kötötte, hogy a kérvényező Magyarországon lakjon és felmenője magyar állampolgár legyen. A népszavazás éppen ezen feltételek enyhítésére tett kísérletet, úgy, hogy a nem itt lakó, magát magyarnak valló más állampolgár honosításához elegendő lett volna a „magyar igazolvány” léte is, illetve egyéb kedvezmények. Magyarán a törvény már akkor is lehetőséget adott a kedvezményes honosításra, a köztársasági elnök a magyarországi lakóhely, a biztos megélhetés alól is felmentést adhatott, ha a kérelmező honosításához a Magyar Köztársaságnak fontos érdeke fűződik.

A népszavazási fiaskója után nagy belpolitikai vita robban ki, s a hatás érezhető volt a határon túliak körében. A népszavazás ugyanakkor nem az egyetlen „próbálkozás” volt a kérdés rendezését illetően. 2009 őszén a vita ismét felélénkült, de az új állampolgársági törvényt végül az új parlament 2010 májusában hozta meg (a 2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról). Az új nemzetpolitika nyomán létrejött könnyített eljárás során a magyar állampolgárság kérelmezőjének azt kell bizonyítani, hogy ő vagy valamely felmenője magyar állampolgár volt, és ismeri a magyar nyelvet.

A nyilvánosságban ezután amiatt kritizálták a törvényt, mert kiderült, a konzulátusokon vagy a magyarországi jegyzők olykor eltekintettek a magyar nyelv ismeretétől: magyarán az nem lehet magyar állampolgár, s így a magyar nemzet részének sem tekinthető, aki nem tudja magát megértetni magyarul. 2015-től már csak a konzulátusokon adható át a kérelem, és a Belügyminisztérium honlapján tájékoztatott arról, mit is várnak el a jelentkezőtől a magyar nyelv ismerete terén: „Ezúton kívánjuk felhívni a figyelmét arra, hogy a magyar állampolgárság egyszerűsített honosítással történő megszerzésének többek között az egyik alapvető törvényi feltétele, hogy a kérelmező kommunikációs szinten értse és beszélje a magyar nyelvet,

honosítási kérelmét önállóan segítség nélkül elő tudja terjeszteni, az ügyintéző által feltett egyszerű kérdésekre önállóan, rövid mondatokban válaszolni tudjon. Amennyiben a nyelvtudás ellenőrzésekor Ön a kellő szintet nem éri el, honosítási kérelmében nem számíthat pozitív döntésre.”⁴

Magyarország Alaptörvényét – azaz új alkotmányát – a Magyar Országgyűlés egy évre rá, 2011. április 25-én hozták meg, és ennek legelején szerepel a *Nemzeti hitvallás*⁵, miszerint „mi, a magyar nemzet tagjai” felelősséggel tartozunk minden magyarért (ami utalás volt az 1990-ben első, szabadon választott magyar miniszterelnök nemzetfelfogására is), kinyilvánítják többek közt, hogy

„Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.

Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.

Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. (...) Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez. (...)

Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

Azaz az alaptörvény egyszerre tesz hitet a kultúrnemzeti és az államnemzeti koncepció mellett is, hiszen az itt élő nemzetiségek is a magyar politikai közösség részei. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény pedig úgy fogalmaz, hogy nemzetiség minden olyan, Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körben számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája, hagyományai különböztetik meg. Ám mivel a kisebbségi, nemzetiségi státusnak nem követelménye az állampolgárság, a Magyarországon élő például lengyel vagy román állampolgárok is az adott nemzetiséghez tartozhatnak. Ám a jogszabály – ahogyan az Alaptörvény sem – nem szól a kisebbségi csoportokhoz tartozás kritériumairól. Erre csak a

4 Lásd: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=600&Itemid=1336&lang=hu#

5 Lásd https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

kisebbségi többletjogok egy szelete utal, „a politikai képviselet vonatkozásában látunk egy erőtlén kísérletet, ahol fennmaradt a korábbi szabályozásban is működő nemzetiségi választói névjegyzék– igaz, az ebben való részvételre itt sem találunk semmiféle előírást.” Ugyanakkor hasonló példára a nemzetközi gyakorlatban van eset. (Pap A. L. 2013: 16). Meg kell jegyezni, hogy a kisebbségek/nemzetiségek politikai képviseletének rendezése régi adóssága a Magyar Országgyűlésnek.

De a kulturális és politikai nemzet fogalmának magyarországi közpolitikai és jogi használatának egyeztetésére is történt kísérlet elméleti szinten, például Szarka László (2007 és 2013) részéről, hogy elképzelhető az, hogy a magyar kulturális nemzetet a magyarországiak és a határon túli magyarok alkotják, a nemzetpolitika ebben az értelemben pedig éppen az, hogy az így értelmezett kulturális nemzetet képviseli. A magyar politikai nemzet részét képező politikai kisebbségek pedig azért tartozhatnak a kulturális nemzethez, mivel e közösségek többes identitásúak, részben tehát magyarok is. Ez a nemzetfelfogás adhatja tehát a befogadó nemzet keretét, amelyből a magyarországi kisebbségek sem maradnak ki. (L. erről Majtényi 2013: 29-30.)

Ugyanakkor az új Alaptörvény kapcsán Majtényi Balázs arra hívta fel a figyelmet, hogy az új nemzetpolitika jegyében abból az olvasható ki, pontosabban a preambul etnikai/kulturális nemzetképéből, hogy a romák ugyan a politikai közösség tagjai, de nem a nemzet részei. (Majtényi 2013: 34.)

A nemzetpolitika 1990 utáni átalakulásáról Kántor Zoltán munkásságára kell itt most röviden felhívni a figyelmet, aki elsősorban az intézményesültség mentén elemzi a magyar-magyar viszonyokat.

A kettős állampolgárságot a kormányzat és a határon túli szervezetek többsége is jelentősnek érezte a nemzet újraegyesítése útján, és várhatóan az új magyar állampolgárok száma akár az egymilliót is elérheti. Ugyanakkor megjósolható volt, hogy a nem EU-tagállamok polgárai, elsősorban Ukrajna és Szerbia magyar polgárai, a magyar útlevéllel élve nagy számban, sőt, tömegesen emigrálnak, elsősorban a nyugat-európai országokba dolgozni.

[A magyar kormányok és a határon túliak kapcsolatának kutatása](#)

A budapesti kormányzatok határon túli/külhoni magyarokkal való kapcsolatáról az 1990-2004-es időszakot tekintve Bárdi Nándor (2004) munkája, a *Tény és való* emelendő ki. Bárdi a határon

túliak magyarságának kutatásáról négy megközelítést emel ki. Az első a szenvedéstörténeti megközelítés, egyfajta mártirológia, amely szerint a kérdést sem megoldani, de még kezelni sem lehet. A konfliktuskezelő megközelítés kiindulópontja, hogy a közép-európai népek igen keveset tudnak egymásról, de ha többet tudnának egymásról, konfliktusok sem lennének, a mindennapi életben az etnikumok valójában jól megvannak egymással. Egy másik irányzat a kérdést a közép-európai összehasonlító társadalomtörténet keretében tárgyalja, és kihangsúlyozza majd, ez az újabb nemzedékek feladata lehet. Bárdi szemlélete a negyedik: a történetet a közösségek újból és újból elinduló (ön)építkezésén keresztül szemlélik, állandó belső és külső válaszok dinamikus rendszereként tekintenek a folyamatokra. A problémák e keretben ugyan nem megoldhatók, de kezelhetők. A határon túli magyarok kisebbségeknek tekinthetők az európai fogalmi keretben, létrejöttüket tekintve ugyanakkor kényszerközösségek, „amelyek nyolcvan év alatt vállalt, akarati közösségekké alakultak”. Egyszerre kellett választ adni a nemzetállami kihívásokra a többség részéről, és ebbe nem csak a szerb, román stb. nemzetépítési folyamatot kell érteni, de azt is, a magyar kormányzatok mit léptek. A „magyar kérdés” ebben az értelemben nem pusztán „nemzeti ügy”, hanem a történetileg változó, sokfelé elágazó politikai-hatalmi érdekek és a kulturális adottságok által meghatározott probléma.

Az egyik fontos, explicit politikai kérdés mindig is az, hogy az euroatlanti integráció tekintetében Magyarország hogyan tudott segíteni a szomszédos országokban, milyen kapcsolatot tudott kiépíteni velük. Emlékezetesek voltak az alapszerződés-viták, de folyamatos kérdés, gyakran újabb probléma, hogy a mindenkorai magyar kormányzat milyen viszonyt alakít ki a magyar kisebbségek politikai elitjeivel, pártaival, szervezeteivel. Szintén politikai kérdés, amely gyakran feszültségeket gerjeszt az adott térségben, hogy a magyar kormányzat miképpen támogatja a helyi autonómiatörekvéseket. A harmadik kérdéskör, hogy a többségi kormányzatok milyen jogokat hajlandóak adni a magyar kisebbségeknek: a magyar nemzeti identitás megőrzéséhez vajon elegendő a nyelvhasználati jogok biztosítása, vagy külön magyar intézményrendszer (egyetemek stb.) kellene.

1990-től sorra alakultak meg a magyar kisebbségek érdekvédelmi szervezetei, politikai pártjai. Ezek némelyike átalakult, gyengült vagy megerősödött, vagy akár meg is szűnt. A baloldali-liberális kormányzatok azt az elvet vallották, hogy mindenkivel tárgyalni kell, illetve az ott élő magyaroknak kell eldönteniük, kit támogatnak, legitim szervezetei pedig milyen politikai célokat tűznek ki maguk elé. A négy legnagyobb, a romániai, a szlovákiai, a szerbiai és az ukrajnai magyar kisebbség helyzete, illetve politikai elitjeik irányai is oly mértékben változtak meg

időközönként, hogy a magyar kormányzatok is eltérő módon próbálkoztak meg a nemzetpolitika, ezen belül is a támogatáspolitikák különböző verzióival.

Bárdi három magyar kormány, az Antall-, a Horn- és az első Orbán-adminisztráció magyarságpolitikáját vetette össze az alapján, milyen érveket használtak, milyen elképzeléstípusok léteztek, és mik lettek 1989 után az általánosan elfogadott alapelvek? (A diaszpórapolitika alakulásáról itt most nincs módunk beszélni.) A stratégiaformáló jövőképek öt csoportba sorolhatók: az első a jobboldali tündérvíz-vízió, mely alapvetően Erdély- és Székelyföld-központú. Az egységes nemzet koncepciója szintén jobboldali, és elsősorban Németh Zsolt-hoz volt köthető, itt a létrejövő kisebbségi intézmények is a centrumhoz kapcsolódnak, azaz a kisebbségi magyar politikum az össznemzeti része. Az akkori baloldal az államközi, külpolitikai problémakezelési módot preferálta, ennek lényege az adott országgal való lehetséges legjobb viszony. Itt a helyi politikai elit önálló, és felelősséget is visel a kisebbségért. A negyedik a regionalista elképzelés, amely a regionális fejlődésre, az együttműködés fejlesztésére koncentrál. Ugyanakkor nyíltan senki nem vállalta fel azt az elképzelést, miszerint a határon túli magyar problematika elmúló, önműködő migrációs és demográfiai folyamat, és a szorványosodás voltaképp, az adatok tükrében, megállíthatatlan.

Az Antall-kormányzat hozta létre a Határon Túli Magyarok Hivatalát, de politikai tárgyalásokat folytatott az akkori Külügyminisztérium is, illetve az Oktatásügyi Minisztérium Határon Túli Főosztálya is programokat indított. A Horn-kormányban a Miniszterelnöki Hivatal és a HTMH között folyt kompetenciaharc a határon túli kérdésekben. Az első Orbán-kormány alatt a külügyminisztérium alá került a HTMH, és a magyarságpolitikát elsősorban a külügy politikai államtitkára, Németh Zsolt vette a kezébe. Az OM mellett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is megjelent a támogatáspolitikában, az OM pedig hozzájárított a Márton Áron Kollégium rendbetételéhez és a határon túli oktatáspolitikai átszervezéséhez. Ezen időszakban hozták meg a státustörvényt, kaphattak magyarigazolványt a határon túli magyarok, és indult el az oktatási segélyek folyósítása is.

Az Antall-kormány doktrínája szerint a határon túli kérdésekben nem lehet az érintetteket képviselők nélkül dönteni, így jöttek létre a támogatáspolitikában a kuratóriumok (Illyés Közalapítvány, OM ösztöndíjtanács, OM könyvkiadási pályázata). Új stratégiai retorika és új programok születtek, amelynek célja már a gazdasági háttér megteremtésének a szükségessége volt, a gazdaságfejlesztés az Új Kézfogás Alapítványon át folyt. A FIDESZ 1998-tól a válságmenedzselő, osztogató támogatáspolitikát mellett a programfinanszírozást erősítette meg.

A Medgyessy-, majd elsősorban a Gyurcsány-kormány magyarságpolitikája a 2004. decemberi érvénytelen népszavazás árnyékában működött, a HTMH-t és az Illyés Alapítványt 2006 végén pedig megszüntették. Ki kell emelni a külhoni magyar egyetemeket létrehozó, azokat működtető alapítványokat, mint a Sapientia Hungariae Alapítvány, melyek mai napig működnek. A II. Orbán-kormány számára a nemzetpolitika kulcskérdéssé vált, de pártpolitikaivá is, hiszen a kettős állampolgárok is megkapták a magyarországi szavazati jogot. A státusiroda-hálózat okafigyottá vált, illetve átalakult, és a honosítási eljárásban kapott szerepet.

Ki kell emelni a gazdaságfejlesztés terén a 2015-ben Szerbiában létrejött Prosperitati Alapítványt, amely több lépcsőben segíti vissza nem térítendő vagy kedvezményes hitellel a vajdasági magyar vállalkozókat, akiknek van magyar állampolgársága is. Előreláthatólag 50 milliárd forint fog szétosztásra kerülni.

Jelen szakirodalmi áttekintésnek nem lehet célja az elmúlt több mint két évtized magyarországi támogatáspolitikájának átfogó értékelése. Egyrészt nem, vagy ritkán születtek ilyen elemzések, másrészt a téma valójában célirányos kutatást igényelne. Kifejezetten az oktatási támogatások vonatkozásában Papp Z. Attila két írásában is kísérletet tett egyfajta szakmai értékelésre a 2002-2006, illetve a 2006-2010-es időszakokra vonatkozóan (Papp 2006, Papp 2010), amelyeket azért ismertetünk itt most az alábbiakban, mert azt gondoljuk a jelzett jelenségek a korábbi támogatáspolitikai általánosabb kihívásaira is fényt vetnek. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az oktatási támogatások rendszere többszereplős, horizontális és vertikális viszonyok egyaránt megtalálhatók benne. A 2000-es évek folyamán a legszembetűnőbb a magyarországi szakmai szereplők hiánya volt, amelynek következtében a prioritások előkészítése során a határozottabb anyaországi és határon túli politika, valamint az érdekérvényesítésben nem annyira sikeres határon túli szakmai szervezetek szerepeltek. A rendszer szereplői között informális és formális egyeztetések zajlottak, a nagyobb projektek támogatása szintjén „munkamegosztás” érvényesült. A támogatások zömében pályázati alapon működtek, de sok esetben csak „színlelt” pályáztatásról volt szó, ugyanis a támogatások „alanyi jogon” jártak, igaz ennek mértéke évente vagy ciklusonként is változott (Sapientia – EMTE támogatása, oktatási-nevelési támogatás, szakmai szervezetek évenkénti, működési támogatása stb.).

A pályázati és pályáztatási kultúra kapcsán a 2000-es évek első évtizedében tervezési bizonytalanság (szakszerűség hiánya), valamint a kooperáció hiánya mellett a pályázási „kisebbségi követelőző” stratégiát is beazonosíthatjuk. A határon túli oktatási támogatások jelentős részének egyetlen legitimitációja a pályázók szerint, az, hogy „jár nekünk”. Bevett módszer volt, hogy ha valamilyen módon korábban létrehoztak (valószínű szintén

magyarországi pályázatokból, közpénzekből) egy intézményt, a továbbiakban már jogos követelésként jelent meg ezen új intézmény fenntartása újabb magyarországi pályázatokból. A pályázati kultúra egy következő eleme pedig a „szenvédéstörténeti” diskurzus jelenléte: a pályázatok során gyakran lehetett találkozni olyasféle indoklással, amely a kisebbségi helyzet elnyomottságára és a többség rosszhiszeműségére épül.

A 2006-2010 közötti támogatási struktúrában mondhatni intézményesült az az elvárás miszerint a konkrét döntéseket egyeztetni kell az egyes régiók kisebbségi érdekvédelmi/politikai szervezeteivel. Mindazonáltal a tényleges döntések nem mindig utaltak a szakmai, oktatásfejlesztési érvekre, annál is inkább, mert nem volt a pályázat-előkészítésben nyilvános, átlátható pontozásos kritérium rendszer beépítve. A korábbi évekhez képest azonban elmozdulásnak tekinthetjük, hogy az ún. „hard”, azaz ingatlanfejlesztési projektek valamelyest háttérbe szorultak, és markánsabban jelentek meg a képzés, továbbképzés igényeire adott támogatási formák. A kiírások tartalmi elemeinél azonban szembetűnő, hogy a kifejezetten új pedagógiai kultúrát megalapozó projektek viszonylag kis arányban jelennek meg.

Az újnacionalizmus kutatása

Itt kell kiemelnünk a *Nemzet a mindennapokban* című, 2014-ben megjelent tanulmánykötetet, amely a mai magyar nacionalizmus hétköznapi és populáris formáiról szól: azokat a beszédmódokat, jelképeket és folyamatokat vizsgálva, ami miatt a nemzet ma is vonzó és fontos mint olyan. A szerzők az újnacionalizmus értelmezési keretében mutatják be, hogy a magyarság mint értékelődik fel a fiatalok, a társadalmi lecsúszástól tartó falusiak, a munkanélküli munkások és a társadalmi státuszuk megerősítésére törekvő középosztálybelieknél. Így Feischmidt Margit a Trianon-kultusz alakulását vizsgálja a populáris emlékezetkultúrában; azt, hogy a 2000-es évek elején-közepén Trianon még egy nacionalista ellenkultúra, illetve ellendiskurzus részeként került be újra a közbeszédbe, a Trianon-émlékezéseket szervezők akkor még jórészt szélsőjobboldali, radikális mozgalmak tagjai voltak, mára viszont Trianon bizonyos értelemben az állami emlékezetpolitika része. És ami lényeges: a Trianon-szimbólum vízváltóként működik a politikai nemzet és a kulturális nemzet vízió között. Másik tanulmányában, *A nemzet varázsa és a szélsőjobboldali szimpátia a fiatalok körében* Feischmidt Margit azt vizsgálta, hogy a szélsőjobboldali politikai elkötelezettség milyen értékrendbeli, ideológiai, illetve életmódbeli preferenciákkal jár együtt.

Az újnacionalizmus diskurzusai: mítoszok és ellenségképek című fejezetben Glózer Rita arról írt a szélsőjobboldalinak nevezett média elemzése révén, hogy miképpen történik meg a „nemzet

helyreállítása” a magyarországi nemzeti radikális mozgalom ellenségtematizáló diskurzusaiban – a nemzeti identitás egyik lényeges eleme az ellenség kijelölése. Kasznár Veronika Katalin pedig a kettős állampolgárságról szóló 2004-2005-ös vitát vizsgálva térképezte fel a versengő nemzetfogalmakat. A szerző szerint ebből a vitából az derült ki, hogy „az állampolgárság vakfolt, a vita megszólalói csak a nemzetfogalma meghatározta keretben tudják tárgyalni. A nemzet fogalmát/fogalmait eközben nem újítják meg, hanem a használatukkor régis-régi, államközi konfliktusok és traumák közben kialakult értelmezői hagyományokhoz nyúlnak vissza. Az, hogy a vita aktorai milyen hagyományt követnek, egyben belpolitikai állásfoglalás is.” (Kasznár 2014: 246)

Magyarországi empirikus kutatások

Lázár Guy úttörő, hetvenes-nyolcvanas évekbeli munkásságának köszönhetően, illetve a Tömegkommunikációs Kutatóintézet közvélemény-kutatásai révén (melynek eredményeit gyakran nyilvánosan nem publikálták, azt csak az ország vezetői, a pártelit tagjai kapták meg) figyelhetők meg fontos tendenciák arról, hogy a magyarságtudat és a nemzetkonceptió korántsem ellentmondásmentes, mivel sokszor keverednek benne az államnemzet- és kultúrnemzet-képzetek elemei. Tóth és Turai (2003) hasonlította össze a rendelkezésre álló adatokat. Így az 1970-es évektől 1996-ig folyamatosan nőtt azok aránya, akik a nyugati országokban élő magyarokat is a magyar nemzet részének tekintették (24%-ról 55%-ra). 45-ről 68%-ra nőtt azok aránya, akik a szomszédos országokban élő magyarokat tekintik a nemzet részének. Viszont némi növekedés után 73, illetve 77%-ról 70%-ra esett azok aránya, akik a Magyarországon élő nemzetiségeket is a nemzet tagjainak tartják. A cigányokra két évben, 1987-ben és 1996-ban kérdeztek rá, 67%-ról 76%-ra nőtt ez az érték, a zsidókra pedig csak 1992-ben kérdeztek rá, és mindegyik más csoporthoz képest érték el a legmagasabb arányt, a 90%-ot.

1983-ban a magyarság legfontosabb kritériumának az önbesorolást tekintették, ezt követte az anyanyelv, az állampolgárság és a származás, 1985-ben viszont már az anyanyelv került az első helyre, és 1992-ben is ez dominált. 1995-ben viszont ismét az önbesorolás bizonyul a legfontosabbnak. A fiatalok és főként a tizenévesek körében – ellentétben a felnőttekkel – az önbesorolás és az anyanyelv mellett az állampolgárság szerepe is felértékelődött. Azaz a magyar nemzetet elsősorban jogi-állampolgári fogalomként kezelték, a magyarságot viszont elsősorban nyelvi-kulturális dimenzióban észlelték. Azaz az attitűdöt a határokon kívül élő magyar kisebbségekkel szemben a nyitás és az elzárkózás egyszerre jellemezte. Az ambivalens avagy ellentmondásos attitűd azt is eredményezi, hogy a kisebbségi magyarok, ha átköltöznek

Magyarországra, metamorfózison esnek át, mert más a megítélésük, ha otthon maradnak, illetve ha az anyaországban telepednek le.

Tóth és Turai összefoglalta a magyar társadalom fogadókészségéről, a szimpátiákról és antipátiákról szóló, 1997 előtti kutatások eredményeit is. Az 1977-ben még igencsak kedvelt oroszok 1983-ra a listáról eltűntek, és a lengyelek pozitív visszajelzése is visszaesett, viszont az Európai Unió etnikumainak felértékelődése volt megfigyelhető a kilencvenes években. A románok 1977 és 1997 közt a legellenszenvesebbek voltak a magyarok számára, kivéve 1994-et, amikor az arabok átvették „az első helyet”. De igen kedvezőtlenek voltak a vélemények a kínaiakról, „a négerekről” és a szerbekről is. Kijelenthető az is a szerzők szerint, hogy „mind a preferencia-sorrendekről, mind a nemzeti sértettségéről, mind az előnyökről és a hátrányokról szóló kutatások jelzik, hogy elvethetjük a ’tárt karok’ illúzióját.” Ám a karok közti távolság sosem statikus, így változott a menekültekhez való viszony is: a teljes elzárkózás kezdeti növekedése 1995 után visszaesett, 2000-ig 30% körüli maradt, aztán újra növekedni kezdett, és már 2002-ben magas értéket mutatott.

A téma egyik első kutatója az 1970-es évektől a szociálpszichológus Csepeli György volt, aki mind elméleti, mind empirikus módon igyekezett feltárni a magyar nemzettudat lényeges dimenzióit (lásd például *Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon a 70-es években*, 1985 és *Csoporttudat – nemzettudat*, 1987 c. kötetét). Noha az adatok a rendszerváltást megelőző évtizedből, azaz az 1983-ból és 1989-ből származtak, Csepeli 1992-ben megjelent kötete, a *Nemzet által homályosan* a műfaj egyik, ha nem az alapműve, tekinthető. Értelmezésében „minden nemzet a társadalmilag teremtett valóság része, létezésében azokhoz kötött, akik tagjait képezik. A nemzeti csoporthoz tartozás lehetősége viszonyok függvénye, melyek végső lényege a történetiség.” Mindez magába foglalja a keletkezés, a fennállás és a jövőbeli bizonytalanság mozzanatát is (Csepeli 1992: 11). Kitér a nemzetté válás folyamatának eltérő történelmi útjaira is, hogyan is keletkezett az állam-, illetve a kultúrnemzet koncepciója, s arra is, hogy az etnocentrikus csoportidentitásokból és az egykori, rendies birodalmi keretkből miként formálódott ki a modern nemzet, és annak milyen társadalmi-lélektani eszköztára alakult ki. Csepeli e két kutatás során az értelmiségiek nemzeti azonosságtudatát és attitűdjeit vizsgálta, vagyis nem az egész magyarországi populációt.

Itt és most nincs módunk az elméleti keret bemutatására, és az empirikus kutatás kapcsán is ki kell emelni, hogy a kutató szerint is torzító lehet az 1983-as vizsgálat, amikor a válaszmegtagadók aránya igen nagyarányú volt, mint az 1989-es, amikor a rendszerváltás érezve a válaszadók sokkal szabadabban válaszoltak. (Csepeli 1992: 131). A nyolcvanas években a nemzeti téma politikai

tabunak számított, és sok értelmiségi, ismert emberek provokációnak vélték, hogy a nemzeti azonosságtudatukról faggatják őket. 1989-ben viszont válaszmegtagadó szinte alig akadt.

1983-ben a válaszadó értelmiségiek 85%-a úgy vélte: mindenki magyar, aki annak vallja magát, viszont az anyanyelv (6%), az állampolgárság (5%) és a származás (2%) alig jutott szerephez. 1989-ben nyolc lehetőséget kínáltak fel, a relatív többség (46%) pedig az önbesorolásra hivatkozva adta meg a választ (magyar vagyok, mert magyarnak érzem magam), 27%-uk viszont származási szempontot jelölt meg (magyarnak születtem). Az anyanyelvre és az állampolgárságra való hivatkozás 1989-ben sem volt gyakori. A magyar értelmiségiekénél tehát az elsődleges szempont az önbesorolás (és nem a külsődleges, „objektív” támpont, mint például az állampolgárság), de a kulturális, majd később a vérségi elemek is előkerültek. (Csepeli 1992: 137-138). Szintén érdekes, hogy a megkérdezettek 43%-a nem volt hajlandó válaszolni a nemzeti karakterre vonatkozó kérdésekre. Felük említett egyszerre jó és rossz magyar tulajdonságokat, csak rosszakat 5%-uk, csak jó tulajdonságokat pedig 2%-uk.

Hogy a nemzeti identitást mennyire komplex módon, áttételesen is lehet vizsgálni, arra jó példa, hogy a megkérdezettek kit tartottak a szellemi életben olyan személyiségnek (politikusok, írók, tudósok, művészek), akiknek a nemzet kérdésében vallott álláspontja orientáló saját álláspontjuk kialakításában? 1983-ban a leggyakrabban említett élő vonatkoztatási személy még Kádár János volt (26%), őt követte Csoóri Sándor (18%), Sütő Andárs (16%), majd Aczél György, Hanák Péter, Pozsgay Imre, Nemeskürty István és Hankiss Elemér. A halottak közül Illyés Gyulát említették legtöbbször (55%), majd Széchenyit, Adyt. 1989-ben az élők közül már Sütő András volt az első (75%), majd Pozsgay Imre (68%), Hankiss Elemér (43%), majd Csoóri Sándor, Csurka István, Konrád György. A halottak közül Illyés, Ady, Németh László került be az első háromba, majd Bibó István és Lukács György. A lista átrajzolódása jól jelez pár dolgot: Sütő révén egy határon túli került előtérbe, az élről kiestek a pártállami politikusok, majd megjelentek olyanok, akik egy-egy új politikai mozgalomhoz, párthoz is köthetőkké váltak. (Csepeli 1992: 147-154.)

Csepeli György úttörő munkássága mutatkozott meg a történelmi attitűdök és értelmezési sémák újszerűbb vizsgálatával – az államalapításról, a történelmi kudarokról és okaikról, az 1848-49-es szabadságharcról. Utóbbi kapcsán 1989-ben előtérbe került a sajtószabadság, a független magyar kormány, a törvény előtti egyenlőség, sőt, az Erdéllyel való egyesülés is 37%-uk említette meg akkor, amikor arra kérték fel őket, hogy a 12 pontból idézzenek fel párat. Ami érdekes, hogy 1989-ben ezt a kérdést nem is kutatták, mivel az 1848-49-es forradalomról 1983-ban konszenzuális kép alakult ki. (Csepeli 1992: 179-178.)

A nemzeti traumákról is megkérdezték az értelmiségieket. A monarchiát megteremtő kiegyezésről a többség (56%) úgy vélte, azzal az osztrákok és a magyarok is jól jártak. Az első világháború kimenetelét a megkérdezettek többsége már negatívan értékelte 1983-ban, és szinte mindegyikük szóba hozta a trianoni békeszerződést, különbség annyiban volt, hogy ezt pusztán tényként említették, vagy direkt értékítéletet is megfogalmaztak. A tényítéletek döntő többsége a békeszerződés által megvont új határokra vonatkozott, az ország 2/3-ának elcsatolására, a népességvesztésre, majd a gazdasági hátrányokra. Ám a megkérdezettek 73%-a pozitívumokat is kiemelt, így a függetlenség megteremtődését, a forradalmi helyzet kialakulását és a nemzeti szempontból homogén társadalom létrejöttét. 1983-ban a többség belenyugvó volt, 63%-uk szerint a határok nem fognak megváltozni, míg 34%-uk nem zárta ki az előnyös változás valószínűségét (Csepeli 1992: 182-190.)

A kutatás a második világháborúval kapcsolatos témákra is kiterjedt. Az 1983-as kimutatta, hogy a világháborús részvétel oktatásként főleg a külső okok tűntek jelentősnek, „mellyel bizonyos belső okok, mint pl. a politikai elit hibáztatása még összeférnek, de semmiképpen sem fér bele a magyar társadalom, a magyar nép felelősségének firtatása”. A megkérdezettek egyharmada a trianoni szerződést okolta, mint ami a második világháború taszította az országot. A többség pedig az ország vezetőit, illetve a náci Németországot okolta (67, illetve 66%). A felkínált három belső ok, mint a földesúri uralkodó osztály, az úri középosztály, a jobboldali eszméktől megfertőzött néptömegek, viszont nem volt népszerű. (Csepeli 1992: 192-193).

A hetvenes évekbeli közvéleménykutatások is már azt mutatták, hogy a magyar közvélemény, de főleg az értelmiségiek úgy látják, a magyarokat egyes országokban hátrányosan megkülönböztetik. A 80-as évekbeli vizsgálatok eredményei is azt mutatták, hogy egyre jelentősebben nőtt (az értelmiségiek közt 94%-ra) azok aránya, akik ezen a véleményen voltak. Mindeközben úgy vélték 1983-ban, a Magyarországon élő kisebbségeknek nem ez a sors jut ki. Ugyanakkor ebben az időben a válaszadóknak nem voltak illúzióik, hogy miképpen lenne javítható a kisebbségben élő magyarok sorsa. A legtöbben, 72-78% úgy vélte, Romániában, Csehszlovákiában és Jugoszláviában e kisebbségek sorsa a zsugorodás-stagnálás lesz, míg a beolvadás esélyét a legnagyobbak Csehszlovákia esetében látták (23%), majd Romániában (23%) és Jugoszláviában (16%). De leginkább a nyugati országokba szakadt magyarok megmaradásával voltak szkeptikusak. Nagyjából hasonlóan ítélték meg a hazai kisebbségi fennmaradási esélyeit, mint a szomszédos országokban élő magyarokét. Hat évvel később hasonló adatokra derült fény. (Csepeli 1992: 204-205)

Egy 1993-as kutatás, melyet 1000 fős, országos reprezentatív mintán végzett a SZONDA IPSOS az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport megbízásából (az összefoglaló tanulmányt lásd: Vásárhelyi 1994), rámutatott arra, hogy a nacionalizmus és a kirekesztés nem tekinthető racionálisnak, az indulatok az egzisztenciális fenyegetettséggel függenek össze. Ugyanakkor a többség gondolkodását „a jelen és a múlt történelmi sajátosságaival és legendáival átszőtt nemzeti öntudat megléte, ám a túlhajtott magyarkodás, valamint a kirekesztő gondolkodás elutasítása jellemzi.” Az akkori vizsgálat szerint a magyarsággal, a nemzettel kapcsolatos kérdések nemigen foglalkoztatták az embereket (5%-ukat nagyon, 31%-uk mondta azt, hogy foglalkoztatja, de 40%-ukat kevésbé, 23%-ukat pedig nem. Még kevésbé – csupán negyedüket – érdekelte őket az a kérdés, ki a jó magyar, ki a hazafi. De az emberek többsége úgy vélte, hogy másokat sokkal inkább érdekel ez a kérdés, mint őt magát. 1993-ban a válaszadók kétötöde látta úgy, hogy valamilyen veszély fenyegeti az országot – a környező országokban dúló háborúk, 5%-uk pedig a bevándorlást, a menekültkérdést jelölte meg, mint ami veszélyezteti az ország biztonságát.

E kutatás során arra is rákérdeztek, ki mi alapján tekinthető magyarnak. A többség a legfontosabbnak azt tartotta, magyarnak vallja-e magát valaki. Majd következett a magyar anyanyelv, harmadik helyen pedig a magyar állampolgárság. Legkevésbé a származást, az ősoket, illetve a születési helyet tartották mérvadónak. Ezt úgy értelmezték, hogy a többség, 59 százalék liberális, kirekesztőn viszont csak 17 százalék, maradékuk pedig ambivalens – legalábbis Vásárhelyi Mária a létrehozott csoportokat így nevezte el..

Vizsgálták a határon túli magyarokkal szembeni viszonyt is: „igen-igen szövevényes, zavaros és önellentmondásokkal terhes képet” láttak. Az emberek kétharmada nagyon súlyos, illetve súlyos problémának tartotta a menekültek számának növekedését – a rendszerváltás éveiben sokan érkeztek Erdélyből, illetve a háborúk miatt a volt Jugoszláviából, és a növekvő munkanélküliség időszakában konkurenciát láttak a határon túli magyarokban is. A szociálisan leszakadó, anyagilag ellehetetlenülő rétegekben volt a legnagyobb a félelem. A válaszadók majd negyede, 23%-uk vélte ekkor úgy, hogy a határon túl élő magyaroknak „az egyetlen megoldás a *beletörődés és a beolvadás*”, azaz semmiféle szolidaritást nem vállaltak. További 22%-uk volt nevezhető *problemaelhárító*nak, ti. hogy a kérdéssel foglalkozzanak a nemzetközi szervezetek, a nagypolitika, a kormány, nem szabad bírálni az adott országokat, az csak rontana az ott élő magyarok helyzetén. 23%-uk pedig a konszenzuskeresésben látta a megoldást, vagyis hogy a kisebbségi magyarok a helyi többséggel, kormánnyal egyeznek meg. Egy elenyésző kisebbségre, 6%-ukra volt jellemző a tudatosan vállalt és konzervens irredentizmus. Ám például

11%-uk egyszerre állította azt, hogy a szomszédos országokban élő magyarok problémáját az oldaná meg, ha visszacsatolnák a magyarlakta területeket Magyarországhoz, de azzal is egyetértettek, hogy az ott élő magyarok törődjenek bele helyzetükbe.

Vásárhelyi Mária szerint a megkérdezettek többsége (59%-uk) a Gesellschaft (társadalom) idióma szerint viszonyul a magyar identitáshoz, amit a liberális értelmiségi elit is képvisel. Míg akkor csak egy kisebbség ragaszkodott a Gemeinschaft (közösség) idiómához, amit viszont a konzervatív értelmiség népszerűsített. De az is kiderült, hogy előbbi azok az urbánus válaszadók támogatták, akik 1945 után születtek, magasabb társadalmi-gazdasági státusba jutottak, és nem élték meg hátrányként a rendszerváltást. A Gemeinschaft típusú orientáció az idősebbekre és a tanulatlanabb vidéki népességre volt jellemzőbb, akik 1945 előtt születtek és a rendszerváltás vesztesei lettek.

Nemzetközi összehasonlító kutatások

Az első szociológiai empirikus, szisztematikus nemzetközi összehasonlító kutatás 1995-ben zajlott le. A kutatók arra voltak kíváncsiak, „hogy a kollektív, ideologikus eredetű kognitív és effektív elemek milyen változásokba szerveződve vesznek részt az individuálisan átélt nemzeti hovatartozás és identitás működtetésében.” Az adatbázis az International Social Survey Program (ISSP) keretében részt vevő országok reprezentatív mintáinak megkérdezésével történt. (Örkény et al. 1997: 8.) 1995-ben 23 ország vett részt a kutatásban (de ezen belül külön Németország nyugati és keleti fele) – összesen 30894 embert kérdeztek meg, Magyarországon 1000-et. 2003-ban viszont már 33 országban (utóbbi esetében az izraeli zsidók és arabok külön-külön) 44170 embert, Magyarországon 1021-et. A végső adategyüttesben 52 mért tudati változó érintette valamiképp a nemzeti tudat és ideológia, a xenofóbia különféle aspektusait. (Örkény et al. 2007: 116-119.)

Az első vizsgálat kapcsán (lásd Csepeli – Örkény 1998) – már nyilvánvaló vált, „hogy a nemzeti érzés és tudatvilág tartalékai korántsem merültek ki” (Örkény et al. 2007: 9.), és ez igaz Európa nyugati, de keleti országaira is. Utóbbiak esetében – a keleti itt a hidegháború logikája szerint határozódott meg – látszott, hogy a nemzeti identitás nem csak átvészelte az államszocializmus negyven évét, de még meg is erősödött, mivel létrejöttek a korábban nélkülözött nemzetállami keretek. (Örkény et al. 2007: 9.)

A magyarországi elemzés a második felmérés, 2003 után azokat az országokat vette figyelembe, amelyek 2004. május elsején az Európai Unió tagjai voltak vagy lettek, az összehasonlítás pedig 11 országra terjedt ki, három országcsoporthot képezve. A hipotézis szerint Nyugat-Európában

nagyobb azok aránya, „akik nemzeti identitását az inkluzivitás, a tolerancia, a politikai lojalitás és az önmeghatározás szabja meg. Ezzel szemben a kultúrnemzeti típus mai továbbélését az exkluzivitás, az intolerancia és az etnocentrizmus fogja mutatni. Ám az 1995-ös vizsgálat azt bizonyította inkább, hogy ha komplex módon vizsgáljuk a nemzeti identitást, „az empirikusan tapasztalt különbségek ellentmondhatnak az *a priori* felállított történeti-politikai identitástípusok alapján várható megkülönböztetéseknek, azaz politikai, illetve kulturális nemzetfelfogás vegytiszta elkülönítése nem lehetséges.” A nyolc évvel későbbi vizsgálat adatai megerősítették mindezt, ti. hogy „a nemzeti identitás regionálisan elkülönülő politikai és kulturális mintázata külön-külön nem létezik.” (Örkény et al. 2007: 25.)

Az elemzők először a nemzeti identitás lélektani elemeit vizsgálták, majd a nemzeti érzésvilág különféle tipikus megjelenéseit, végül azt, hogy a társadalomlélektani komponensek együttesen hogyan hatnak a nacionalizmusra, az idegenellenességre, az Európa-pártiságra, s mindez milyen politikai következményekkel, értékdilemmákkal, feszültségekkel járhat együtt. (Örkény et al. 2007: 27.)

Először „az azonosulás táguló köreit” vizsgálták, a spontán nemzeti identitás – mennyire azonosulnak a környékkel, a várossal, a régióval, országukkal, Európával. 1995-ben Európában szinte mindenütt a szűkebb-tágabb fizikai-földrajzi környezet igen vonzó azonosulási lehetőséget adott, azaz „a spontán nemzeti azonosulás alapvető érzelmi komponensét képező országgözeltség mindenütt magas értéket mutat”. Azaz a történelmi utaktól függetlenül a nemzeti csoport elképzelése jelentős összetartó erő mindenütt. Magyarország a négyfokú skálán az országgal való azonosulás terén a legmagasabb átlagértéket mutatta (3,75 – a németeknél pedig a legalacsonyabb volt, 3,01, illetve 3,07). A szerzők szerint „a *nemzeti test* (kiemelés az eredetiben) érzése ott erősebb, ahol a nemzeti identitás „inkább az ország jelentését sokféleképpen értelmező kultúrnemzeti örökségből, s kevésbé az egyértelmű politikai-jogi meghatározottságból táplálkozik”. Az unió 2004-es bővülése pedig gyengítette az Európához való tartozás iránti érzelmi elkötelezettséget (...) Másfelől pedig a lokális identitásoknak azok a fajtái, amelyek a nemzethez vagy az Európához való tartozást nem hordozzák, teljesen elvesztették jelentőségüket.” Azaz ebben az időszakban a spontán nemzeti identitás reneszánszát figyelték meg a kutatók (Örkény et al. 2007: 28-29.)

1995-ben a nemzeti kategorizációt hét területen mérték (születési hely, állampolgárság, lakóhely, anyanyelv, vallás, politikai lojalitás, öndefiníció). A születési hely minden országban fontos a nemzeti azonosságérzethez (kivéve a németeket, hollandokat és svédeket). Az állampolgárság mindenütt magas értékkel szerepel, ez azt jelzi, az államnemzeti létnek alapvető és

nélkülözhetetlen jogi kelléke. A *huzamos ott-tartózkodás* pedig közel olyan erős kizáró szempont volt, mint a születési hely, amit nem lehet megszerezni, s ez arra utalt, a bevándorlóknak már ekkor sem volt könnyű helyzetük Európában. Mind közül az anyanyelv bizonyult az egyik legfontosabb ismérvnek – Magyarországon volt ez az érték a legmagasabb, 3,8-as átlag egy négyfokú skálán), a vallásnak viszont sehol sincs döntő szerepe a nemzeti hovatartozás megállapításánál. A politikai lojalitást viszont mindenütt fontos alkotóeleme a konstruált nemzeti identitásnak – kivéve Magyarországot! (Csak itt kisebb ez az érték 3-nál.) A rendszerváltás után a kutatások arra utaltak, hogy a politikai intézményekkel kapcsolatos bizalmatlanság nagy: „A rendszerváltás okozta frusztráció mellett a magyarok nemzeti identitásképző politikaellenességét történelmi okok is motiválhatják” – ti. hogy a magyarok sokáig birodalmi keretek közt éltek, államuk nem volt független, s „a látszatfüggetlenségben élő magyar társadalom politikai kultúrájában a nemzeti identitás része lett az idegenséggel azonosított hatalommal és politikával való szembenállás, gyanakvás és bizalmatlanság.” A szerzők mindezek alapján leszögezték, hogy az eredeti hipotézissel szemben „nem a *politikai-kulturális nemzet* dichotómia mentén szerveződik a nemzeti identitás, hanem egy szigorú, sok kritérium teljesülését megkívánó elgondolástól tart a megengedőbb, ezen kritériumok teljesülését kevésbé megkívánó elképzelés felé.” (Örkény et al. 2007: 33-35.)

Az etnocentrizmus kapcsán a legfontosabb megállapítás, hogy annak értéke időben nem változott, de az EU-alapító országokat kivéve mindenütt átstrukturálódott: a klasszikus etnocentrizmus erősödött, az országfőlényel nem párosuló állampolgári főlényérzet viszont csökkent (Örkény et al. 2007: 37.) A nemzeti büszkeség igazolását, illetve a szégyenérzetet is mérték. Előbbi Magyarországon esetében a 11 ország közül az ötödik legalacsonyabb érték volt, de 8 év alatt 40%-ról 50%-ra nőtt, a 10 százalékpontos növekedés pedig a legmagasabb, és az öt legbüszkébb nemzet közé tornázta fel magát, ezzel kitűnve a frissen csatlakozó országok közül (Örkény et al. 2007: 42-43.)

A nemzeti ideológia egyes tételeinek elfogadását négy dimenzió mentén vizsgálták: a gazdasági-, politikai-, kulturális nacionalizmus, valamint a globalizációpártiság révén (utóbbi esetében épp Magyarországon volt a legnagyobb az érték). Az egyik érdekesség a földfetisizmus – azaz a külföldiek földvásárlásának az elutasítása; ez 1995-ben a később csatlakozók esetében igen magas értékű volt. De ha mérsékelten is, ezeken a területeken is elindult egy európai egységesülési folyamat, csökkent a földfetisizmus. A politikai nacionalizmus terén az országok többsége viszonylag magas, a közepesnél erősebb, de elmarad a gazdasági nacionalizmus erejétől

elmarad. A kulturális és a politikai nacionalizmus a közép- és kelet-európai országokban, illetve a posztszocialista országokban érvényesült a legerőteljesebben (Örkény et al. 2007: 47-49.)

Ezen vizsgált időszakban a nemzetállam radikálisan átalakult, a lappangó regionális identitások újraéledtek, amit korábban elfojtott a nemzetállami fejlődés, továbbá „a homogenizációs hatások jelentős konfliktuspotenciált halmoztak fel az asszimilálatlan, ugyancsak nemzeti aspirációkat tápláló kisebbségekkel szemben”. Emiatt vált fontossá a többség-kisebbség közti viszonyokkal kapcsolatos attitűdök vizsgálata, az asszimilációs kényszerekkel, a bevándorlással kapcsolatos nézetek kutatása. Nyugaton a bevándorlók által felhalmozott gazdasági hasznot inkább értékelik, Kelet-Európában a multikulturalizmus iránt viszont nincs kereslet, és néhány országot kivéve mindenütt erős támogatottságú az a nézet, hogy a bevándorlók számának növekedése nem üdvös. Különösen népszerűtlen volt a bevándorlás gondolata Magyarországon is (a lettek, csehek, olaszok és britek mellett). A xenofóbia terén sem volt más a helyzet: 1995-ben leginkább a posztszocialista országokban erős volt az idegenellenesség. De 2003-ra ezekben az országokban valamelyest nőtt a befogadó attitűd, s csökkent az idegenellenesség, valamint csökkent „azoknak az aránya, akik az idegenekkel szembeni ellenérzéseiket asszimilációs szándékokkal kapcsolták össze.” De ettől függetlenül e régióban még mindig magas azok aránya, „akik idegenellenességüket szegregációs törekvésekkel társítják”. (Örkény et al. 2007: 52-56.)

Nemzetek egymás tükrében – Erdély és Dél-Szlovákia

Az ELTE Kisebbségsszociológiai Tanszéke és a szlovákiai Márai Sándor Alapítvány 1996-ban Kárpát-projekt címen a Kárpát-medencében együtt élő nemzeti többségi és kisebbségi csoportok közötti viszonyok szociológiai és szociálpszichológiai vizsgálatába fogott. A Csepeli György, Örkény Antal és Székelyi Mária által írt kötet *Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében* címmel jelent meg 2002-ben.

A kutatás a *társadalmi és politikai tudattartalmak* mellett a nemzeti identitás vizsgálatát helyezte középpontba. Az első kérdéskör a nemzeti érzést vizsgálta, abból kiindulva, „hogy a mindennapi szóhasználatban büszkeségként emlegetett természetes pozitív érzés a Kárpát-medence minden nemzeti csoportjában elevenen él”, és legfeljebb intenzitásuk más.

Az identitás pozitív eleme élteti az „itt élned, halnod kell” hazafias maximáját. A hazafiasság kapcsán kérdeztek rá arra, hogy készen állnak-e arra, hogy elhagyják szülőföldjüket.

A második kérdéskör a politikai és kulturális nemzeti identitást vizsgálta: „a közép- és kelet-európai nemzetállamok jellegzetes problémája, hogy a nemzet kulturális határai nem esnek

egybe az állam politikai határaival, amelyen belül az állampolgárok élnek.” Emiatt mindenütt találhatunk olyan kisebbségeket, amelyek tagjai állampolgárként a többségi nemzet tagjainak nevezhetik magukat, azonban kulturális és érzelmi hovatartozás szerint a saját nemzeti csoport tagjainak gondolják magukat, és ezt az elképzelést nem hajlandók az állampolgári meghatározáshoz igazítani.

A harmadik kérdéskör az etnocentrizmus felől közelített, amely a nemzeti azonosulásból táplálkozva „a saját nemzet más nemzetekkel való összehasonlításának fölényérzetet biztosító archaikus mintája.” Az összehasonlításra vállalkozók pedig előszeretettel hivatkoznak elvileg mérhetetlen és ily módon összehasonlíthatatlan kulturális, politikai, erkölcsi teljesítményekre. Az etnocentrizmus részint a saját csoport felülbecslését, részint a másik csoport lebecsülését foglalja magában.

A negyedik téma az auto- és heterosztereotípiák voltak, és a nemzeteket összevető vizsgálat kettős struktúrára mutatott rá: az egyik a kompetencia, a másik a moralitás. Mivel a Kárpát-medence országaiban a politikai és a kulturális nemzeti identitás nem feltétlenül esik egybe, a saját csoport és a másik csoport definiálásakor mind az állampolgárság mind a kulturális nemzeti identitás szempontjait figyelembe vettük. Ezáltal a magyar, a román, illetve a szlovák válaszadó négy célcsoportot tudott sztereotipizálni a struktúra mentén: az erkölcsi struktúra mentén pozitív sztereotípiát volt a segítőkész és a toleráns, míg negatív az erőszakos és az önző; a kompetencia struktúrájában pedig pozitív tulajdonság az intelligens és a versenyszellemű, míg negatív a lusta és tehetetlen.

A kutatásnak volt egy harmadik nagy kérdéscsoportja is, mely a többség-kisebbség viszonyt igyekezett feltárni, megkérdezve, az emberek miként ítélik meg és miként élik meg a maguk életében azt a viszonyt, amelynek egyik résztvevője a kulturális értelemben vett nemzeti többség, a másik pedig a kulturális értelemben vett nemzeti kisebbség.

A Kárpát-projekt keretében a kutatók először is az együttélés reprezentációit vizsgálták Erdélyben 1997 végén, azaz erdélyi románokat és magyarokat. A veszélyek rangsorolásában a magyarok és a románok hasonló gondolkodási mintákat követnek, azzal, hogy a román minta a román minta valamivel súlyosabb problémának érzékeli a külső fenyegetettséget és a bevándorlást, mint a magyar. De figyelemre méltó, hogy a magyarok nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az anyagi és egzisztenciális gondoknak és fenyegetettségnek, mint az etnikai hovatartozásból származó konfliktusoknak.

A külföldre irányuló elvándorlási hajlandóságot nézve pedig azt találták, hogy a romániai magyaroké és románoké világviszonylatban is egyedülállóan magas. A magyaroknál főképp idősebbeket és alacsonyabb státusúak azok, akik sehova sem költöznének el szívesen, illetve akik kizárólag Magyarországra fontolgatják az átköltözést. Ezzel szemben a Nyugat felé orientálódók főképp fiatalok és magasabb társadalmi státusúak voltak.

A magyar nemzeti identitás kapcsán készült hasonló tanulmányok eredményeivel összehangban a nemzeti identitás ismérvei közül a romániai magyarok is a nemzeti önazonosulást tartották ekkor (is) a legfontosabbnak. A vallási kötődés (ami másutt, illetve Magyarországon nem jellemző annyira) és a származás szintén magas értékeket kapott, alapul szolgálva az erdélyi magyarok és nem-magyarok között húzódó határvonalak kijelöléséhez. Az állampolgárság viszont két évtizeddel ezelőtt nem volt tekinthető az Erdélyben élő magyarok számára a nemzeti azonosulás eszközének.

Az etnocentrizmust kutatva azt találták, hogy az elsősorban az iskolai végzettségtől függ. Mindkét nemzet esetében annál inkább hajlamos valaki a *korrekt önkritikára*, minél magasabb az iskolázottsága.

Az auto- és heterosztípiák esetében hasonlóság figyelhető meg az erdélyi magyarok és erdélyi románok között: előnyben részesítik a kollektív önkép pozitív vonásait, illetve és elutasítják negatív vonásait. Az intelligencia, a versenyszellem és a tolerancia különösen kedvelt jellemzők, míg a tehetetlenség és az erőszakosság elutasított jellemzők. Az etnikai ingroupok kevésbé kedveltek. Az erdélyi románok több kritikát fogalmaznak meg a Moldáviában élő románokkal szemben, mint az erdélyi magyarok a magyarországi magyarok kapcsán. Különösen fontos az a tény, hogy az utóbbi csoport versenytársként jelenik meg az előbbi számára.

Dél-Szlovákiában 1998-ban vizsgálták az ott élő magyarokat és szlovákokat. Míg Erdélyben a gazdasági válság, az egyenlőtlenségek növekedése és a szegénység foglalkoztatta leginkább az embereket, addig Dél-Szlovákiában a bűnözés került az első helyre. Az etnikai konfliktusoktól való félelem a 10 közül csak a hatodik helyre került, a bevándorlástól való félelem pedig az utolsó előttire.

Akárcsak Erdélyben, Dél-Szlovákiában is látható volt a magyarok esetében, hogy elvándorolnának a jobb megélhetés reményében, ám „ennek a modernizációs váagnak ellene hat a kulturálisan homogén környezet elvesztésétől való félelem és a szimbolikus szülőföldhöz,

az anyaországához való ragaszkodás.” Itt is a magasabb státusúak gondolnak költözésre, a megélhetési gonddal küszködők, az alacsony iskolai végzettségűek viszont inkább maradnának szülőhelyükön.

Érdekes vizsgálati kérdés volt a nemzeti-etnikai tér észlelése, ti. hogy a Felvidéken együtt élő magyarok és szlovákok mekkorának képzelik a saját és a másik csoport kiterjedését. A magyar kisebbség tagjai átlagosan kisebbnek látják magukat, mint a többség. A kisebbség létszámának becsült átlaga a magyarok esetében egymillió alatt volt, míg a többség esetében a létszámbebecslések átlaga meghaladta ezt a számot. A szlovákok létszámát a magyarok átlagosan 4,2 millióra becsülik. Ezzel szemben a többség a maga létszámát átlagosan valamivel nagyobbra: 4,7 millióra becsülte.

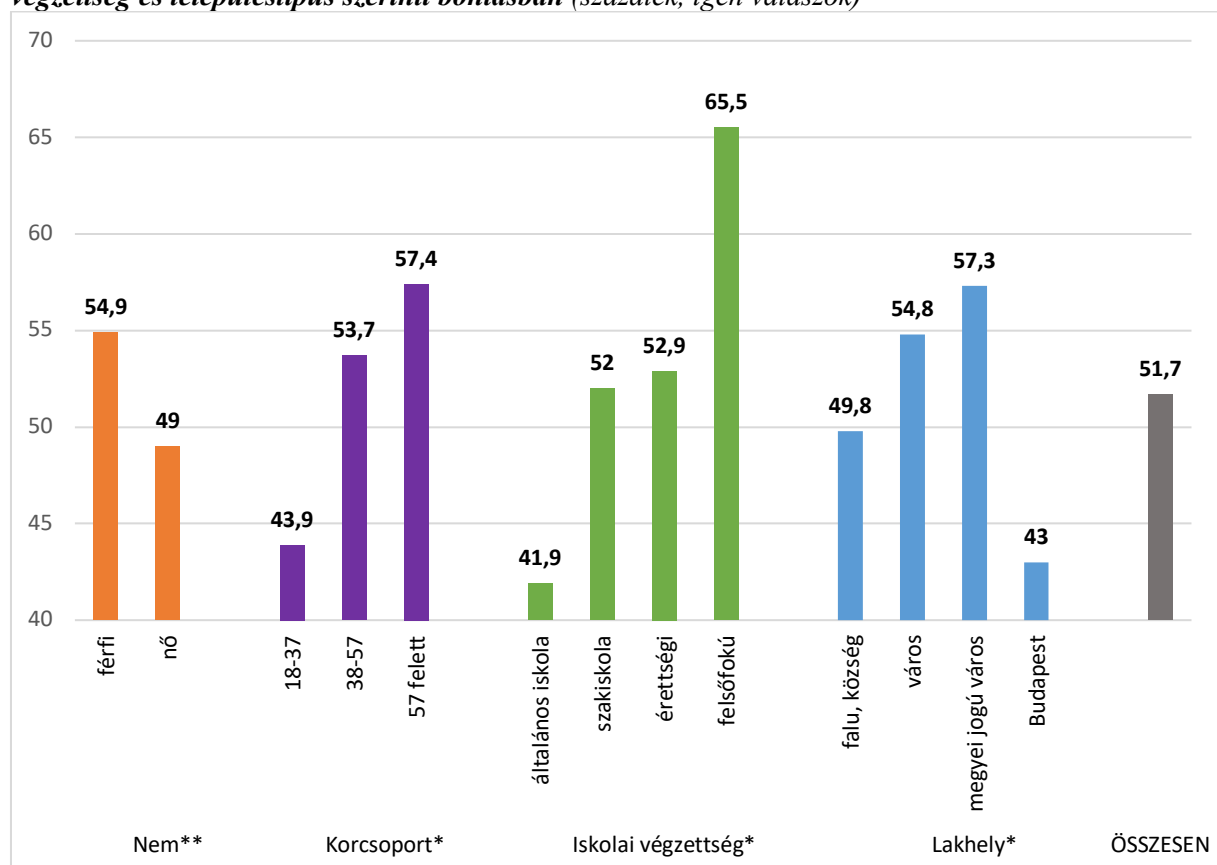
A nemzeti identitás mintáit vizsgálva a kutatók nem találtak jelentős különbségeket a két minta közt. Különösen igaz volt ez azokra a puhább, a nemzethez való tartozás kulturális és kommunikatív elemeit hangsúlyozó dimenziókra, mint például a nyelv, az önbesorolás vagy a közös kultúra ismerete és szeretete. A magyar és szlovák válaszadók minden esetben több mint 80 százalékban hangsúlyozzák az önmeghatározás fontosságát, közel 80 százalékban az anyanyelv szerepét, 70 és 77 százalék körül a származás meghatározó súlyát, és 70-80 százalék körül ingadozva a kultúra ismeretének szerepét és a nemzeti szimbólumok tiszteletének fontosságát. „Az egyetértés teljesnek tűnik, legyen szó akár a magyar, akár a szlovák nemzethez tartozásról” – írják, s szintén nem találtak különbséget abban, hogy a vallási különbségeket nem tartják fontosnak, és hogy nem hiszik igazából az emberek, hogy a vallási hit szerepet játszhatna abban, hogy valaki beletartozik-e egy bizonyos nemzetbe vagy sem (kevesebb mint 50 százalék tekintette az azonos szertartási nyelvű egyházhoz tartozást a nemzeti identitás kritériumának). A különbségek az állampolgárság kérdése körül erősödnek fel. Amikor beiktatták a nemzethez való tartozás meghatározóinak sorába a magyar állampolgárságot, a nemzethez tartozás egyik legmegosztóbb politikai területére érkeztek a kutatók.

A határon túli magyarokra vonatkozó felmérés leíró statisztikái

Integráció, nemzeti identitás, társadalmi távolság

A kérdőív első kérdésében azt szerettük volna megtudni, hogy a kutatásban részt vevő magyarországi magyarok jártak-e valaha a környező országok magyarlakta vidékein. A kérdésre válaszadók valamivel több mint fele válaszolt igennel. A legfontosabb szocio-demográfiai változók (nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely településtípusa) szerint szignifikáns különbségek vannak a válaszok között. A férfiak nagyobb százalékban jártak a határon túli magyarlakta vidékeken, mint a nők, hasonlóképpen a városokban vagy megyei jogú városokban élők is, szemben a rurális környezetben élőkkel vagy budapestiekkel. Az életkor, illetve az iskolai végzettség növekedésével is nő azok aránya, akik voltak a környező országok magyarlakta vidékein. A felsőfokú végzetteknek pl. mintegy kétharmadára igaz ez, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezőknek viszont már csak alig több mint kétötödére.

1. ábra: Járt-e Ön valaha a környező országok magyarlakta vidékein? – nem, korcsoport, iskolai végzettség és településtípus szerinti bontásban (százalék, igen válaszok)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

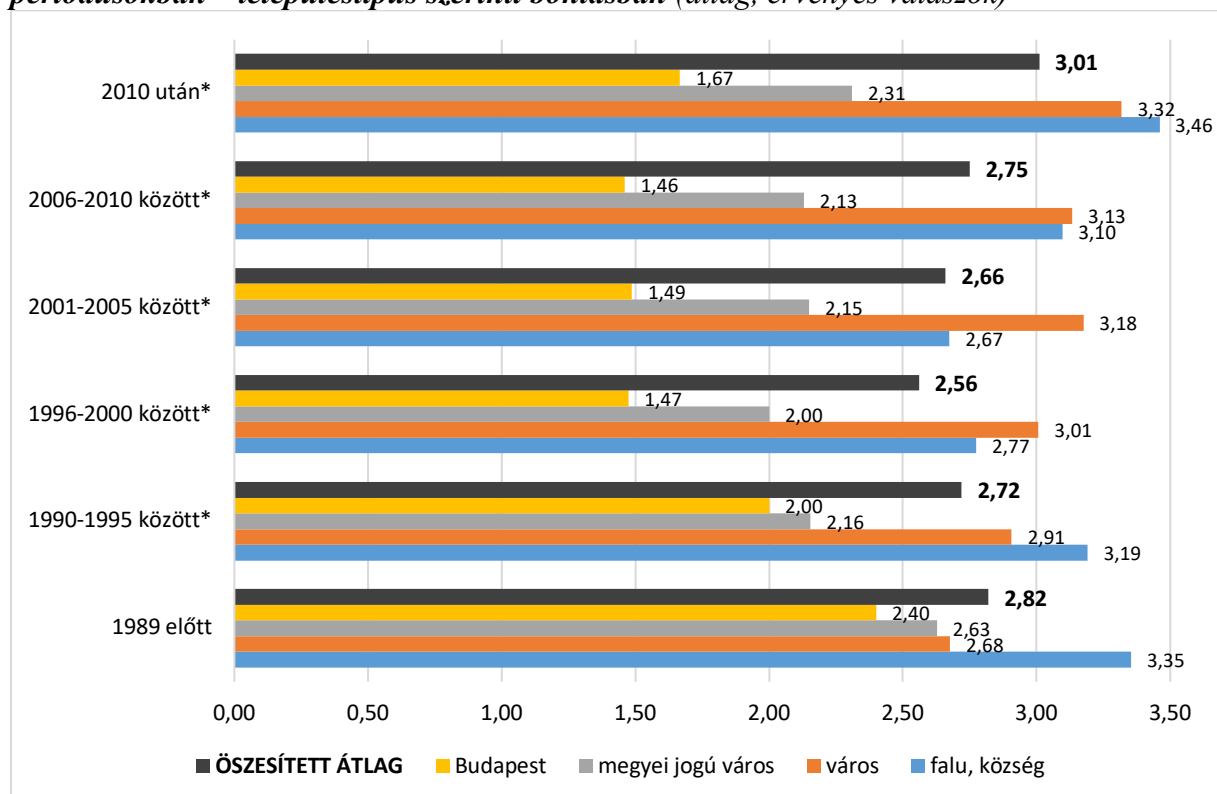
** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

Akik jártak az említett vidékeken, az utóbbi évtizedben gyakrabban tették ezt: míg 1989 előtt – de egyébként 1990–1995, 1996–2000 és 2001–2005 között is – a válaszadók mintegy

kétharmada egyetlen alkalommal sem járt a környező országok magyarlakta régióiban, 2006–2010 között ez már csak alig több mint felükre, 2010 után pedig mintegy 45 százalékukra igaz. A látogatások gyakorisága mindegyik periódusban viszonylag alacsony, leginkább egy, esetleg két-három alkalomra korlátozódik, ennél gyakrabban csak minden tizedik válaszadó járt a határon túli magyar vidékeken.

A férfiak általában minden periódusban átlagosan többször jártak az említett régiókban, viszont csak a 2010 utáni periódusban jelentős (sig. = 0,1 szinten) a különbség a nőkhöz képest: az utóbbi hat évben a férfiak átlagosan 3,2-szer, a nők 2,8-szor. A lakóhely típusa szerinti bontásban az 1989 előtti periódust leszámítva szintén jelentős eltéréseket fedezhetünk fel: a kisebb településeken (falvakban vagy városokban) élők nagyobb gyakorisággal látogatják a szóban forgó régiókat, mint a nagyobb településeken (megyei jogú városokban vagy a fővárosban élők). Különösen utóbbiak körében mondható alacsonynak a szóban forgó régiók látogatása. (2. ábra)

2. ábra: A határon túli magyarlakta vidékeken tett látogatások átlagos száma a különböző periódusokban – településtípus szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

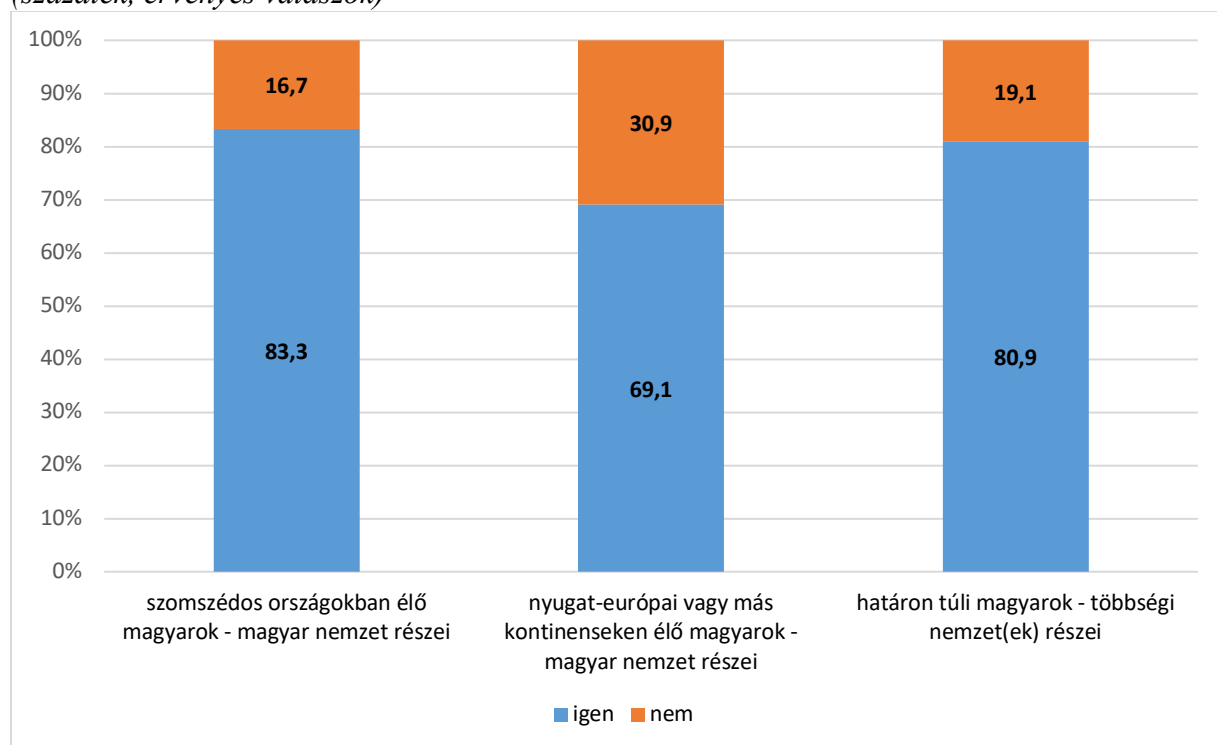

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

A magyarországi magyarok jelentős többsége szerint a szomszédos országokban élő magyarok részét képezik a magyar nemzetnek. Szintén többségben vannak azok, akik ugyanezt gondolják a Nyugat-Európában vagy más kontinensen (Amerikában vagy Ausztráliában) élő magyarokról. Ugyanakkor hasonlóan magas azok aránya is, akik úgy vélik, hogy a más országokban élő magyarok az ottani többségi nemzet(ek)nek is a részét képezik.

3. ábra: A határon túli magyarok magyar nemzethez és a többségi nemzethez való tartozása (százalék, érvényes válaszok)

A válaszadók közel kétharmada gondolja úgy, hogy a szomszédos országokban élő magyarok egyaránt részei a magyar nemzetnek és a lakóhelyük szerinti többségi nemzetnek, és mintegy 56 százalékuk véli ezt a nyugat-európai vagy más kontinenseken élő magyarok kapcsán.

1. táblázat: A szomszédos országokban élő magyarok magyar és többségi nemzetsége (százalék, érvényes válaszok, N=1366)

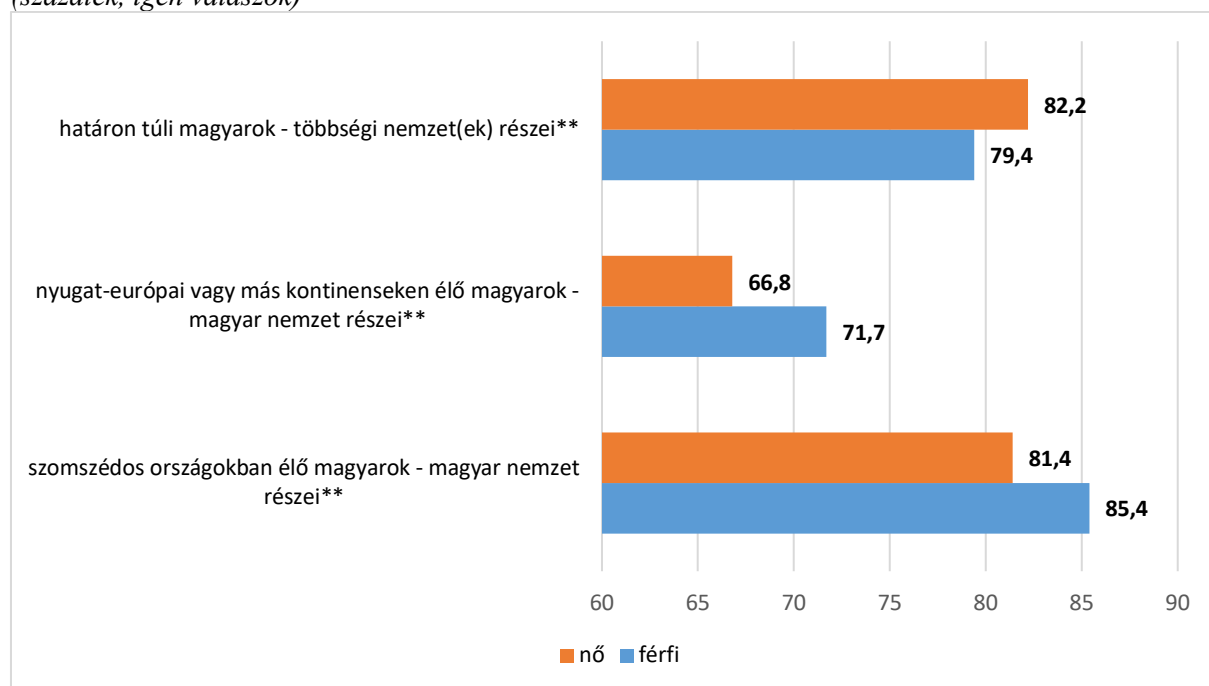
		többségi nemzet részei	
		igen	nem
magyar nemzet részei	igen	66,1	16,3
	nem	14,6	2,9

2. táblázat: A Nyugat-Európában/más kontinensen élő magyarok magyar és többségi nemzettagsága (százalék, érvényes válaszok, N=1294)

		többségi nemzet részei	
		igen	nem
magyar nemzet részei	igen	55,7	13,3
	nem	25,3	5,7

A határon túli magyarok nemzettségének megítélése egyes szocio-demográfiai változók szerint szignifikánsan különbözik: a nők nagyobb arányban gondolják azt, hogy a határon túli magyarok részei a saját országuk többségi nemzeteinek, mint a férfiak, ugyanakkor a szomszédos országokban vagy Nyugat-Európába/más kontinensen élő magyarok magyar nemzettségéről kevesebben gondolkodnak ugyanígy. (4. ábra) Korcsoport vagy iskolai végzettség szerint nincs jelentős különbség a válaszok között, bár utóbbi vonatkozásában érdemes kiemelni, hogy a határon túli magyarok magyar nemzettségét leginkább a felsőfokú végzettséggel rendelkezők vallják, és a többségi nemzethez való tartozásukat is inkább a magasabb végzettségű, felsőfokú vagy érettségi diplomával rendelkezők gondolják érvényesnek.

4. ábra: A határon túli magyarok nemzettségének megítélése nemek szerinti bontásban (százalék, igen válaszok)

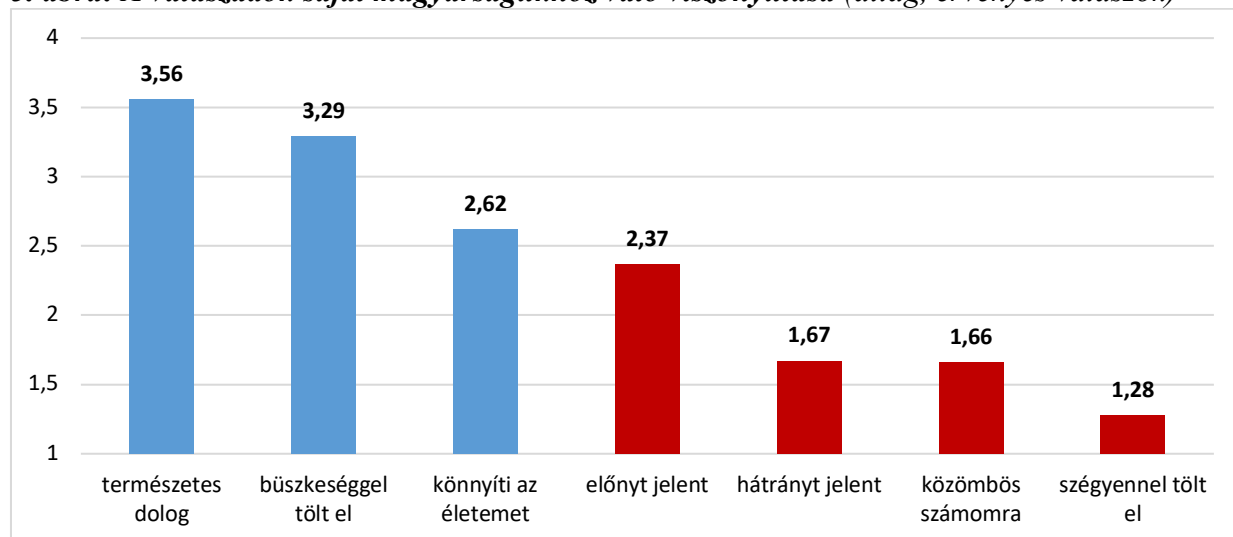

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

A mintában szereplő személyektől megkérdeztünk, hogyan élik meg magyarságukat, mit jelent számukra az, hogy magyarnak születtek. A megkérdezettek 90 százaléka természetes dolognak tartja ezt, több mint 80 százalékukat pedig büszkeséggel tölti el. Ugyanakkor csak alig több mint 50 százalékuk gondolja, hogy ez könnyítené az életét, és mintegy 40 százalékuk véli azt, hogy

ez előnyt jelent számára (viszont mindössze 15 százalékuk gondolja hátránynak magyarságát). De a válaszokból számolt átlagokból is hasonlóan látszik a válaszadók véleménye e kérdésben. (Lásd az 5. ábrát, ahol a magasabb értékek nagyobb fokú egyetértést jelölnek).

5. ábra: A válaszadók saját magyarságukhoz való viszonyulása (átlag, érvényes válaszok)

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

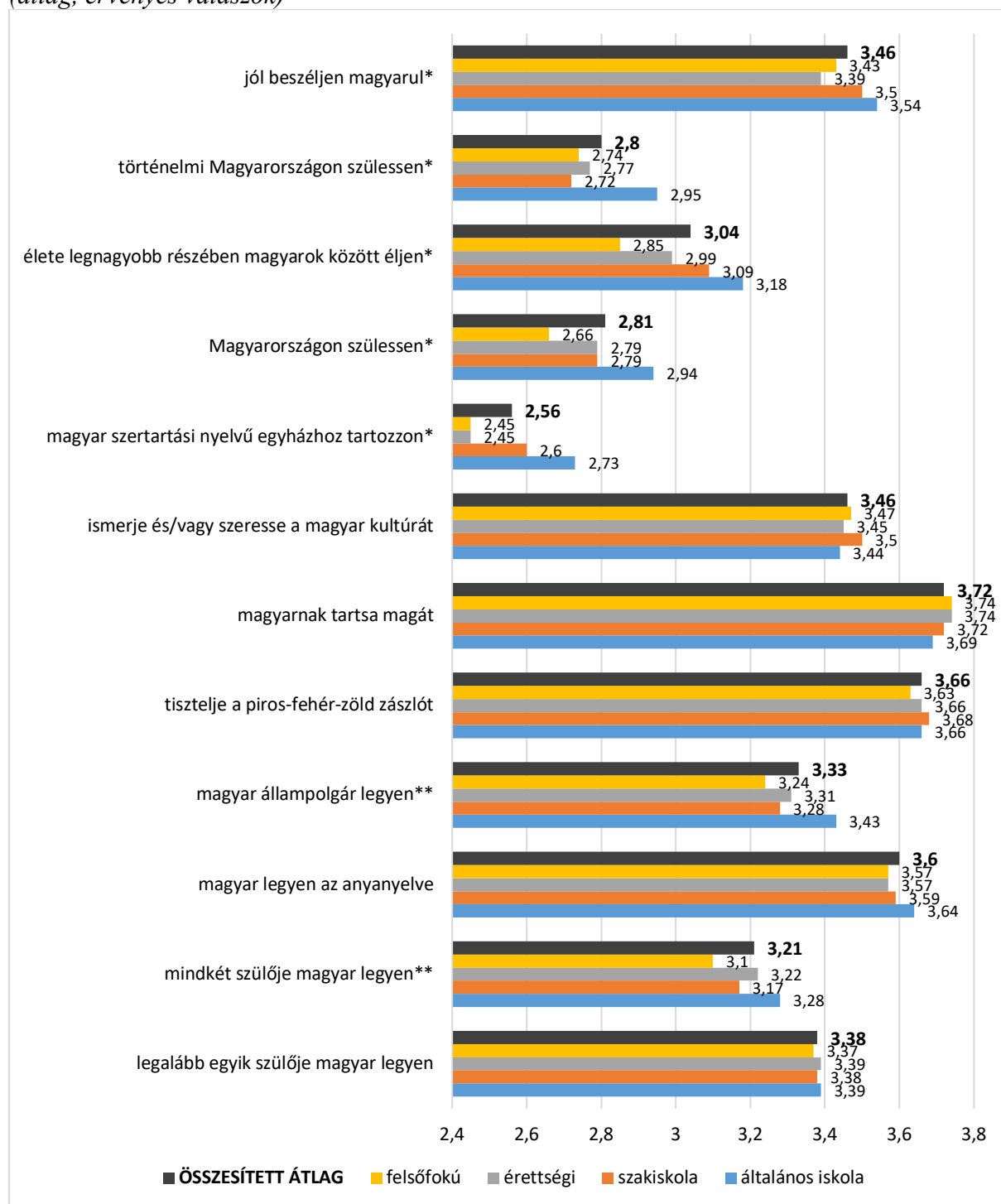
Szocio-demográfiai változók szerint vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy a két nem véleménye nem különbözik jelentősen, mint ahogy az iskolai végzettség és életkor szerint sincsenek jelentős eltérések, bár az megfigyelhető, hogy a pozitív töltetű érzelmek (büszkeséggel tölt el, könnyíti az életemet, előnyt jelent) inkább jellemzik a felsőfokú végzetteneket, valamint a legidősebb, 57 év feletti korosztály tagjait. Az állandó lakhely településtípusa szerint ezek a pozitív érzelmek inkább a kisebb településeken (városokban és falvakban/községekben) élőkre jellemzők, ráadásul néhány esetben (könnyíti az életemet, előnyt jelent) a különbségek a megyei jogú városokban vagy Budapesten élőkhez képest szignifikánsak is (sig. = 0,01 szinten).

A magyarsághoz való tartozás legfontosabb kritériuma az önbesorolás (magyarnak tartsa magát) a megkérdezettek ugyanakkor a nemzeti színű zászló tiszteletét, a magyar anyanyelvet, a magyar kultúra ismeretét/szeretetét vagy a magyar nyelvtudást is fontos kritériumnak tartják. A legkevésbé fontos szerintük a magyar szertartási nyelvű egyházhoz való tartozás, valamint a területi kötődés (a jelenlegi vagy a történelmi Magyarországon való születés).

A nem és életkor nem befolyásolja jelentősen a válaszok alakulását, az iskolai végzettség és településtípus szerint viszont több esetben szignifikánsak az eltérések. A magyar nyelvtudást, a Magyarországhoz való területi kötődést (születés), a magyar közösségekben való élés vagy a magyar egyházhoz való tartozást is az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők tartják

fontosabbnak, az iskolai végzettség növekedésével általában csökken az említett kritériumok fontossága. Ezzel szemben az önbevalláson alapuló kritériummal (bár nem szignifikáns módon) a magasabb végzettséggel rendelkezők értenek nagyobb mértékben egyet. (6. ábra)

6. ábra: A magyarsághoz tartozás kritériumai iskolai végzettség szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

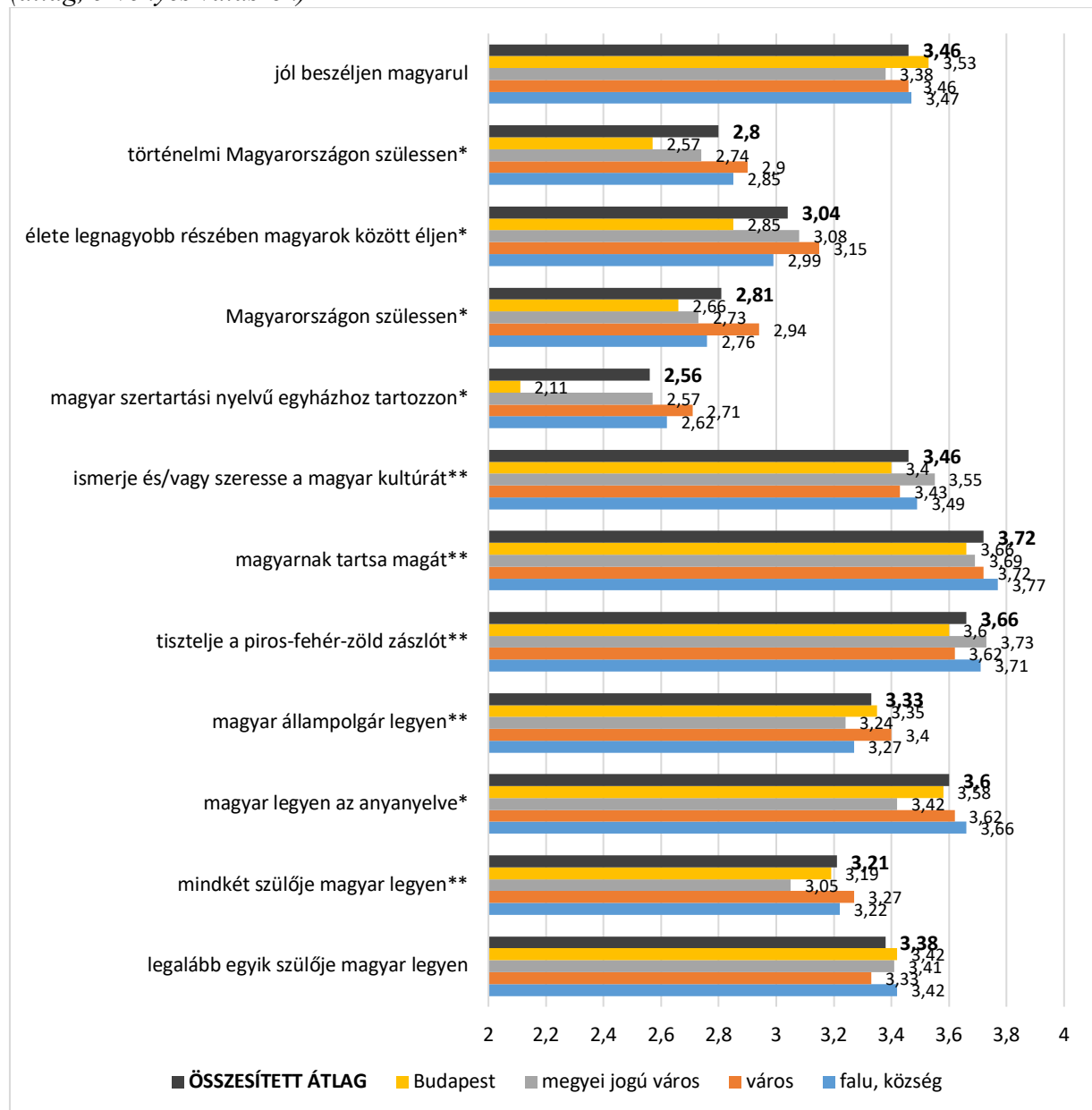
* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

A településtípus szerinti bontásban láthatjuk, hogy néhány kritériumot a budapestiek egyértelműen kevésbé gondolnak fontosnak, mint a kisebb településeken élők. A legmarkánsabb különbség a magyar egyházhoz való tartozás vonatkozásában van, de a területi kötődés különböző formái (Magyarországon vagy a történelmi Magyarországon szülessen, élete nagyobb részében magyarok között éljen) vonatkozásában is szignifikánsak az eltérések. (Lásd a 7. ábrát). Az önbevalláson alapuló kritérium fontossága a lakóhely méretével fordítottan arányos, tehát ezt is a budapestiek tartják kevésbé jelentősnek.

7. ábra: A magyarsághoz tartozás kritériumai településtípus szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

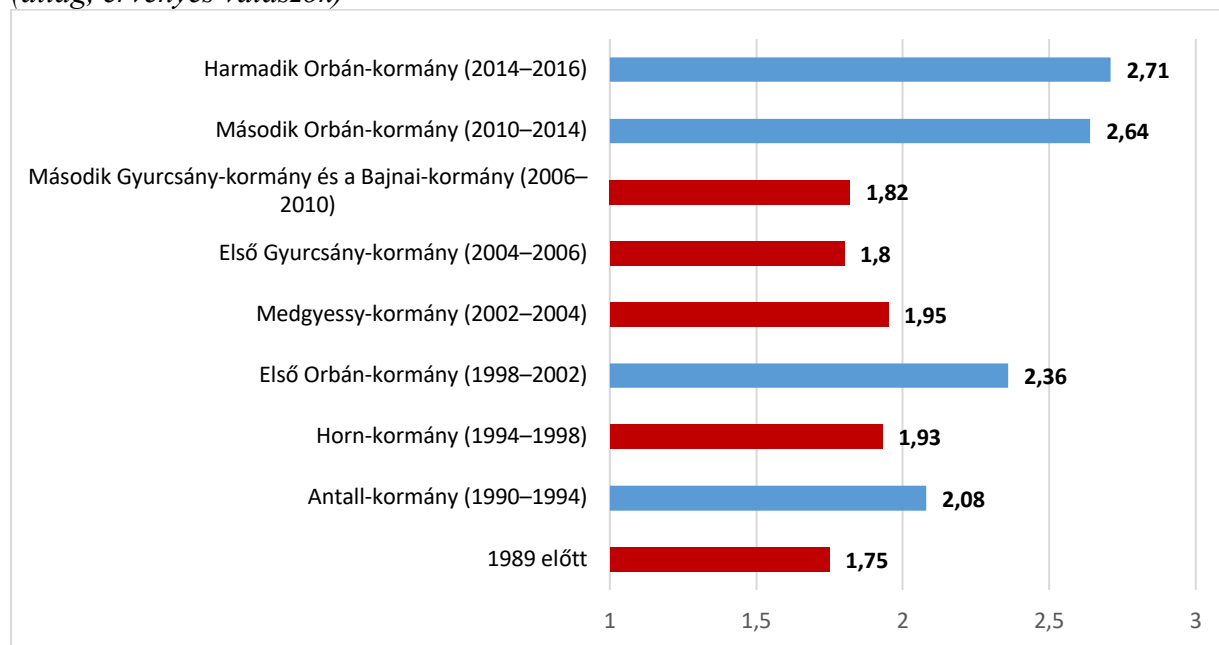
* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

A határon túli magyarok magyarországi megítélése a megkérdezettek szerint egyértelműen a 2010 utáni időszakban (a második és a harmadik Orbán-kormány idején) volt a legpozitívabb, és az általunk felsorolt időszakok közül még az első Orbán-kormány és az Antall-kormány idején volt pozitív. A szocialista és szabaddemokrata kormányok idején, valamint 1989 előtt a megkérdezettek szerint inkább negatív volt a határon túli magyarok megítélése Magyarországon.

8. ábra: A határon túli magyarok megítélése Magyarországon a különböző periódusokban (átlag, érvényes válaszok)

* Háromfokozatú skála, ahol: 1 – inkább negatív, 3 – inkább pozitív

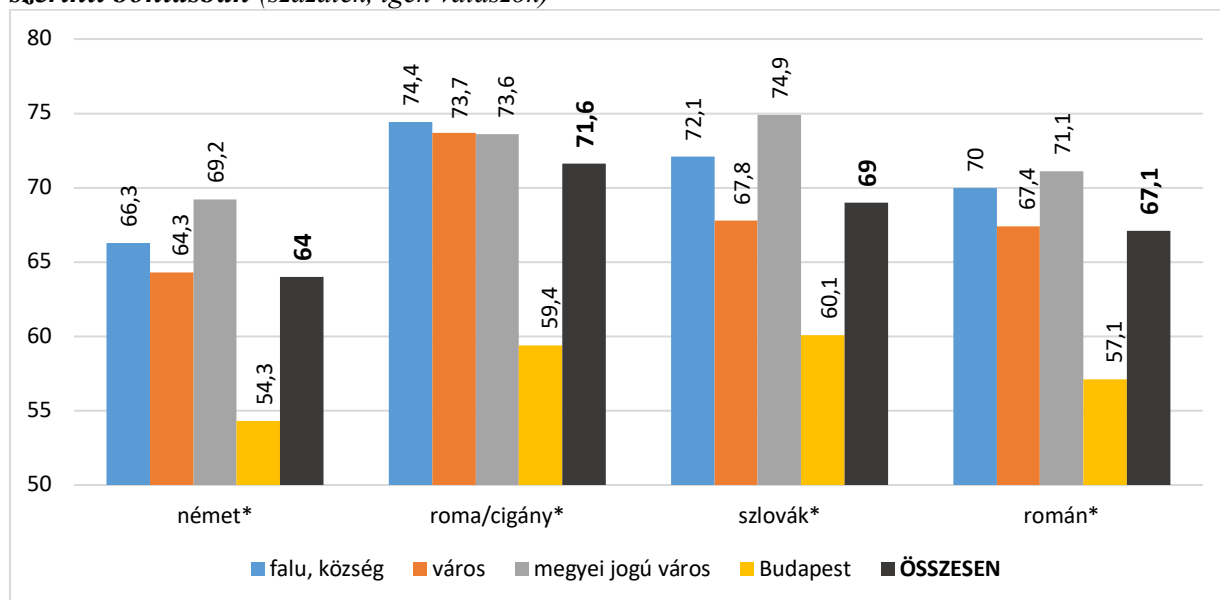
** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagértékeket jelöltük.

A fontosabb szocio-demográfiai változók közül elsősorban a lakóhely típusa szerint vannak e kérdésben jelentős különbségek: az Orbán-kormányok időszakait (1998–2002, 2010–2014, 2014–2016) leszámítva az összes többi periódusra vonatkozóan a budapestiek érzik leginkább negatívnak a határon túli magyarok magyarországi megítélését. A két Gyurcsány-kormány periódusáról a nők gondolják inkább azt (sig. = 0,1), hogy rosszabb volt a határon túli magyarok megítélése, az Antall-, első Orbán- és a harmadik Orbán-kormány periódusáról a fiatalabb, 18–37 közötti korosztály vélekedik hasonlóan.

Arra vonatkozó kérdésünkre, hogy a különböző magyarországi nemzetiségek (németek, romák/cigányok, szlovákok, románok) részét képezik-e a magyar nemzetnek, az érvényes választ adók mintegy kétharmada (a romák esetében több mint 70 százaléka) igennel válaszolt. Tehát a határon túli magyar közösségek kapcsán tapasztalt politikai nemzetfelfogás a magyarországi nemzetiségek kapcsán is jelentős érvényesül. Szignifikáns különbség van ebben a kérdésben a megkérdezettek lakóhelye szerint: a budapestiek lényegesen kisebb arányban gondolják mind a

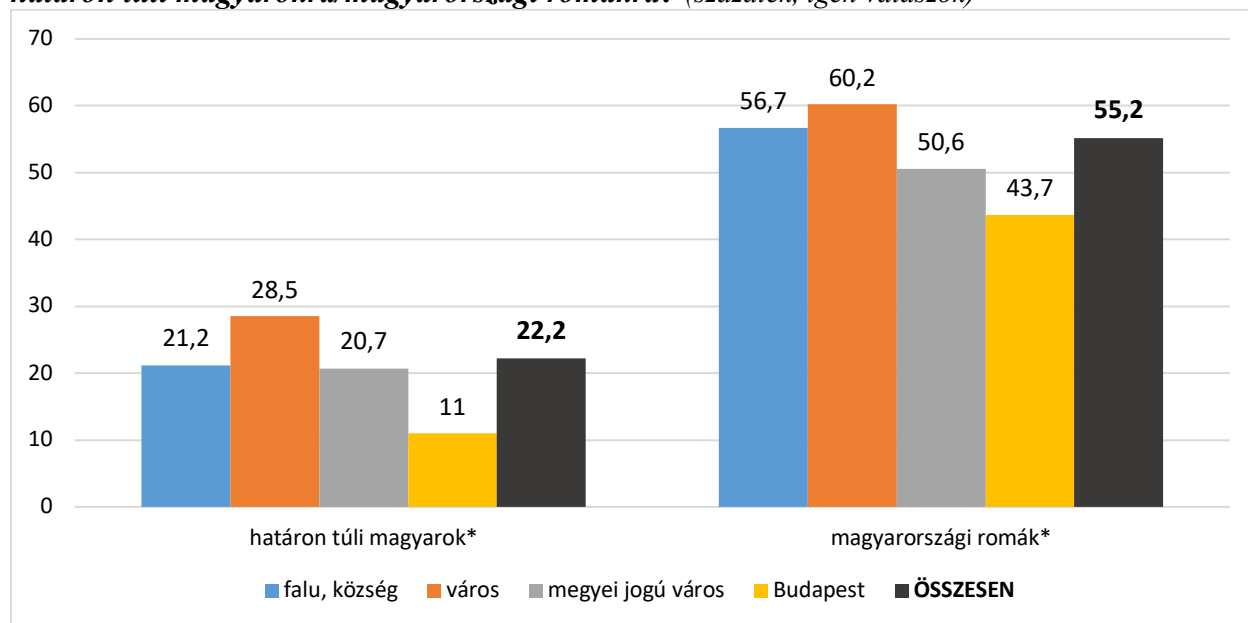
négy nemzetiségi csoportról, hogy a magyar nemzet részét képeznék, mint az egyéb településen élők. (Lásd a 9. ábrát.) Iskolai végzettség szerint ugyan nem jelentősek statisztikailag a válaszok közötti különbségek (kivéve a románokra vonatkozóan, ahol sig. =0,1 szinten azok), viszont azt érdemes kiemelni, hogy az igen válaszok aránya az iskolai végzettség növekedésével növekszik, és a felsőfokú végzettek körében három nemzetiség esetében is meghaladja a 70 százalékot. Korcsoport szerint a romák és a szlovákokra vonatkozóan van a válaszok között statisztikailag jelentős különbség (sig. = 0,1 szinten): az életkor növekedésével nő azok aránya, akik a felsorolt nemzetiségeket a magyar nemzet részének gondolják, a fiatalabbak (18–37 közötti korosztály tagjainak) körében általában véve kisebb az elfogadottsága a magyarországi nemzetiségek magyar nemzettségének.

9. ábra: A magyarországi nemzetiségek magyar nemzethez való tartozása településtípus szerinti bontásban (százalék, igen válaszok)

A megkérdezettek jelentős többsége (77,8) szerint a magyarországi magyarokra és a határon túli magyarokra nem jellemzőek más emberi tulajdonságok, a magyarországi romákkal való összehasonlításban viszont ezt már a válaszadók kevesebb mint fele (44,8 százaléka) gondolja ugyanígy. Nemek, iskolai végzettség és életkor szerint nincs szignifikáns különbség a válaszok között, a lakóhely típusa szerint viszont igen, a kisebb településeken (elsősorban kisebb városokban és falvakban) élők mindkét csoportról (de különösen a romákról) nagyobb arányban gondolják azt, hogy emberi tulajdonságaikat tekintve különböznek a magyarországi magyaroktól. (Lásd a 10. ábrát).

10. ábra: A magyarországi magyarokra más emberi tulajdonságok jellemzőek, mint a határon túli magyarokra/magyarországi romákra? (százalék, igen válaszok)

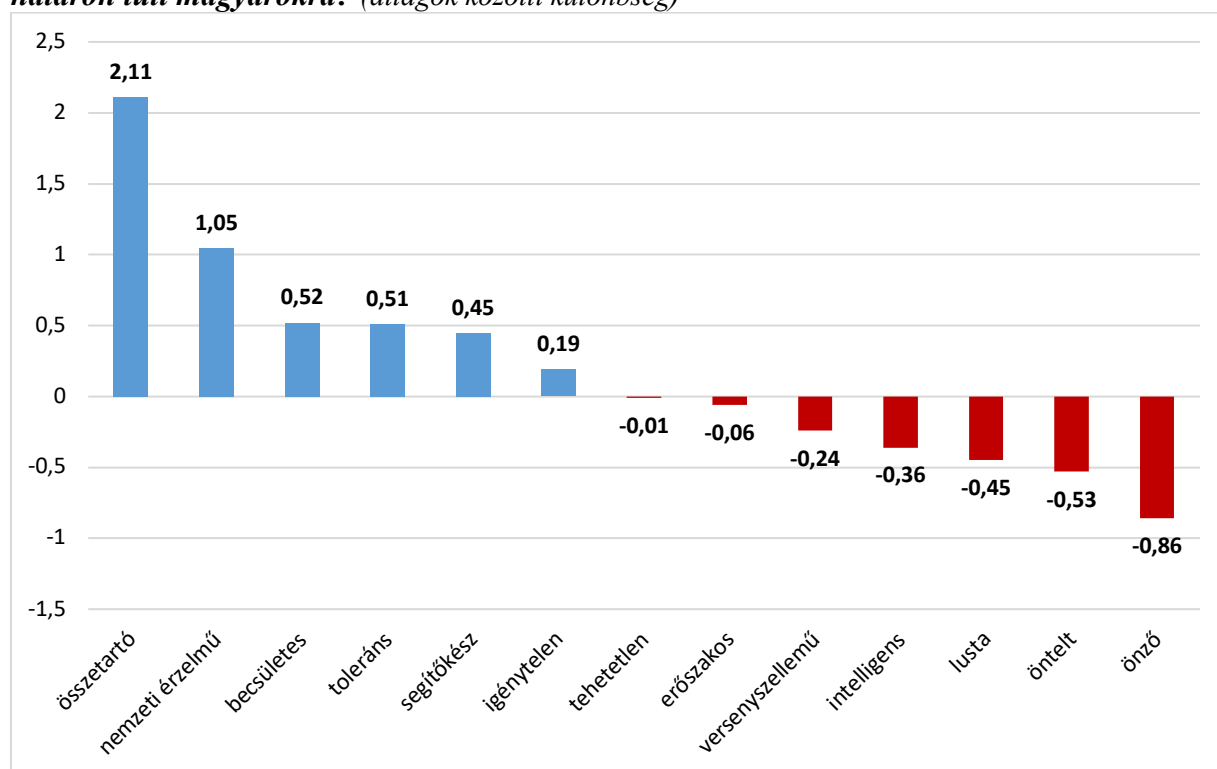

A társadalmi távolságot mérő két kérdésünkben a magyarországi magyarokra és a határon túli magyarokra vonatkozóan felsoroltunk tizenhárom tulajdonságot, arra kérve a megkérdezetteket, hogy egy tizenegyfokú skálán jelöljék meg, szerintük milyen mértékben jellemzőek ezek a tulajdonságok a két említett csoport tagjaira. Ennek kapcsán érdemes megvizsgálni a válaszok alapján számolt átlagok közötti különbségeket. Az alábbi, 11. ábrán a pozitív értékek azt jelzik, hogy a válaszadók szerint az illető tulajdonság a határon túli magyarokra nagyobb mértékben jellemző, mint a magyarországi magyarokra, a negatív előjel pedig ennek fordítottját. Láthatjuk, hogy a válaszadók a határon magyarok kapcsán inkább a morális tulajdonságokat (összetartás, nemzeti érzelmek, becsületesség, tolerancia, önzetlenség, szerénység) hangsúlyozták, ezzel szemben a kompetencia dimenzióban értelmezhető tulajdonságok (intelligencia, versenyszellem) szerintük kevésbé jellemzik a határon túli magyarokat.

Nem, életkor és iskolai végzettség nem befolyásolja jelentős mértékben a kérdésre adott válaszokat, a lakóhely településtípusa azonban igen. A határon túli magyarokra vonatkozóan mind a tizenhárom felsorolt tulajdonság esetében jelentős eltérések tapasztalhatók: a pozitív tulajdonságokat (a versenyszellem kivételével) a budapestiek gondolják legkevésbé rájuk jellemzőnek, a negatív tulajdonságok esetében pedig kivétel nélkül ennek a fordítottja érvényesül, azaz szintén a budapestiek gondolják leginkább azt, hogy ezek a tulajdonságok jellemzik a határon túli élő magyarokat.

6 Utóbbi kettő a kérdőívben szereplő tulajdonságok (önző, öntelt) ellentettje, ami a negatív előjel értelmezéséből adódik.

11. ábra: A magyarországi magyarokra más emberi tulajdonságok jellemzőek, mint a határon túli magyarokra? (átlagok közötti különbség)

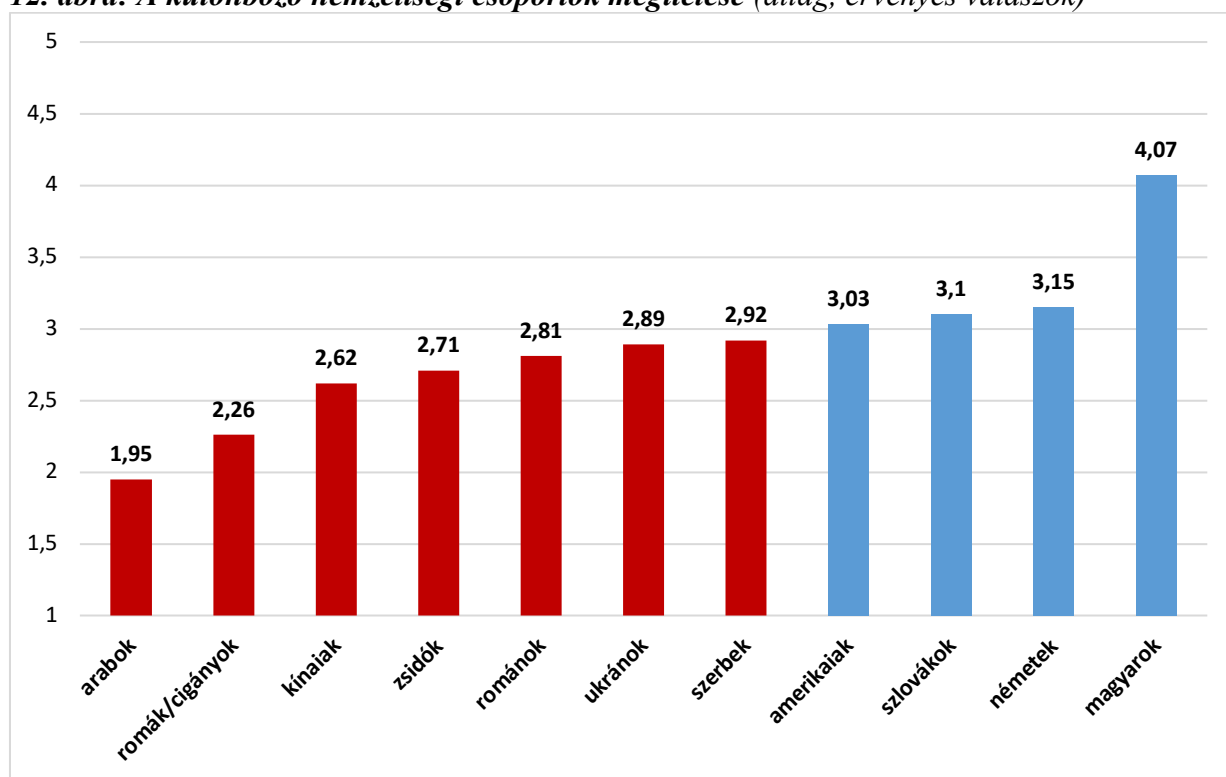

A kutatásban résztvevők előítéletességét három kérdéssel vizsgáltuk: előbb különböző nemzetiségekről, majd a különböző határon túli magyar közösségekről, végül pedig különböző társadalmi csoportokról alkotott véleményükre kérdeztünk rá. Válaszaikat egy ötfokú skálán adhatták meg, ahol az 1-es érték a *nagyon ellenszenves*, az 5-ös érték a *nagyon rokonszenves* válaszlehetőségnek felelt meg. A különböző nemzetiségek kapcsán az derült ki, hogy a válaszadó számára az arabok és a romák legellenszenvesebbek (a két csoport megítélése között 0,3 átlagpont a különbség a romák javára), illetve a kínaiak és a zsidók megítélése sem túl jó. Viszonylag közel a skála középpértékének számító 3-as átlagértékhez, de még a negatív töltetű a románok, ukránok és szerbek megítélése. A környező országok többségi nemzetei közül a szlovákok egyedül a szlovákok megítélése enyhén pozitív. Szintén pozitív, bár a semleges értékhez közeli az amerikaiakról és a németekről alkotott benyomás. Értelemszerűen a magyarok a legrokonszenvesebbek a válaszadók számára, bár a rájuk vonatkozó válaszokból számolt átlagérték is közel egy átlagponttal elmarad a skála maximális értékének számító 5-östől. (Lásd a 12. ábrát.)

A fontosabb szocio-demográfiai háttérváltozók szerint vizsgálva az előítéletességet, több nemzetiség megítélésében is szignifikáns eltéréseket tapasztaltunk. Az egyedüli nemzetiségi csoport, amely megítélését mind a nem, mind a településtípus, mind a korcsoport, mind az

iskolai végzettség befolyásolja, az az arab, de például a románok és az amerikaiak megítélése is szignifikánsan különbözik a négy említett változóból három vonatkozásában. Az arabokkal szemben előítéletesebbek a férfiak, a falvakban és a megyei jogú városokban élők, az idősebb korosztály tagjai, valamint az alacsonyabb végzettségűek. A románok megítélése szintén a férfiak körében rosszabb, de a budapesti és a megyei jogú városokban élők, a 18–37 és 37–57 közötti korosztályhoz tartozók számára is ellenszenvesebbek. Az amerikaiak megítélése szintén negatívabb a falvakban és a Budapesten élők körében, illetve az 57 feletti korosztály tagjai és a kevésbé diplomázottak is előítéletesebbek velük szemben. A romák megítélésében nincsenek jelentős eltérések az egyes szocio-demográfiai csoportok válaszai között.

12. ábra: A különböző nemzetiségi csoportok megítélése (átlag, érvényes válaszok)

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

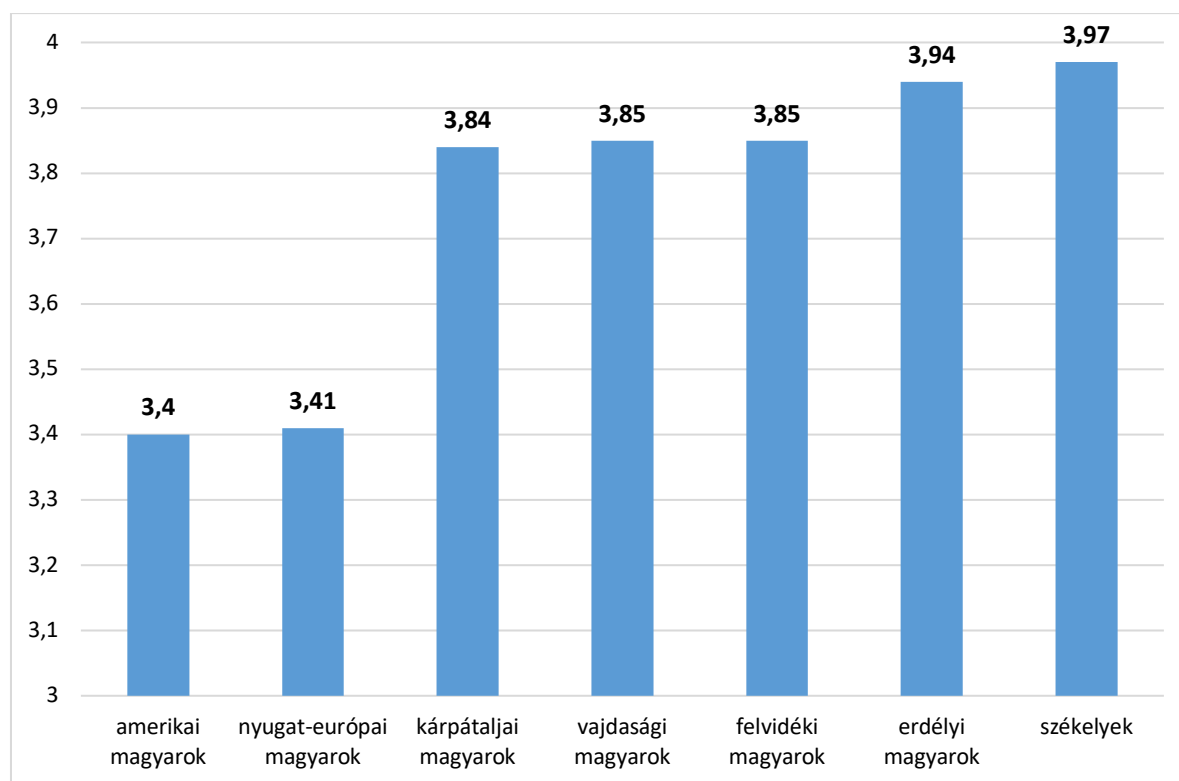
A különböző határon túli magyar közösségek megítélése kivétel nélkül pozitív, leginkább a székelyek és az erdélyi magyarok, legkevésbé az amerikai és a Nyugat-Európában több évtizede élő magyarok rokonszenvesek a válaszadók számára.

A Budapesten élő válaszadók egyértelműen negatívabban ítélik meg mindegyik határon túli magyar közösséget, mint az egyéb településtípuson élők, a legkevésbé előítéletesek pedig a falvakban/községekben élő válaszadók (a településtípus szerint egyébként mindegyik közösség vonatkozásában sig. = 0,01 szinten szignifikánsak a különbségek). A férfiak és nők egyedül az

erdélyi magyarok megítélésében különböznek (sig. = 0,1), az említett határon túli közösség a férfiak számára a rokonszenvesebb.

Korcsoport szerint csak a szomszédos országokban élő magyar közösségek megítélésében szignifikánsak a különbségek: velük szemben az legfiatalabb, 18–37 közötti korosztály tagjai az előítéletesebbek. Az amerikai és nyugat-európai magyarok megítélése ezzel szemben a legidősebb korosztályban a rosszabb (bár nem szignifikáns módon). Az iskolai végzettség szintén elsősorban a szomszédos országok magyar közösségei vonatkozásában (az erdélyi magyarokat kivéve) befolyásolja szignifikáns módon a válaszok alakulását: a felsőfokú végzettséggel rendelkezők viszonyulása a legpozitívabb.

13. ábra: A különböző határon túli magyar közösségek megítélése (átlag, érvényes válaszok)

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

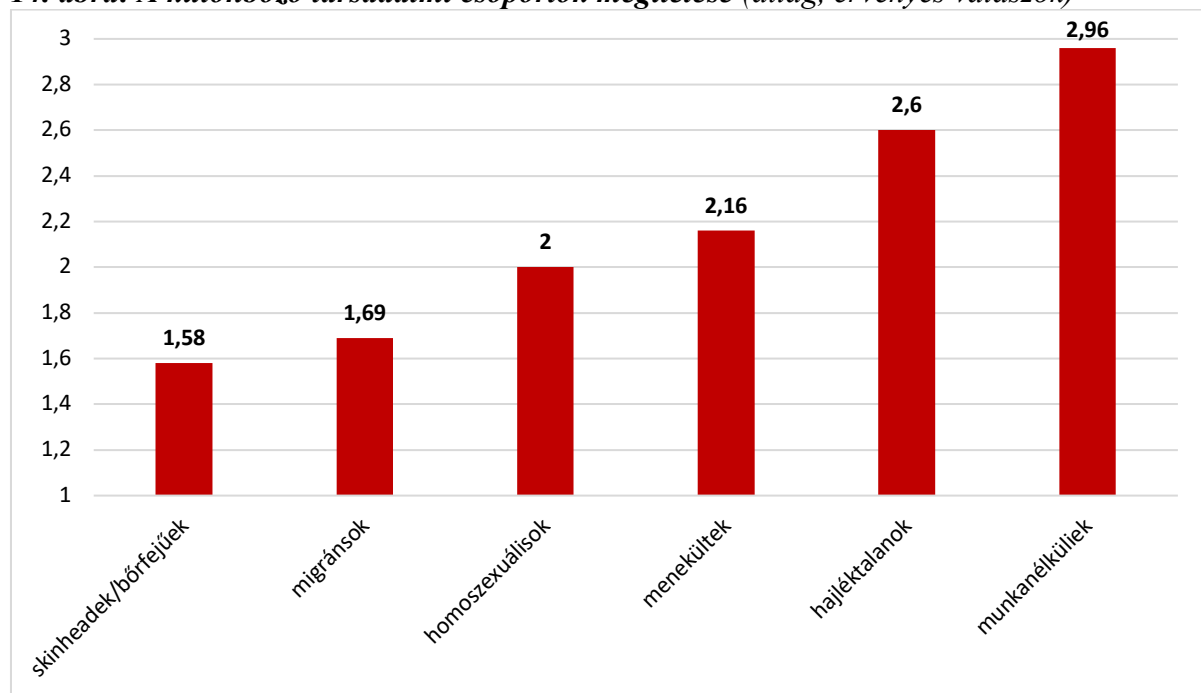
Az egyéb társadalmi csoportokkal szemben kivétel nélkül előítéletesek a válaszadók, a legkevésbé rokonszenvesek számukra a kábítószeresek, skinheadek/bőrfejük, illetve a migránsok, de a homoszexuálisokról, menekültekről és hajléktalanokról sem vélekednek túl jól. A felsorolt csoportok közül a legpozitívabb a munkanélküliekről alkotott kép, az ő megítélésük bár enyhén negatív, igen közel áll a skála semleges értékének számító 3-as átlaghoz.

A felsorolt társadalmi csoportokkal szembeni előítéleteség a különböző szocio-demográfiai változók függvényében különbözik. Településtípus szerint azt tapasztaljuk, hogy a menekültek,

a migránsok, a homoszexuálisok, a kábítószeresek és a hajléktalanok, illetve a munkanélküliek megítélése is a falusi megkérdezettek körében a legrosszabb, egyedül a bőrfejűek megítélése rosszabb a budapestiek körében (viszont a falun élők válaszaiból számolt átlag majdnem ugyanaz).

Korcsoport szerint a munkanélküliek, menekültek és bőrfejűek megítélésében jelentősek az eltérések, előbbieket a két fiatalabb korosztály tagjai számára a legkevésbé rokonszenvesek, utóbbi két csoport viszont a legidősebb korosztály számára. Iskolai végzettség szerint egyedül a munkanélküliek és a hajléktalanok megítélésében nincsenek szignifikáns eltérések a különböző végzettséggel rendelkezők válaszaiban, a többi csoportról pedig inkább az alacsonyabb végzettségűek (általános vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezők) vannak rosszabb véleményekkel, a felsőfokú diplomások mint a hét említett társadalmi csoport megítélésében kedvezőbb véleményekkel rendelkeznek, mint az egyéb iskolai végzettséggel rendelkezők.

14. ábra: A különböző társadalmi csoportok megítélése (átlag, érvényes válaszok)

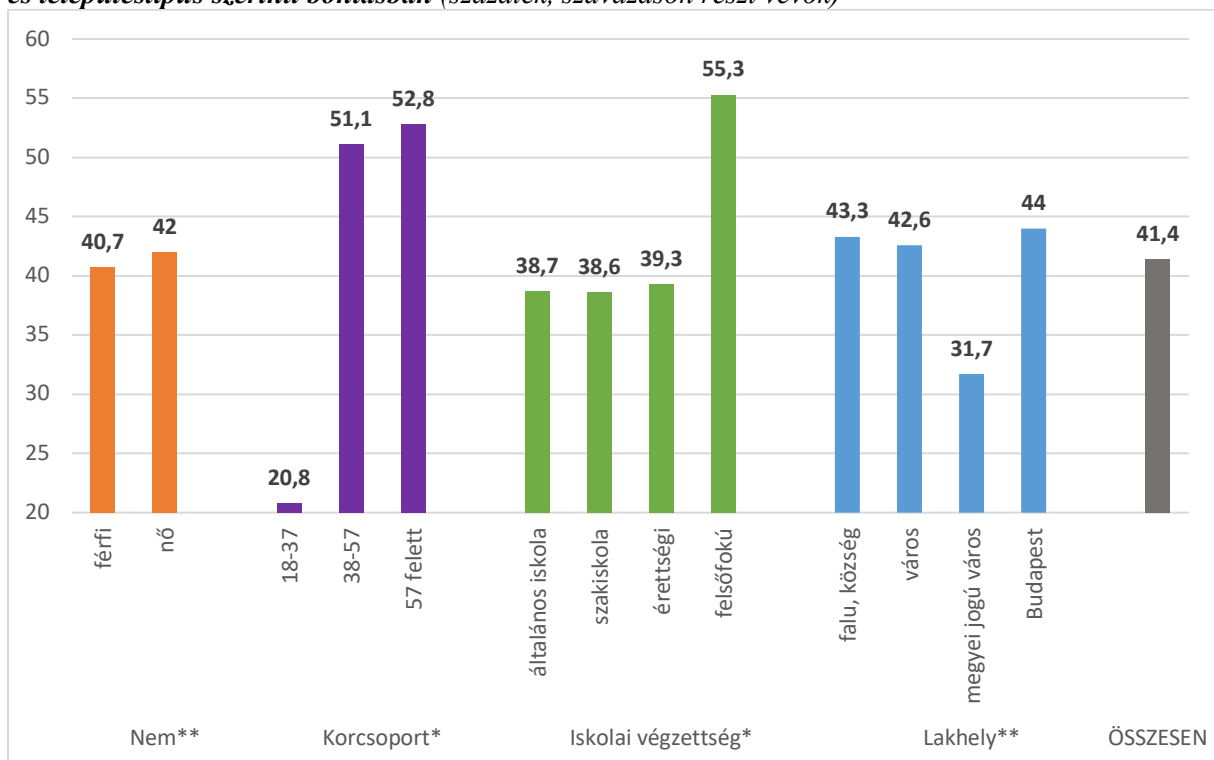

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

Határon túliakat érintő közpolitikai intézkedések

A kérdőív második kérdéstömbjének első két kérdése a 2004. december 5-i népszavazásra vonatkozott: arra kérdeztünk rá, hogy a kutatás keretében megkeresett személyek részt vettek-e a népszavazáson, és ha igen, hogyan voksoltak. Az érvényes választ adók valamivel több mint 40 százaléka (644 személy) vett részt a népszavazáson; ennél valamivel magasabb (43,3 százalék) azok aránya, akik azért nem vettek részt, mert nem akartak szavazni, további 15,3 százalék pedig akkor még nem volt választópolgár, így nem szavazhatott. A szavazáson részt vevők több mint háromnegyede igennel szavazott, azaz támogatta a felvetést, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a kedvezményes honosításról a nem Magyarországon élő magyar nemzetiségű személyek számára, a fennmaradó mintegy 23 százalék pedig ezt nem támogatta, nemmel voksolt.

15. ábra: A 2004. december 5-i népszavazáson való részvétel – nem, korcsoport, iskolai végzettség és településtípus szerinti bontásban (százalék, szavazáson részt vevők)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

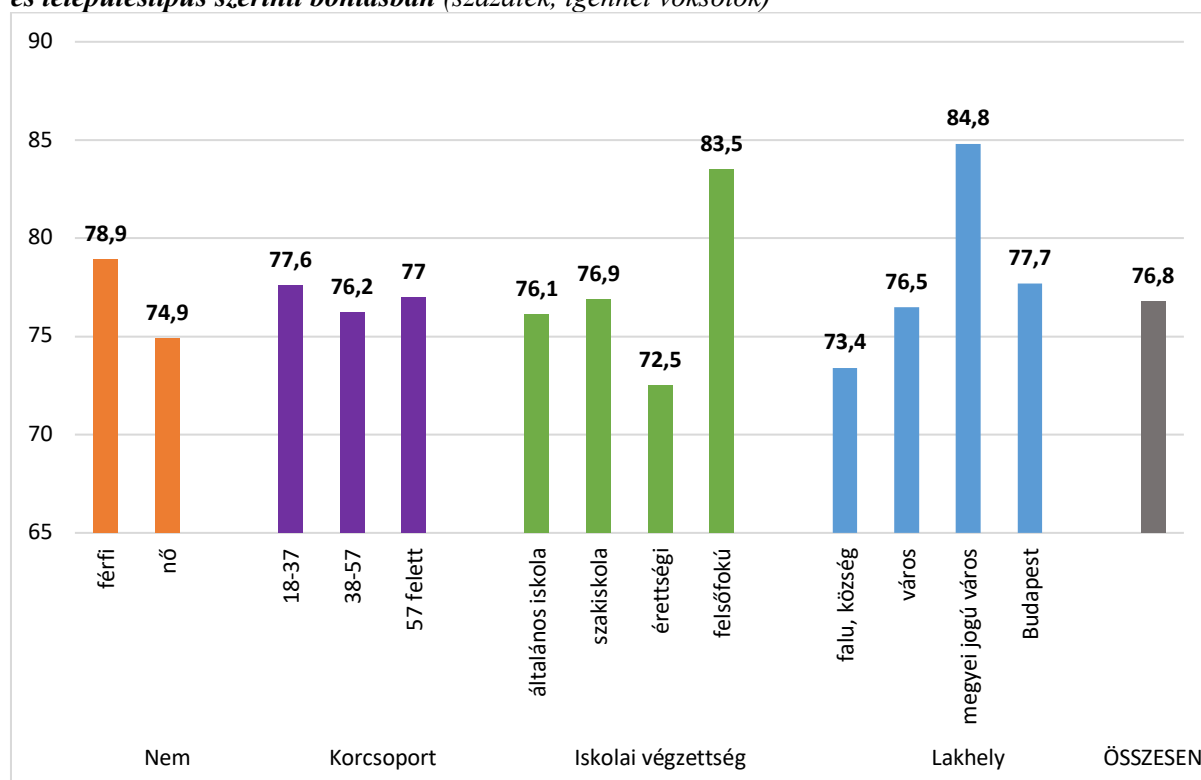
** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

A részvételi hajlandóság a főbb szocio-demográfiai változók szerint szignifikáns különbségeket mutat. (Lásd a 15. ábrát) A két nem képviselői közül a nők részvétele volt magasabb, iskolai végzettség szerint pedig jelentősen magasabb volt a részvétel a felsőfokú végzettek körében. A településtípus szerinti összehasonlításból a megyei jogú városokban élőknek a többi településtípuson élőkhez viszonyított jóval alacsonyabb részvételét érdemes kiemelni. Az

életkor szerinti különbségek is jelentősek, hiszen a 18–37 éves korosztály tagjait mintegy harminc százalékponttal alacsonyabb részvételi arány jellemzi, ez viszont jelentős mértékben annak tudható be, hogy ennek a korosztálynak egy része 2004-ben még nem rendelkezett szavazati joggal, így emiatt a népszavazáson sem vehetett részt.

A szavazáson leadott voksok tekintetében a vizsgált szocio-demográfiai változók szerint nem szignifikánsak a különbségek. Ennek ellenére az alábbi, 16. ábrán van két adat, amit érdemes lehet kiemelni: a felsőfokú diplomával rendelkezők, valamint a megyei jogú városokban élők jól érzékelhetően nagyobb arányban szavaztak igennel, mint az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők, illetve az egyéb településeken élők.

16. ábra: A 2004. december 5-i népszavazáson való szavazás – nem, korcsoport, iskolai végzettség és településtípus szerinti bontásban (százalék, igennel voksolók)

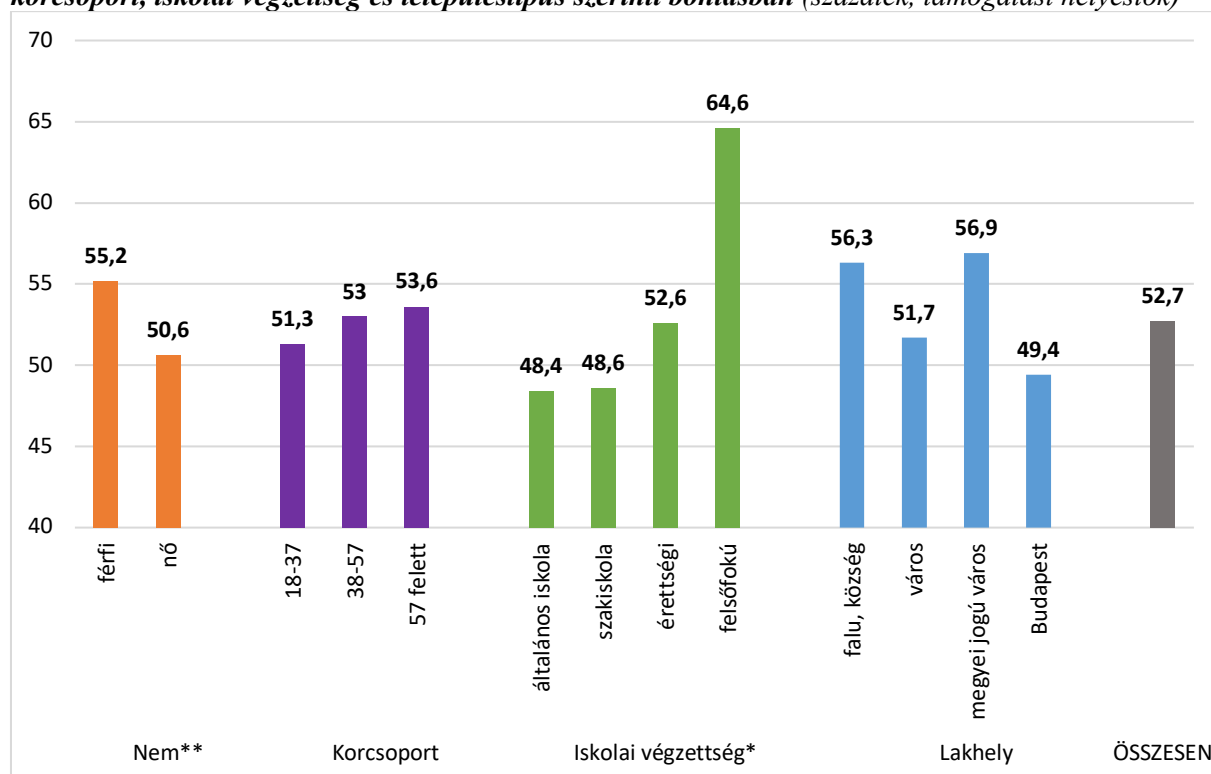

A határon túli magyarok támogatását a válaszadók alig több mint fele gondolja szükségesnek. A férfiak körében szignifikánsan nagyobb a támogatással egyetértők aránya, és szintén jelentősen nagyobb arányban (közel kétharmad) támogatáspártiak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők. A legfeljebb általános iskolai vagy szakiskolai végzettségű válaszadóknak kevesebb mint fele ért egyet azzal, hogy a magyar állam támogassa a határon túli magyarokat.

Korcsoportok szerinti bontásban nem jelentősek a különbségek, bár az életkor növekedésével a támogatást helyeslők aránya is enyhén növekszik. A lakóhely típusa szintén nem befolyásolja

szignifikáns módon a válaszokat, azonban itt is látszik, hogy a leginkább támogatáspártiak a megyei jogú városokban és a falvakban élők, a legkevésbé támogatáspártiak pedig a budapestiek, akik körében a támogatást helyeslők aránya kevéssel 50 százalék alatt marad.

17. ábra: A határon túli magyarok magyar állam általi támogatásához való viszonyulás – nem, korcsoport, iskolai végzettség és településtípus szerinti bontásban (százalék, támogatást helyeslők)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

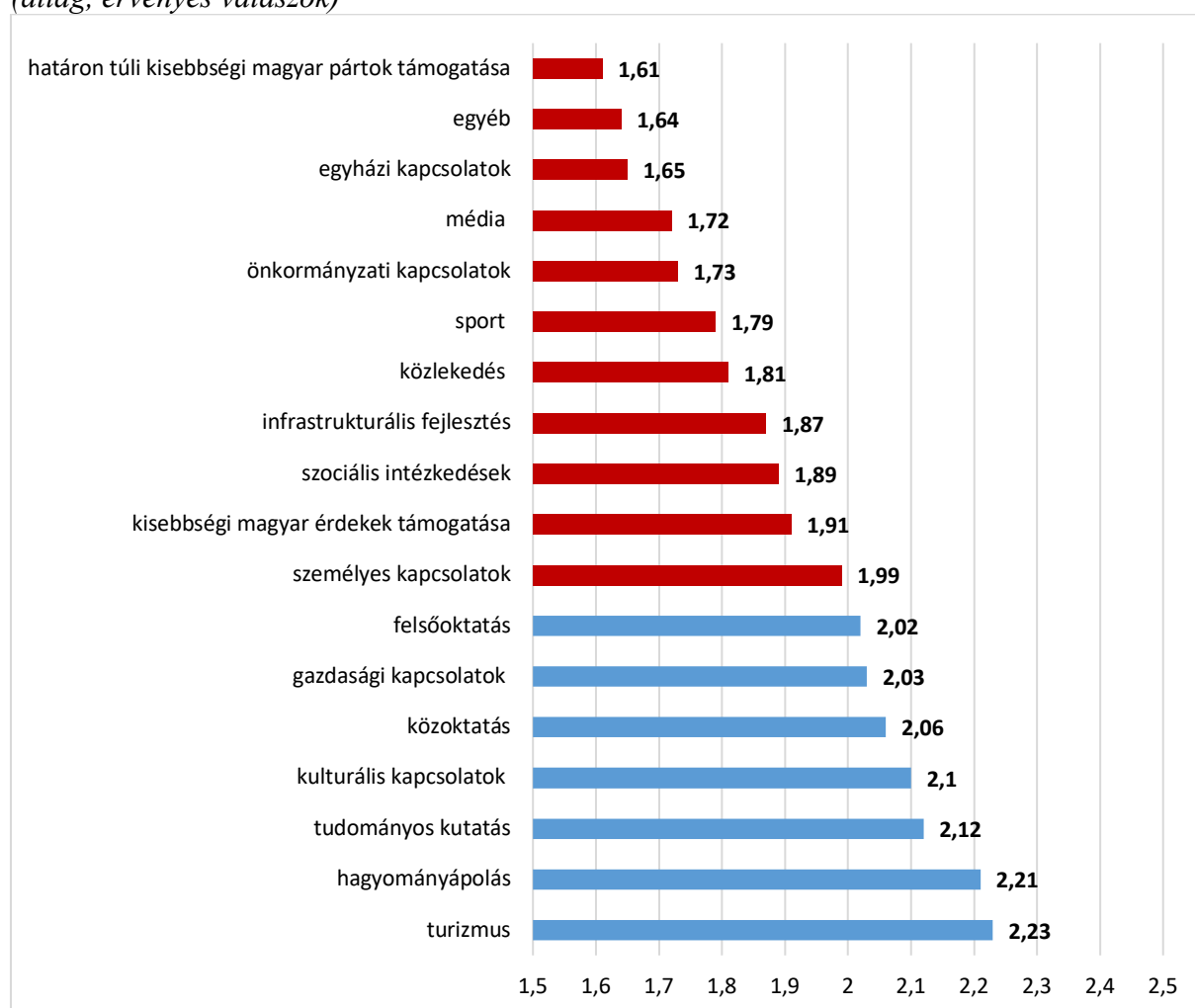
A határon túli magyarság támogatásával kapcsolatosan további kérdéseket is megfogalmaztunk. Többek között kíváncsiak voltunk arra, hogyan ítélik meg a kérdőívet kitöltő személyek a támogatás szükségességének mértékét különböző területekre lebontva. A leginkább támogatandó területek szerintük a turizmus, hagyományápolás, tudományos kutatás és kulturális kapcsolatok, a legkevésbé támogatandók a határon túli magyar pártok, egyházak és média. (18. ábra)

Életkor szerinti bontásban az egyházi kapcsolatokat kivéve, a legtöbb területen (különösen az oktatással, gazdasággal, infrastrukturális fejlesztéssel kapcsolatos területeken) inkább a 18–37 év közötti korosztály tagjai szerint lenne szükség több támogatásra. Szignifikáns különbségeket mértünk a közlekedés és sport (sig. = 0,01), valamint a felsőoktatás, gazdasági kapcsolatok, közoktatás, személyes kapcsolatok, szociális intézkedések, tudományos kutatás területeken (sig. = 0,01), amelyeket szintén a legfiatalabb korosztály támogatna jobban, illetve az önkormányzati kapcsolatok, határon túli magyar pártok és média területeken is (sig. = 0,01),

ahol a két fiatalabb korcsoport véleménye nagyjából megegyezik, az 57 év felettek viszont ezeket kevésbé támogatnák.

Iskolai végzettség szerint ennél egyértelműbb a helyzet: azokat a területeket, ahol a válaszok közötti különbségek szignifikánsak (felsőoktatás, gazdasági kapcsolatok, közoktatás, kulturális kapcsolatok, személyes kapcsolatok, hagyományápolás, tudományos kutatás) egyértelműen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők támogatnák jobban, és bár kevésbé jelentősek a különbségek az egyéb végzettségűekhez viszonyítva, a többi területen is (a sportot kivéve) az egyetemi diplomával rendelkezők a leginkább támogatóspártiak.

18. ábra: A határon túli magyarok támogatásának szükségessége a megadott területeken (átlag, érvényes válaszok)

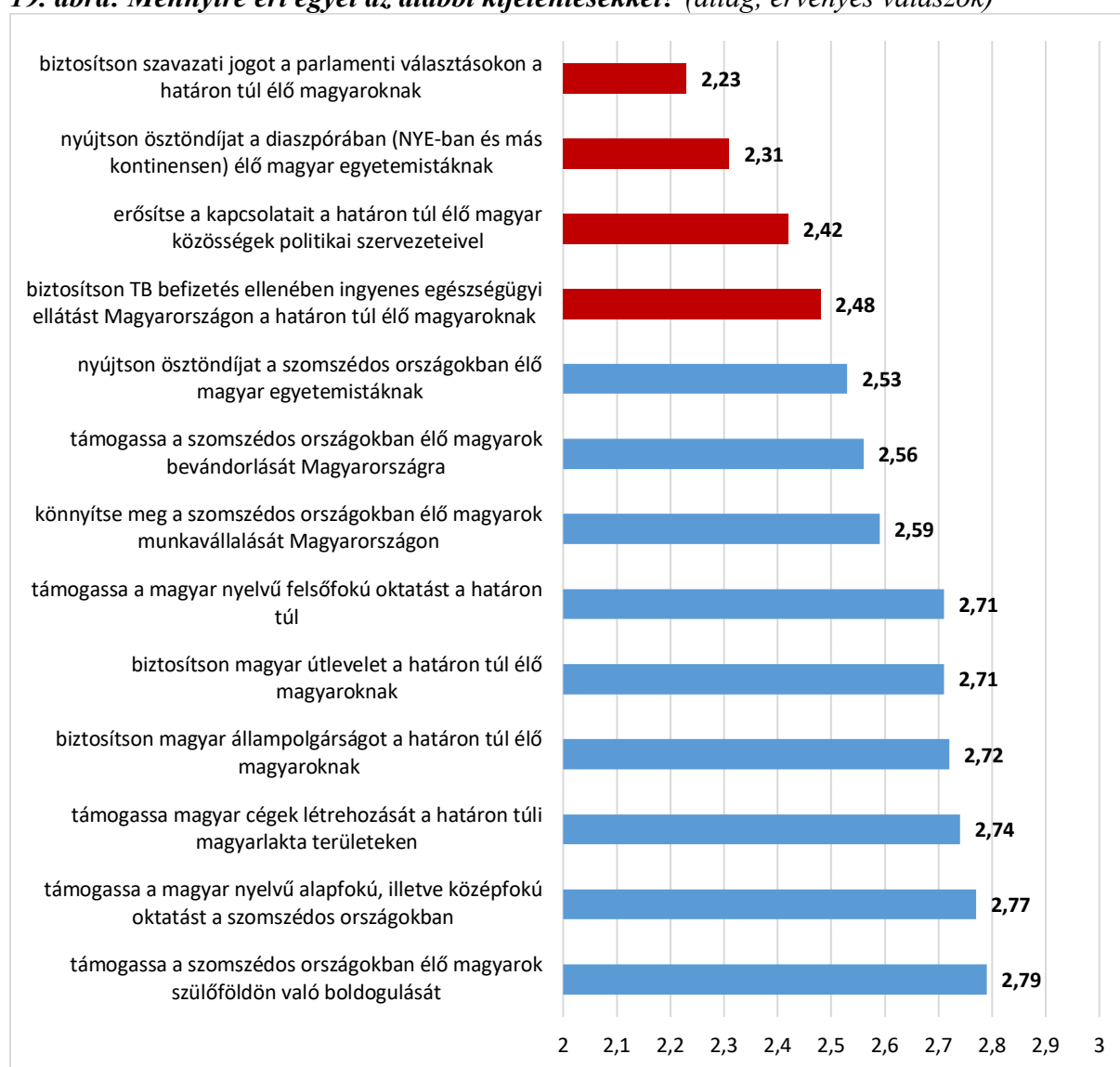
* Háromfokozatú közötti skála, ahol: 1 – kevesebbet kellene támogatni, 3 – többet kellene támogatni

** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

Szintén a határon túli magyarok támogatásához való viszonyulást vizsgálta az a kérdés, amely keretében több konkrét intézkedést is megfogalmaztunk, arra kérve a válaszadókat, hogy egy négyfokú skálán fejezzék ki ezekre vonatkozóan az egyetértésüket vagy egyet nem értésüket.

Az alábbi, 19. ábrán látható, hogy leginkább azoknak az intézkedésekkel értenek egyet a megkérdezettek, amelyek a határon túli magyarok szülőföldön való boldogulását segítenék elő, elsősorban a gazdaság, oktatás területén. Szintén támogatandónak ítélik a magyar állampolgárság és magyar útlevél biztosítását, azonban az állampolgársággal esetlegesen járó egyéb előnyök (szavazati jog, ingyenes egészségügyi ellátás) biztosításával már kevésbé értenek egyet. Mint ahogy a határon túli magyar közösségek politikai szervezeteivel való kapcsolaterősítést sem támogatják. Tehát inkább egyfajta oktatási-kulturális-szimbolikus dimenzió mentén képzelik el a határon túli magyarok támogatását, a magyarországi jogi és pénzügyi vonzattal bíró intézkedésekkel már kevésbé értenek egyet.

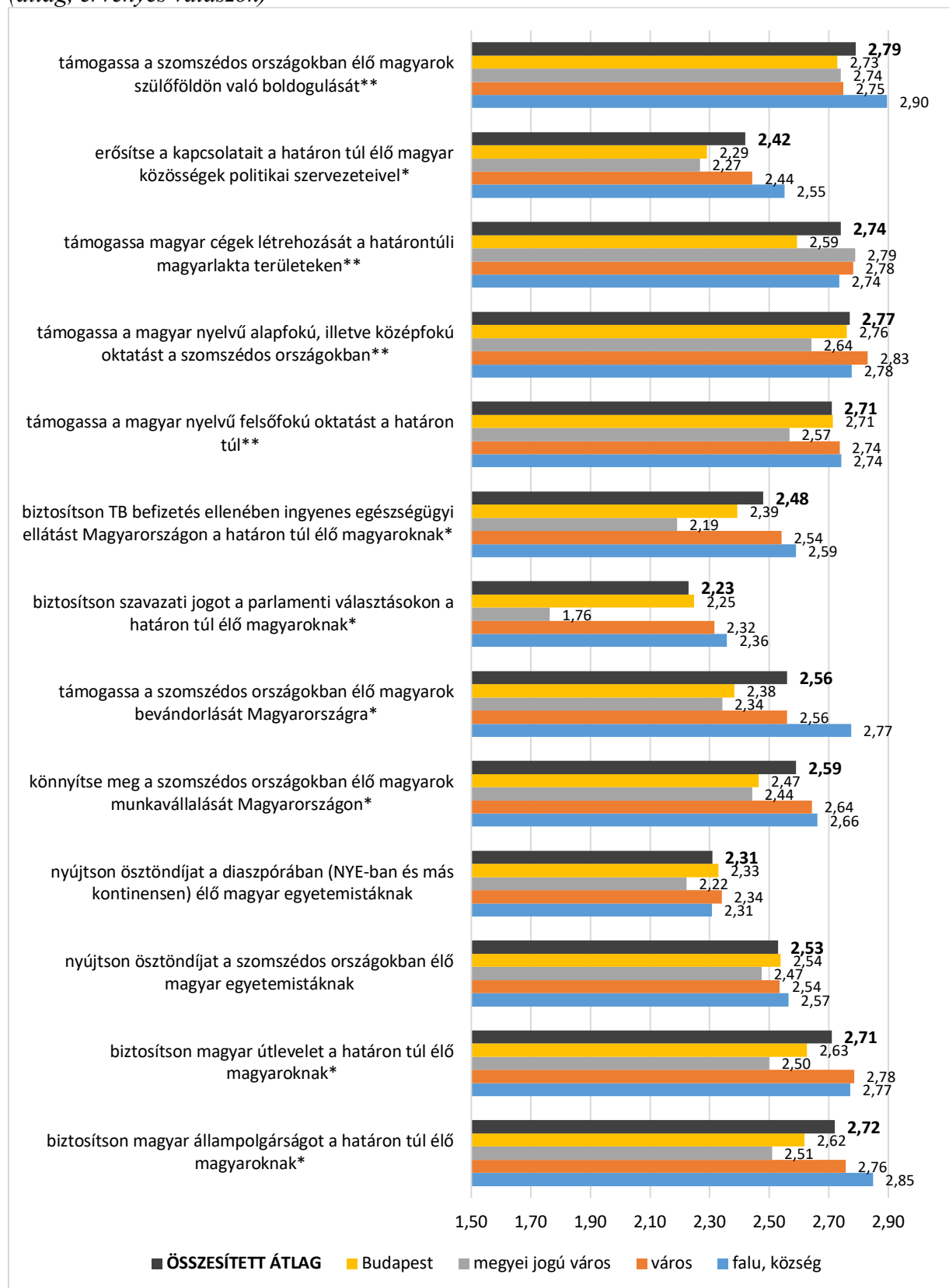
19. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? (átlag, érvényes válaszok)

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

20. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? – településtípus szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

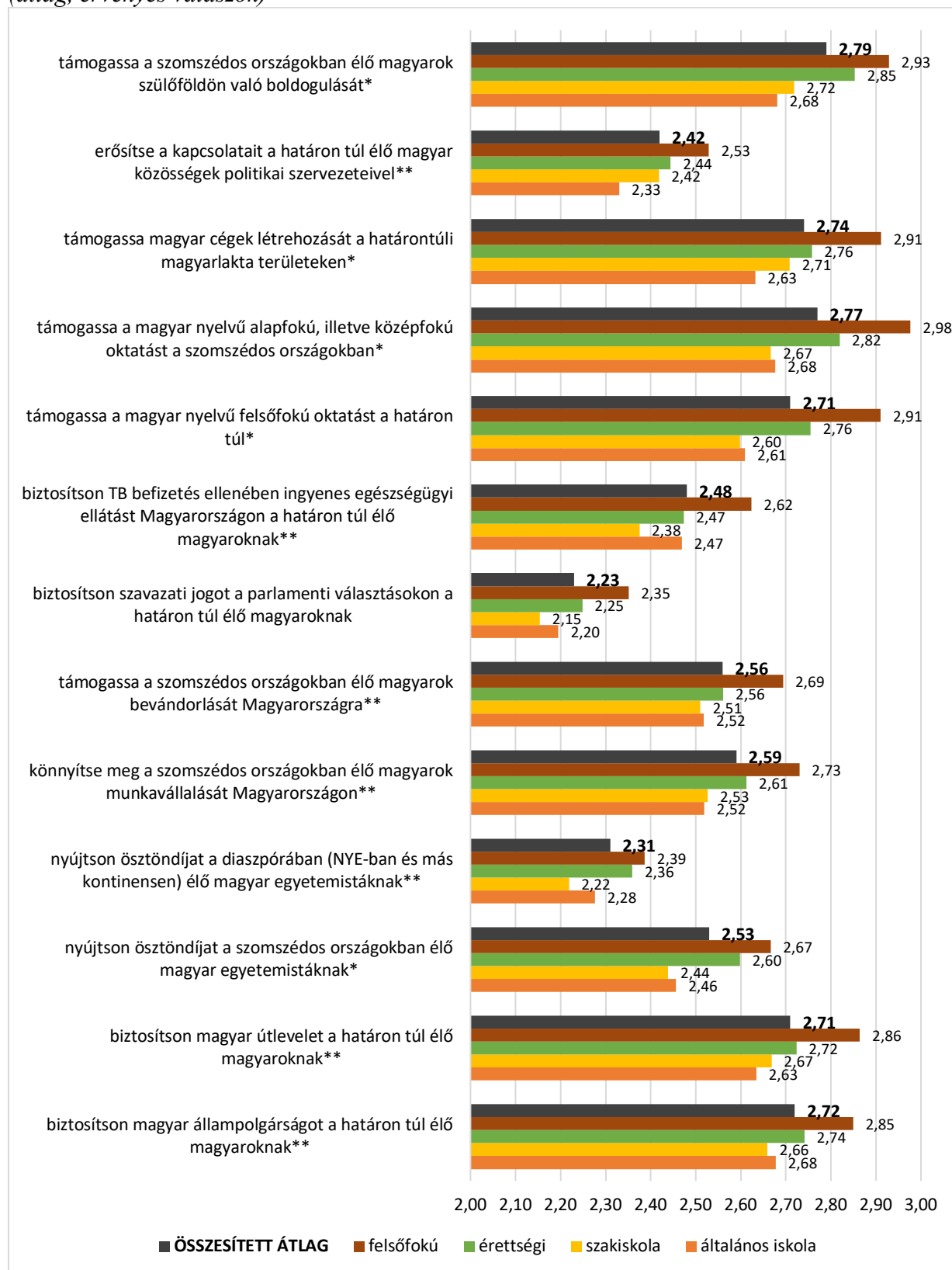

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

21. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? – iskolai végzettség szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

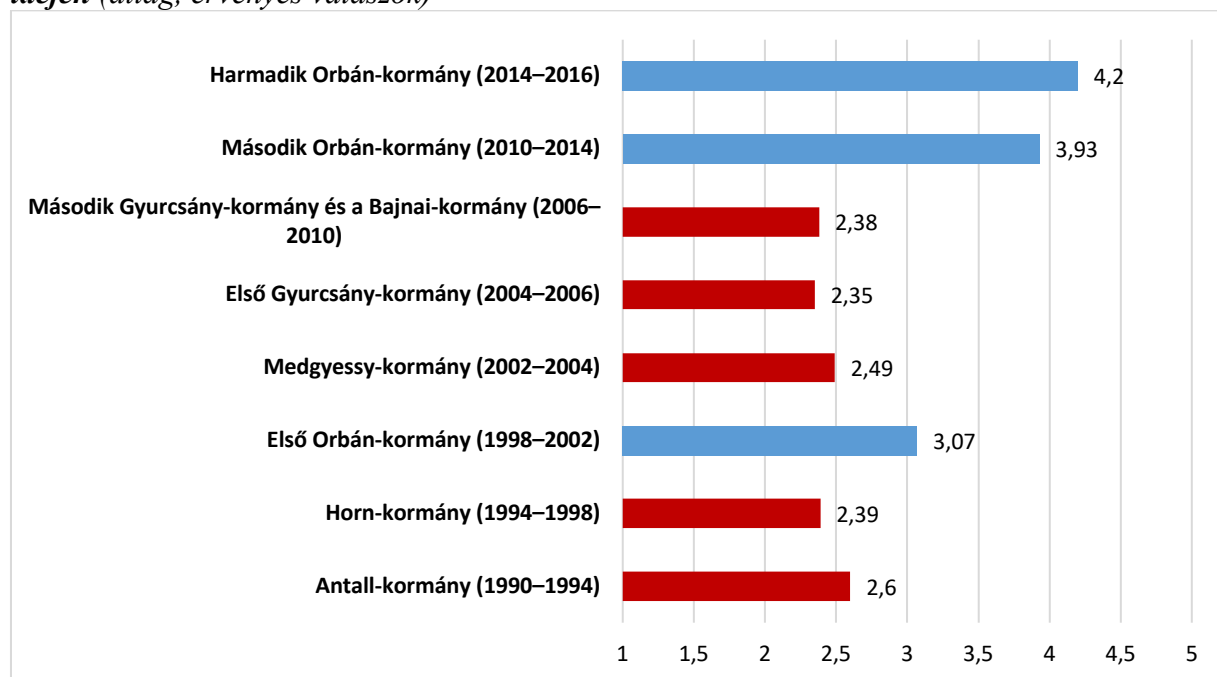
** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

Az állampolgárság és útlevel biztosítását, a határon túli magyarok magyarországi munkavállalásának és bevándorlásának könnyítését, illetve a politikai szervezeteikkel való kapcsolattartást szignifikánsan kisebb mértékben támogatják a nagyobb településeken (azaz a Budapesten és megyei jogú városokban) élők, mint ahogy általában az egyéb intézkedések többségét illetően is ők azok, akik kevésbé támogatóspártiak. (Lásd a 20. ábrát) Iskolai végzettség tekintetében általában a felsőfokú, illetve érettségi diplomával rendelkezők értenek egyet nagyobb mértékben a határon túli magyarok támogatásával, válaszaik több intézkedés kapcsán is statisztikailag jelentős módon eltérnek az alacsonyabb végzettségűek választaitól. (Lásd a 21. ábrát.)

Arra vonatkozóan, hogy az 1990 utáni magyar kormányok milyen mértékben támogatták a határon túli magyarokat, viszonylag egyértelmű a válasz: a megkérdezettek szerint a három Orbán-kormány (és különösen a két utóbbi) inkább vagy nagymértékben támogatta a külföldi magyarokat, az összes többi kormány viszont kevésbé. (22. ábra).

22. ábra: A határon túli magyarok támogatásának mértéke a különböző magyar kormányok idején (átlag, érvényes válaszok)

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem támogatta, 5 – nagyon nagy mértékben támogatta

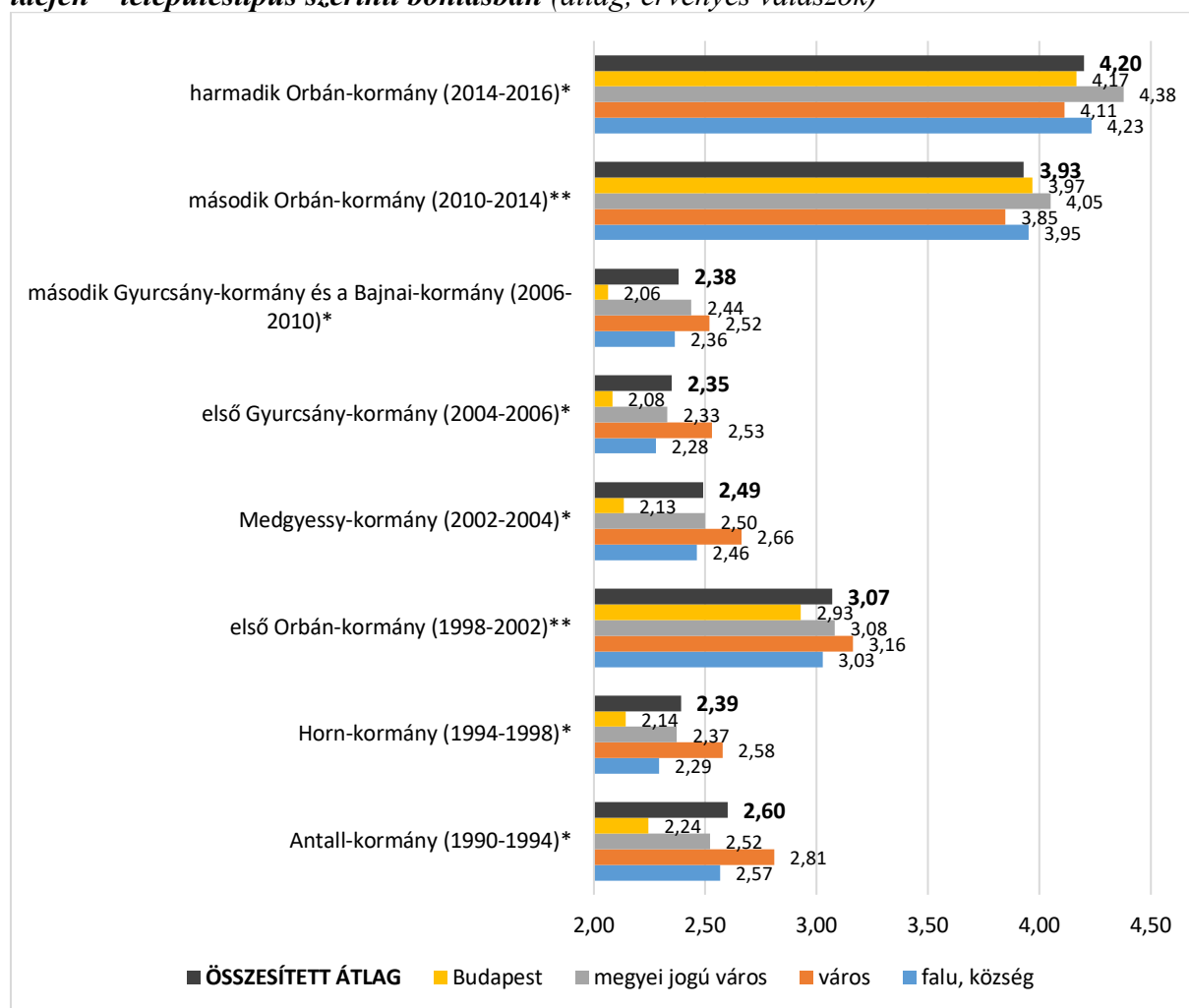
** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

Általában az összes kormányt a budapestiek tartják a legkevésbé támogatóknak. A településtípus szerinti bontásban a válaszok közötti különbségek egyébként az összes kormányra vonatkozóan szignifikánsak. (23. ábra.)

Az életkor a jobboldali kormányok támogatásának megítélésében befolyásolja szignifikáns módon a válaszokat: az Antall-, illetve a három Orbán-kormány esetében is a legidősebb, 57 feletti korcsoporthoz tartozók statisztikailag jelentősebb mértékben vélik úgy, hogy ezek a kormányok támogatták a külhoni magyarokat. A baloldali kormányokra vonatkozóan nincsenek szignifikáns különbségek az egyes korcsoportok válaszaik között – itt inkább a fiatalabb korosztály tagjai hajlanak arra, hogy nagyobb fokú támogatást feltételezzenek.

Iskolai végzettség szerint is megvizsgálva a kérdést, egyrészt azt látjuk, hogy mindegyik kormányról a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők gondolják a leginkább azt, hogy támogatták a határon túli magyarokat, szignifikáns különbségek azonban csak az időrendben első négy (Antall, Horn, első Orbán és Medgyessy) kormányok vonatkozásában vannak, a 2004 utáni kormányok megítélésében jóval kisebbek a véleménykülönbségek.

23. ábra: A határon túli magyarok támogatásának mértéke a különböző magyar kormányok idején – településtípus szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

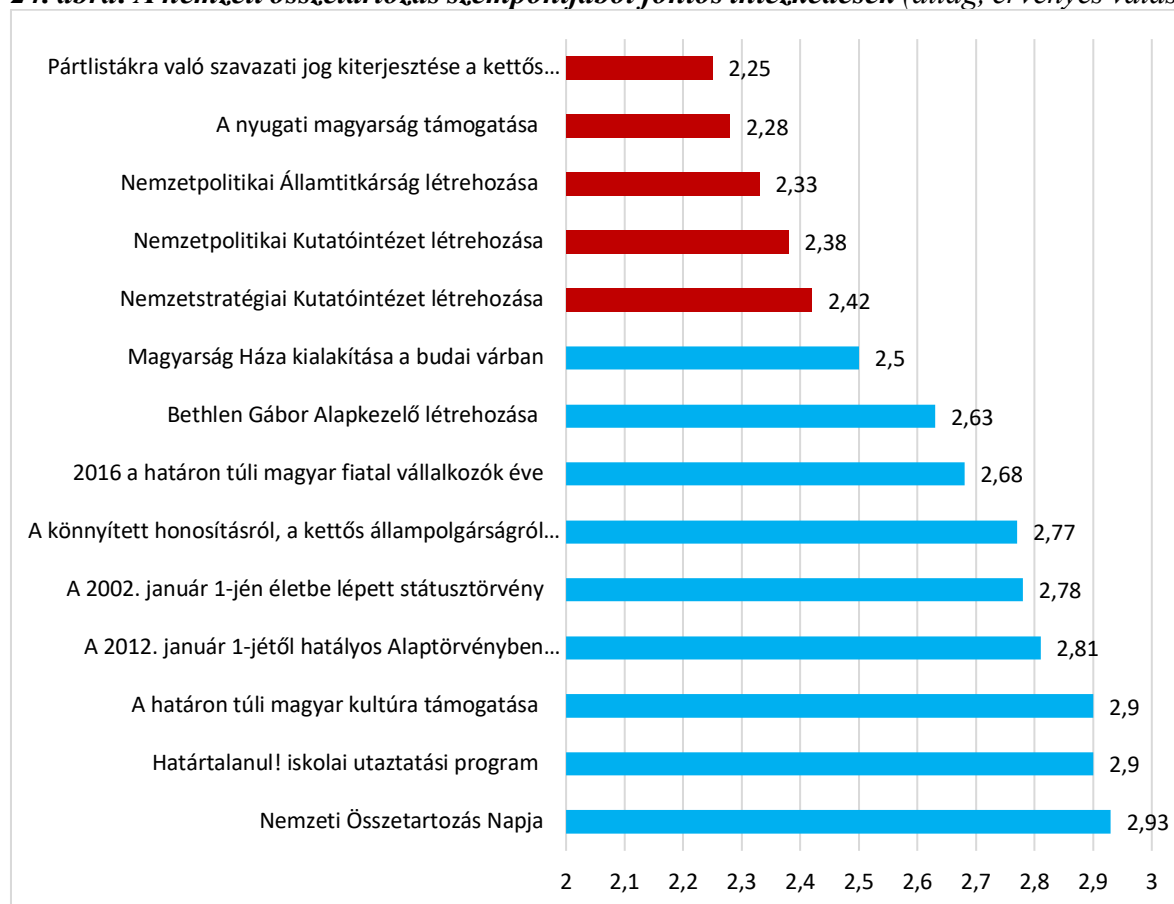

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

A B kérdésblokk utolsó kérdésében felsoroltunk néhány (szám szerint tizennégy) kormányzati intézkedést, és arra kértük a kutatás résztvevőit, hogy ítéljék meg ezek fontosságát a nemzeti összetartozás erősítése szempontjából. Azt mindenképpen érdemes kiemelni, hogy egyes intézkedések kapcsán jelentős (akár a 30, sőt egy esetben a 40 százalékot is meghaladó) volt azok aránya, akik nem hallottak az illető intézkedésről. A legkevésbé ismert a Bethlen Gábor Alapkezelő, de a Nemzetstratégiai Kutatóintézet, a Nemzetpolitikai Kutatóintézetet vagy a Nemzetpolitikai Államtitkárság létrehozásáról sem hallott a megkérdezettek mintegy harmada. Azok, akik hallottak a felsorolt intézkedésekről és véleményt is nyilvánítottak ezekkel kapcsolatosan, elsősorban a szimbolikus vagy kulturális/oktatási jellegű intézkedések (Nemzeti Összetartozás Napja, határon túli magyar kultúra támogatása, státusztörvény, iskolai utaztatási program) fontosságát hangsúlyozzák, és nem tartják prioritásnak a különböző intézetek, kormányzati szervek létrehozását. A legnagyobb elutasítottsága a szavazati jognak a kettős állampolgársággal rendelkező határon túli magyarokra való kiterjesztését és a nyugati magyarok támogatását célzó intézkedéseknek van.

24. ábra: A nemzeti összetartozás szempontjából fontos intézkedések (átlag, érvényes válaszok),

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem fontos, 4 – nagyon fontos

** Kék színnel a skála középértéke fölötti, piros színnel a középérték alatti átlagokat jelöltük.

A legtöbb kérdésben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartják fontosabbnak a határon túli magyarság támogatását (több esetben is szignifikánsak a különbségek az alacsonyabb végzettségűek válaszaikhoz viszonyítva). Néhány intézkedés vonatkozásában a lakóhely településtípusa is jelentősen befolyásolja a válaszokat: a különböző intézetek, illetve a Magyarország Házának létrehozását a budapestiek tartják a legkevésbé fontosnak, továbbá a státustörvény, az Alaptörvényben lefektetett felelősségvállalás és a szavazati jog kiterjesztésének fontosságát is elősorban a nagyobb településeken (megyei jogú városokban és Budapesten élők) kérdőjelezzik meg. Életkor és nemek szerinti bontásban nincsenek szignifikáns eltérések a válaszok között.

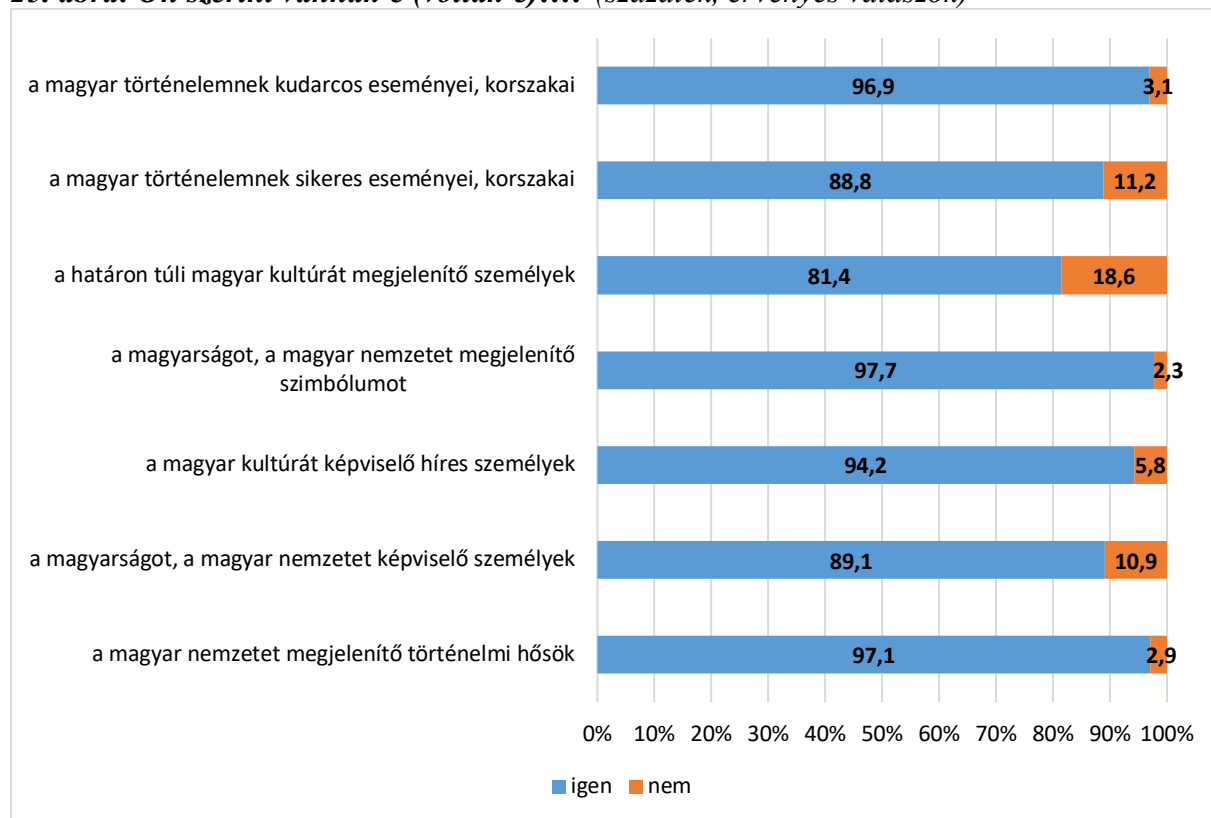
Ismeretek, tájékozódás

A C kérdésblokkban a kutatásban részt vevők magyarsággal, határon túli magyarokkal kapcsolatos ismereteire kérdeztünk rá. A válaszadók körében viszonylag nagy (90 százalék körüli vagy azt meghaladó) az egyetértés abban, hogy léteznek olyan jelen vagy a múltban élő személyek, történelmi hősök, akik a magyar nemzetet, a magyar kultúrát képviselik, illetve léteznek a magyar nemzet megjelenítő szimbólumok. A magyar történelem sikeres és kudarcos eseményeiről is többnyire hasonlóak a vélemények, bár itt érdekes megfigyelni, hogy nagyobb arányban vannak azok, akik szerint voltak a magyar történelem során kudarcos események, mint azok, akik szerint voltak sikeres események, korszakok – érzékelhető tehát egyfajta pesszimista gondolkodásmód.

A határon túli magyar kultúrát megjelenítő személyek létezésére rákérdező kérdéseinkre szintén többen válaszoltak igennel, itt azonban a korább említett kérdésekhez viszonyítva magasabb (közel 20 százalék) azok aránya, akik szerint nincsenek a határon túli magyar kultúrát képviselő híres személyek.

A fontosabb szocio-demográfiai változók mentén vizsgálva a válaszokat, nem tapasztaltunk statisztikailag jelentős különbségeket. Egyedüli eset, amit érdemes kiemelni, a határon túli magyar kultúrát megjelenítő személyekkel kapcsolatos: a magasabb iskolai végzettséggel (elsősorban felsőfokú diplomával) rendelkező válaszadók szignifikánsan (sig. = 0,01) nagyobb arányban (közel 90 százalékban) válaszoltak igennel az erre vonatkozó kérdésre, mint az alacsonyabb végzettségű válaszadók.

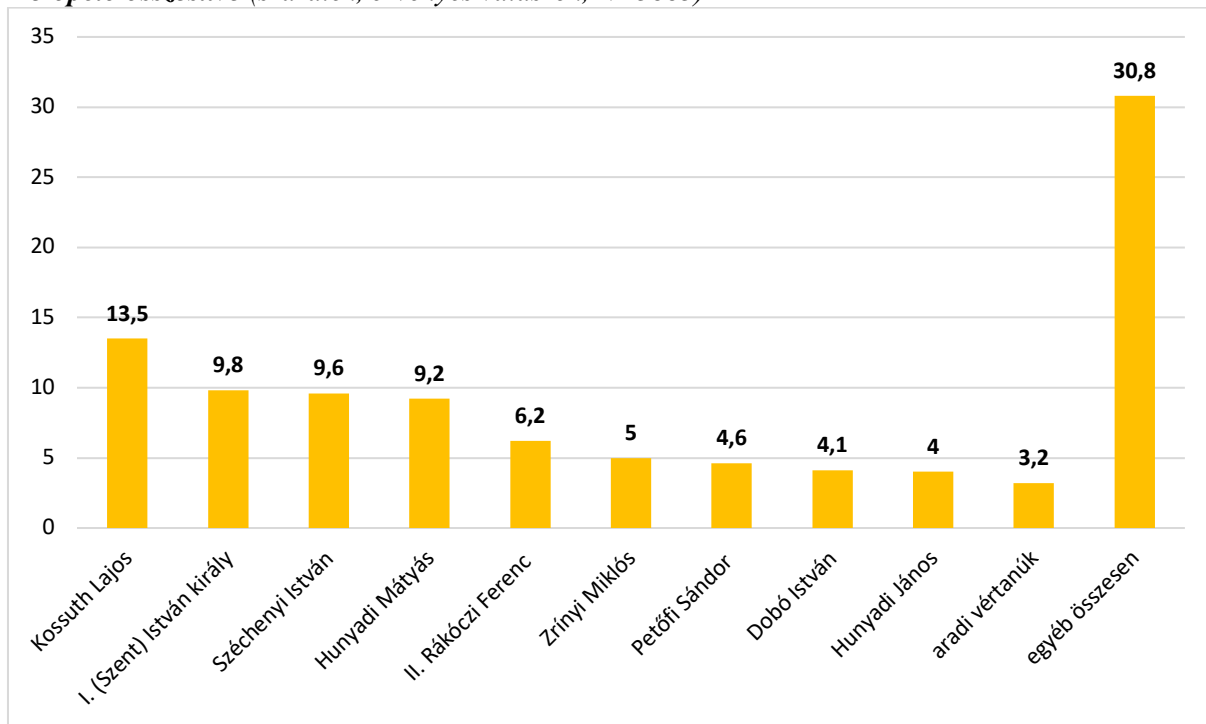
25. ábra: Ön szerint vannak-e (voltak-e)...? (százalék, érvényes válaszok)

A fenti kérdésekhez kapcsolódóan arra is megkértük a válaszadóinkat, hogy konkrétan is nevezzék meg az általuk legfontosabbnak gondolt történelmi hősöket, személyeket, szimbólumokat. Minden válaszadó három személyt/szimbólumot nevezhetett meg a szóban forgó nyílt kérdések keretében, és az említés sorrendje fontossági sorrendet is jelölt. Az alábbiakban a kapott válaszokat ismertetjük, többnyire a három opció összesített eredményei alapján.

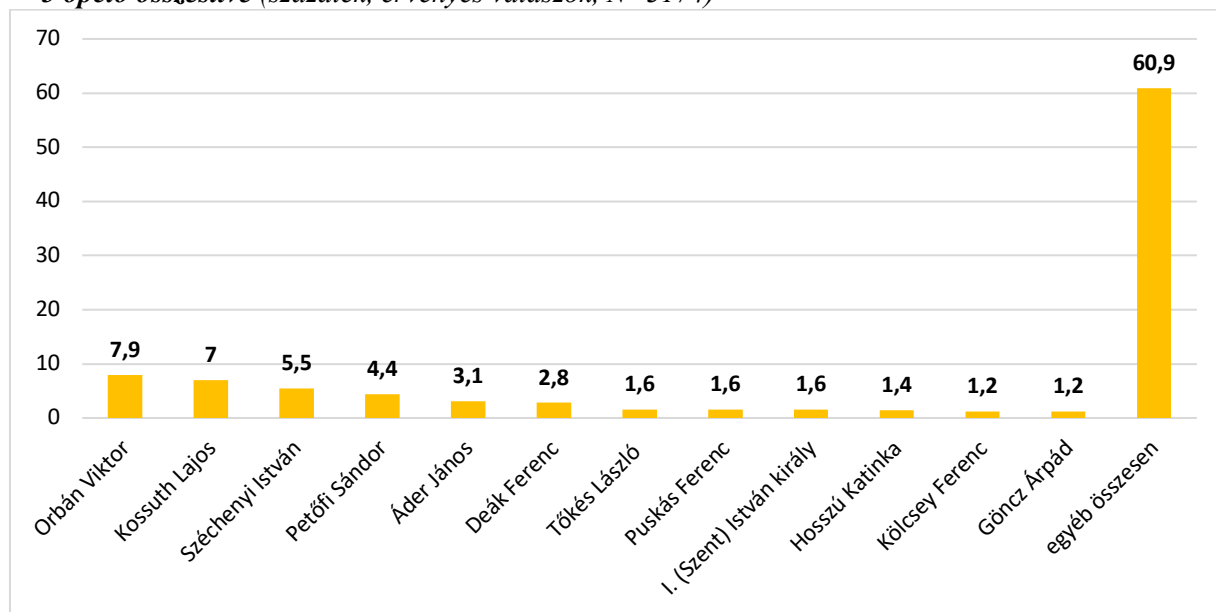
A magyar nemzetet leginkább megjelenítő történelmi hős Kossuth Lajos, akit az első helyen az összes válaszadó 12,6 százaléka nevezett meg, és aki a három opció érvényes válaszainak összesített listáján is az első helyet foglalja el. Őt I. (Szent) István király valamint Széchenyi István követi. A tíz legfontosabbnak megjelölt személy összesíti a válaszok mintegy 70 százalékát. (Lásd a 26. ábrát). Ezek a személyek általában a magyar történelem egy-egy fontosabb eseményéhez vagy periódusához köthetők.

26. ábra: A magyar nemzetet megjelenítő tíz legfontosabb történelmi hős
 – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=3883)

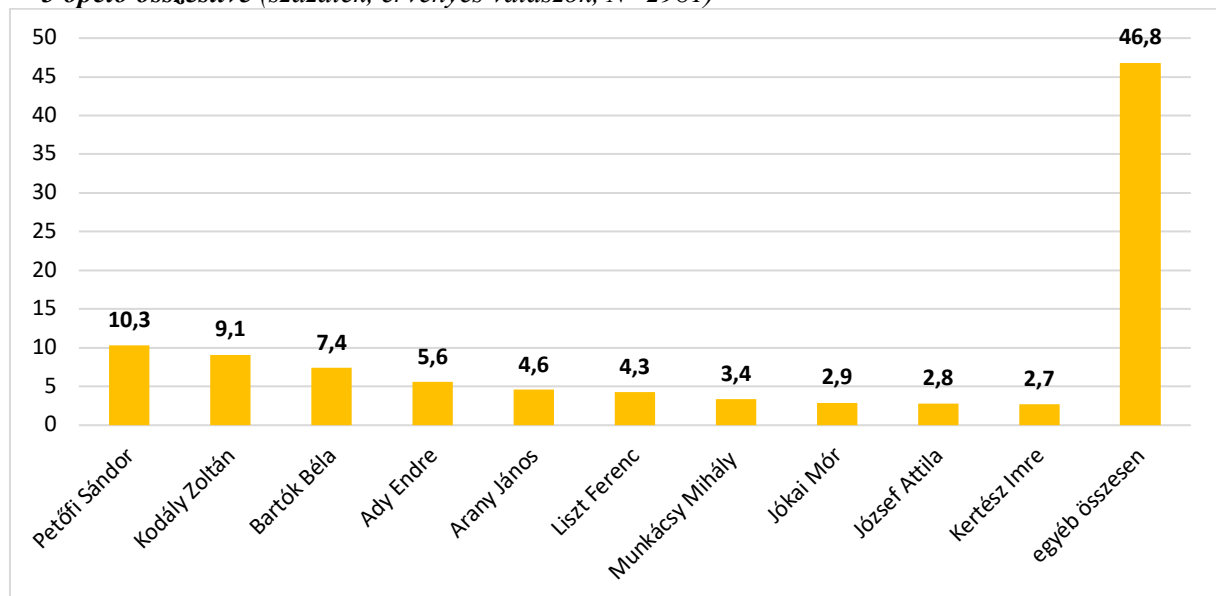
A fenti listán szereplő személyek közül több is megtalálható a következő, a magyarságot, magyar nemzetet képviselő legfontosabb személyek listáján: Kossuth Lajos a második, Széchenyi István a harmadik, Petőfi Sándor a negyedik, Szent István király a nyolcadik helyen. A három opcióból összesített lista első helyén a jelenlegi miniszterelnök, Orbán Viktor szerepel, a válaszadók közül a legtöbben őt gondolják annak a személynek, aki a magyarságot, magyar nemzetet képviseli, képviselheti. Az első tíz helyre sorolt (az egyenlő számú említés miatt valójában tizenkét) személy között több jelenleg is élő személyt találunk a már említett Orbán Viktor mellett: Áder János köztársasági elnököt, Tőkés László volt református püspököt, jelenlegi EP-képviselőt, illetve egy sportolót, Hosszú Katinkát. A már elhunyt személyek között szintén szerepel egy sportoló, Puskás Ferenc (ő a lista hetedik helyét osztja meg Tőkés Lászlóval). Azt érdemes még megfigyelni, hogy az előző listától eltérően, ezen a listán az első tíz helyezett már csak az érvényes válaszok alig 30 százalékát összesíti, és a lista első helyein szereplő személyeket is jóval kevesebbszer említették. (Lásd 27. ábrát)

27. ábra: A magyarságot, magyar nemzetet képviselő tíz legfontosabb személy
 – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=3174)

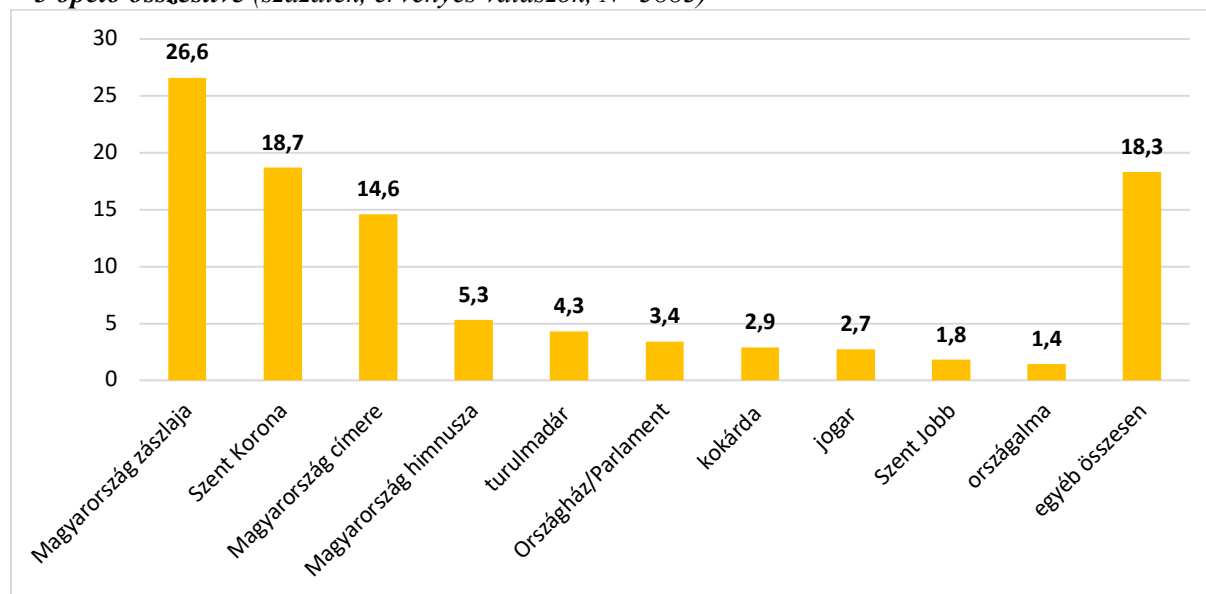
A magyar kultúrát képviselő legfontosabb személyek listáját Petőfi Sándor vezeti, aki az előző két listán is szerepelt. (27. ábra) Az első helyen az összesített válaszok tizede vonatkozik rá. A tízes listán további öt költőt vagy író, három zeneszerzőt és egy festőt találunk. A lista második és harmadik helyén Kodály Zoltán és Bartók Béla szerepel. Érdeemes megfigyelni, hogy a listán egyetlen ma élő személy sem szerepel, az egyedüli kortársnak mondható személy a 2016-ban elhunyt Nobel-díjas író, Kertész Imre. A tíz legfontosabb személy egyébként az érvényes válaszok több mint felét összesíti.

28. ábra: A magyar kultúrát képviselő tíz legfontosabb személy
 – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=2981)

A magyarságot, magyar nemzetet megjelenítő szimbólumok tekintetében lényegesen kisebb a szórás, az összesített válaszok közül az első tíz leggyakoribb az összes válasz több mint 80 százalékát összesít. Az első helyen a magyar zászló (piros-fehér-zöld zászló vagy nemzeti lobogó) szerepel, ezt a válaszadók több mint negyede tartja a legfontosabb nemzeti szimbólumnak. A második helyezett a Szent Korona, a harmadik pedig a címer.

29. ábra: A magyarságot, magyar nemzetet megjelenítő tíz legfontosabb szimbólum – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=3883)

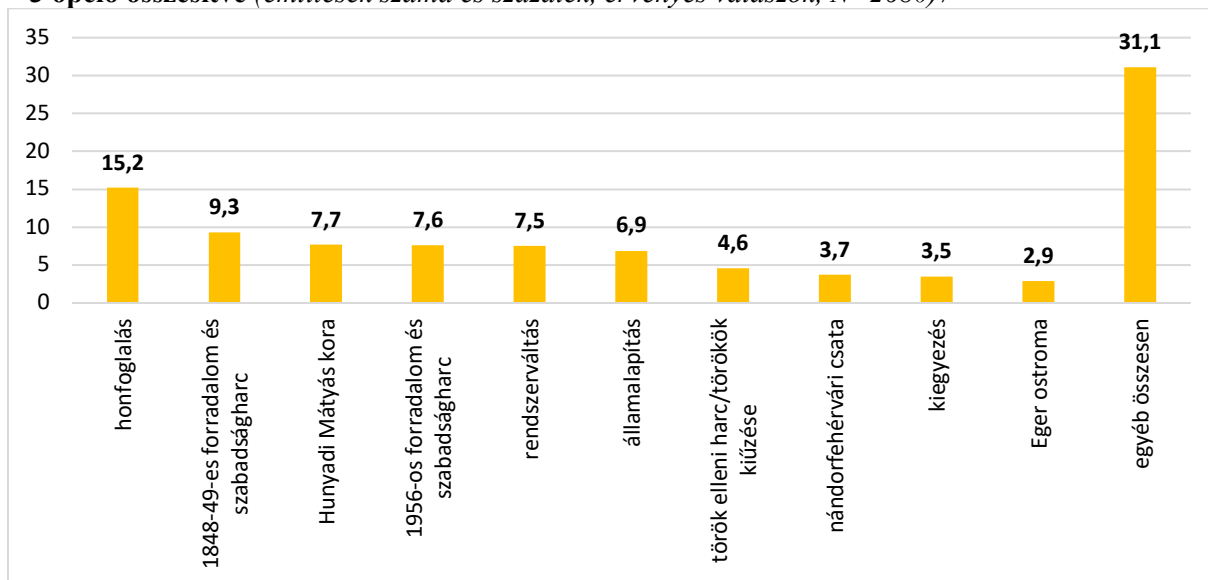

A magyar történelem legsikeresebb eseményének/korszakának a honfoglalást gondolják a válaszadók, az általuk megnevezett három opció összesített eredményeit tartalmazó listán ez áll az első helyen 15 százalékkal (30. ábra), de egyébként az első opciókat összesítő lista első helyén is (lásd a mellékletben a C13. kérdésre vonatkozó táblázatot), a második helyen az 1848/49-es szabadságharc és forradalom, a harmadik helyen Hunyadi Mátyás kora. A válaszokban említett események között két huszadik századi eseményt is találunk: az 1956-os forradalom és szabadságharc a negyedik, a rendszerváltás az ötödik a listán. Az első tíz helyre rangsorolt események az összes érvényes válasz közel 70 százalékát összesítik.

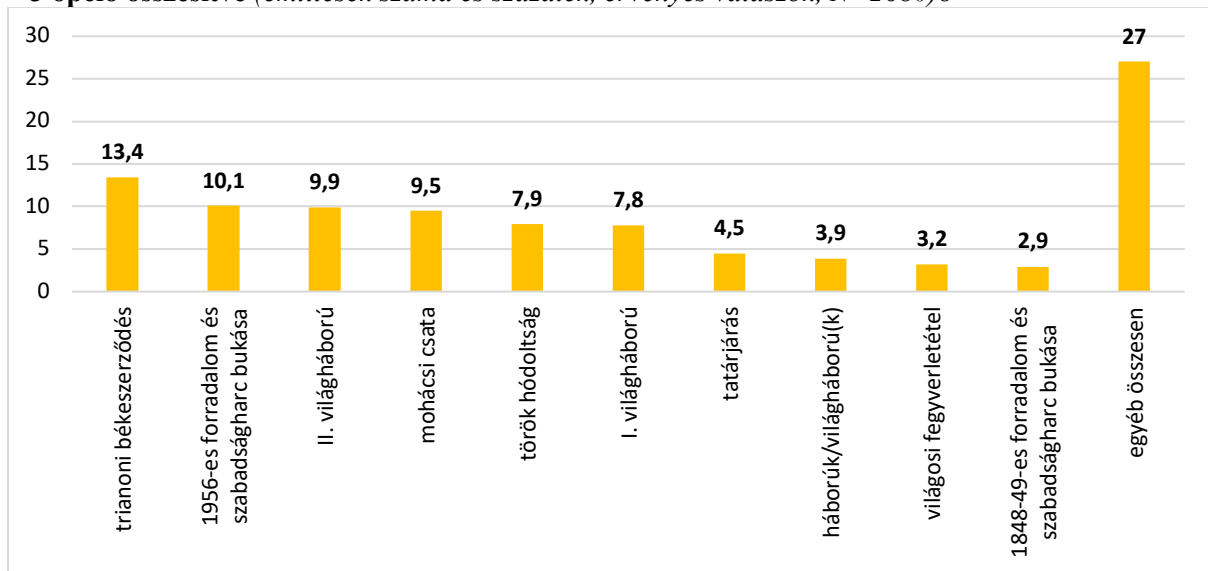
A kudarcosnak ítélt események egy része szorosan kapcsolódik a sikeresnek ítélt eseményekhez, általában azok lezárásaként, következményeként. Az első helyen (az első opciókat tartalmazó és az összesített listán egyaránt) Trianon, a trianoni békeszerződés található, az említések 13,4 százalékát összesítve. A második az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása, illetve az azt követő megtorlások, harmadik helyen pedig a II. világháború. A listán amúgy az első világháború is megtalálható, sőt háborúk/világháborúkként címkézett válasz is, ami tulajdonképpen elsősorban a két világháborút foglalja magában,

anélkül, hogy ezek között a válaszadók pontosítottak volna. Három esemény kapcsolódik a magyar középkori történelemhez: a tatárjárás, a mohácsi csata, és az ezt követő mintegy 150 éves török hódoltság. A történelmi kudarccokat összesítő lista első tíz helyére sorolt válaszok összesítik az összes érvényes válasz közel háromnegyedét.

30. ábra: A magyar történelem tíz leginkább sikeres eseménye, korszaka
– 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=2680)⁷

31. ábra: A magyar történelem tíz leginkább kudarcos eseménye, korszaka
– 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=2680)⁸

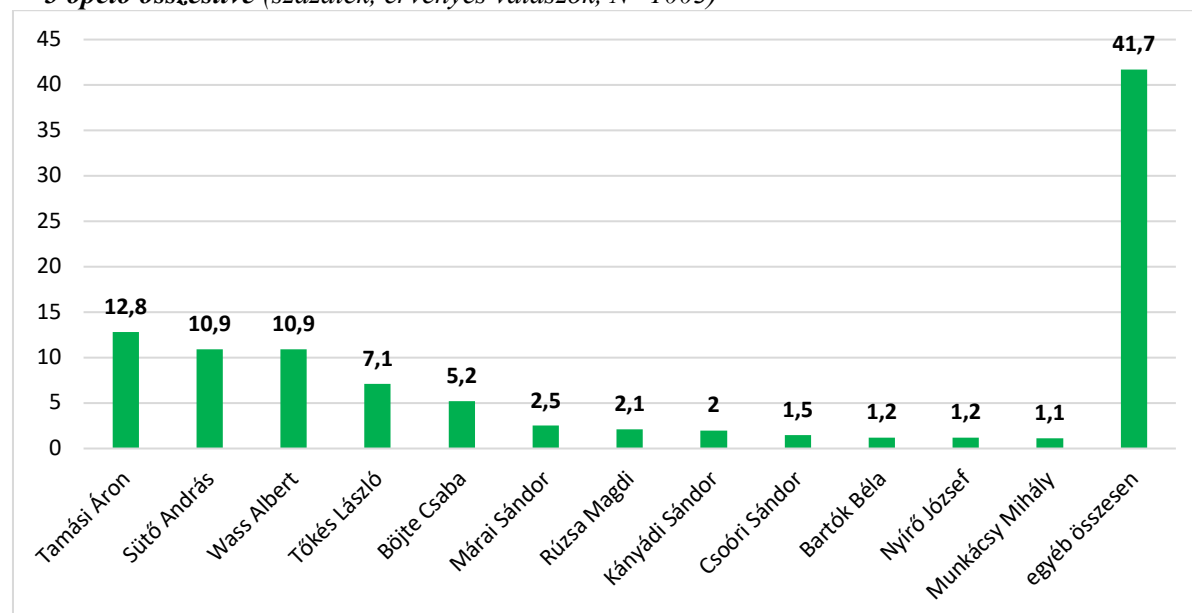
⁷ Az ábrán szereplő lista nem tekintendő véglegesnek, az adatrögzítés során előforduló feltételezett elírások miatt az adatok további ellenőrzésére és a válaszok ezek függvényében történő további tisztítására lehet szükség.

⁸ Ua.

A határon túli magyarok kultúráját képviselő személyek kapcsán a felmérésben résztvevők jóval kisebb tájékozottságról tettek tanúbizonyságot, mint a legutóbb vizsgált kérdések vonatkozásában. Annál a kérdésünknel, amelyben arra kértük a válaszadókat, hogy nevezzenek meg három, a határon túli magyarok kultúráját képviselő személyt, mindhárom opció esetében igencsak magas (70–90 százalék közötti) a nem tudom vagy hiányzó válaszok aránya. Ráadásul a biztos választ adók körében is több olyan eset előfordul, amikor nem egyértelműen határon túli kötődésű személyt neveztek meg (pl. Kertész Imre, Petőfi Sándor, Csík Zenekar, Sebestyén Márta).⁹

Az összesített válaszokat tartalmazó lista élén Tamási Áron erdélyi, székelyföldi író áll 12,8 százalékkal, aki egyébként mindhárom opcióban az első helyre soroltak a válaszadók. Az azonos számú említés miatt tizenkét nevet tartalmazó „tízes” listán a második helyre Sütő Andrást és a harmadik helyre Wass Albertet sorolták, rajtuk kívül pedig további 3 író szerepel a listán. A tizenkét személyből négyen jelenleg is élnek: Tőkés László EP-képviselő, Bőjte Csaba ferences szerzetes, Rúzsa Magdi énekesnő és Kányádi Sándor költő. A listán egyébként mindössze három olyan személy van, aki nem erdélyi kötődésű: Márai Sándor, Rúzsa Magdi és Munkácsy Mihály. Az első tíz helyre rangsorolt tizenkét személy egyébként az összes válasz közel 60 százalékát összesíti. (Lásd a 32. ábrát)

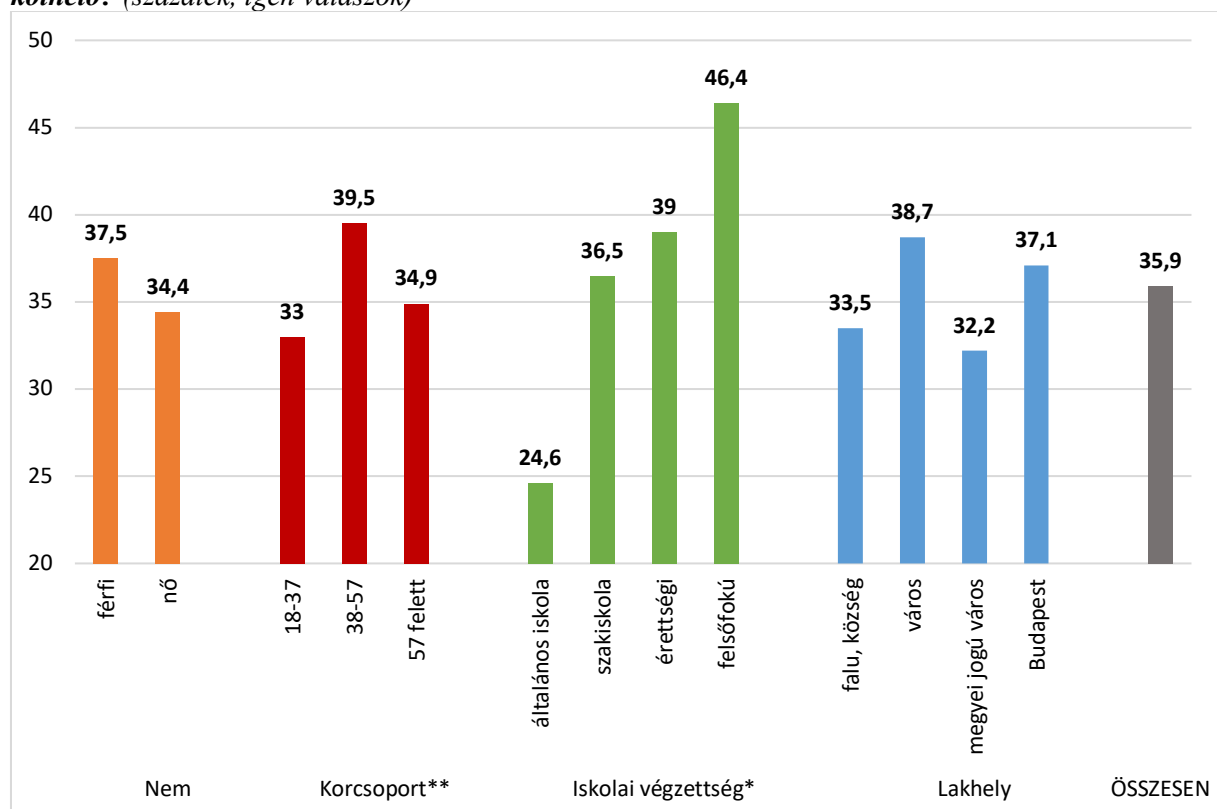
32. ábra: A határon túli magyar kultúráját képviselő tíz legfontosabb személy – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=1003)

⁹ Azokat tekintettük egyértelműen határon túli magyar kötődésű személyeknek, akik a jelenlegi Magyarország határain kívül születtek és/vagy munkásságuk, életművük egy része valamely határon túli magyar közösséghez köti őket.

A határon túli magyarokra vonatkozóan további kérdések segítségével vizsgáltuk a megkérdezettek tájékozottságát, ismereteit. Egyik ilyen kérdésben arra voltunk kíváncsiak, hogy ismernek-e a határon túli magyarokhoz köthető terméket vagy márkanevet, illetve ha igen, nevezzenek fel három ilyen. Az érvényes választ adóknak alig több mint egyharmada mondta azt, hogy ismer ilyen terméket, míg 60,1 százalékuk nemmel válaszolt a kérdésre. Az iskolai végzettség szignifikánsan befolyásolja a válaszokat: nem meglepő módon az iskolázottság növekedésével a tájékozottság mértéke is növekszik, a legfeljebb általános iskolát végzetteknek csak negyede, a felsőfokú végzetteknek majdnem fele igennel válaszolt a kérdésre. Szintén statisztikailag jelentős különbség van a válaszok között életkor szerinti bontásban: a legfiatalabb és a legidősebb korcsoportba tartozók kisebb arányban válaszolták azt, hogy ismernek határon túli magyar márkaneveket vagy termékeket, mint a 37–57 közötti korosztály tagjai.

33. ábra: Ismer-e Ön valamilyen terméket vagy márkanevet, amely a határon túli magyarokhoz köthető? (százalék, igen válaszok)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

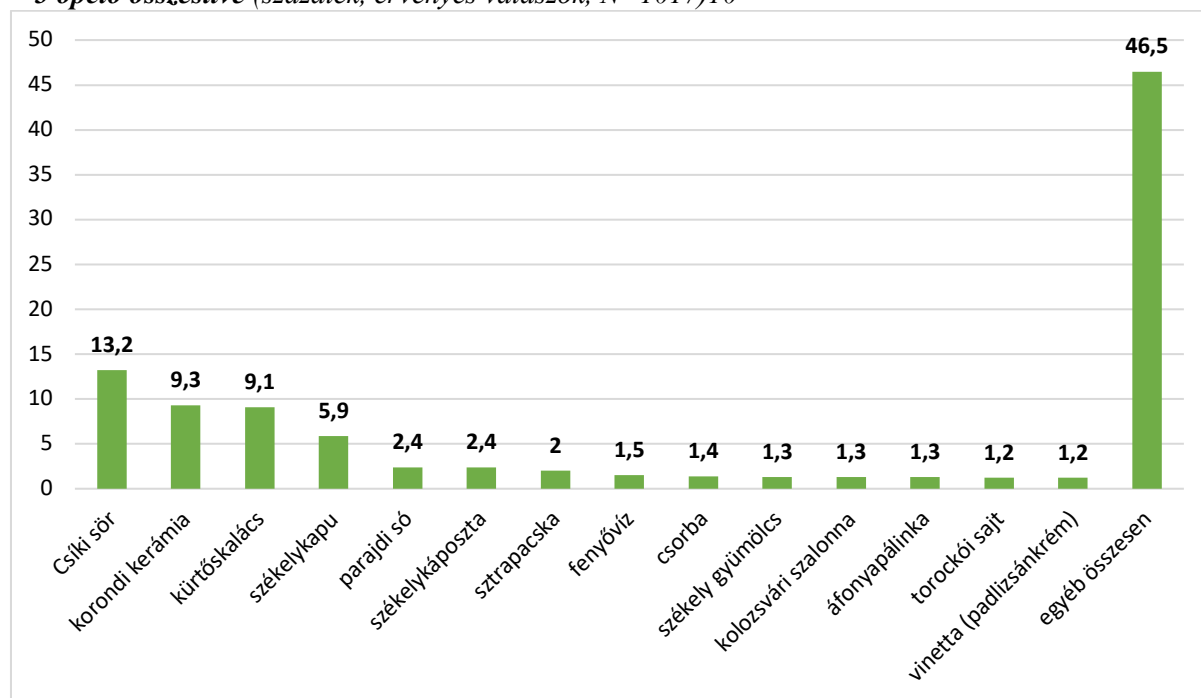
** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

Akárcsak a határon túli magyar kultúrát képviselő személyekre vonatkozó kérdésnél, a határon túli magyar termékek, márkák vonatkozásában sem beszélhetünk nagyfokú tájékozottságról. Egyrészt itt is több olyan termék, márka is megnevezésre került, amelyek egyértelműen nem a

határon túli magyarokhoz köthető (pl. Pick szalámi, Unicum, kalocsai paprika stb.), másrészt az összesített opciók szerinti leggyakoribb válaszok esetében is alacsonynak mondható az esetszám, pl. a három opció válaszait összesítő lista tizedik helyén szereplő termékeket alig 12 személy nevezte meg. Az alacsony esetszám miatt van az is, hogy az első tíz helyen több olyan név is található, amelyet ugyanannyian említettek, így a tízes lista valójában tizennégy terméket tartalmaz. Ezek az összes érvényes válasz valamivel több mint felét teszik ki.

A lista első helyén egy viszonylag újnak mondható, alig pár éve létező márkanev, a Csíki sör szerepel, amely a válaszok 13,2 százalékát összesíti. Ezt a korondi kerámia és a kürtőskalács követi. A listán szereplő termékek többsége egyébként Erdélyhez köthető, egyedül a hatodik helyen található sztrapacska felvidéki. (34. ábra)

34. ábra: A határon túli magyarokhoz köthető tíz legfontosabb termék, márkanev – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=1017)¹⁰

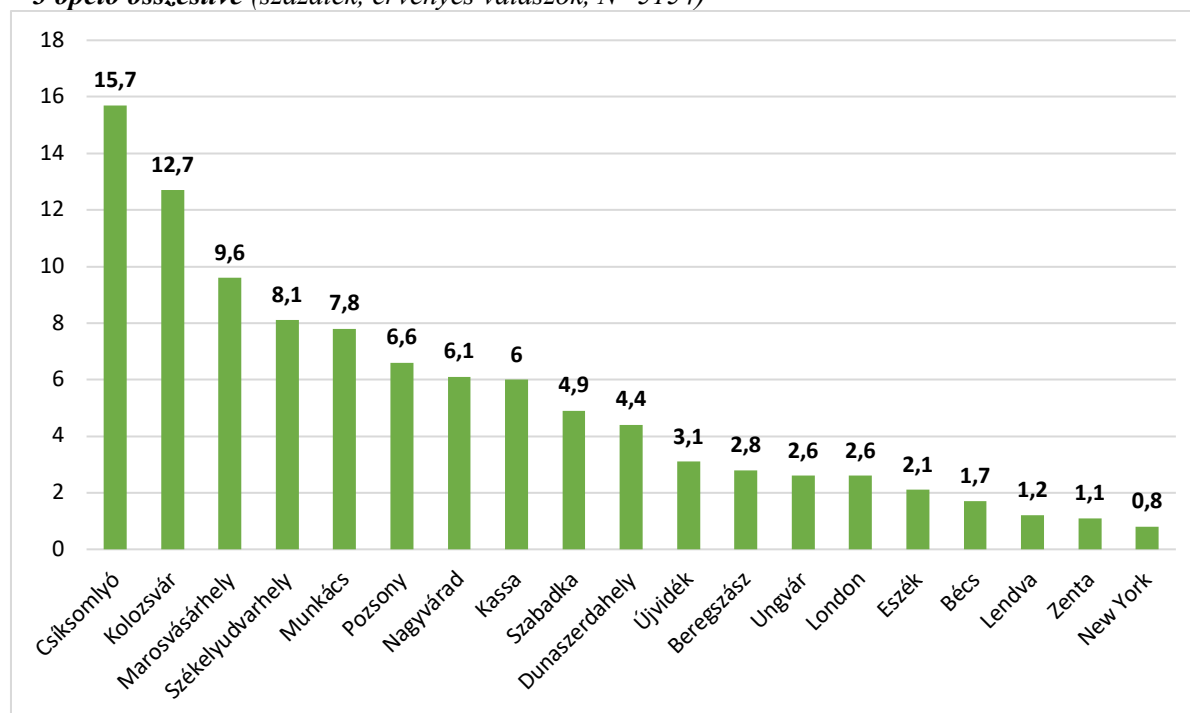

Egy másik, szintén a határon túli magyarokra vonatkozó kérdésünkben felsoroltunk tizenkilenc olyan települést, ahol kisebb-nagyobb számban élnek magyarok, és arra kértük a felmérésben részt vevőket, hogy jelöljék meg azt a hármat, amelyek szerintük leginkább köthető a határon túli magyarokhoz. Az első helyen megjelölt településeket összesítő lista élén Kolozsvár, Csíksomlyó és Munkács található, azonban a három opció válaszait összesítve változik a sorrend. Az összesített lista élén a válaszok 15,7 százalékát összesítő Csíksomlyó áll, tehát

¹⁰ Az ábrán szereplő lista nem tekintendő véglegesnek, az adatrögzítés során előforduló feltételezett elírások miatt az adatok további ellenőrzésére és a válaszok ezek függvényében történő további tisztítására lehet szükség.

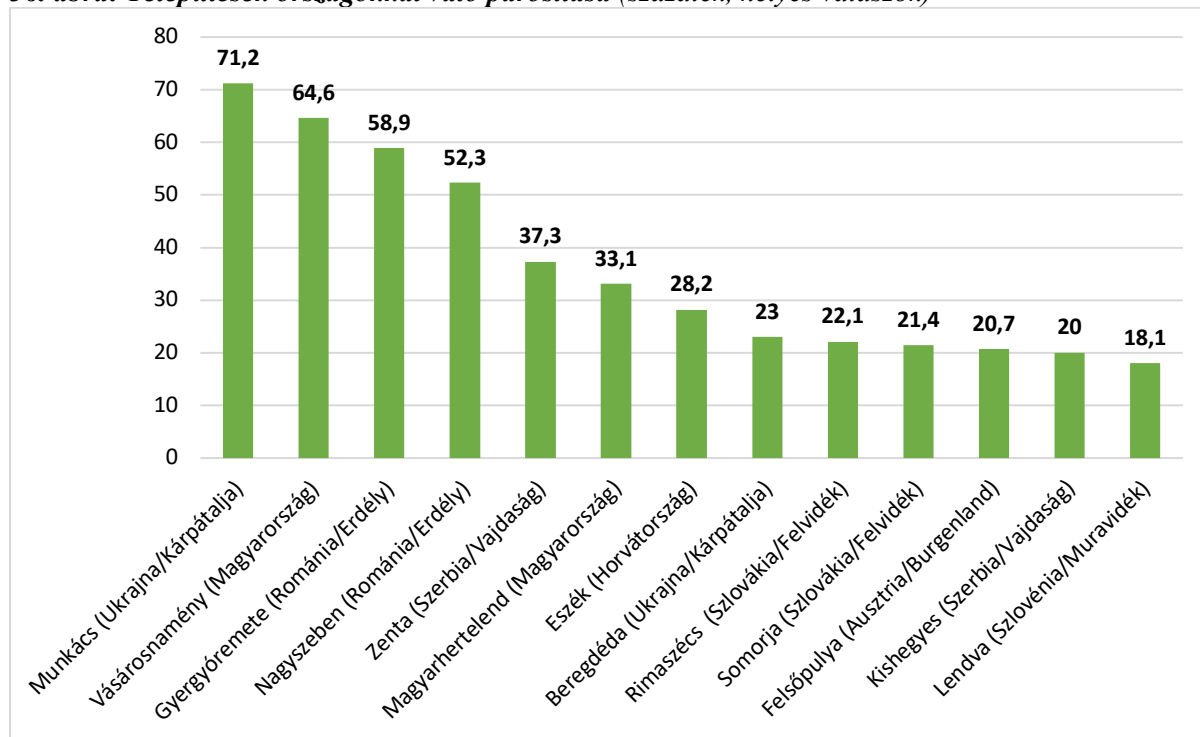
erről a székelyföldi településről gondolják a magyarországi magyarok azt, hogy leginkább köthető a Magyarország határain túl élő magyarokhoz, és a lista következő három helyén is erdélyi település szerepel: a második Kolozsvár (12,7%), a harmadik Marosvásárhely (9,6%), a negyedik pedig Székelyudvarhely (8,1%). Az ötödik helyen a kárpátaljai Munkács, a hatodikon a felvidéki Pozsony található. A lista utolsó helyére New Yorkot sorolták a megkérdezettek. A lista tizennegyedik helyére sorolt London több Kárpát-medencei települést is megelőz: a horvátországi Eszéket, a vajdasági Zentát és a szlovéniai Lendvát. (35. ábra)

35. ábra: Települések, amelyekhez a határon túl élő magyarok leginkább köthetők – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=5154)

Egy másik, szintén településeket tartalmazó kérdésünkben arra kértük a válaszadókat, mondják meg, szerintük mely országokban található a listán szereplő 13 település. A helyes válaszok aránya 18,1 és 71,2 százalék között változik, legnagyobb arányban az ukrajnai Munkács, legkisebb arányban a szlovéniai Lendva esetében sikerült a lokalizálás. Mindössze négy olyan település van, amelyet a megkérdezettek több mint fele jól párosított az országgal – Munkács mellett egy magyarországi (Vásárosnamény) és két erdélyi (Nagyszeben és Gyergyóremete) –, hat településről pedig kevesebb mint negyedük tudta, hogy hol található. A listán szereplő másik magyarországi települést, Magyarhertelendét is csak a válaszadók egyharmada tudta azonosítani.

36. ábra: Települések országokkal való párosítása (százalék, helyes válaszok)

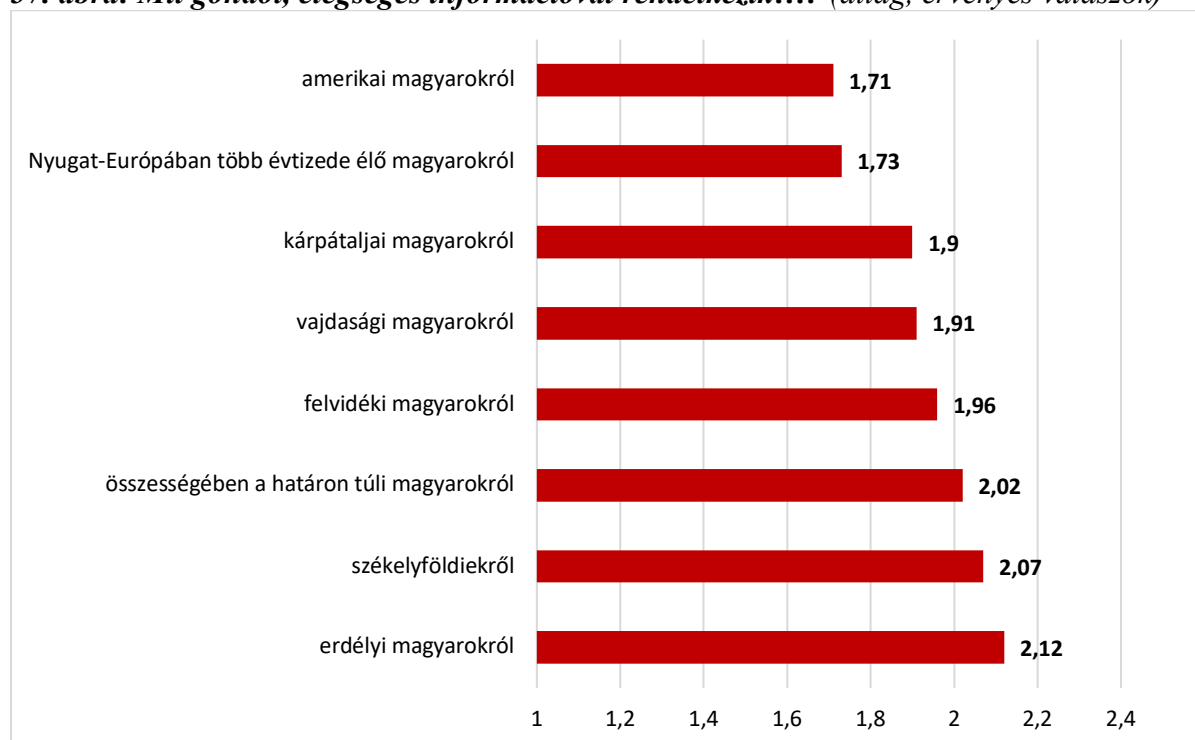
A válaszok több település vonatkozásában is szignifikáns eltéréseket mutatnak egyes szocio-demográfiai változók szerint. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a helyes válaszok arányát: kivétel nélkül mint a tizenhárom település esetében a végzettség növekedésével növekszik a helyes válaszok aránya is, a különbségek pedig szignifikánsak (sig. = 0,01 szinten). A lakóhely településtípusa szerint szintén mindegyik településre vonatkozóan szignifikánsak a különbségek: általában a megyei jogú városokban és/vagy Budapesten élők adtak nagyobb arányban helyes válaszokat és a kisebb településeken élők kevésbé voltak tájékozottak, kivéve Lendvát (ezt a budapestiek lokalizálták a legkevésbé sikeresen) és Beregdédát (ezt a megyei jogú városokban élők tudták legkevésbé). Korcsoportos bontásban Gyergyóremete, Munkács és Beregdéda esetében vannak szignifikáns különbségek: mindhárom esetben a 18–37 közöttiek tudták legkevésbé a helyes választ. A nemek szerinti összehasonlításban Nagyszeben, Munkács, Zenta, Beregdéda, Rimaszécs és Vásárosnamény esetében adott válaszokra igaz ez, mindegyik említett esetben a férfiak adtak nagyobb arányban helyes választ.

Bár ezt bizonyos értelemben már a legutóbbi kérdésekre adott válaszok is jelzik, a felmérésben részt vevők saját bevallásuk szerint is kevés információval rendelkeznek a határon túli magyarokról, és az egyes határon túli magyar közösségekről. A legtöbb ismeretük az erdélyi magyarokról és a székelyföldiekről van, de e két csoport kapcsán is a megkérdezettek összesen kevesebb mint negyede mondta azt, hogy sok információval rendelkezik róluk. Az 37. ábrán a

válaszokból számolt átlagokat tüntettük fel, innen is jól látszik, hogy az összes felsorolt csoportról kevés ismerettel rendelkeznek a megkérdezettek.

Az iskolai végzettség szignifikánsan befolyásolja az ismeretek szintjét: a legkevésébbet a csak általános iskolát végzettek, a legtöbbet a felsőfokú diplomával rendelkező tudják mindegyik csoportról. Életkor szerint a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozóan statisztikai szempontból is jelentősek az eltérések: ezekről a közösségekről a legfiatalabb, 18–37 év közötti korosztály rendelkezik a legkevésbé információval.

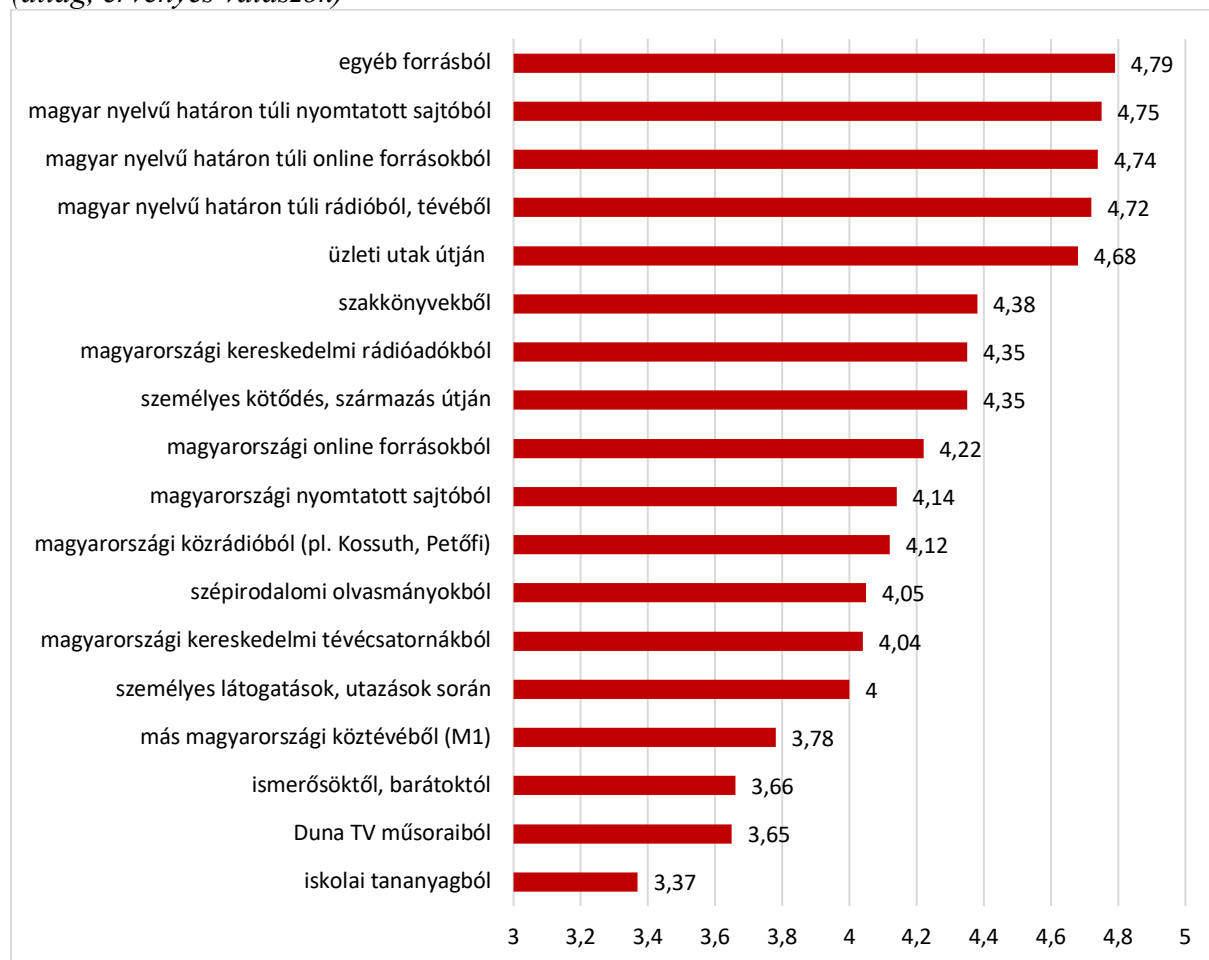
37. ábra: Mit gondol, elégséges információval rendelkezik...? (átlag, érvényes válaszok)

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – szinte semmit sem tudok róluk, 4 – sokat tudok róluk

Határon túli magyarokra vonatkozó ismereteiket leginkább az iskolai tananyagból szerzik a magyarországiak, de a gyakoribb források között vannak a Duna TV vagy más magyarországi köztvék műsorai, valamint az ismerősi, baráti kapcsolatok és a személyes látogatások, utazások is. A lista másik felén a különböző határon túli magyar nyelvű források (nyomtatott sajtó, online felületek, vagy rádió, tévé) szerepelnek. Azt mindenképpen ki kell hangsúlyozni, hogy még a leggyakoribbként megjelölt források is csak kismértékben jelentenek tájékoztatói lehetőséget a magyarországi magyarok számára. (Lásd erre vonatkozóan az 38. ábrát, valamint a mellékletben a C21. kérdésre vonatkozó táblázatokat).

38. ábra: A határon túli magyarokról szerzett ismeretek főbb forrásai
(átlag, érvényes válaszok)

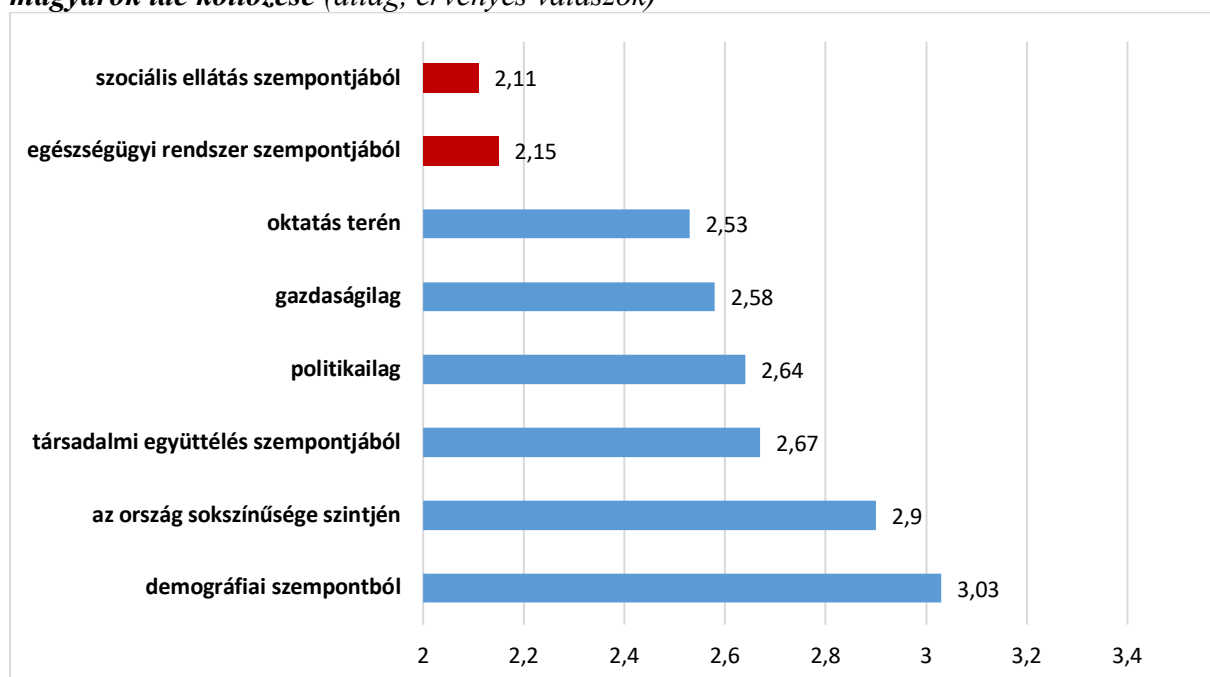
* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon nagy mértékben, 5 – nem származik innen

Ezzel összefüggésben arra is megkértük a válaszadókat, hogy szintén a felsorolt források közül válasszák ki és egyben rangsorolják is azt a hármat, ahonnan szerintük bővíteni lehet a határon túli magyarokról szóló ismereteiket. Akár az első opcióként megjelölt forrásokat, akár a három opcióban említett források összesített listáját tekintjük, jól látható, hogy a legfontosabb lehetséges forrásoknak ugyanazokat tekintik a válaszadók, mint ahonnan egyébként is szerzik az ismereteiket: az iskolai tananyagot, a Duna TV műsorait, az ismerősöket és barátokat, a személyes látogatásokat és utazásokat, valamint a más magyarországi köztévét. Ez az öt forrás adja a három opció összesített válaszok több mint 60 százalékát. (Lásd ennek kapcsán a mellékletben a C24.-es kérdésre vonatkozó táblázatokat).

A felmérésben részt vevők leginkább demográfiai szempontból és az ország sokszínűsége szempontjából tartják kedvezőnek a határon túli magyarok Magyarországra költözését, illetve társadalmi együttélés vagy politika szempontjából is. Ezzel szemben a szociális ellátásra és az egészségügyi rendszerre nézve a megkérdezettek szerint inkább kedvezőtlen lenne a külhoni

magyarok beköltözése – feltehetően azért, mert ezek vonatkozásában lennének elsősorban pénzügyi vonzatai (a magyar állam szempontjából nézve) a beköltözésnek. Részben érthető ez az álláspont, hiszen a szociális és egészségügyi ellátás színvonalával és az ezekhez való hozzáférés kapcsán Magyarországon is nagyfokú az elégedetlenség, így valószínűleg a magyarországi magyarok féltik saját amúgy sem kedvező helyzetüket. Ugyanakkor egyfajta előítéletesség is kiérződik a válaszokból, hiszen burkolt félelemként ott van mögötte az a feltételezés, hogy a beköltözők csak haszonélvezői lennének e két rendszernek és nem járulnának hozzá annak fenntartásához.

39. ábra: Milyen mértékben kedvező vagy kedvezőtlen Magyarország számára a határon túli magyarok ide költözése (átlag, érvényes válaszok)

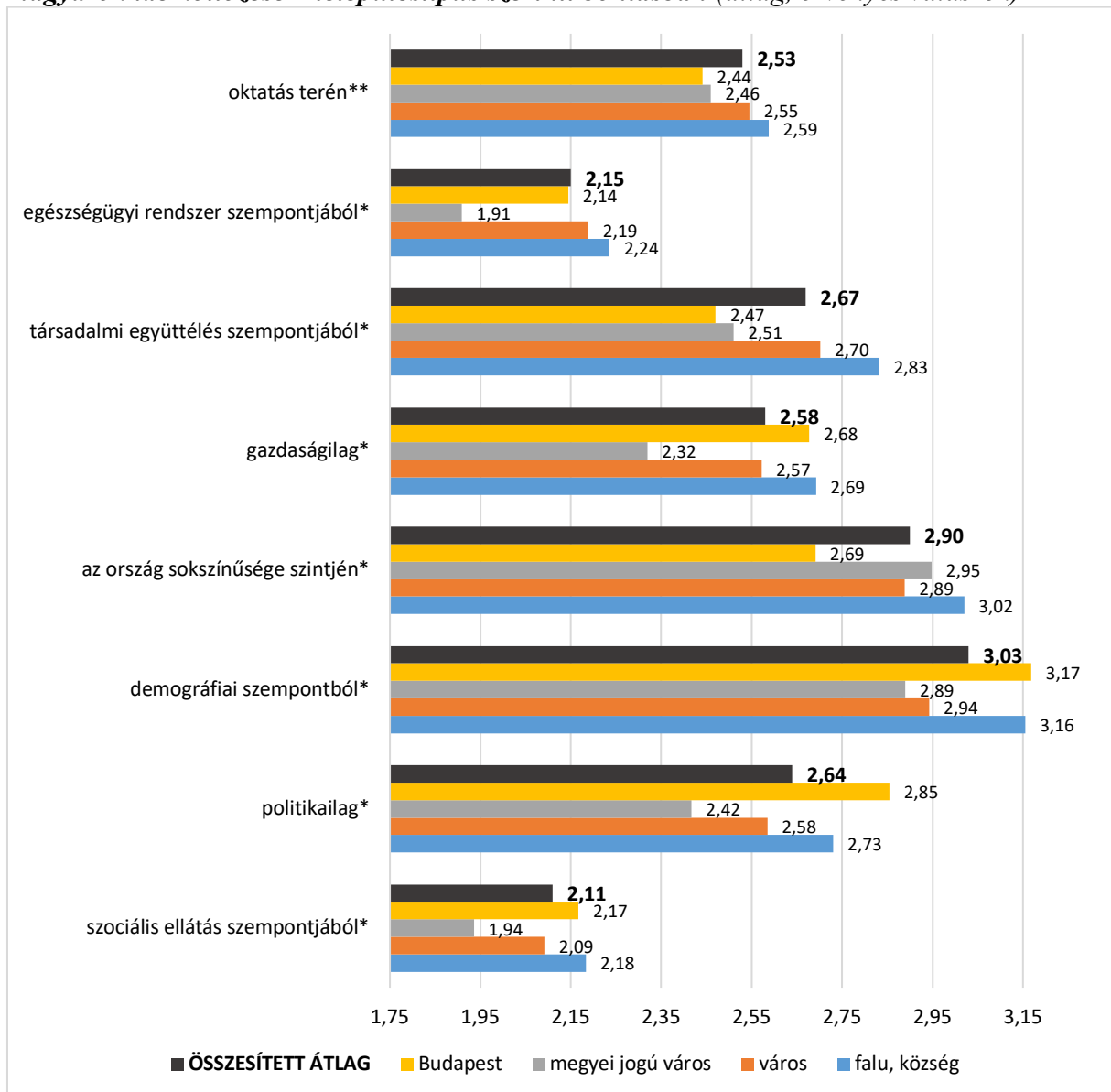

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem kedvező, 4 – nagyon kedvező

** Kék színnel a skála középvértéke fölötti, piros színnel a középvérték alatti átlagokat jelöltük.

A lakóhely típusa szerint az összes általunk megfogalmazott szempont vonatkozásában szignifikáns módon különböznek a vélemények. (40. ábra) A legtöbb kérdésben a megyei jogú városokban élők gondolják azt, hogy a határon túli magyarok beköltözése kedvezőtlen volna Magyarország számára, az oktatást és a társadalmi együttélést kivéve, ahol a budapestiek vannak a legnegatívabb véleménnyel. Ugyanakkor utóbbiak szerint lenne a legkedvezőbb demográfiai vagy politikai szempontból a határon túli magyarok beköltözése. Általában a legtöbb kérdésről (a két utóbb említett leszámítva) a rurális környezetben élő gondolják leginkább azt, hogy a határon túli magyarok ide költözése pozitív hatással volna Magyarország számára.

40. ábra: Milyen mértékben kedvező vagy kedvezőtlen Magyarország számára a határon túli magyarok ide költözése – településtípus szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

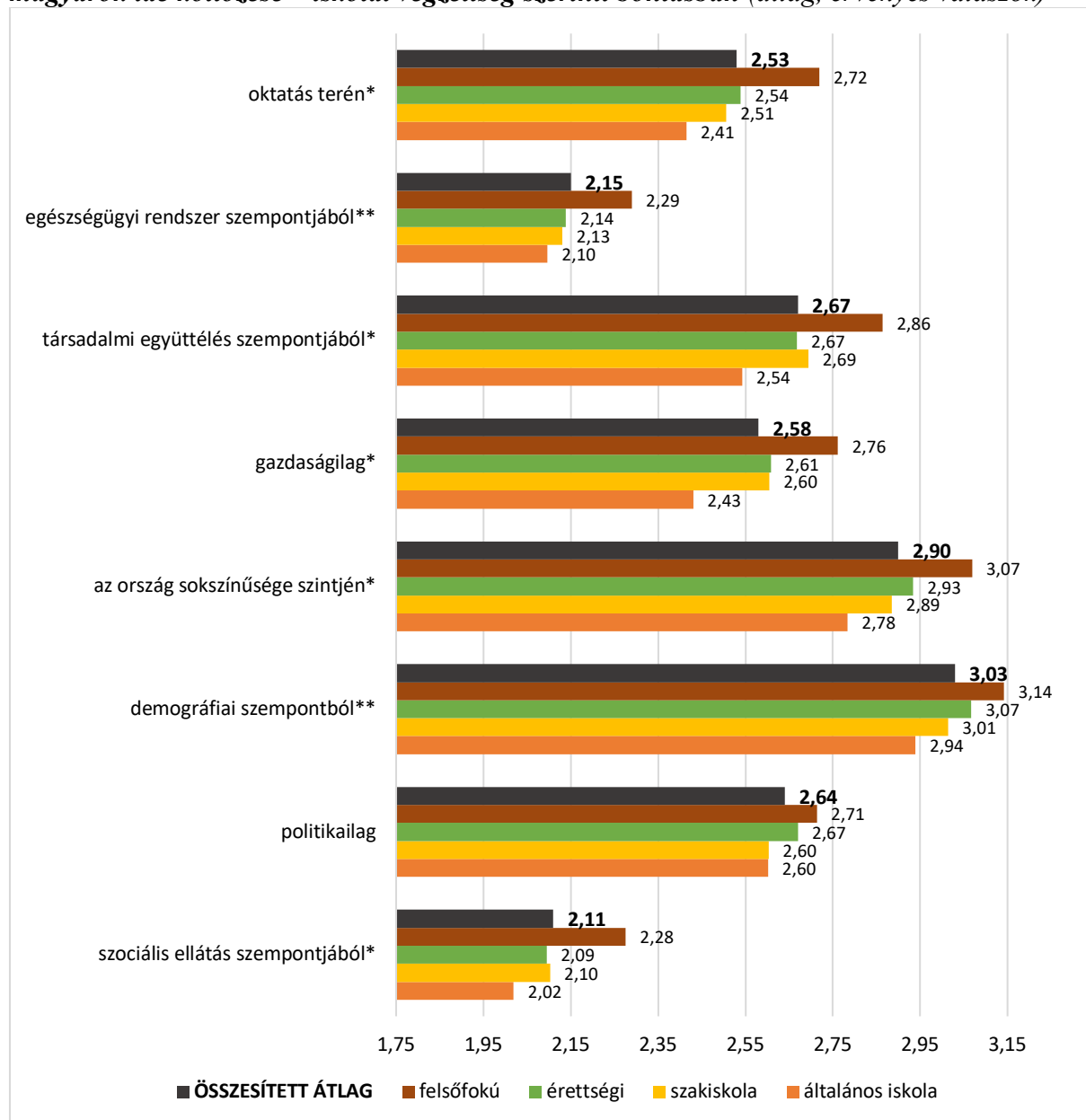
** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem kedvező, 4 – nagyon kedvező

A másik szocio-demográfiai változó, amely szintén statisztikailag jelentős mértékben befolyásolja a válaszok közötti eltéréseket, az az iskolai végzettség. A 41. ábrán jól látható, hogy az összes általunk felsorolt szempontból a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartanak a legkedvezőbbnek, a maximum általános iskolai végzettséggel rendelkezők pedig a legkedvezőtlenebbnak a határon túli magyarok Magyarországra költözését. Ráadásul az oktatási és a gazdasági szempontok vonatkozásában utóbbiak az egyéb végzettségűekhez viszonyítva ellentétesen is vélekednek, azaz míg a legalább szakiskolai végzettséggel

rendelkezők, ha különböző mértékben is, de pozitívan ítélnék meg a határon túliak beköltözését e két szempontból, a legalacsonyabb iskolázottságúak erről negatívan vélekednek.

41. ábra: Milyen mértékben kedvező vagy kedvezőtlen Magyarország számára a határon túli magyarok ide költözése – iskolai végzettség szerinti bontásban (átlag, érvényes válaszok)

* A különbségek szignifikánsak sig. = 0,01 szinten.

** A különbségek szignifikánsak sig. = 0,1 szinten.

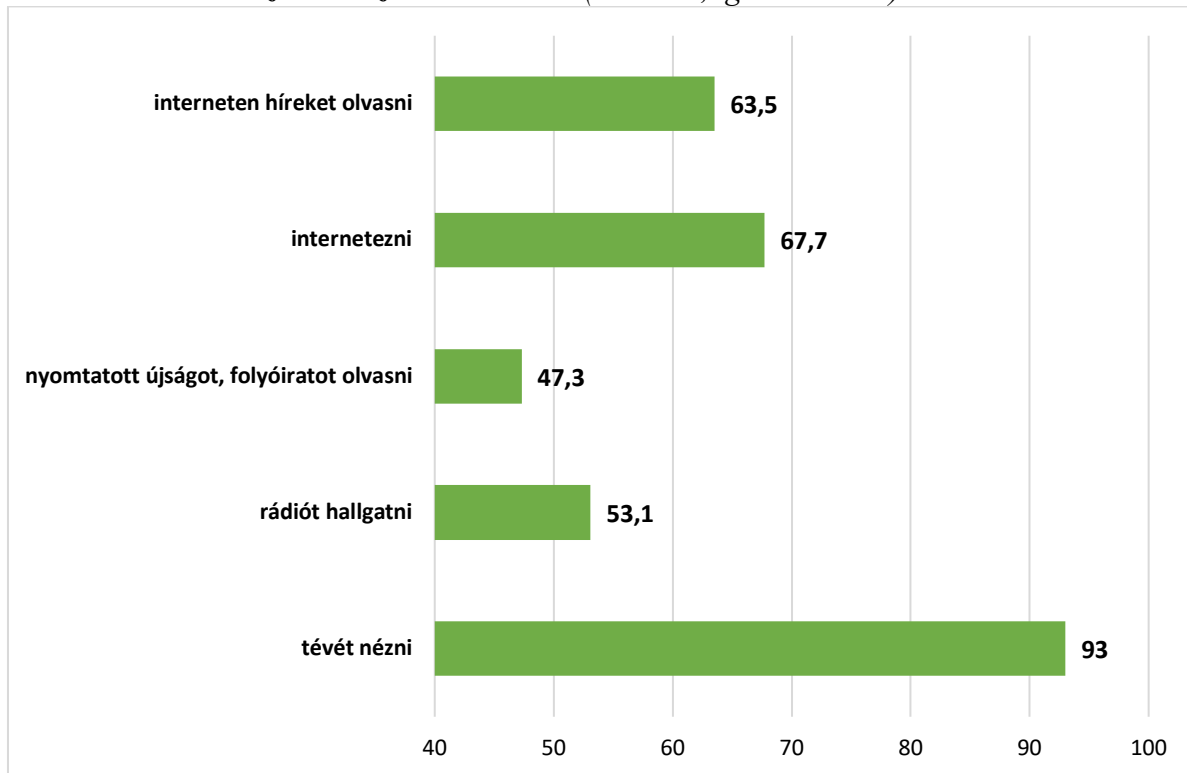
*** Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem kedvező, 4 – nagyon kedvező

Médiafogyasztás

A kutatásban részt vevőknél médiahasználati szokásaikat is vizsgáltuk. Egyrészt kíváncsiak voltunk, hogy milyen médiatípusokat használnak, és milyen gyakran, illetve a leggyakrabban „fogyasztott” médiatermékekre is rákérdeztünk. Bizonyos értelemben még mindig a

klasszikusnak mondható médiatípusok dominálnak, azonban jelentősen felértékelődött az internet jelentősége is. A válaszadók közül a legtöbben tévét néznek, ez 93 százalékukra érvényes. Rádiót alig több mint felük hallgat, nyomtatott újságot, folyóiratot pedig kevesebb mint felük olvas. A válaszadók kétharmada ezzel szemben internetfelhasználó, utóbbiak közel kétharmada pedig híreket is olvas interneten. Az internetes hírportálokat böngészők száma (773 személy) alig kevesebb, mint a nyomtatott sajtót olvasók száma (848 személy).

42. ábra: Médiahasználat: szokott-e Ön...? (százalék, igen válaszok)

Az iskolai végzettség szignifikáns módon befolyásolja a médiafogyasztási szokások egy részét: a tévézés az alacsonyabb végzettségűekre jellemző inkább – a végzettség növekedésével a tévézők aránya is csökken –, az internetezés és az internetes hírek olvasása viszont a magasabb végzettségűekre. A legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezőknek kevesebb mint 40 százaléka használ internetet, míg a felsőfokú diplomások körében ez az arány közel 90 százalék. A rádió és nyomtatott sajtó vonatkozásában nincs statisztikailag jelentős különbség, bár mindkettő gyakorisága növekszik a végzettséggel.

Az életkor szintén egy olyan szocio-demográfiai változó, ami hatással van a médiahasználatra. A tévét nézők, rádiót hallgatók és nyomtatott sajtót olvasók aránya az 57 feletti korosztályban a legmagasabb, a 18–37 közöttiben a legalacsonyabb, internetezni viszont a fiatalabbak szoktak legnagyobb arányban. Az internetfelhasználók körében viszont nincs jelentős különbség életkor szerint az online hírolvasás tekintetében.

A két nem képviselői is eltérő médiafogyasztási szokásokkal rendelkeznek: a tévénezést tekintve nem jelentős a különbség közöttük, a rádióhallgatás és az internetezés viszont szignifikáns módon nagyobb arányban jellemző a férfiak körében, a nyomtatott sajtó, folyóiratok olvasása pedig a nők körében. Internetes híreket szinte egyelő arányban olvasnak azok, akik interneteznek.

Ami a lakóhely szerinti összefüggéseket illeti, megállapíthatjuk, hogy a budapestiek néznek a legkisebb arányban tévét és hallgatnak a legkisebb arányban rádiót, illetve a nyomtatott sajtót is ők olvassák legkevésbé. Ezzel szemben jelentősen (mintegy 15–17 százalékponttal) magasabb körökben az internetfelhasználók aránya. Az online hírolvasás viszont nagyobb mértékben jellemzi a városokban és megyei jogú városokban élőket.

A tévézésre fordított idő átlagosan napi 143 perc, a rádióhallgatásra fordított idő 102 perc. Legtöbbet az 57 év feletti korosztály tévéznek, napi mintegy 45 perccel több időt fordítanak erre a tevékenységre, mint a másik két korcsoportba tartozók. Rádiót is ők hallgatnak többet, a különbség itt viszont csak 15 perc. Az iskolai végzettségi szintén jelentős hatással bír mind a tévézésre, mind rádióhallgatásra: minél magasabb a válaszadók iskolai végzettsége, annál kevesebb időt fordítanak e két tevékenységre.

A nyomtatott sajtót követők több mint agyharmada naponta, közel 40 százaléka pedig hetente többször olvas újságot, folyóiratot. Az újságolvasás gyakorisága az életkor növekedésével növekszik, az egyéb fontosabb szocio-demográfiai változó (nem, iskolai végzettség, településtípus) nem befolyásolja szignifikáns módon ezt a tevékenységet.

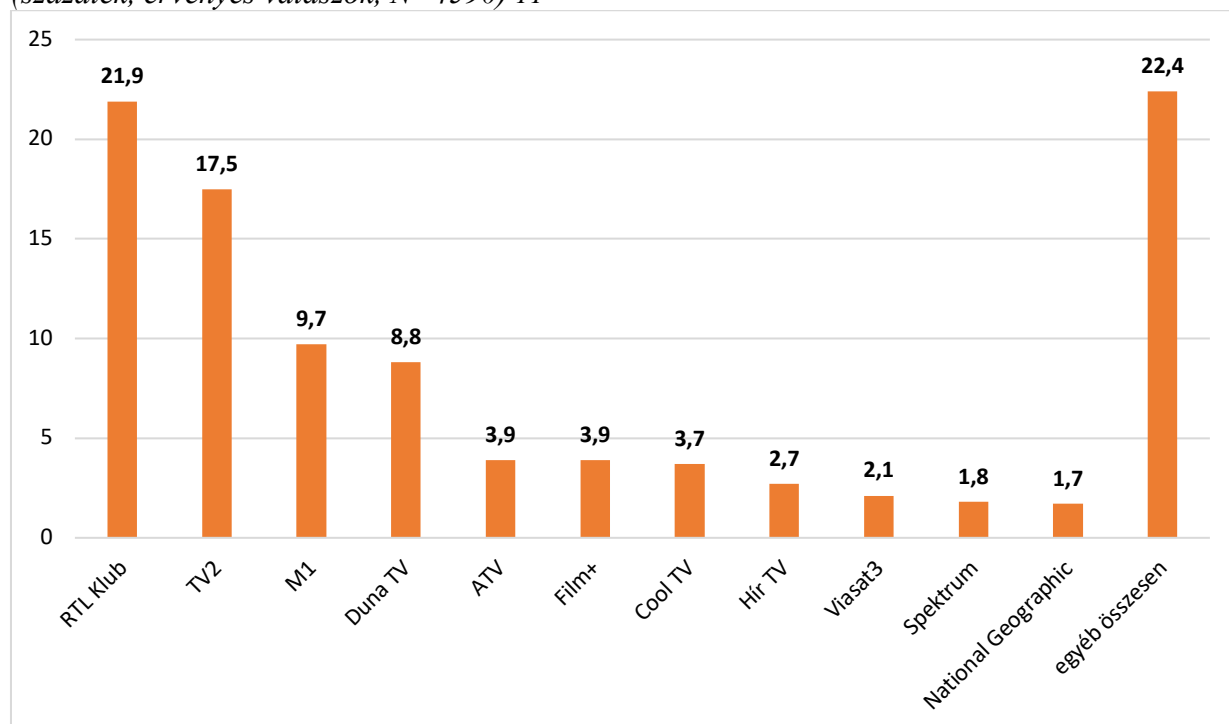
Az internetfelhasználók közel háromnegyede naponta, további egyötöde pedig hetente többször használja a világhálót, az ennél ritkábban internetezők aránya mindössze 5 százalék. Az internethasználat gyakorisága az életkor növekedésével csökken, az iskolai végzettség növekedésével viszont növekszik.

A legnézettebb tévécsatorna az RTL Klub, amely nemcsak az összesített listát vezeti (21,9 százalékkal), hanem az első említés válaszaiból összeállított listát is. A második helyen szintén egy kereskedelmi csatorna áll, a TV2 (a válaszok 17,5 százalékaival), majd ettől jelentősen lemaradva, a harmadik helyen a közszolgálati hírcsatorna, az M1 (9,7 százalék). E három csatorna a válaszok közel felét összesíti. A listán további egy közszolgálati csatornát (Duna TV) találunk, továbbá az RTL Csoport két további adóját (a szórakoztató műsorokat sugárzó Cool TV-t és a filmeket sugárzó Film+ csatornát), egy hírcsatornát (Hír TV), két általános tematikájú kereskedelmi csatornát (ATV és Viasat 3), valamint a 9. és 10. helyen egy-egy

ismeretterjesztő csatornát (Spektrum és National Geographic). A felsorolt tizenegy csatorna az összesített válaszokat tartalmazó lista (43. ábra) több mint háromnegyedét teszi ki.

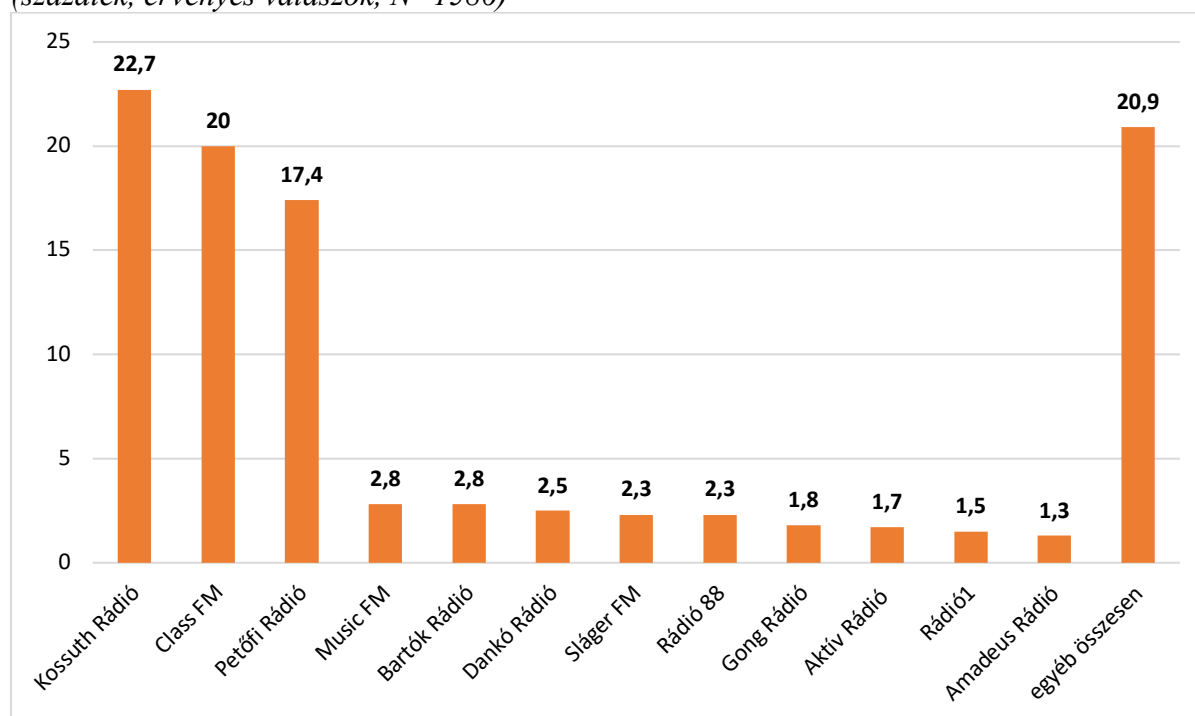
A leggyakrabban hallgatott tíz rádióadó is hasonlóan nagy százalékát (79,1) fedi le a három említés válaszaiból készült összesített listának, a három leggyakrabban hallgatott csatorna pedig az összes érvényes válasz 60 százalékát teszi ki. A szóban forgó három csatorna a Kossuth Rádió, a 2016. november 20-tól már csak online rádióként üzemelő Class FM, valamint a Petőfi Rádió. (Egyébként az első opció válaszaiból alkotott lista esetében is ugyanez a sorrend.) A tizenkét csatornát felsoroló listán még két további közszolgálati rádió található: a Bartók az ötödik, a Dankó a hatodik helyen. A földi sugárzású kereskedelmi rádiócsatornák közül a leghallgatottabb a mintegy 35%-os országos lefedettséggel rendelkező, elsősorban Budapesten és 100 km-es körzetében sugárzó Music FM (a lista negyedik helyén található a Bartókkal együtt). A lista fennmaradó részét hat, többnyire regionálisan fogható csatorna foglalja el: a budapesti székhelyű Sláger FM és Rádió1, a szegedi Rádió 88, a kecskeméti Gong Rádió, a szolnoki Aktív Rádió és a szintén szolnoki Amadeus Rádió. (Lásd a 44. ábrát.)

43. ábra. A tíz leggyakrabban nézett tévécsatorna – 3 opció összesítve
(százalék, érvényes válaszok, N=4590) 11

11 Az ábrán szereplő lista nem tekintendő véglegesnek, az adatrögzítés során előforduló feltételezett elírások miatt az adatok további ellenőrzésére és a válaszok ezek függvényében történő további tisztítására lehet szükség.

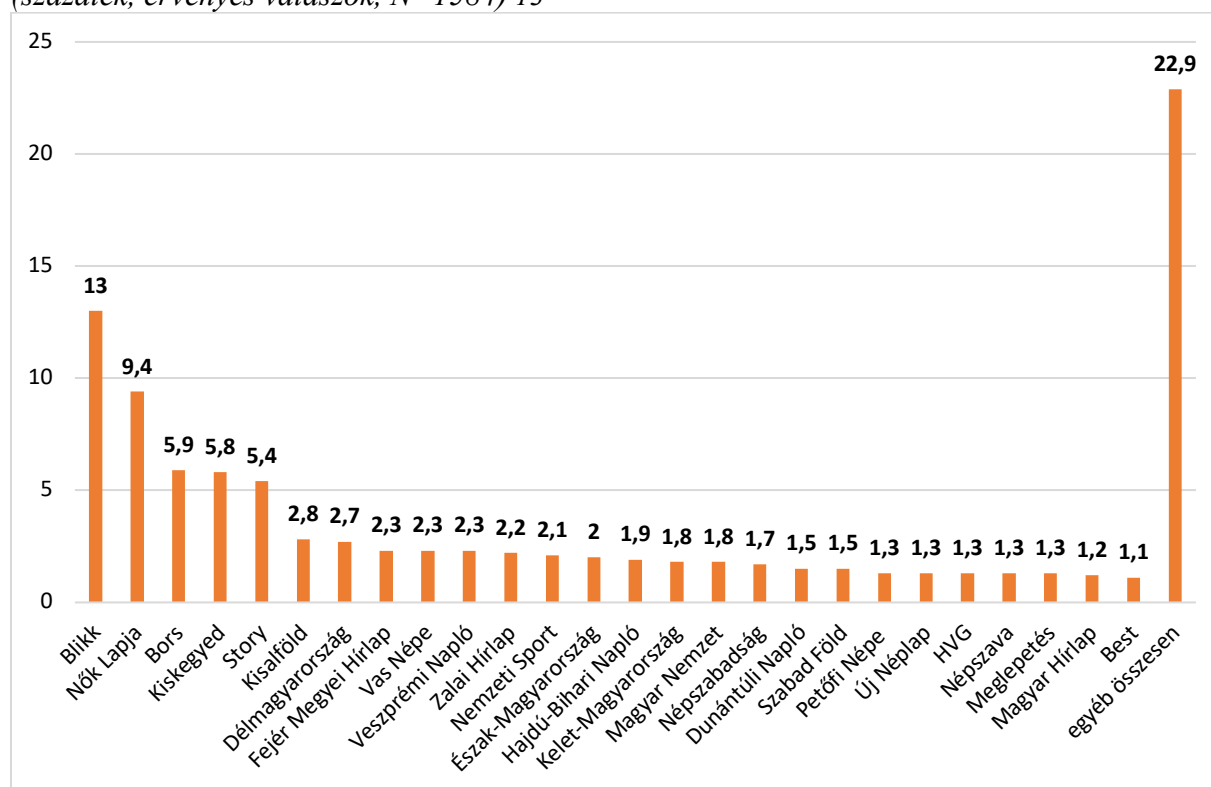
44. ábra. A tíz leggyakrabban hallgatott rádiócsatorna – 3 opció összesítve
(százalék, érvényes válaszok, N=1586)

A leggyakrabban olvasott nyomtatott újságok és folyóiratok vonatkozásában sokkal nagyobb a területi szórás, mint a tévé- és rádiócsatornák esetében, így nem tízes, hanem húszas listát készítettünk a három opció keretében megnevezett válaszokból. A 45. ábrán látható, hogy a lista első helyén egy bulvár napilap (Blikk) található 13 százalékkal, a második helyen egy hetente megjelenő női magazin (Nők Lapja), a harmadik helyen pedig szintén egy bulvár napilap (Bors). A sorrendben első húsz, de az azonos említések miatt összesen 26 lapot tartalmazó lista fennmaradó részében tematikus lapokat (női magazin: Kiskegyed, Meglepetés; bulvármagazin: Story, Best; sport: Nemzeti Sport; családi: Szabad Föld), országos közéleti-politikai napi- vagy hetilapokat (napi: Magyar Nemzet, Népszabadság¹², Népszava, Magyar Hírlap; heti: HVG), valamint regionális, megyei napilapokat (Kisalföld, Délmagyarország, Fejér Megyei Hírlap, Vas Népe, Veszprémi Hírlap, Zalai Hírlap, Észak-Magyarország, Hajdú-Bihari Napló, Kelet-Magyarország, Dunántúli Napló, Petőfi Népe, Új Néplap) találunk. Az említett országos közéleti-politikai lapok az összesített válaszok 7,3 százalékát teszik ki, a tizenkét megyei napilap pedig a válaszok mintegy negyedét – tehát elvileg a bulvárlapok mellett ez a laptípus számít a legolvasottabbnak Magyarországon.

¹² A felmérés idején még működő, azóta megszűnt napilap.

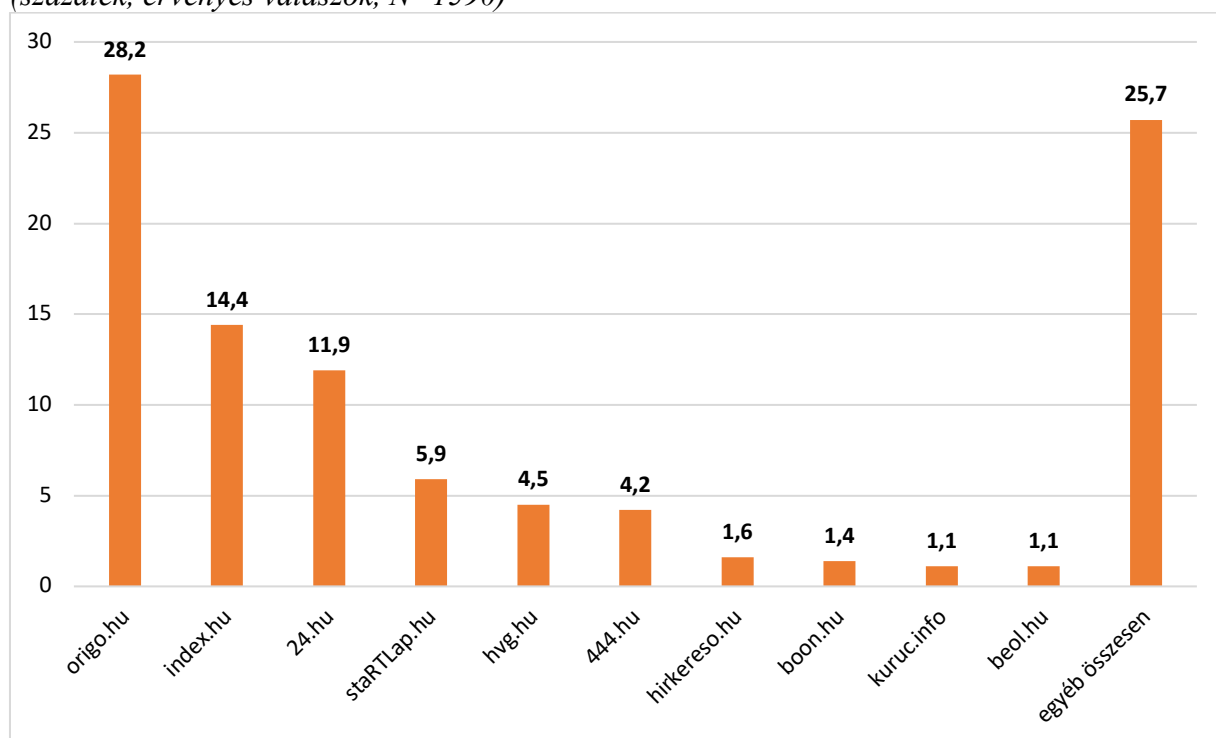
45. ábra. A húsz leggyakrabban olvasott nyomtatott újság, folyóirat – 3 opció összesítve (százalék, érvényes válaszok, N=1584) 13

Az online hírportálok összesített tízes listája és a nyomtatott újságok, folyóiratok listája között viszonylag kicsi az átfedés, az egyedüli lap, amely mindkét listán megtalálható, a HVG, nyomtatott változata az erre vonatkozó lista 18. helyén, online változata a hírportálok tartalmazó lista 5. helyén található. Utóbbi lista első három helyét az Origo (28,2 százalék), az Index (14,4 százalék) és a 24.hu (11,9 százalék) foglalják el, e három hírportál összesíti a válaszok közel 55 százalékát. A három opció válaszait összesítő rangsor, valamint az első opció válaszait tartalmazó rangsor első hét pozíciója megegyezik, a 4–7. helyen mindkét listán a startlap.hu, a már említett hvg.hu, a 444.hu és a hirkereso.hu szerepel. A Startlap és Hírkereső nem a szó szoros értelmében vett hírportálok, hanem ún. gyűjtőportálok, amelyek nem saját hírtartalmakat gyártanak, hanem elsősorban a fontosabb közéleti hírportálok és tematikus online lapok (bulvár, sport, női magazinok stb.) híreit gyűjtik össze és teszik közé. A tízes listán találunk még két regionális hírportált (boon.hu – Borsod Online és beon.hu – Békés Online), valamint egy szélsőjobb oldali hírportált (Kuruc.info). A listán első tíz helyén szereplő hírportálok az összesített válaszok mintegy háromnegyedét teszik ki.

13 Az ábrán szereplő lista nem tekintendő véglegesnek, az adatrögzítés során előforduló feltételezett elírások miatt az adatok további ellenőrzésére és a válaszok ezek függvényében történő további tisztítására lehet szükség.

46. ábra. A tíz leggyakrabban olvasott hírportál – 3 opció összesítve
(százalék, érvényes válaszok, N=1590)

Nemzeti identitáskonstrukciók és a határon túli magyarokkal szembeni attitűdök

A kutatás központi kérdése a külföldi magyarok megítélése, valamint az anyaország határon túliak támogatására irányuló tevékenységének ismerete volt. Felfogásunkban a külföldi magyarok azonban nem önálló entitásként léteznek, hanem a nemzetről alkotott fogalmakon és tudáshalmazokon, a nemzeti identitás szerkezetén belül jelennek meg, illetve részét képezik a magyarországi felnőtt lakosságot jellemezhető előítélet-rendszernek is.

A nemzetkoncepciókat a szakirodalom rendszerint a politikai vagy államnemzeti, illetve a kultúrnemzeti paradigmákban szokta elhelyezni. Az előbbi a *ius soli-ra* épülő felfogások összessége, azaz a nemzethez tartozást a területiség és az ahhoz kapcsolódó jogok (állampolgárság, politikai jogok stb.) alkotják, a második a vérségi kapcsolatok (*ius sanguinis*) intézményesüléseként jelenik meg: a nemzet kulturális, nyelvi kötődések összessége. Az előbbi logikában a nemzethez való tartozást meg lehet szerezni, a második paradigmában viszont nem, abba csak bele lehet születni. Természetesen kérdés, hogy az elméleti szinten, ideáltípusosan szétválasztott és óhatatlanul leegyszerűsített lehetőségek empirikusan hogyan jelennek meg, illetve egy társadalmon belül e koncepciók milyen mértékben terjedtek el. A magyar nemzettudat vonatkozásában Szűcs Jenő is felhívta a figyelmet arra a kettősségre, hogy a magyar nemzet a Habsburg Birodalommal szemben kulturális nemzetként, míg a saját nemzetiségeivel szemben politikai nemzetként viselkedett (Gyurgyák 2007:16). És megkockáztatható, hogy ez a kettősség a mai Magyarországon is érvényesül, hiszen miközben a Nemzeti Együttműködési Rendszer igazi etnocentrista kultúrnemzeti harcosként jelenik meg például a brüsszeli, EU-s strukturákkal szemben, a hazai kisebbségek vonatkozásában, de akár a külföldi magyarokkal szemben is politikai nemzetként viszonyul.

A jelenlegi Magyarországon a hivatalos (jogilag is tetten érhető) nemzetkoncepció a kultúrnemzeti logikát követi, amelynek keretében a nem Magyarországon élő, ám valamilyen szempontból magyarnak tartott személyek szintén a magyar nemzet részét képezik. Sőt, újabban a politikai nemzet határainak kitágítása is zajlik, hiszen a kulturális nemzet részének tekintett külföldi magyaroknak a könnyített honosítás (kettős állampolgárság) által elviekben és gyakorlatilag is lehetőségük van a politikai nemzet részévé válni. A nemzeti diskurzushoz kapcsolódó hazai intézményrendszer és támogatások mértéke is bővült az elmúlt esztendőben, és a nyilvános kommunikációkban a nemzeti összetartozás gondolata, szükségessége egyre markánsabban jelenik meg.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar társadalom egésze is automatikusan a politikai nemzet részének fogja tekinteni a határon túli magyarokat. Mivel a politikai nemzethez kapcsolódó (oktatási, egészségügyi, szociális) intézményrendszerek forrásai – strukturális okokból mindig – szűkösen tekinthetők, logikus következmény lehet az olyan vélemények felbukkanása is, amely e források vélt vagy valós védelmét célozza. A „jóléti sovinizmus” nem csak általában a külföldiek, bevándorlók, hanem a nyelvi alapon a kulturális nemzet részének tekinthető külhoni magyarokkal szemben is érvényesülhet. Jogilag a politikai és kultúrnemzeti koncepciók részben összemosódtak, ám a mindennapokban feltételezhetjük a nyílt vagy burkolt elutasítások, az etnikai vagy csoporthatárok termelésének megannyi módozatát is. Az erdélyiek „lerománózása”, a felvidékiek „leszlovákozása”, a kárpátaljaiak „leukránózása” vagy a vajdasági „leszerbezése” nyilvános, közismert határépítésnek tekinthető, ám ennél finomabb elkülönöződések és kategória-használatok is tetten érhetők.

Éppen ezért elemzésünk során külön hangsúllyal kitérünk arra, az említett nemzeti koncepciók hogyan jelennek meg a magyar társadalmon belül, illetve arra is, a határon túli magyarok vonzása, taszítása milyen mértékű, illetve hogyan strukturálódik szocio-demográfiai adatok mentén.

Magyarsághoz tartozásra épülő identitáscsoportok és főbb jellegzetességeik

A nemzeti identitás mérésére több kérdést is használtunk. Az államnemzeti és kultúrnemzeti attitűdök mérésére egy 12 itemből álló kérdésblokkot használtunk, és arra kértük válaszadóinkat értékeljék egy négy fokú skálán, a magyarsághoz való tartozás szempontjából milyen mértékben fontosak a különféle államnemzeti, kultúrnemzeti aspektusok, de az etnikai vagy akár vérségi (születési) szempontok.¹⁴

¹⁴ A kérdések közel azonos formában szerepelnek az ISSP vizsgálatokban is. A dimenziók leírását ld. Shulman, Stephen: Challenging the civic/ethnic and West/East Dichotomies in the Study of Nationalism. Comparative Political Studies 2002. Vol. 35. No. 2. 554-585.

3. táblázat: A magyarsághoz tartozás kritériumainak látens struktúrája (faktorelemzés)

<i>Ahhoz, hogy valaki magyarnak számítson, fontos hogy:</i>	Közösségi - államnemzeti	Individualista - kultúrnemzeti
Magyarországon szülessen	0,835	
élete legnagyobb részében magyarok között éljen	0,73	
történelmi Magyarországon szülessen	0,654	
magyar állampolgár legyen	0,608	
mindkét szülője magyar legyen	0,446	
magyar legyen az anyanyelve	0,405	
magyarnak tartsa magát		0,73
tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót		0,684
ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát		0,633
<i>magyarázott variancia</i>	<i>27,1%</i>	<i>17,40%</i>

Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 3 iterations.

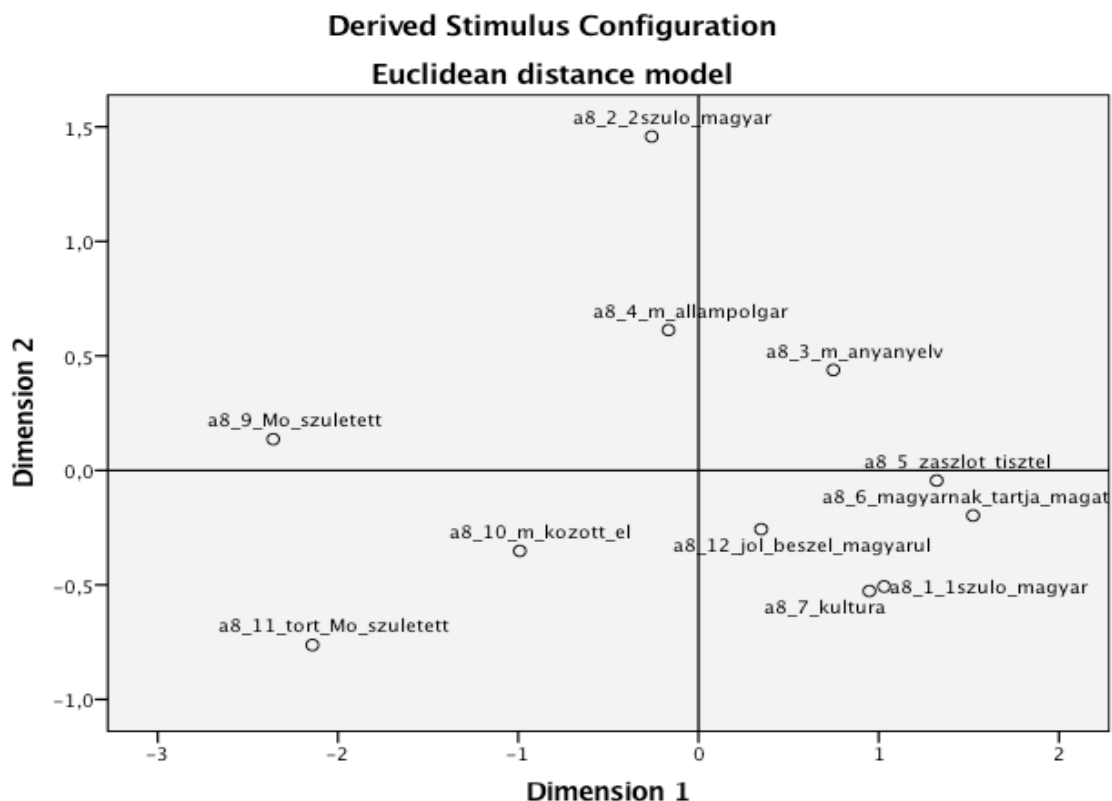
A faktorstruktúra több szempontból is lényeges dolgokra hívja fel a figyelmet. Először is kijelenthetjük, hogy a vélemények szintjén sem válik szét tisztán, egyértelműen az államnemzeti és kultúrnemzeti perspektíva. Ugyan jobbra valamelyik koncepció dominál, de ezek nem letisztult formában vannak jelen. Az első faktor egyfajta komunitárius politikai nemzetkoncepciót fejez ki, a második jobbra egy individualista, kulturális attitűdöt. Az első esetben viszont a *ius soli* és a *ius sanguinus* vegyes állapota kerül kifejeződésre, de amelyben közös a külső, objektív meghatározottság. Magyarnak számít ezen attitűd szerint az, aki beleszületik valamilyen közösségbe: vagy egy adott (magyar anyanyelvű) családba, vagy egy adott helyre (Magyarországra vagy a történelmi Magyarországra), de ugyanakkor magyar állampolgársággal is bír.

A második faktor az egyén szerepét hangsúlyozza ki, elsősorban kulturális szinten. Egyfajta szűkített kultúrnemzeti faktornak gondolhatjuk. Eszerint magyar az, aki annak vallja magát, ugyanakkor tiszteli is a magyar zászlót, és ismeri is a magyar kultúrát. E logikában az egyén döntése, erőfeszítése vagy felelőssége mutatkozik meg, és észrevehetjük azt is, hogy a magyar szertartású valláshoz való tartozás az egész modellből hiányzik, míg a magyar anyanyelv megléte viszont az államnemzeti faktorhoz húz.

Mindez azért is érdekes, mert a hasonló eljárással a határon túli magyarok körében végzett vizsgálatokban az államnemzeti és kultúrnemzeti faktorok mintha egyértelműbben szétválának. (ld. Veres Valér 2012, Csepeli – Örkény – Székelyi 2002). Ez azt jelenti, hogy míg kisebbségi helyzetben az állami, illetve az etnikai vagy kulturális meghatározottság markánsan szétválik az attitűdök szintjén, a többségi helyzetben az állami, jogi keretek szorosabban egybeolvadnak a családi, közösségi, nyelvi kötelékekkel. Többségi helyzetben az „állam én vagyok” jelige érvényesülhet, kisebbségi helyzetben az én és ethnosz közötti ellentét nagyobb eséllyel érzékelhető.

A fentiek fényében, beismerhetjük, hogy nem volt könnyű nevet sem adni a faktoroknak, ugyanis főleg az államnemzetire hajazó (1 faktor) véleményegyüttesben a tiszta kultúrnemzeti dimenzió egy-két eleme (anyanyelv, származás) is megjelenik. Ám mégis használható értelmező sémát kaptunk, hiszen a két faktor egy másik dichotómiát, egyfajta közösségi – individuális dimenziót is megjelenít. Ezért végül a *közösségi-államnemzeti*, illetve az *individualista-kultúrnemzeti* címkéket használtuk. A nemzeti identitás konstrukció tehát nem csak állami és kulturális dimenzióban, hanem egy közösségi-objektív versus individualista-szubjektív dimenzióban is szerveződik.

47. ábra: *Magyarsághoz tartozás elemeit szervező dimenziók (ALSCAL)*

E szerveződési módot jól szemlélteti az, hogy ha egy másik statisztikai eljárással (ALSCAL) rendezzük el a magyarságkritériumokat. A 47. ábra függőleges tengelye jeleníti meg az államnemzeti-kultúrnemzeti dichotómiát, míg a vízszintes tengely – az eredeti skálaátlagoknak megfelelően – objektív-szubjektív tengelyt feszít ki. E kettős dimenzió segítségével néhány kritérium értelmezése is más fénybe kerülhet: láthatjuk, hogy a Magyarországon vagy történelmi Magyarországon való születés szétválik az államnemzeti vs. kultúrnemzeti dimenzióban. A magyar állampolgárság ugyan a bal felső mezőben van, de közel a vízszintes tengely origójához, ami mintegy jelzi, hogy ez nem kizárólag objektív (egyéni akarattól teljesen független) kategória, hanem akár meg is szerezhető. A származás jellegzetessége is szétválik: ha csak egyik szülő magyar, akkor a magyarságkritérium az individuális választható kulturális mezőbe kerül, ha viszont már mindkét szülő, akkor az már erőteljesebben objektív tényezőnek tekinthető.

A szocio-demográfiai adatok közül az iskolai végzettség és a település típus mutat összefüggést a közösségi államnemzeti koncepcióval. Minél magasabb az iskolai végzettsége valakinek, annál nagyobb mértékben elutasítja azt, hogy a magyarsághoz tartozás strukturális „objektív” alapokon történik. Úgy értelmezhetjük ezt, hogy a magasabb iskolai végzettségűek körében a magyarsághoz való tartozás reflektáltabb lesz. Érdekes módon ez nem társul azzal, hogy az individualista koncepció nagyobb mértékben lenne jelen a magasabb iskolai végzettségűek körében. A település típus vonatkozásában az államnemzeti koncepciót a nagyobb települések lakói elutasítják, a kultúrnemzeti kis mértékben, ám szignifikánsan markánsabb a falun élők körében.

4. táblázat: Faktorszórok átlagai település típus és iskolai végzettség szerint

	Közösségi - államnemzeti	Individualista - kultúrnemzeti
település típus		
Falu, község	-0,0352812	0,082816
Város	0,1258408	-0,0426584
Megyei jogú város	-0,084739	0,0423313
Budapest	-0,1459516	-0,0903371
	szign.	0,000
		0,013
iskolai végzettség		
max. általános isk.	0,1533218	-0,0386712
szakiskola	-0,0237702	0,0269306
érettségi	-0,0340148	0,0066255
felsőfokú	-0,1549987	0,0139865
	szign.	0,000
		0,672

A körvonalazódott két markáns vélemény alapján igyekeztünk feltárni, hogy ténylegesen milyen identitáskonstrukciókat valló csoportokra lehet felosztani a felnőtt lakosságot reprezentáló mintát. Az előbbieken ismertetett vélemények valójában valamilyen mértékben mindenkinél megtalálhatók, ám a következőben azt vizsgáljuk meg, az egyes kritériumok megléte vagy elutasítása alapján egy csoportba sorolható személyek milyen közös jellemzőkkel bírnak, illetve mekkora hányadát teszik ki a megkérdezetteknek. Ezt klaszterelemzéssel végeztük el, és négy csoportot azonosítottunk be:¹⁵

5. táblázat: Magyar nemzeti identitáskonstrukciók (klaszter középpontok)

	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása
Közösségi - államnemzeti	-0,25167	0,68452	-1,04761	0,00001
Individualista - kultúrnemzeti	-2,67781	0,39021	0,40018	-0,91008
klaszterek nagysága (%)	4,2	46,3	29,2	20,3

A négy csoport közül a legnagyobb olyan személyeket tömörít, akik a magyarsághoz való tartozás mindkét korábbiakban részletezett véleményegyüttesét egyaránt fontosnak tartják. Ez arra utal, hogy a lakosság közel fele (46,3 százalék) valójában nem tesz különbséget a magyarsághoz való tartozás tekintetében az államnemzeti és kultúrnemzeti elemek között, azokat egyaránt – átlagnál magasabb mértékben - fontosnak tartja. Az ellenpólust egy nagyon szűk csoport alkotja (4,2 százalék), ők mindkét dimenziót tagadják, amit úgy értelmezhetünk, hogy a nemzeti identitás konstrukciójába a felsorolt elemek különösebb szerepet nem játszanak, azaz ezektől függetlenül is lehet valaki magyar. A további két, a felnőtt lakosság 29,2, illetve 20,3 százalékát kitevő csoport a kultúrnemzeti logika elfogadása vagy elutasítása mentén különbözik elsősorban. A harmadik csoport így explicit kultúrnemzetinek tekinthető, tagjaik messzemenően elutasítják a közösségi-államnemzeti elemek fontosságát, és a kultúra elismerése, a zászló fontossága mellett érvelnek. A negyedik, a megkérdezettek mintegy ötödét kitevő csoportban az alanyok átlagos államnemzeti logika igenlés mellett a kulturális elemek fontosságát (főleg az első csoporthoz tartozókhöz képest) mérsékeltten tagadják.

¹⁵ Elméletileg három csoportban is gondolkodhattunk volna, de azért döntöttünk a négy klaszter létrehozása mellett, hogy bizonyos szakirodalmi összehasonlításokat is el tudjunk végezni.

6. táblázat: Magyar nemzeti identitáskonstrukciók
(átlagok az eredeti magyarság kritériumok szerint)

Ahhoz, hogy valaki magyarnak számítson, mennyire fontos hogy ... ?*	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN
1. legalább egyik szülője magyar legyen	2,94	3,53	3,38	3,15	3,38
2. mindkét szülője magyar legyen	2,81	3,57	2,74	3,14	3,21
3. magyar legyen az anyanyelve	3,11	3,87	3,41	3,35	3,6
4. magyar állampolgár legyen	2,92	3,78	2,7	3,31	3,33
5. tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót	1,96	3,94	3,82	3,16	3,66
6. magyarnak tartsa magát	2,09	3,97	3,94	3,19	3,72
7. ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát	2,01	3,77	3,6	2,87	3,46
8. magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon	1,63	3,1	2,05	2,28	2,56
9. Magyarországon szülessen	2,72	3,54	1,65	2,88	2,81
10. élete legnagyobb részében magyarok között éljen	2,32	3,68	2,3	2,84	3,04
11. történelmi Magyarországon szülessen	2,25	3,42	2,02	2,71	2,8
12. jól beszéljen magyarul	2,47	3,81	3,17	3,3	3,46

* SKÁLA: 1 – egyáltalán nem ért egyet; ... 4 – teljesen egyet ért

A csoportok mérete összehasonlító perspektívában fontos jellemezőre hívja fel a figyelmet. A kilencvenes években Magyarországon, Dél-Szlovákiában és Erdélyben hasonló módon végzett kutatás adatai is felhívták a figyelmet arra, hogy a kisebbségi és többségi nemzeti identitás szerkezetek másképpen szerveződnek. (Csepeli - Örkény – Székelyi). Kisebbségi vonatkozásban a kultúrnemzeti identitás dominál, míg többségi helyzetben az államnemzeti és kultúrnemzeti identitást egyszerre fontosnak tartók vannak többségben. A többségiek esetében tehát a vélemények ideáltipikus „szétszerveződése” kisebb mértékben valósul meg, azaz nagy eséllyel az állami és kulturális határok egybe is esnek.

Adatainkból azt láthatjuk, hogy ebben a vonatkozásban a magyarországi magyarok is a környező országok többségéhez hasonló módon elsősorban e hibrid nemzeti identitást vallják, az államnemzeti és a kulturális nemzeti logika egymásba mosódva van jelen. Ez azért bír relevanciával, mert e prizmán keresztül is érdemes vizsgálni a (többségi) magyar- (kisebbségi) magyar mindennapi kapcsolatokat, amelyekben óhatatlanul is strukturális feszültség húzódik: a magyarországiak többségi helyzetükből adódóan kisebb mértékben gondolkodnak etnikai,

kulturális nemzeti logikában, míg a kisebbségek mindennapi tapasztalatait óhatatlanul is áthatja az etnikai, kulturális gondolkodásmód.¹⁶

A kialakított csoportok jellegzetességeit egyrészt körülírjuk a szocio-demográfiai adatok tükrében, majd megnézzük a csoporttagság hogyan függ össze más, a nemzettel és a külföldi magyarokkal kapcsolatos véleményekkel, ismeretekkel és tapasztalatokkal.

A szocio-demográfiai adatok szintjén az életkor és nemi hovatartozás nem fejt ki szignifikáns hatást, ám az iskolai végzettség és település típus, valamint az anyagi helyzet igen. Az államnemzeti és kultúrnemzeti logikát egyaránt elutasítók jellemzően városi vagy fővárosi lakosokat jelentenek. Az államnemzeti és kultúrnemzeti identitásban egyaránt gondolkodók körében a felsőfokú végzettségűek alulreprezentáltak, A kultúrnemzeti identitást vallók magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek és a megyei jogú városokban felülreprezentáltak, míg a kultúra fontosságát tagadók a fővárosban felülreprezentáltak.

7. táblázat: A nemzeti identitáskonstrukciók szocio-demográfiai jellemzők mentén

	államnemzeti és dimenziók tagadása	kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN	szign.
Iskolai végzettség						
max. általános isk.	32,90%	31,80%	21,10%	29,70%	28,30%	
szakiskola	19,70%	22,40%	23,00%	19,90%	21,90%	
érettségi	30,30%	31,90%	34,90%	32,20%	32,80%	
felsőfokú	17,10%	13,90%	21,10%	18,30%	17,00%	
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	0,002
Település típus						
Falu, község	18,40%	30,00%	31,80%	28,60%	29,80%	
Város	51,30%	42,30%	32,00%	34,30%	38,10%	
Magyei jogú város	9,20%	13,80%	18,90%	16,10%	15,60%	
Budapest	21,10%	13,90%	17,20%	21,00%	16,60%	
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	0,000
Anyagi helyzet						
Objektív anyagi helyzet*	4,4737	4,2353	4,5213	4,4094	4,3645	0,000
Szubjektív anyagi helyzet**	2,6316	2,5315	2,331	2,4523	2,4609	0,004

¹⁶ Antropológiailag csodásan vizsgálható helyzetek adódhatnak, amikor az államnemzeti paradigmában gondolkodó magyarországi magyar találkozik a külföldi régiókban a kultúrnemzeti beszédmódot használó személlyel.

Egyházi hovaatartozás						
római katolikus	19,70%	42,30%	47,90%	39,50%	42,40%	
református/kálvinista	9,20%	17,10%	10,00%	9,00%	13,10%	
egyéb	3,90%	6,00%	5,50%	7,10%	6,00%	
nem tartozik felekezethez/nincs válasz	67,10%	34,60%	36,60%	44,40%	38,50%	
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	
Vallásosság***	3,1143	2,5539	2,5658	2,7464	2,6186	0,000

* SKÁLA: havi nettó bevétel: 1 – max. 100.000 HUF; ... 10 – min. 500.000 HUF (a hiányzó adatokat az átlag értékkel helyettesítettük)

** SKÁLA: 1. kényelmesen megélünk a jelenlegi jövedelmünkkel; 2. kijövünk a jelenlegi jövedelmünkkel; 3. nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkkel 4. nagyon nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkkel

*** SKÁLA: 1 - vallásos vagyok, az egyház tanításait követem; 2 - vallásos vagyok a magam módján; 3 - nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem; 4 - nem vagyok vallásos; 5 - nem vagyok vallásos, határozottan más a meggyőződésem

A dimenziók tagadását hangoztatók objektíve ugyan tehetősek, de szubjektíve úgy érzik, ők tudnak legnehezebben kijönni jövedelmükből, ami azt jelzi, relatív deprivációként vagy valamiféle frusztrációként élik meg saját helyzetüket. Ez a csoport ugyanakkor a legkevésbé vallásos.

A kultúrnemzeti identitásúak az anyagi helyzet szubjektív és objektív dimenziójában is átlag fölöttiek, és mint előbb is láttuk, szintén átlag fölötti a felsőfokú végzettségük aránya is. Ugyanakkor e csoportban a legerősebb a vallásosság mértéke, és felülreprezentáltak a katolikusok is. Ezen jellegzetességek mintegy jelzik, hogy e kultúrnemzeti logika a nemzeti (keresztény) középosztálybeliek körében nagyobb valószínűséggel bukkan fel.

Fontos kiemelnünk, hogy az identitásmintázatok nem mutatnak szignifikáns eltéréseket a korcsoporttal, illetve a nemi hovatartozás vonatkozásában sem. Előbbi arra hívja fel a figyelmet, hogy az itt leírt nemzeti identitáskonstrukciók vélhetően idpben konzisztensek lesznek, ugyanis nem mutatható ki az, hogy a fiatalok másképpen viselkednének, mint az idősebbek. Feltételezhetjük tehát, hogy e struktúrák időben nem fognak jelentősen megváltozni.

Adataink alapján megvizsgálhatjuk azt is, hogyan élik meg magyarságukat az eltérő nemzeti identitáskonceptióval rendelkező személyek. A mindkét, államnemzeti és kultúrnemzeti dimenziót tagadók csoportjába sorolt egyének valósággal ostromozzák önmagukat és a nemzetet is: számukra ez se nem büszkeség, se nem előny, átlag feletti szinten gondolják azt, hogy számukra közömbös magyarságuk, leginkább értenek egyet azzal, hogy az a tény, hogy magyarnak születtek szégyennel tölti el. A legnagyobb csoportot kitevő államnemzeti és

kultúrnemzeti identitással egyaránt rendelkezők magyarságukra átlag fölött büszkék, és azt is gondolják ez előnyükre válik, míg a mérsékelt tagadók csoportjába tartozók kis mértékben átlag alatti büszkeséggel rendelkeznek, és ez érvényes a többi szempont szerint is. A kultúrnemzeti koncepciót vallók ugyan átlag fölötti büszkeséggel jellemezhetők, de érvrendszerükbe mintha kritika is szorulna, hiszen átlag alatti mértékben gondolják azt, hogy magyarságuk előnnyel járna. Ugyanakkor egyfajta nemzeti elköteleződést is tetten érhetünk abban, hogy legnagyobb mértékben tagadják azt, hogy a magyarság közömbös lenne számukra vagy szégyennel töltené el.

8. táblázat: Hogyan éli meg magyarságát identitás típusok szerint (átlagok)

<i>Az, hogy magyarnak születtem:</i>	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN
könnyíti az életemet	2,16	2,78	2,54	2,46	2,62
büszkeséggel tölt el	2,56	3,39	3,43	3,01	3,29
közömbös számomra	2,3	1,6	1,46	1,94	1,66
előnyt jelent	2,04	2,51	2,26	2,29	2,37
szégyennel tölt el	1,64	1,23	1,16	1,48	1,28
hátrányt jelent	2,13	1,54	1,61	1,96	1,67
természetes dolog	3,35	3,58	3,68	3,42	3,56

* *SKÁLA: 1 – egyáltalán nem ért egyet; ... 4 – teljesen egyet ért.*

Identitáskonstrukciók és a határon túli magyarokkal kapcsolatos közvetlen és közvetett tapasztalatok, ismeretek

Van-e összefüggés a nemzeti identitáskonstrukció és a határon túli magyarokkal kapcsolatos közvetlen tapasztalatok között? Milyen forrásokból táplálkozik a nemzeti identitás és annak mintázatai? Közvetlen tapasztalatok szintjén többek között vizsgáltuk azt, hogy volt-e egyáltalán a környező országok magyar lakta vidékein. E vonatkozásban megállapíthatjuk, hogy szignifikáns összefüggés van az identitásmintázatok és az ilyen jellegű külföldi utak léte között: a kultúrnemzeti identitással rendelkező közel kétharmada volt olyan helyeken, ahol a külföldi magyarok élnek, míg ez az arány országos szinten csak 51,7 százalékos. Érdekes, hogy legkevésbé nem a mindkét markáns nemzetkonceptiót elutasítók, hanem a kultúra nemzeti hovatartozásban játszott szerepét tagadók körében tapasztalni. És esetükben valószínű egyfajta tudatos döntés játszik ebben közre, hiszen átlagos anyagi helyzetük alapján akár meg is engedhetnék maguknak a külföldi utazást. Mint ahogy azt meg is teszik azok a „centristák” (mindkét nemzetkonceptiót elfogadók), akiknek havi átlagos jövedelmük alacsonyabb a mérsékelt antikulturalistákhoz képest.

9. táblázat: Környező országok magyarlakta vidékeire való utazások identitáscsoportok szerint

Járt-e Ön valaha a környező országok magyar lakta vidékein?	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt		a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása		ÖSSZESEN
	dimenziók tagadása	kultúrnemzeti identitás	kultúrnemzeti identitás	mérsékelt tagadása	
Igen	48,70%	48,90%	64,80%	40,10%	51,70%
Nem	51,30%	51,10%	35,20%	59,90%	48,30%
ÖSSZESEN	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Míg az utazások pusztá léte egyértelműen összefügg az identitáskonstrukciókkal, az utazások gyakorisága már nem föltétlenül. A 10. táblázat adataiban láthatjuk, hogy az utazások gyakorisága csak a kilencvenes években tért el jelentősen az egyes identitástípusokon belül. Ezekben az időszakokban a nemzetkonceptiókat tagadók, illetve mindkettőt egyaránt elfogadók nagyobb mértékben utaztak, mint a kultúrnemzetiek, akik viszont a kétezres évek első évtizedének második felétől már legtöbbször utaztak, és 2010 után közel kétszer (1,78) voltak határon túli magyar területeken. Idősorosan tekintve az utazások volumene jelentősen megnövekedett mindegyik csoporton belül, és az egyes csoportokon belül is differenciáló erővel bír: ha a szórásértékeket vizsgáljuk, láthatjuk, hogy 1989 előtt és a kilencvenes években egységesebben és kevesebbet utaztak, 2006 után viszont többen utaznak, de jelentősebbek az „utazási egyenlőtlenségek”: elkülöníthetők azok, akik keveset kevésszer, és akik sokat többször utaznak.

10. táblázat: Környező országok magyar lakta vidékeire való utazások nemzeti identitástípusok szerint (csak az utazók átlaga, N=922)

<i>Hányszor járt a környező országok magyar lakta vidékein?</i>	dimenziók tagadása		államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt		kultúrnemzeti identitás		a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása		ÖSSZESEN		szign.
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
1989 előtt	0,94	2,177	1	2,033	1,01	1,945	0,62	1,31	0,94	1,914	0,170
1990–1995 között	0,97	2,158	1	2,102	0,79	1,643	0,51	1,352	0,85	1,849	0,041
1996–2000 között	0,47	0,878	1,02	2,089	0,87	1,727	0,64	1,318	0,88	1,825	0,085
2001–2005 között	0,47	0,845	1,07	2,197	0,95	1,892	0,79	1,524	0,96	1,958	0,196
2006–2010 között	1,14	1,775	1,36	2,342	1,32	2,064	1,01	1,788	1,29	2,144	0,377
2010 után	1,17	1,875	1,57	2,563	1,78	2,359	1,64	2,59	1,64	2,471	0,453

A nemzeti identitás jellege építkezhet konkrét ismeretekre. Ezért a kutatásba beépítettünk olyan kérdéseket is, amelyek ugyan konkrét információkra kérdeztek rá, de egyúttal a válaszadók

Kárpát-medencei magyarság képzetéről is árulkodtak. E kérdések egyrészt bizonyos településekhez tartozó országokat, másrészt a környező országokban élő magyarok számának megbecsülésére vonatkoztak. A felsorolt 13 település országát a megkérdezettek 10 százaléka egyetlen egy esetben sem találta el, míg 9 százalék legalább 10 országot pontosan nevezett meg, átlagosan pedig 4-5 választ találtak el. Ha a helyes válaszokat az identitásmintázatok alapján kialakult csoportok szerint nézzük, szignifikáns hatásokat mutathatunk ki: a kultúrnemzeti paradigmában gondolkodók találták el a legtöbb országot, a nemzeti dimenziókat tagadók körében pedig legalacsonyabb a helyes válaszok száma.

Nem egyértelmű a kapcsolat a nemzeti identitáskonstrukció jellegzetessége és a nemzetről való tudás között a másik ismeret jellegű kérdés kapcsán. Először is fontos tudnunk, hogy a kérdésre miszerint hány magyar él a határon túli régiókban, a mintába kerültek 40 százaléka meg sem próbált válaszolni (Erdélyre vonatkozóan csak 33-34 százalék), ugyanez a kérdés a Magyarországon élők vonatkozásában 25 százalék. A nem válasz jelenthet ismerethiányt, és jelentheti a válaszadó érdektelenségét, így nehéz eldönteni, hogy a háttérben valójában alulbecslés vagy felülbecslés húzódik-e meg. Az viszont nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a nem válasz bizonytalanságra utal (hiszen, ha határozott véleménye lett volna, akkor adott volna választ). Az érvényes válaszok szintjén összességében egyrészt megállapíthatjuk, hogy – ha a legutolsó cenzus adatokat vesszük alapul – Erdély és Felvidék vonatkozásában a megkérdezettek jó közelítést adtak, míg Kárpátalja és Vajdaság esetében mintegy kétszeres túlbecsléssel találkozhatunk. Úgy értelmezhetjük, e két régió a magyar társadalom mentális térképén jóval intenzívebben jelen van, mint amit a lélekszámuk alapján gondolhatnánk.

11. táblázat: Kisebbségi magyar közösségek lélekszámának becslése

	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN
Amerikai Egyesült Államok	3 422 833	753 973	691 989	1 037 171	884 496
Erdély	1 201 116	1 039 912	1 108 308	959 261	1 051 061
Vajdaság	521 974	391 873	446 059	408 621	417 234
Kárpátalja	427 725	345 157	361 388	379 626	360 484
Felvidék	531 721	376 050	441 967	455 677	419 646
Magyarország	8 740 686	9 396 336	9 320 401	9 286 630	9 325 792

Nincs szignifikáns kapcsolat a becsült kisebbségi magyar lélekszám, illetve a nemzeti identitáskonstrukció között. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy az ismeretek megléte (vagy hiánya)

nem föltétlenül jár együtt az identitás mintázat sajátosságával. Magyarán, attól, hogy valaki nem tudja, körülbelül hány magyar él valamelyik régióban, még vallhat kultúrnemzeti értékeket. És ez fordítva is érvényes: a határon túli magyarokra vonatkozó behatóbb ismeretek nem föltétlenül járnak együtt a kultúrnemzeti elköteleződéssel.

A nemzetről való tudást azonban szubjektív dimenzióban is mértük, és rákérdeztünk arra, az egyes régiókban élő kisebbségi magyarokról - saját véleményük szerint - milyen mértékben rendelkeznek információkkal. Először is szembeötlő, hogy a felnőtt lakosság majdnem mindegyik külhoni magyar közösség kapcsán „beismerte”, kevés ismerettel rendelkezik: egy 1-től 4-ig terjedő skálán mérve, elvéve találunk olyan esetet, amikor az ismeret szintje meghaladná a 2-es értéket. Regionálisan az erdélyiekről és a székelyföldiekről tudnak talán többet, legkevesebbet pedig a nyugati magyarokról. A nemzeti identitáskonstrukciók szerint vizsgálva továbbá azt láthatjuk, hogy a vajdasági és kárpátaljai magyarok tekintetében egyaránt keveset tudnak, a többi esetben – egy kivétellel – szignifikánsan többet tudnak a kultúrnemzeti identitással rendelkezők. A kivételt az amerikai magyarok esetében tapasztalhatjuk, akikről a legtöbbet a nemzeti dimenziókat elutasítók tudják – legalábbis saját bevallásuk szerint. Mindebből azt szűrhetjük le, hogy az identitás és az ismeret tételezett megléte összefüggésben áll: a kultúrnemzeti identitású, keresztény középosztálybeliek leginkább a Kárpát-medenceiekről gondolják azt, információkkal rendelkeznek, a dimenziókat tagadók csoportjában – ilyen értelemben legalábbis – egyfajta nyugati orientáltság érhető tetten.

12. táblázat: Kisebbségi magyar közösségekről való ismeretek mértéke (önbevallás)

Mit gondol, elégséges információval rendelkezik...?*	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN	szig.
összességében a határon túli magyarokról	1,97	1,98	2,16	1,95	2,02	0,000
erdélyi magyarokról	1,95	2,05	2,29	2,05	2,12	0,000
felvidéki magyarokról	1,97	1,92	2,05	1,92	1,96	0,003
vajdasági magyarokról	1,92	1,87	1,97	1,90	1,91	0,109
kárpátaljai magyarokról	1,88	1,88	1,94	1,88	1,90	0,410
székelyföldiekről	2,03	1,99	2,25	2,03	2,07	0,000
amerikai magyarokról	1,88	1,68	1,79	1,64	1,71	0,000
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarokról	1,80	1,71	1,83	1,61	1,73	0,000

* SKÁLA: 1 – szinte semmit sem tudok róluk; 2 – kevés információ van róluk; 3. sok mindet tudok róluk, de nem eleget; 4 – sokat tudok róluk.

Bármilyen alacsony mértékű is a határon túli magyarokról szerzett tudás, kérdés lehet, honnan származik ez. Másképpen megfogalmazva, kérdés, hol termelődnek azok a tudások, amelyek a nemzetre vonatkoznak. Ha csak az ezt firtató leíró statisztikát nézzük, azt láthatjuk, hogy a kérdőívben felsorolt 18 lehetőségből leginkább az iskolai tananyagból, illetve a Duna TV műsoraiból tájékozódnak. Az egyes forrásokat többváltozós elemzéssel csoportosítottuk, és kirajzolódott, hogy ezek gyakorlatilag 5 nagyobb egységbe sorolhatók: határon túli magyar sajtó, hazai közmédia, különféle könyvek, kereskedelmi média, illetve a személyes, informális kapcsolatok.¹⁷ Ha ezeket megvizsgáljuk, hogy a különféle identitáskonstrukciók által meghatározott csoportokban hogyan jelennek meg, azt állapíthatjuk meg, hogy a könyvekből való tájékozódást leszámítva, a csoportok szokásai eltérnek. A nemzetkonceptiókat elutasítók ugyan jelentős mértékben tájékozódnak a határon túli magyar sajtóból, de ezt kiegészítik a kereskedelmi csatornákon keresztül szerzett információk. A mindkét koncepciót elfogadók csoportjában mindegyik forrás jobbra átlagos, de esetükben hiányoznak az informális tapasztalatok. A kultúrnemzeti identitásban gondolkodók a közmédiából gyűjtik a határon túliakra vonatkozó információikat, de ezek kiegészülnek sok személyes élménnyel is. A kultúrnemzeti koncepciót mérsékeltlen tagadók ugyan találkoznak határon túli magyar sajtóval, de információik kiegészülnek a kereskedelmi csatorna tartalmaival, és nincsen közvetlen, informális tapasztalatuk a külhoni magyarokkal.

13. táblázat: A határon túli magyarokról szóló információk forrásai identitás típusok szerint (faktorszór átlagok)

Milyen mértékben származnak ismeretei a határon túli magyarokról az alábbi forrásokból?*	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása
Határon túli magyar sajtóból	-0,3920339	-0,0341983	0,210244	-0,1495944
Magyarországi közmédiából	0,1320519	0,0282736	-0,1488416	0,1264114
Könyvekből	0,1188728	0,0382687	-0,0238909	-0,0791649 ¹⁸
Kereskedelmi tévéből, rádióból	-0,231884	-0,0024906	0,1368118	-0,1485925
Informális tapasztalatok	0,0623013	0,1110482	-0,2738729	0,1312023

* SKÁLA: 1 – Nagyon nagymértékben; ... 5 – Nem származik innen. Megjegyzés: mivel a skála fordított (a kis érték jelenti a pozitív pólust, a nagy érték a negatív), a táblázat értékeinél a negatív érték az egyes médiumok átlagnál magasabb használatát, a pozitív értékek átlag alatti használatra utalnak.

¹⁷ Faktorelemzéssel hoztuk létre, ld. a Mellékletben.

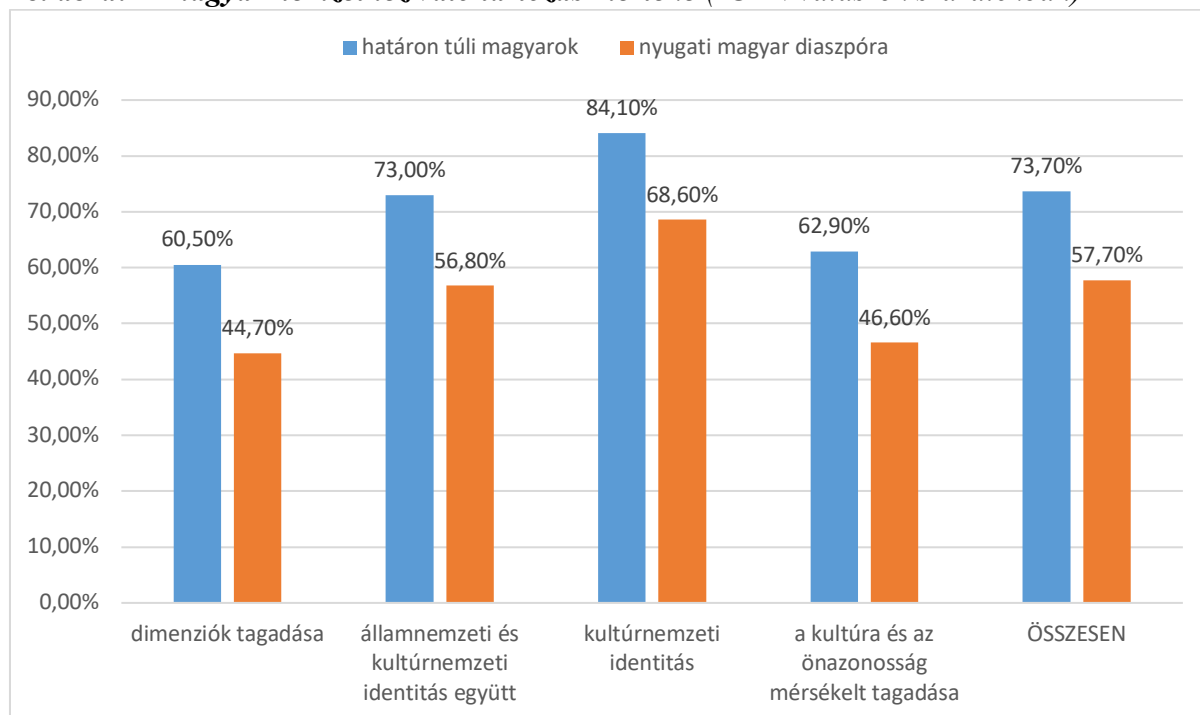
¹⁸ A 2011. évi népszámlálás mintegy 150 ezer tartósan az országban élő külföldit tart nyilván, ezek kb. fele a szomszédos országokból származik. Csakhogy e számban nincsenek benne azok, akik korábban érkeztek és időközben magyar állampolgárságot szereztek, mint ahogy azok sem, akik 1989 után valamikor az országba érkeztek, de időközben vagy továbbmentek vagy hazamentek. Ha a saját kutatásunk adataiból próbálunk becslést készíteni, akkor a felnőtt lakosságon belül 3 százalékra tehetjük azok arányát, akik ők maguk, vagy akiknek szülei a környező országokban születtek. Szintén a 2011. évi népszámlálás adataira építve (kb. 7,5 millió 18 éves és idősebb népesség volt) ez mintegy 225 ezer főt tesz ki.

A határon túli magyarok társadalmi észlelésének indikátoraként arra is kitért a kérdőív, hogy a válaszadók becsülik meg 1989 után mennyi személy költözött Magyarországra. E kérdésre is mintegy 43 százalékuk még tippelni sem tudott, az érvényes választ adók átlagosan 329 ezerre becsülték. Hogy ez a szám mennyire jó megközelítése a valós adatoknak, nehéz eldönteni pontos statisztikák hiányában, de a rendelkezésre álló források alapján inkább felülbecslésnek tűnik. Ami számunkra fontosabb azonban, hogyan oszlik meg ez a becslés a nemzeti identitáskategóriákon belül. Ezúttal is a dimenziót tagadók adták a legnagyobb becslést, mintha egyfajta félelem testesülne meg a határon túli magyarokkal szemben, a kultúrnemzetiek pedig a legmérsékeltebb becsléssel éltek.

A magyarságkonceptiók feltételezzük, hogy kihat arra is, miként látják a határon túli magyarokat az egyes csoportokba tartozók. A következőkben egyrészt a határon túli magyarok magyar nemzetbe való „belegondolását” nézzük meg, majd a társadalmi előítéletek rendszerébe ágyazva megvizsgáljuk, hol helyezkednek el a kisebbségi magyarok.

Arra a kérdésre, hogy a határokon túl élő Kárpát-medencei magyarok a magyar nemzet részét képezik-e alanyaink 73,7 százaléka válaszolt igennel, míg ugyanez az arány a nyugati magyarsággal kapcsolatban csak 57,7 százalék (az érvényes válaszadók körében ezek az arányok 82 és 69 százalék). Pusztán ezek az adatok is jelzik, a nyugati diaszpóra nem csak térben, hanem mentálisan is távolabb áll az anyaországi magyaroktól. Az identitástípusok szerint vizsgálva nem meglepő módon megállapíthatjuk azt is, hogy a kultúrnemzeti identitással rendelkezők körében a legmagasabb azok aránya, akik a határon túli magyarokat a magyar nemzet részének tekintik, és a nemzetkonceptió dimenzióit tagadók körében a legalacsonyabb. Ugyanezek a trendek kisebb arányokkal visszaköszönnék a nyugati magyarok megítélése kapcsán.

48. ábra: A magyar nemzethez való tartozás mértéke (IGEN válaszok százalékban)

Ugyanakkor rákérdeztünk arra is, a kisebbségben élő magyarok a lakóhelyük szerinti többségi nemzetnek részét képezik-e, és azt találtuk, hogy e vonatkozásban alanyaink kétharmada (az érvényes válaszok körében 80 százalék) a többségi nemzethez tartozónak is gondolta őket.

Míg többségi helyzetben lehetséges, a nemzeti hovatartozás egyértelműbb, kisebbségi helyzetben ez nem biztos így van, ezért külön érdekes lehet, hogy a – a többségi magyarországi magyarok vélemény szerint – kétféle (magyar, illetve az ottani többségi) nemzethez való tartozás hogyan viszonyul egymáshoz? Elméletileg négy típusú válaszadó lehetséges: 1. azok, akik a határon túli magyarokat mindkét nemzethez tartozónak gondolják (egyfajta kettős kötődéssel ruházzák fel őket); 2. azok, akik csak a magyar nemzethez tartozónak gondolják; 3. azok, akik azt gondolják, csak a lakóhely szerinti nemzethez tartoznak; 4. és azok, akik azt gondolják egyik nemzethez sem tartoznak. (ld. 14. táblázatot)

14. táblázat: A magyar, illetve többségi nemzethez való tartozás lehetséges válaszai

		A más országokban élő magyarok részét képezik az ottani többségi nemzetnek?	
		IGEN	NEM
A szomszédos országokban élő magyarok részét képezik a magyar nemzetnek?	IGEN	kettős kötődés	csak magyar
	NEM	csak többségi	egyik sem

A felnőtt lakosságon belül a többséget azok teszik ki, akik az említett kettős kötődést természetesnek veszik, azaz a kisebbségi magyarokat mindkét nemzethez tartozónak gondolják (50 százalék). Közel azonos arányban találjuk azokat, akik vagy csak a magyar nemzethez tartozónak gondolják a határon túli magyarokat, vagy csak a többségi nemzethez tartozónak (12,3, illetve 11,1 százalék), és ugyanakkor van egy szűkebb réteg akik egyik nemzethez tartozónak sem tartja őket. A 15. táblázatban feltüntettük azokat is akik, nem tudták mindezt eldönteni, vagy nem is válaszoltak, és láthatjuk, hogy e nemzeti hovatartozást firtató kérdésekre a minta negyede nem tudott egyértelmű választ adni. A legnagyobb bizonytalanságot az váltotta ki, hogy a magyar kisebbség tagjai a többségi nemzethez is tartoznának: a minta mintegy 12 százaléka ugyanis abban biztos volt, hogy a magyar nemzetnek részei, de hogy a többségi nemzetnek is, azt már nem tudta eldönteni (8,9 százalék) vagy nem is válaszolt erre a kérdésre (2,5 százalék).

15. táblázat: A magyar, illetve többségi nemzethez való tartozás identitáskonstrukciók szerint

	<i>A szomszédos országokban élő magyarok részét képezik a magyar nemzetnek?</i>	<i>A más országokban élő magyarok részét képezik az ottani többségi nemzetnek?</i>				ÖSSZESEN
		<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Nem tudja eldönteni</i>	<i>Nincs válasz</i>	
dimenziók tagadása	<i>Igen</i>	40,80%	9,20%	6,60%	3,90%	60,50%
	<i>Nem</i>	14,50%	3,90%			18,40%
	<i>Nem tudja eldönteni</i>	9,20%		7,90%	2,60%	19,70%
	<i>Nincs válasz</i>				1,30%	1,30%
	<i>ÖSSZESEN</i>	64,50%	13,20%	14,50%	7,90%	100,00%
államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	<i>Igen</i>	45,60%	14,50%	9,90%	3,00%	73,00%
	<i>Nem</i>	12,60%	1,80%	1,20%	0,60%	16,10%
	<i>Nem tudja eldönteni</i>	2,90%	1,40%	3,30%	0,60%	8,30%
	<i>Nincs válasz</i>	0,40%	0,40%	0,20%	1,70%	2,60%
	<i>ÖSSZESEN</i>	61,40%	18,10%	14,70%	5,90%	100,00%
kultúrnemzeti identitás	<i>Igen</i>	64,20%	10,60%	8,10%	1,10%	84,10%
	<i>Nem</i>	5,90%	2,10%	0,60%	0,20%	8,70%
	<i>Nem tudja eldönteni</i>	3,80%		1,50%	0,40%	5,70%
	<i>Nincs válasz</i>	0,40%		0,20%	0,90%	1,50%
	<i>ÖSSZESEN</i>	74,20%	12,70%	10,40%	2,70%	100,00%
	<i>Igen</i>	41,40%	10,60%	7,90%	3,00%	62,90%

a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	<i>Nem</i>	14,40%	3,00%	1,90%	0,30%	19,60%
	<i>Nem tudja eldönteni</i>	8,70%	0,80%	3,30%	0,80%	13,60%
	<i>Nincs válasz</i>	0,30%			3,50%	3,80%
	<i>ÖSSZESEN</i>	64,90%	14,40%	13,10%	7,60%	100,00%
ÖSSZESEN	<i>Igen</i>	50,00%	12,30%	8,90%	2,50%	73,70%
	<i>Nem</i>	11,10%	2,20%	1,10%	0,40%	14,80%
	<i>Nem tudja eldönteni</i>	4,60%	0,80%	3,00%	0,70%	9,10%
	<i>Nincs válasz</i>	0,30%	0,20%	0,20%	1,80%	2,50%
	<i>ÖSSZESEN</i>	66,00%	15,60%	13,10%	5,40%	100,00%

Ha a különféle kötődéseket az eddig tárgyalt identitáskonstrukciók szerint is vizsgáljuk, néhány aspektus szembetűnhet. A kettős kötődés elismerését a dimenziókat tagadók, illetve az antikulturalista beállítódással jellemzett csoportban láthatjuk (40, 41,4 százalék), és érdekes módon a legmagasabb értéket a kultúrnemzeti csoportban. Ez azt jelenti, hogy a kultúrnemzeti logikában ugyan a kisebbségi magyarokat etnikai-kulturális alapon a magyar nemethez sorolják, de ez nem zárja ki, hogy valamilyen más szempontokból a többségihez tartozónak is gondolják. A többes kötődés és a kizárólag magyar identitás szembeállása voltaképpen a vegyes koncepciókat valló legnagyobb csoportban látható: itt átlag alatti a kettős kötődésűeket elismerők aránya (45,6 százalék) és a legmagasabb a kizárólag magyar nemzethez való tartozást vélelmezők aránya. A legnagyobb arányú identitáscsoportban tehát élesebb a többes identitás és a kizárólagos etnikai-magyar identitás vallók közötti határvonal. A kultúrnemzeti logikában jól megfér a kettős identitás elismerése, a kulturális identitás primátusa leginkább abban érhető tetten, hogy e csoportban nagyon alacsony azok aránya, akik kizárólag a lakóhely szerinti többséghez tartozónak gondolják a kisebbségi magyarokat.

A határon túli magyarok megítélése azonban nemcsak nemzeti terminusokban, hanem a közvetlen vagy mediális tapasztalatokra egyaránt épül. A határon túli magyarok nem csak a nemzet részei, hanem olyan képzelt csoportként is tételeződhetnek, amelyet bizonyos emberi tulajdonságokkal is jellemezhetünk. A kérdőívben morális és kompetencia dimenziókba sorolható pozitív és negatív tulajdonságokat soroltunk fel, és arra voltunk kíváncsiak, e tulajdonságok milyen mértékben vannak meg az anyaországiak, illetve a határon túliak körében.

Az összmintán belül már megállapítottuk, hogy a határon túliak mintha a morális szempontból felül, a kompetenciák szintjén (intelligencia és versenyszellem szempontjából) viszont mintha

alul lennének értékelve. Vizsgáljuk meg ugyanezeket az aspektusokat az egyes identitáscsoportokon belül is. A magyarországi felnőtt lakosságot reprezentáló mintán belül csak az önzőség tekintetében nincs jelentős eltérés az egyes identitáscsoportok között. A négy csoport két képzeletbeli pólusa a nemzetkonceptiókat tagadók, illetve azokat egyszerre elfogadók között alakult ki, a két másik csoport e véglet között húzódik.

A dimenziók tagadásával jellemzett csoport a felsorolt hat negatív tulajdonságot átlagban nagyobb mértékűnek tartja jellemzőnek a hazai magyarok vonatkozásában, a pozitív tulajdonságokat pedig átlag alatti mértékben gondolja meglévőnek. Igazi nemzetostorozó attitűdöt testesítenek meg, ráadásul még a nemzeti érzelem is átlag alatt van jelen szerintük a magyarokban. Ezzel szemben a két alapvető, államnemzeti és kultúrnemzeti logikát egyszerre magukénak valló – a minta felét kitevő - csoport tagjai szerint a magyarok negatív tulajdonságai átlagos vagy átlag alatti mértékben vannak jelen, a pozitív tulajdonságok pedig a legnagyobb mértékben. A pozitív tulajdonságok közül kiemelkedik a versenyszellem és a nemzeti érzelem, a tehetetlenség és igénytelenség pedig csak kis mértékben van – szerintük – jelen a magyarországi magyarokban. A kultúrnemzeti logikában gondolkodók sok szempontból hasonlítanak e csoporthoz, de pozitív és negatív jellemzők vonatkozásában is kritikusabbak: a pozitív kompetenciabeli jellemzők, de a negatívak is szerintük csak kisebb mértékben vannak jelen a magyar társadalomban. Ugyanakkor morális szempontból felemás a megítélésük, mivel egyrészt becsületesebbnek, másrészt pedig kevésbé összetartónak vagy segítőkésznek gondolják a magyarokat az előbbi csoporthoz képest. A negyedik, „antikulturális” csoport tagjai sok szempontból közel állnak a nemzeti dimenziókat tagadókhhoz, hiszen a pozitív jellemzők vonatkozásban átlag alattinak, a negatív vonatkozásokban átlag fölötti értékelést adtak. De összességében kedvezőbb képük van a magyarországi magyarokról, mint a „tagadóknak”, hiszen kevésbé tartják erőszakosnak, lustának vagy önzőnek, ugyanakkor jóval több kompetenciát (intelligenciát, versenyszellemet) feltételeznek róluk.

A határon túli magyarok identitáskategóriák szerinti megítélése követi a hazai mintázatot: ebben az esetben is a államnemzeti és kultúrnemzeti identitáselemekkel egyaránt jellemezhetőek viszonyulnak a legpozitívabban hozzájuk morális és kompetenciadimenzióban egyaránt, míg a dimenziókat tagadóknak van a legkritikusabb képük.

16. táblázat: A magyarországi magyarok önképe identitáskonstrukciók szerint (átlag)*

	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN	szig.	
erőszakos	4,46	3,81	4,02	4,19	3,97	0,009
intelligens	5,36	6,4	6,13	6,03	6,2	0,000
lusta	4,23	3,55	3,41	3,73	3,57	0,013
önző	5,01	4,69	4,67	4,78	4,71	0,582
segítőképz	5,15	6,01	5,79	5,63	5,84	0,000
tehetetlen	4,53	3,43	3,25	3,7	3,48	0,000
toleráns	5,06	5,57	5,14	5,3	5,37	0,000
versenyszellemű	5,77	6,55	6,13	6,2	6,32	0,000
összetartó	4,59	5,21	4,87	4,97	5,04	0,019
öntelt	5	4,44	4,29	4,57	4,45	0,043
becsületes	5,23	5,91	5,94	5,58	5,82	0,000
igénytelen	4,06	2,95	2,87	3,22	3,02	0,000
nemzeti érzelmű	5,55	6,52	6,29	5,92	6,29	0,000

* SKÁLA: 1 – egyáltalán nem jellemző; ... 10 – teljes mértékben jellemző

17. táblázat: A magyarországi magyarok határon túli magyarokról alkotott képe identitáskonstrukciók szerint (átlag)*

	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN	szig.	
erőszakos	4,24	3,72	3,93	4,21	3,91	0,004
intelligens	5,17	5,99	5,86	5,62	5,84	0,000
lusta	3,86	3,07	2,87	3,44	3,12	0,000
önző	4,52	3,76	3,69	4,15	3,85	0,000
segítőképz	5,79	6,45	6,29	6,02	6,29	0,001
tehetetlen	4,21	3,36	3,31	3,75	3,47	0,000
toleráns	5,38	6,05	5,82	5,69	5,88	0,001
versenyszellemű	5,6	6,27	5,93	5,96	6,08	0,001
összetartó	6,36	7,28	7,3	6,82	7,15	0,000
öntelt	4,67	3,82	3,8	4,17	3,92	0,002
becsületes	5,98	6,5	6,41	5,99	6,34	0,000
igénytelen	4,24	3,01	3,11	3,55	3,21	0,000
nemzeti érzelmű	6,28	7,34	7,68	7,06	7,34	0,000

* SKÁLA: 1 – egyáltalán nem jellemző; ... 10 – teljes mértékben jellemző

18. táblázat: A magyarországi magyarok önmagukról és a határon túli magyarokról alkotott képének összevetése identitáscsoportok szerint (skála átlagpontok közötti különbségek)

	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN
erőszakos	0,22	0,09	0,09	-0,02	0,06
intelligens	0,19	0,41	0,27	0,41	0,36
lusta	0,37	0,48	0,54	0,29	0,45
önző	0,49	0,93	0,98	0,63	0,86
segítőkész	-0,64	-0,44	-0,5	-0,39	-0,45
tehetetlen	0,32	0,07	-0,06	-0,05	0,01
toleráns	-0,32	-0,48	-0,68	-0,39	-0,51
versenyszellemű	0,17	0,28	0,2	0,24	0,24
összetartó	-1,77	-2,07	-2,43	-1,85	-2,11
öntelt	0,33	0,62	0,49	0,4	0,53
becsületes	-0,75	-0,59	-0,47	-0,41	-0,52
igénytelen	-0,18	-0,06	-0,24	-0,33	-0,19
nemzeti érzelmű	-0,73	-0,82	-1,39	-1,14	-1,05

 inkább a magyarországiakra jellemző
 inkább a határon túli magyarokra jellemző

A határon túli magyarokat összességében mindegyik csoport tagjai – a magyarországi magyarokhoz képest – jóval nemzetibb érzelműnek gondolják, és ebben leginkább a kultúrnemzeti identitásúak jeleskednek. Am összevetve a többségi és kisebbségi magyarokat a legnagyobb társadalmi észlelésbeli különbség az összetartásban nyilvánul meg: a kisebbségeket mindegyik csoportban jóval összetartóbbnak gondolják, mint a hazai magyarokat, és ezzel párhuzamosan az utóbbiakat jóval önzőbbnek. E társadalmi optikai csalódás a kultúrnemzetiek esetében a legmarkánsabb, itt tapasztaljuk a legmagasabb átlagpontbeli különbségeket: a nemzeti érzelm, összetartás, tolerancia vonatkozásában a határon túli magyarokat nagyobbra tartják. Az államnemzeti és kultúrnemzeti logikát egyszerre elfogadják a kompetenciadimenziókban (versenyszellem és intelligencia) az anyaországiak javára jóval nagyobb mértékű különbséget érzékelnek. Az identitáskategóriák közötti eltéréseket túllépve összességében az bontakozik ki, a magyarországi felnőtt lakosság a hazai magyarokat lustábbnak, önzőbbnek, de intelligensebbnek és versenyszelleműbbnek tartja önmagát a határon túliakhoz képest. Ezen utóbbiakat viszont nemzeti érzelmekkel megáldottnak, összetartóbbnak, becsületesebbnek, ám igénytelenebbnek és kevésbé intelligensek tartják.

A nemzeti identitáscsoportok és az előítéletek rendszere

A határon túli magyarokat nem csak az anyaországiakkal szemben tudjuk értelmezni, hanem a felnőtt lakosság előítélet-rendszerén belül is. A társadalmi távolságok mérésére egy rokonszenv skálát alkalmaztunk, és azt feltételezzük, hogy a külhoni magyarokhoz való viszonyulást ebben a tágasabb (mentális etnikai) mezőben is érdemes elhelyezni, az identitáscsoportok szerint is. Ez által árnyaltabb képet kapunk magukról a csoporttagok attitűdjeiről is. Először vessünk egy pillantást a rokonszenv index átlagaira összességében és az identitáscsoportokon belül is (19. táblázat):

19. táblázat: Etnikai és társadalmi csoportokkal, külhoni magyarokkal szembeni előítéletek (átlagok)*

Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz?*	dimenziók tagadása	államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt	kultúrnemzeti identitás	a kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása	ÖSSZESEN	Sig.
magyarok	3,44	4,15	4,22	3,81	4,07	0,000
székelyek	3,48	4	4,11	3,81	3,97	0,000
erdélyi magyarok	3,36	4	4,08	3,75	3,94	0,000
vajdasági magyarok	3,42	3,88	3,97	3,68	3,85	0,000
felvidéki magyarok	3,55	3,88	3,97	3,65	3,85	0,000
kárpátaljai magyarok	3,47	3,91	3,94	3,64	3,84	0,000
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarok	3,12	3,44	3,57	3,16	3,41	0,000
amerikai magyarok	3,19	3,41	3,53	3,22	3,4	0,000
németek	3	3,18	3,24	2,98	3,15	0,000
szlovákok	3,21	3,13	2,98	3,16	3,1	0,005
amerikaiak**	3,05	3,01	3,08	2,97	3,03	0,322
szerbek**	3	2,93	2,89	2,95	2,92	0,616
ukránok**	2,99	2,9	2,85	2,89	2,89	0,618
románok	2,75	2,86	2,69	2,86	2,81	0,005
zsidók**	2,88	2,7	2,72	2,67	2,71	0,444
kínaiak**	2,76	2,59	2,67	2,58	2,62	0,187
romák/cigányok**	2,55	2,24	2,22	2,28	2,26	0,076
menekültek	2,27	2,03	2,26	2,3	2,16	0,000
arabok	2,34	1,87	1,98	1,99	1,95	0,000
migránsok	2,04	1,53	1,79	1,85	1,69	0,000

*SKÁLA: 1 – nagyon ellenszenvesek; ... 5 – nagyon rokonszenvesek.

** az átlagok nem térnek el szignifikánsan (sig.>0.05)

Összességében az etnikai autósztereotípiá (a saját csoport, illetve a különféle határon túli magyar kisebbségi csoportok megítélésének mértéke) a legnagyobb, majd olyan csoportok következnek, amelyek különféle többségi nemzetnek számítanak, de ugyanakkor magyarországi nemzetiség is lehet, majd pedig olyan csoportok, amelyek valamilyen szempontból diaszpóra kisebbséget alkothatnak Magyarországon is, végül pedig a menekültek, arabok és migránsok. Az identitáscsoportok szerint vizsgálva megállapíthatjuk, hogy bizonyos csoportokkal szembeni előítélet nem válik szét élesen: egyrészt a környező országok egy-két többségi nemzetéről van szó (szerbek, ukránok), a diaszpóraszerű kisebbségekről (zsidók, kínaiak), és a romákról. A romák megítélése mindegyik csoportban alacsony, de a legnagyobb társadalmi távolságot a migránsokkal szemben lehet kimutatni.

Az identitáscsoportok jellegzetességeit az átlagok szerint vizsgálva megállapítható, hogy a kultúrnemzeti logikával jellemezhető csoport tagjai – nem meglepő módon – a különféle külhoni magyar közösségekkel szemben átlagon felüli rokonszenvet mutatnak, de a németekkel szemben is. A környező országok többségi nemzeteit (pl. szlovákokat és románokat) rendszerint átlag alatti mértékben tartják rokonszenvesnek. A nemzetkoncepciók létét tagadók távolságtartóak a kisebbségi magyar csoportokkal szemben, de nyitottabbak egy-két többségi nemzettel szemben (pl. szlovákokkal szemben), illetve a menekültek, migránsokkal, arabokkal szemben is. A minta mintegy felét kitevő, mindkét nemzetkoncepciót egyszerre elfogadó csoport tagjai jobbra az országos mintázatokat követik, ami viszont hangsúlyosan megjelenik esetükben a migránsokkal és menekültekkel szembeni markánsabb távolságtartás. A mérsékelt antikulturalisták, mint eddig is láttuk más vonatkozásokban, sok szempontból a dimenziókat tagadókhöz hasonlítanak, de nagyobb mértékben nyitottak a külhoni magyarokkal szemben.

Az előítéletek rendszerének „szabad szemmel” nem látható vetületeinek feltárása céljából többdimenziós skálázás (ALSCAL) módszerét használtuk, és az ily módon kapott mentális térképen sikerült az újabb dimenziót is értelmeznünk (49. ábra). Az ábra vízszintes tengelye az eddig megismert átlagok szerint helyezte sorba az egyes csoportokat, ezért ezt egyfajta rokonszenv-ellenszenv dimenzióként értelmezhetjük: minél nagyobb az érték (minél inkább az ábra jobb oldalán található egy csoport), annál kevésbé rokonszenvesebbnek tartják a megkérdezettek. A függőleges tengely viszont egy nem idegen-idegen, vagy közeli-távoli dimenziót testesít meg: minél nagyobb az érték (minél inkább az ábra felső felében helyezkedik el egy csoport), annál közelebbinek, azaz nem-idegennek tűnik, és minél kisebb érték (az ábra alsó felében helyezkedik el), annál idegenebbnek, távolabbinak tartja őket a magyar társadalom felnőtt lakossága.

A saját csoport és általában a külföldi magyarok a rokonszenves dimenzióban találhatók, ám van egy kis árnyalatnyi különbség: a székelyek valahogy közelebbinek tűnnek, mint az erdélyiek és a többi külföldi magyar közösség. A nyugati (nyugat-európai és amerikai) magyarok inkább rokonszenvesebbek, de mégis idegenebbek, távolabbiak, mint a határon túli magyarok általában (ők a szimpatikus idegenek, akik valójában összemosódnak az általában vett amerikaiakkal és a németekkel is). A migránsokra és a menekültekre külön kérdeztünk rá, és megállapíthatjuk, hogy a migránsok a legellenszenvesebbek, a menekültek valamivel szimpatikusabbnak tűnnek, és közelség tengelyen is feljebb helyezkednek el. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a migránsok a láthatatlanabbak, míg a menekültek valamivel láthatóbbak, közelebb vannak, kis mértékben ugyan, de rokonszenvesebbek a migránsokhoz képest. De összességében a menekültek és migránsok megítélése az arabokkal együtt a romákkal mutat hasonlóságot, mintha ezek a csoportok kezdenék a magyarországi mentális térképen a romák helyét is betölteni, és mindannyian a közeli nem rokonszenves funkciót töltik be. Az így kifeszített térben a környező országok többségi nemzetének képviselői, valamint a (távoli) amerikaiak kis mértékben inkább negatív megítélés alá esnek. E körben kivétel a szlovákok és a németek, akik valamelyest kedvezőbb képet kaptak. A zsidók és kínaiak idegenséggel és átlag alatti szimpátiával jellemezhetők válaszdóink szerint.

Az előítéletek mentális térképén tehát 5 mintázat körvonalazódik: a saját (etnikai-magyar) csoport, amely a közeli-rokonszenves mezőbe került; a szomszédos országok többségi nemzetét kitevő közeli-semleges és/vagy közeli-inkább ellenszenves csoport; a közeli-ellenszenves mezőbe sorolható migránsok, menekültek, arabok és romák; a távoli-inkább rokonszenves és/vagy távoli-semleges mezőbe került nyugati magyarság a németekkel és amerikaiakkal együtt; és végül egy diaszpóra kisebbségi csoport is látszik, akik távoli-inkább ellenszenves mezőbe sorolhatók. A mentális réképek identitáscsoportok szerinti részletezése által közelebb kerülünk maguknak a nemzetkoncepcióknak vagy a nemzeti integrációnak értelmezéséhez is.

A nemzetkoncepciókat tagadó csoportjában (50. ábra) a legszembetűnőbb az, hogy a magyarországi magyarok, illetve a külföldi magyarok megítélése gyakorlatilag más-más mezőbe került: előbbi értelemszerűen a rokonszenves-közeli mezőben, utóbbiak a rokonszenves-távoli mezőbe. Sőt a külföldi magyarok egységes masszaként tételezpdnek, nincs érdemi tagolódás a Kárpát-medencei és nyugati magyarság között. Ez azt is jelzi, e csoport véleménye szerint a külföldi magyarok mintha „leváltak” volna az anyaországi magyarságról. E csoport etnikai másság iránti fogékonyságát jelzi az is, hogy a szomszédállami többségiek

megítélést jelző csoportba bekerültek az amerikaiak és németek is, illetve ide közeledtek a zsidók és kínaiak is. Szintén figyelemre méltó az is, hogy ebben az identitáscsoportban láthatóan szétvált (más mezpbe kerültek gyakorlatilag) a romák, illetve a migránsok és menekültek megítélése is, utóbbiak jóval távolabbi kérdésként tételeződnek, mint ahogy azt láttuk az összminta szintjén.

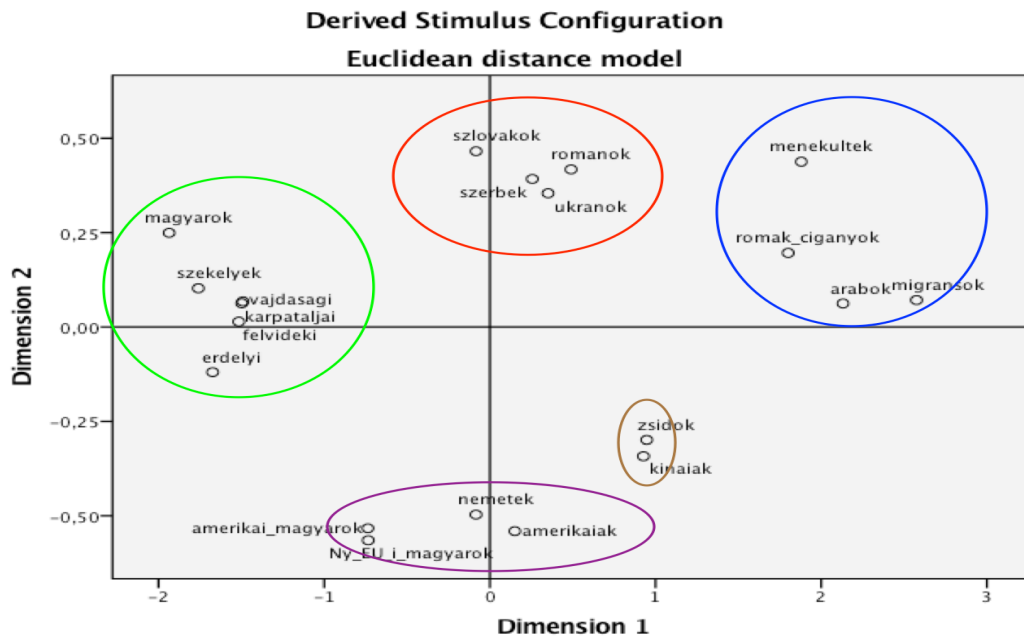
A nemzetkonceptiókat tagadók csoportjának világképéhez legközelebb a mérsékelt antikulturalisták tartoznak (53. ábra) Itt a dimenziók/tengelyek értelmezését, ha megfordítjuk, hasonlót struktúrát kapunk, mint az 50. ábrán (anyaországiak és külhoniak, valamint a roma és migránsok/menekültek értékelése eltávolodott egymástól), de amiben szembetűnően különböznek az előbbiektől az az, hogy a korábban egy masszának tekintett többségi nemzetből álló, illetve nyugatiakat és a diaszpóra kisebbségeket is tartalmazó csoportból, itt különváltak a szomszédállami többségiek, akik így távolabb kerültek a magyaroktól (és közelebb a határon túli magyarokhoz). Ez azt is jelenti, hogy a közelség tengelyen itt elsősorban a nyugati népek/etnikumok jelentek meg.

A legnagyobb identitáscsoport, azaz a kétféle nemzetkonceptiót egyaránt elfogadók előítélet térképének szerkezete sok szempontból a teljes lakosság mentális térképéhez hasonlít, de vannak árnyalatnyi különbségek. Egyrészt ugyan láthatjuk, hogy a saját etnikai-magyar csoportban megőrződik egyfajta távolságtartás a Kárpát-medenceiekkel szemben, de az erdélyiek vagy székelyek valamelyest távolabb kerültek a „magyaroktól”. Ezzel párhuzamos a nyugati magyarok kisebb mértékben de közelebb kerültek az anyaországiakhoz. Egy másik átrendeződés a menekültek és migránsok vonatkozásában van: míg az országos szinten a migránskérdés elsősorban az arabok megítéléséhez kapcsolódott, itt a menekült és migránsok megítélése közelít, és fokozatosan leválnak erről a romákkal kapcsolatos vélekedések.

A kultúrnemzeti identitású csoport legfőbb eltérése az eddigi leírásokhoz képest, hogy itt az etno-kulturális Kárpát-medencei magyar közösségek egységesen jelennek meg, nincs számottevő különbség amagyar és Kárpát-medencei magyar között. Érdekes módon a kultúrnemzeti logika mintha csak területhez kötöten lenne egyértelmű, azaz a Kárpát-medencei magyarokra értendő, a nyugati magyarság továbbra is a távoli nyugati és egyéb diaszporikus világokkal összemosódva van jelen e csoport képzetében. Egy másik jelentősebb eltérés a bevándorlók megítélése körül bontakozik ki: a kultúrnemzetben gondolkodók mintha élesebben elválasztanák egymástól a menekültkérdést, illetve a romák és migránsok megítélését. A romák megítélése ugyanis közelít az arabok és migránsokéhoz, a menekültek – noha az ellenszenv

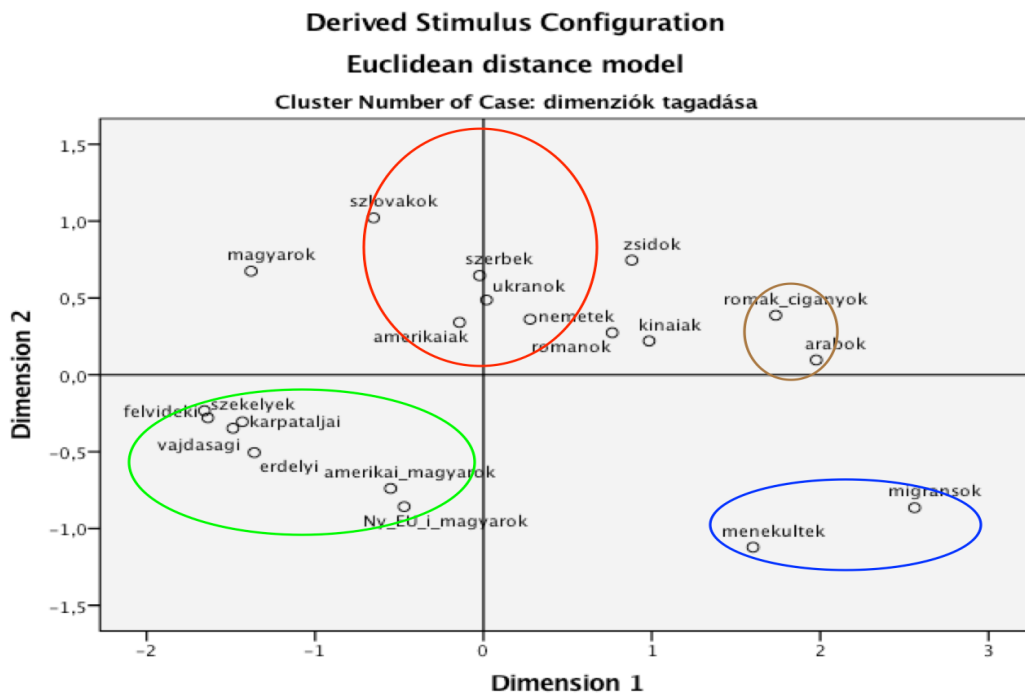
póluson vannak – mintha mégis közelebb állnának a magyarokhoz (a közelség tengely pozitív pólusa közelében vannak).

49. ábra: Etnikai előítélet térkép (teljes minta, ALSCAL eljárás)

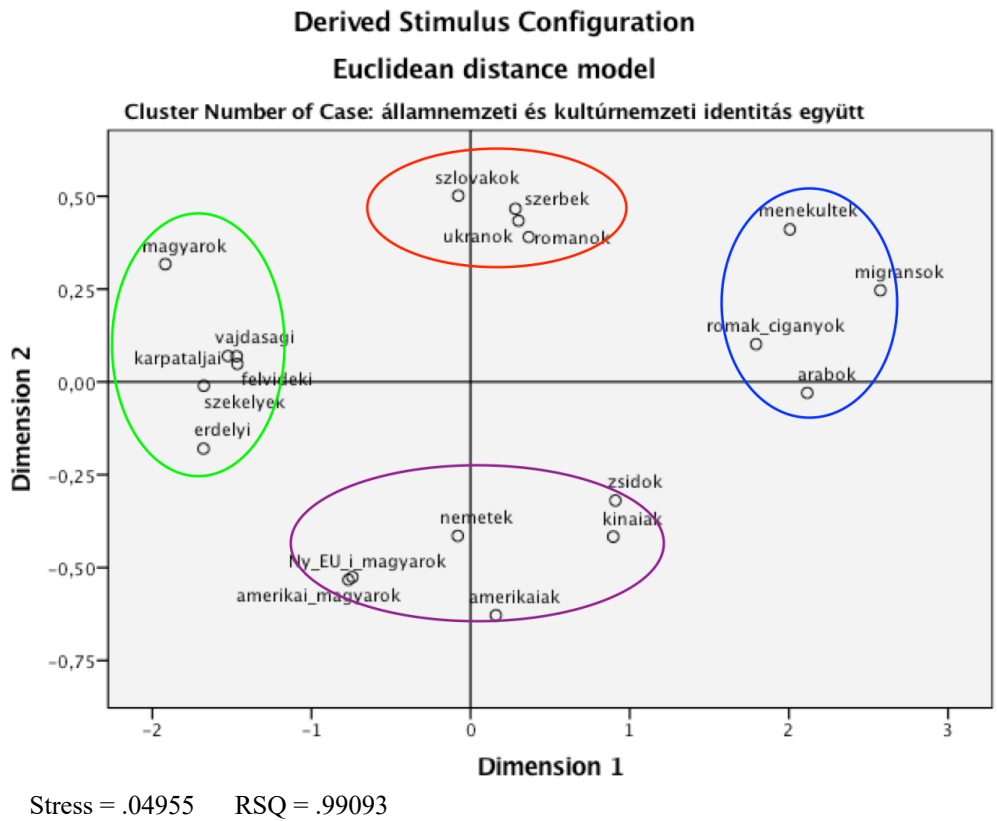
Stress = .05292 RSQ = .98971

50. ábra: Etnikai előítélet térkép („dimenziók tagadása” al minta, ALSCAL eljárás)

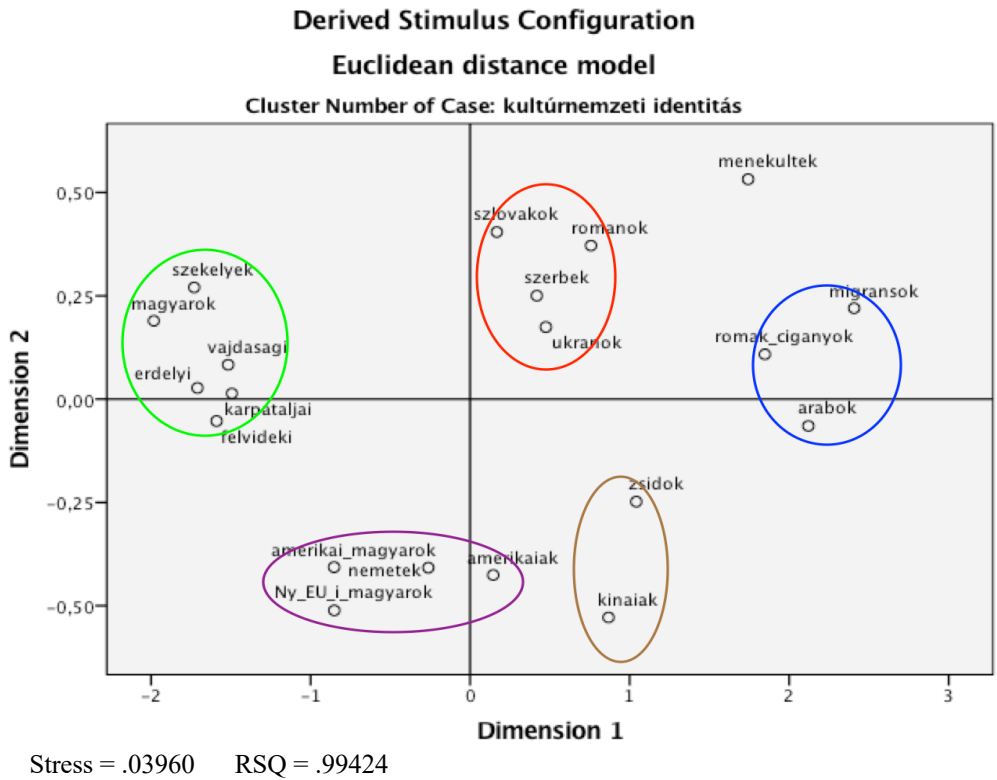

Stress = 009471 RSQ = .96172

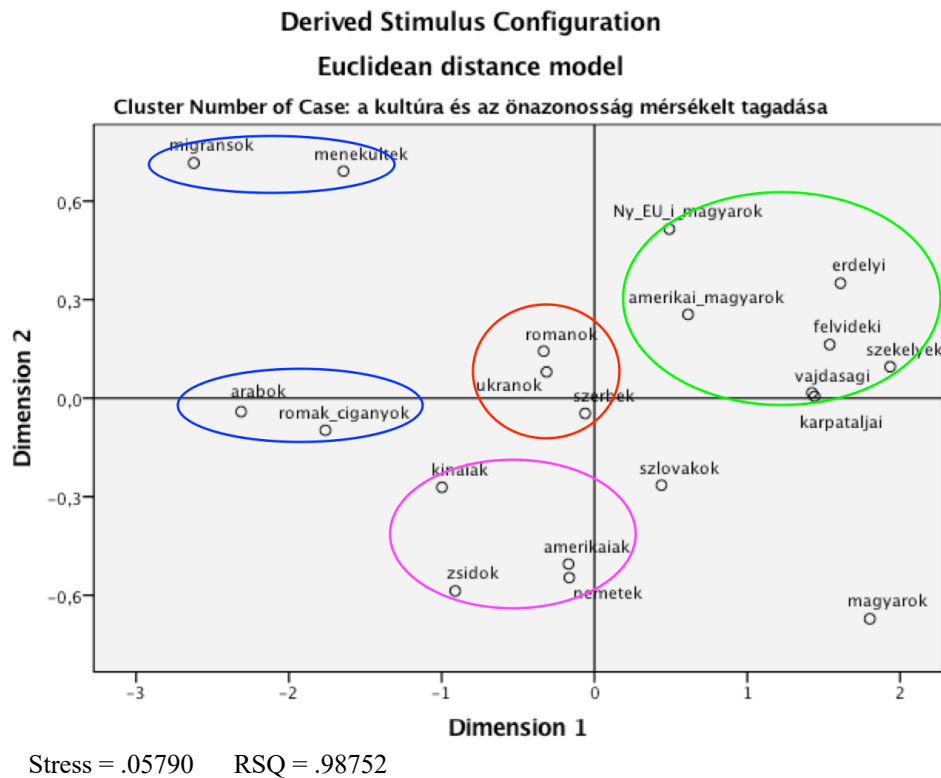
51. ábra: Etnikai előítélet térkép („államnemzeti és kultúrnemzeti identitás együtt” alminta, ALSCAL eljárás)

52. ábra: Etnikai előítélet térkép („kultúrnemzeti” alminta, ALSCAL eljárás)

53. ábra: Etnikai előítélet térkép („kultúra és az önazonosság mérsékelt tagadása” alminta, ALSCAL eljárás)

Nemzeti összetartozás és identitás kapcsolatai és társadalmi beágyazottsága

Az identitáscsoportokhoz tartozó határon túli magyarokkal kapcsolatos attitűdöket, képzeteket, előítéleteket sok szempontból vizsgáltuk az eddigiekben. E részben a határon túli magyarokkal kapcsolatos viszonyulásokat és véleményeket közpolitikai vagy támogatáspolitikai prizmán keresztül vizsgáljuk. A támogatáspolitikai lépések megítélésének főbb jellemzőiről már olvashattunk a leíró statisztikai részben, ezúttal néhány kérdésblokk alapján összevont indexeket képezünk, többek között azzal a céllal is, hogy egy egységes indexbe tudjuk majd tömöríteni az anyaország szerepvállalás mértékét.

Egyik ide kapcsolódó kérdés az volt a kérdőívben, hogy milyen területeken kellene a jelenlegihez képest kisebb vagy nagyobb mértékben támogatni a határon túli magyarokat. A kérdéssel valójában a támogatás irányairól alkotott attitűdöket tudjuk feltérképezni, mert az arról szóló konkrét tudás, hogy jelenleg milyen mértékben támogatják a különféle területeken e közösségeket nyilván sok bizonytalanságot hordozhat (és ebben a formában nem is kérdeztünk rá). A leíró statisztikai adatokból az derült ki a támogatási irányok között a turizmus, hagyományápolás és tudományos és kulturális kapcsolatok szerepelnek. Többváltozós

elemzéssel e véleményeket összetömörítettük¹⁹ egy általános támogatást kifejező indexre, ám ezzel párhuzamosan kibontakozott egy kisebb magyarázóerővel bíró (előbbitől független) index is, ami azt fejezi ki, hogy a támogatások keretén belül a pragmatikus politikai kapcsolattartást előnybe kell részesíteni a kulturális, oktatási támogatásokkal szemben. Az általános támogatási indexen belül pedig megállapítható, hogy a legnagyobb súllyal a köz- és felsőoktatási támogatások állnak.

20. táblázat: A határon túli magyarok támogatási irányának szerkezete
(főkomponens elemzés, faktorsúlyok)

	általános támogatási irány	pragmatikus vs. kulturális kapcsolattartás
közoktatás	0,802	-0,099
felsőoktatás	0,792	-0,028
kulturális kapcsolatok	0,781	-0,313
gazdasági kapcsolatok	0,774	-0,078
önkormányzati kapcsolatok	0,771	0,291
szociális intézkedések	0,771	0,096
infrastrukturális fejlesztés	0,766	0,074
hagyományápolás	0,757	-0,428
közlekedés	0,753	0,199
tudományos kutatás	0,752	-0,302
kisebbségi magyar érdekek támogatása	0,744	0,048
média	0,739	0,31
személyes kapcsolatok	0,737	-0,181
turizmus	0,72	-0,41
sport	0,699	0,139
egyházi kapcsolatok	0,694	0,287
határon túli kisebbségi magyar pártok támogatása	0,673	0,475
<i>Magyarázott variancia</i>	<i>56,1%</i>	<i>6,8%</i>

Az általános támogatási irányok igenlését, valamint a pragmatikus kapcsolattartást szociodemográfiai adatok mentén vizsgálva láthatjuk (21. táblázat), hogy a magasabb végzettségűek, a fiatalabb korosztályok szignifikánsan nagyobb arányban igenlik az általában vett

¹⁹ Statisztikailag főkomponens elemzést végeztünk, és az első főkomponensen kívül a másodikat is sikerült értelmezni.

támogatásokat. A az iskolai végzettség szerint nem különülnek el jelentősebben, de korcsoport és település típus szerint igen. A legfiatalabbak és az idősebbek, valamint a városokban élők a kulturális kapcsolatokat és a turizmust elősegítő támogatásokat statisztikailag is jelentősebb mértékben helyezelik, mint a többi csoportba tartozók.

21. táblázat: A támogatási irányok helyeslése szocio-demográfiai adatok szerint (faktórszókórok átlagai)

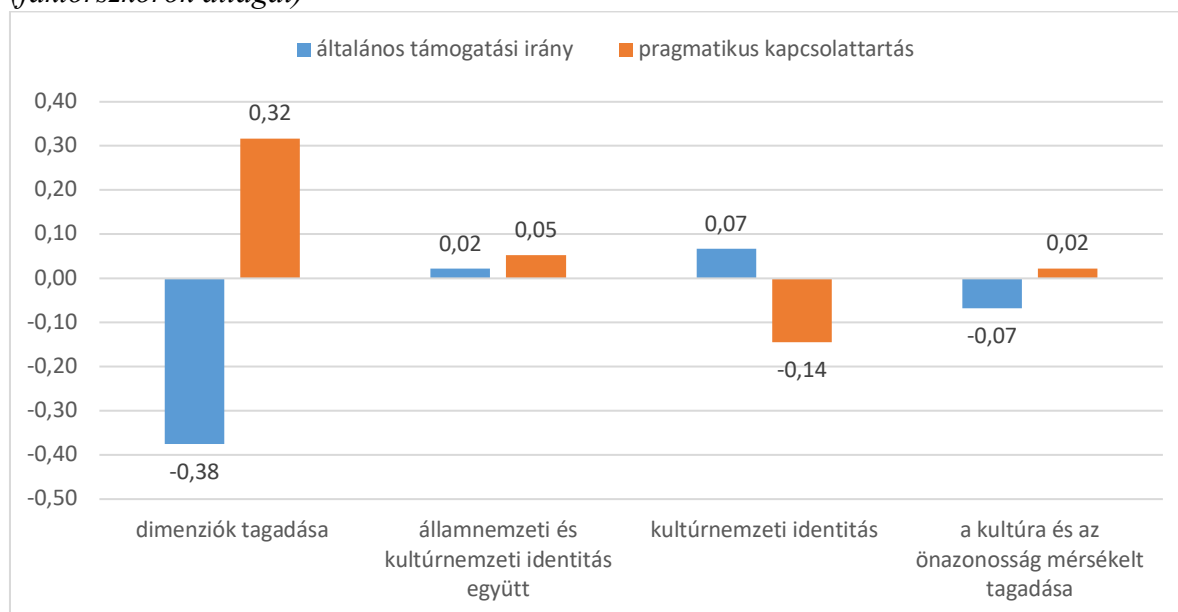
	általános támogatási irány*	pragmatikus kapcsolattartás**
iskolai végzettség		
max. általános isk.	-0,0516938	0,0554978
szakiskola	-0,0602584	0,0259883
érettségi	0,0147849	-0,0370174
felsőfokú	0,1347611	-0,0578967
	szign. 0,026	0,262
korcsoport		
18-37	0,0756696	-0,0212118
38-57	-0,0069205	0,0849738
58+	-0,0690671	-0,0652618
	szign. 0,032	0,02
Település típus		
Falu, község	-0,0125758	0,0777596
Város	0,0316859	0,0346773
Megyei jogú város	-0,0882886	-0,189863
Budapest	0,0325832	-0,0411371
	szign. 0,312	0,01

*Az index átlaga nulla, a pozitív értékek a támogatás igenlését, a negatív értékek ellenzését jelentik.

**Az index átlaga nulla, a pozitív értékek a pragmatikus politikai és egyházi (és részben sport) kapcsolatok fontosságát, a negatív értékek a turizmus, kulturális kapcsolatok támogatottságát jelenti.

Az identitáskategóriákon belül vizsgálva a támogatási irányok lehetőségeit, megállapítható, hogy az általános támogatások igenlése a nemzetkonceptiókat tagadó csoporton belül inkább elutasítással találkozik, és a csoporton belül inkább csak a pragmatikus kapcsolatokat létesítenék előnyben. A kultúrnemzeti identitású csoporttagok esetében az általános támogatás is megvan, de hangsúlyosabban támogatnák a különféle kulturális és turisztikai tevékenységeket.

54. ábra: A támogatási irányok helyeslése az identitáscsoportokon belül (faktorszókórok átlagai)

Egy következő kérdés szintén különféle támogatási formákat vizsgált, de ezúttal támogatáspolitikai elvek mentén kerültek ezek meghatározásra. Ezúttal is megkülönböztethetünk egy általánosabb támogatáspolitikai indexet, amelynek pozitív értékei ezen elvek helyeslésének mértékét fejezik ki, és egy másik indexet is, amely azokat a támogatáspolitikai elveket részesítené előnyben, amelyeknek „kedvezményezettje” valójában Magyarország. Ez azt is jelenti, ez a véleményegyüttes egyfajta ellentételezésben gondolja el a magyarországi és a határon túliak szülőföldjén történő támogatásait. Ezért „Magyarországot erősítő támogatáspolitikai” indexének neveztük el, és amelynek pozitív értékei a magyarországi hasznosulás, negatív értékei a szülőföldi hasznosulás mértékére utal.

22. táblázat: A határon túli magyarokra irányuló támogatáspolitikai elveinek indexei (főkomponens elemzés, faktorsúlyok)

Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? A magyar állam...*	általános támogatáspolitikai index	Magyarországot vs. szülőföldet erősítő támogatáspolitikai
biztosítson magyar állampolgárságot a határon túl élő magyaroknak	0,777	0,446
biztosítson magyar útlevelet a határon túl élő magyaroknak	0,768	0,396
nyújtson ösztöndíjat a szomszédos országokban élő magyar egyetemistáknak	0,793	-0,303
nyújtson ösztöndíjat a diaszpórában (NYE-ban és más kontinensen) élő magyar egyetemistáknak	0,706	-0,374
könnyítse meg a szomszédos országokban élő magyarok munkavállalását Magyarországon	0,833	0,086

támogassa a szomszédos országokban élő magyarok bevándorlását Magyarországra	0,804	0,238
biztosítson szavazati jogot a parlamenti választásokon a határon túl élő magyaroknak	0,733	0,31
biztosítson TB befizetés ellenében ingyenes egészségügyi ellátást Magyarországon a határon túl élő magyaroknak	0,772	0,136
támogassa a magyar nyelvű felsőfokú oktatást a határon túl	0,821	-0,321
támogassa a magyar nyelvű alapfokú, illetve középfokú oktatást a szomszédos országokban	0,811	-0,283
támogassa magyar cégek létrehozását a határontúli magyarlakta területeken	0,751	-0,213
erősítse a kapcsolatait a határon túl élő magyar közösségek politikai szervezeteivel	0,778	-0,013
a szomszédos országokban élő magyarok szülőföldön való boldogulását	0,787	-0,099
	<i>magyarázottság</i>	60,8% 7,7%

* SKÁLA: 1 – egyáltalán nem ért egyet; ... 4 – teljesen egyet ért

Ezen indexeket szocio-demográfiai jellemzők mentén vizsgálva (23. táblázat) megállapíthatjuk, hogy a támogatáspolitikai elvek elsősorban a magasabb iskola végzettségűek körében örvendenek népszerűségnek. Korcsoportok szerint nincs jelentősebb eltérés az elvek szintjén, ám úgy tűnik, a nagyvárosokban és Budapesten kevésbé viszonyulnak pozitívan ezen általánosabb elvekhez.

Összegezve azt mondhatjuk, az általános támogatási elvek a kisebb települések értelmiségi köreiben népszerűek, míg a szülőföldi támogatások inkább a megyei jogú városokon, illetve Budapesten élők körében részesülnek markánsabb elfogadásban.

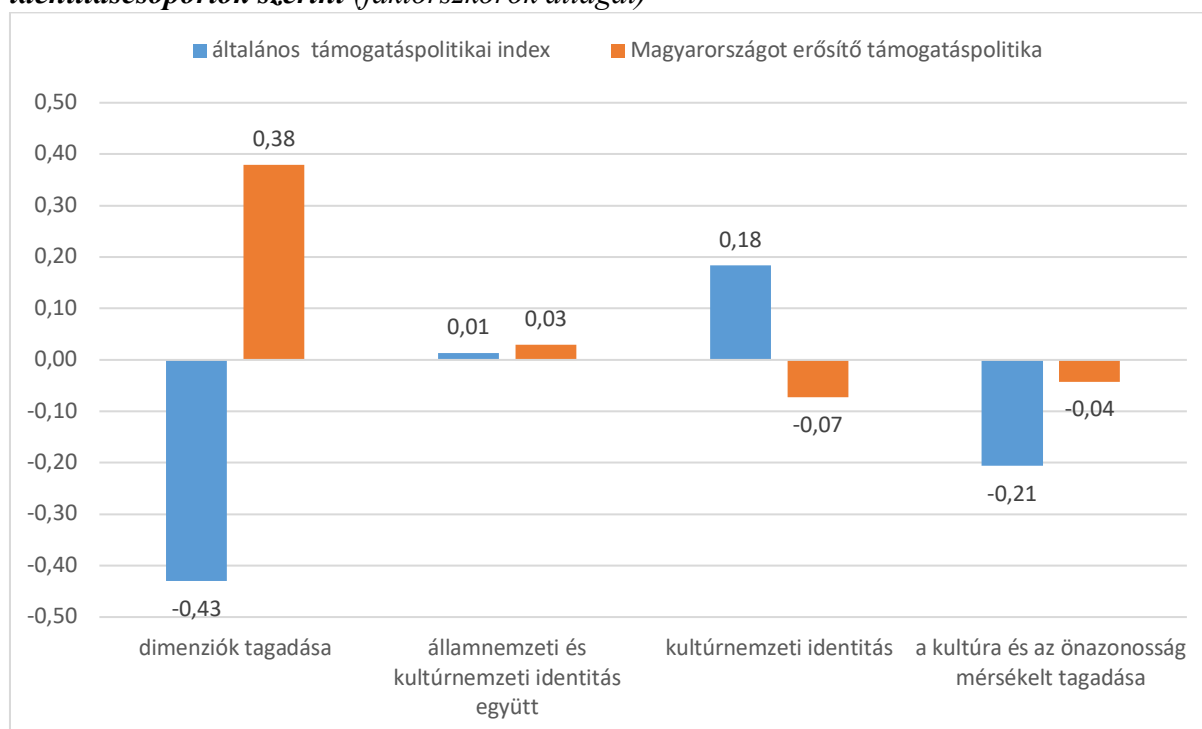
23. táblázat: A határon túli magyarokra irányuló támogatáspolitikai elvek indexei szocio-demográfiai adatok szerint

	általános támogatáspolitikai index	Magyarországot vs. szülőföldet erősítő támogatáspolitikai
iskolai végzettség		
max. általános isk.	-0,0840932	0,0536085
szakiskola	-0,0846456	0,0492067
érettségi	0,036861	-0,0560136
felsőfokú	0,1790649	-0,0410067
	<i>szign.</i>	<i>0,001</i>
		<i>0,182</i>
korcsoport		
18-37	0,0236753	-0,0506684
38-57	0,0057036	0,0405301

58+		-0,0293117	0,0178361
	<i>szign.</i>	0,643	0,254
Település típus			
Falu, község		0,0931294	0,1463989
Város		0,0420959	0,034986
Megyei jogú város		-0,1949465	-0,2617778
Budapest		-0,0809521	-0,097578
	<i>szign.</i>	0,000	0,000

Az identitáscsoportok szintjén ezen elvek teljesen szétválnak. A dimenziókat tagadó posztnemzeti csoportban csak azok az elvek élveznek támogatást, amelyek közvetve vagy közvetlenül visszatérnek Magyarországra. Az általános elvek tagadása a mérsékelt antikulturalista csoporton belül is jelen van, de e csoport tagjai hajlanak arra, hogy a szülőföldi támogatásokat is helyeseljék. A kultúrnemzeti identitású csoport támogatja legerősebben az általános elveket is, és azt is, hogy e támogatások inkább szülőföldön hasznosuljanak. A legnagyobb lélekszámú identitáscsoportban átlagos az elvek támogatottságú, és kis mértékben örülnek annak is, ha ezek a támogatási formák Magyarországon is hasznosulnak.

55. ábra: A határon túli magyarokra irányuló támogatáspolitikai elvek indexei identitáscsoportok szerint (faktórszókórok átlagai)

Végül egy másik kérdésblokk segítségével is létrehoztunk indexeket. Ezúttal konkrét, a nemzeti összetartozás céljából fogantatott politikai és szakpolitikai lépéseket kellett a válaszadóknak egy négyfokú skálán értékelniük. A válaszokból kibontakozott egy általános nemzeti összetartozást erősítő index, illetve egy másik, ami kifejezetten a nagy horderejű politikai

lépéseket igenli, szemben a különféle szakpolitikai lépésekkel. Az indexek szocio-demográfiai jellemzők mentén kis mértékben válnak szét. Statisztikai bizonyossággal csak a település típus szintjén különülnek el, és itt azt tapasztaljuk, inkább a kisebb településen élők körében magasabb az ily módon mért összetartozás mértéke.

24. táblázat: A határon túli magyarokra irányuló konkrét politikai és szakpolitikai lépések indexei (főkomponens elemzés, factorsúlyok)

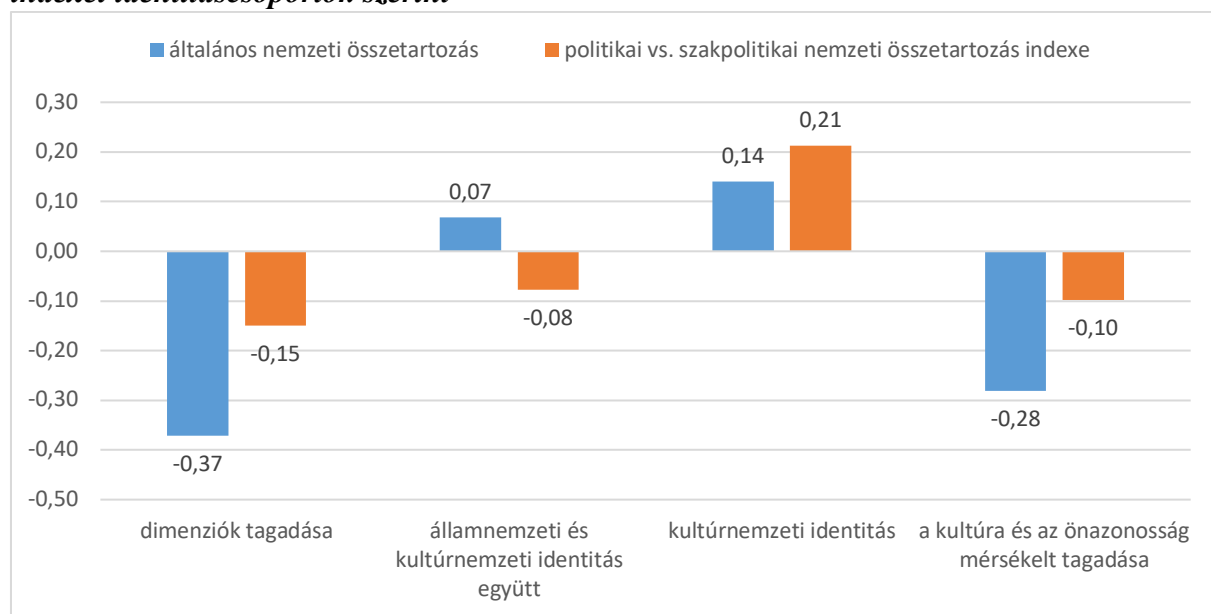
Mennyire találja az alábbi intézkedéseket fontosnak a nemzeti összetartozás szempontjából?*	általános nemzeti összetartozás	politikai vs. szakpolitikai nemzeti összetartozás indexe
A 2002. január 1-jén életbe lépett státusztörvény	0,617	0,468
A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvényben lefektetett elv miszerint Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért	0,717	0,463
A könnyített honosításról, a kettős állampolgárságról szóló törvény	0,737	0,356
Pártlistákra való szavazati jog kiterjesztése a kettős állampolgárok számára	0,684	0,142
Határtalanul! iskolai utaztatási program	0,709	0,2
Bethlen Gábor Alapkezelő létrehozása	0,733	-0,002
A határon túli magyar kultúra támogatása	0,753	0,137
Nemzetpolitikai Államtitkárság létrehozása	0,793	-0,37
Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozása	0,781	-0,452
Nemzetpolitikai Kutatóintézet létrehozása	0,777	-0,449
2016 a határon túli magyar fiatal vállalkozók éve	0,778	-0,112
Nemzeti Összetartozás Napja	0,744	0,064
A nyugati magyarság támogatása	0,717	-0,182
Magyarság Háza kialakítása a budai várban	0,747	-0,077
<i>magyarázottság</i>	<i>54,10%</i>	<i>8,80%</i>

* SKÁLA: 1 – Egyáltalán nem fontos; ... 4 – nagyon fontos.

25. táblázat: A határon túli magyarokra irányuló konkrét politikai és szakpolitikai lépések szocio-demográfiai adatok szerint (faktorszokor átlagok)

	általános nemzeti összetartozás	politikai vs. szakpolitikai nemzeti összetartozás indexe
iskolai végzettség		
max. általános isk.	-0,0162079	-0,0484711
szakiskola	-0,0420021	-0,0310231
érettségi	-0,0243876	0,0036109
felsőfokú	0,1261173	0,1156708
<i>szign.</i>	0,08	0,096
korcsoport		
18-37	0,0231685	-0,0355466
38-57	0,017184	0,0000416
58+	-0,0413621	0,0409191
<i>szign.</i>	0,424	0,373
Település típus		
Falu, község	0,0789367	-0,0118074
Város	0,0358927	-0,0290749
Megyei jogú város	-0,0772713	-0,0393299
Budapest	-0,1514962	0,1246921
<i>szign.</i>	0,003	0,093

56. ábra: A határon túli magyarokra irányuló konkrét politikai és szakpolitikai lépések indexei identitáscsoportok szerint

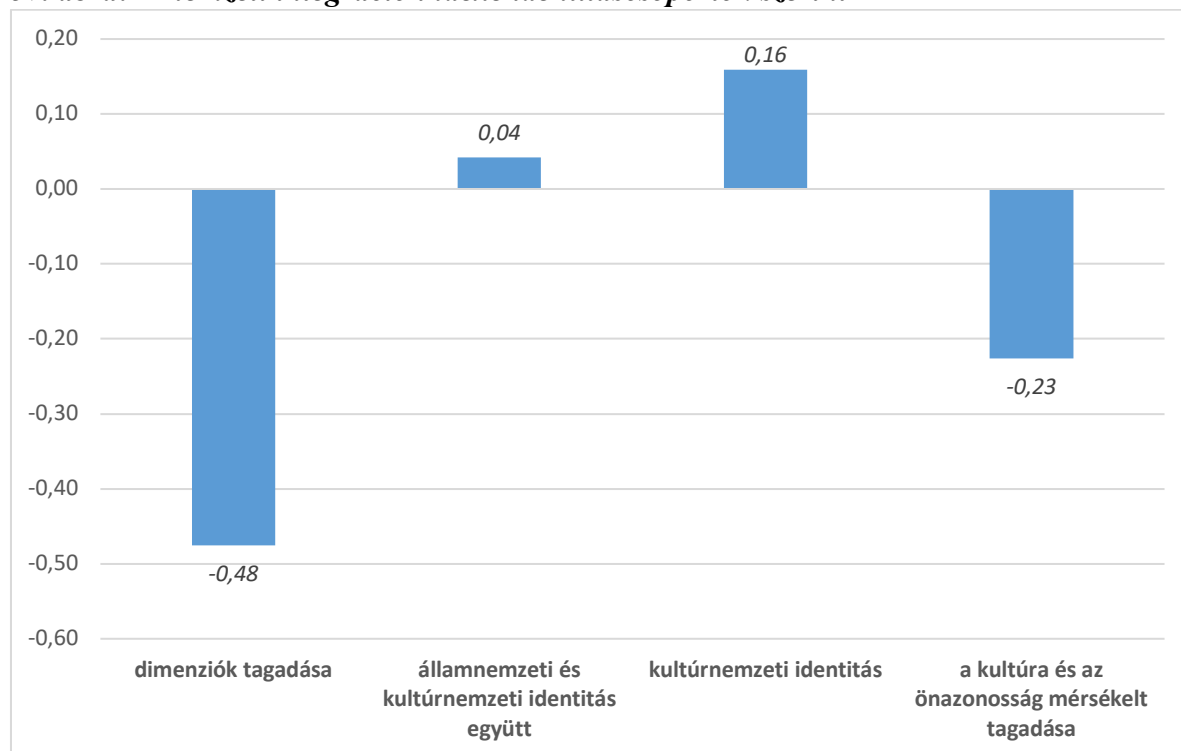
Identitáscsoportok szerint viszont jelentősek az eltérések: egyrészt ezúttal is visszaköszön a posztnemzeti (dimenziók tagadása), illetve a mérsékelt antikulturalisták közötti hasonlóság, ugyanis mindkét csoportban elutasított a nemzeti összetartozás általában is, és politikai szinten is. A hibrid nemzetkonceptiókat vallók kis mértékben támogatják a nemzeti összetartozás céljából életbelépett konkrét intézkedéseket, és szintén kis mértékben, inkább a szakpolitikai lépésekben hisznek. A kultúrnemzetiek általában is támogatják a nemzeti összetartozást, és nagy jelentőséget nyújtanak a politikai jellegű ilyen irányú lépéseknek. Talán ebben az attitűdegyüttesben köszön vissza a legegyértelműbben a jogilag is kodifikált határon kívül élő magyarok iránti szolidaritás és felelősségvállalás.

Végezetül létrehoztunk egy egységes nemzeti integrációs indexet, amely a korábbiakban tárgyalt három fő, határon túli magyarokra vonatkozó közpolitika támogatottságát fejezi ki.²⁰ Az index tehát a támogatások mértékét, a támogatások alapjául szolgáló alapelveket, illetve a nemzeti összetartozás mértékét együttesen fejezi ki. Azért nevezhetjük nemzeti integráció indexének, mert a magas értéke a támogatás mértékét és a szolidaritást egyaránt kifejezi, negatív értéke pedig ezek elutasítottságára utal.

Az indexet szocio-demográfiai adatok szerint elemezve kiderül, hogy a magasabb iskolai végzettségűek, a kisebb településen lakók és átlag fölötti objektív és szubjektív jóléttel jellemezhetőek, valamint a vallásosabbak körében szignifikánsan magasabb. A nemzeti integráció mintha a vidéki, inkább vallásos középosztálybeliek számára lenne elsősorban fontos, a nagyvárosok szegényebb rétegeiben pedig kevésbé mutatkozik jelentősnek. A nemzeti identitás jellege természetesen kihat a szolidaritás mértékére is, és egyértelműen kijelenthetjük, hogy a nemzetet a kulturális terminusokban elgondolók körében jóval markánsabban jelen van, az etnikai, kulturális és állampolgári nemzetfogalmak között különbséget nem tévők átlag fölötti szintje mellett a másik két kisebb csoport kevésbé fogékony a nemzeti összetartozás aktuális vonatkozásaira.

²⁰ Statisztikailag ez azt jelenti, a korábbiakban részletezett három első főkomponensből egy újabb főkomponenst hoztunk létre.

57. ábra: A nemzeti integráció indexe identitáscsoportok szerint

Válogatott, illetve felhasznált irodalom

- Bárdi Nándor (szerk.): *Globalizáció és nemzetépítés*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1999.
- Bárdi Nándor: *Látszat és való*. In: *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002-2004)*. Szerk. Blénesi Éva-Mandel Kinga, Gondolat- MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2004, 231-258.
- Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarok kapcsolattörténete. Problémakatalógus*. Kalligram, Pozsony, 2004
- Bárdi Nándor: *A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. In: *Szöveggyűjtemény....*
- Blénesi Éva - Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002-2004)*. Gondolat - MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004.
- Bíró Sándor (szerk.): *Nemzetiségpolitikai látószögek és társadalomtörténeti folyamatok*. In: *Többségben és kisebbségben*. Pro-Print, Csíkszereda, 2001.
- Bodor Péter: *Az identitás diszkurzív konstrukciója: skizofrén Magyarország, skizofrén Európa*. In: *Pszichológia*, 2009. 4. szám,
- Csepeli György: *Vélemények a magyarokról s a környező országok népeiről*. Belső kiadvány. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1978.
- Csepeli György – Örkény Antal: *A magyar nacionalizmus változó arca*. In: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. Budapest, TÁRKI, Századvég, 1996, 272–295.
- Csepeli György – Örkény Antal: *Nemzetközi összehasonlító szociológiai vizsgálat a nemzeti identitásról*. In: *Szociológiai Szemle*, 1998. 3. szám, 3-36.
- Csepeli György: *A magyarok mint mások*. In: *Tiszatáj*, 1999. 5. szám. <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/99-05/csepeli.pdf>
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *A nemzeti identitás változatlanság és átalakulása*. In: *Kisebbségkutatás*, 8. évf., 1999. 4. sz., 499–514.
- Csepeli György: *Nemzetek egymás tükrében. Kárpát-medencei önismeret: Tanulmányok a régió kultúrájáról és történelméről*. Budapest: Lucidus Kiadó, 2001.

- Csepeli György: A magyarok a magyarokról. In: *Sztereotípiakutatás: Hagyományok és irányok*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2001.409-416.
- Csepeli György: *A nagyvilágon ekívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002*. Budapest, József Kőnyvek, 2002.
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária – Poór János: Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. TÁRKI, Budapest, 2004, 471–483.
- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében*. Balassi Kiadó, Budapest, 2002.
- Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Pozsony, Kalligram, 2013.
- Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély (de)konstrukciók*. Budapest – Pécs, Tanulmányok.Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, 2005.
- Feischmidt Margit: Nemzetdiskurzusok a mindennapokban és a nacionalizmus populáris kultúrája. In: Feischmidt Margit – Glózer Rita – Kasznár Katalin – Ilyés Zoltán – Zakariás Ildikó: *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. Budapest, L'Harmattan, 2014, 7-50.
- Feischmidt Margit – Glózer Rita – Kasznár Katalin – Ilyés Zoltán – Zakariás Ildikó: *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. Budapest, L'Harmattan, 2014.
- Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris, 2007.
- Hunyady György – Hann Endre – Lázár Guy – Pörzse Katalin.: *Nézetek a hazafiságról, a magyarságról és az internacionalizmusról*. 1974. TK.
- Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002a.
- Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése? In: *Magyar Kisebbség*, 2002b, 1. szám, 21-52.
- Kántor Lajos (szerk.): *Párbeszéd nemzetről, nemzetköziségről*. Kolozsvár, Korunk: Komp-Press, 2013.
- Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, Rejtjel kiadó, 2005.

- Kántor Zoltán – Majtényi Balázs – Ieda, Osamu – Vizi Balázs – Halász Iván (eds): 2004. *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004.
- Kántor Zoltán: Nemzetpolitika és állampolgárság. In: *Pro Minoritate*, 2015, tél, 36-48.
- Kántor Zoltán: *A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2014.
- Kántor Zoltán: *A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése?* In: Magyar Kisebbség, 2002, 1. szám, 21-52.
- Kántor Zoltán: A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek. In: *Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002, 177-188..
- Kántor Zoltán: Nemzet és legitimitás – a státus-törvény és a kettős állampolgárság kapcsán. Etnikai identitás, politikai lojalitás: nemzeti és állampolgári kötődések / szerk. Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005. - p. 223-234.
- Kántor Zoltán: *Státustörvény és nemzetpolitika: elméleti szempontok*. In: uő (szerk.): *A státustörvény: előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. 18–28.
- Kasznár Veronika Katalin: Versengő nemzetfogalmak a kettős állampolgárságról. In: Feischmidt Margit – Glózer Rita – Kasznár Katalin – Ilyés Zoltán – Zakariás Ildikó: *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. Budapest, L'Harmattan, 2014, 209 -246
- Kiss Tamás: Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze. In: *Magyar Kisebbség*, 2013/3–4., 7–95.
- Ladányi János – Szelényi Iván: A roma etnicitás „társadalmi konstrukciója” Bulgáriában, Magyarországon és Romániában a piaci átmenet korszakában. In: *Szociológiai Szemle*, 2001. 4. sz., 85-95.
- László János: Történelem, emlékezet, identitás. (Szociális emlékezet: A történelem szociálpszichológiája.) In: *Magyar Tudomány*, 2003. 1. szám
- László János: Történelem, identitás, felelősség.

- László János - Ehamann Bea - Imre Orsolya: Történelem történetek: a történelem szociális reprezentációja és a nemzeti identitás. In: *Pszichológia*, 2002, 22. 147-162.
- Lázár Guy: *A magyar lakosság politikai-történelmi tudata – a közvélemény-kutatások tükrében. 1969-1980.* Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1983.
- Lázár Guy: A határon túli magyarok és a hazai kisebbségek képe a közvéleményben. *Phralipe, Irodalmi és közéleti folyóirat* 6. évf. 6. sz. (1995), p. 3-8.
- Lázár Guy: Vélemények a magyar nemzeti karakterről. In: *Jel-kép*, 1996, 2. sz. 1996, 7-14.
- Lázár Guy: A nemzeti kérdések a köztudatban. *Replika : Társadalomtudományi folyóirat* 6. évf. 17-18. /június/. sz. (1995), p. 252-259.
- Lázár Guy: Magyarságtudat és nemzetiségek: Egy közvéleménykutatás tapasztalatai. *Világosság* 30. évf. 11. sz. (1989), p. 857-864.
- Lázár Guy: Kik tartoznak a nemzethez? : Fiatalok a magyarság ismérveiről és a határokon túli magyarokról. *Ifjúsági Szemle* 8. évf. 2. sz. (1988), p. 35-52.
- Magyar nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete.* KIM Nemzetpolitikai Államtitkárság
<http://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> (Utolsó letöltés: 2017-04-15)
- Majtényi Balázs: Az alaptörvény premodern nemzete. Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája.* Pozsony, Kalligram, 2013, 29-43.
- Melegh Attila „Tettem valamit az asztalra”: az állampolgársághoz vezető út kvalitatív interjúk alapján. Előadás az MTA *Állampolgárság, honosítás, integráció– 20 éves az állampolgársági törvény* című konferenciáján, Budapest, 2013.
<http://www.mtaki.hu/data/userfiles/08-MelegheA.pdf>
- Müller Jan-Werner: Alkotmányos patriotizmus. In: *Kétezer* 2008/5.
- Örkény Antal – Székelyi Mária - Csepeli György – Poór János – Várhalmi Zoltán: *Nemzeti érzés és európai identitás.* Budapest, Arktisz, Balassi, 2007.
- Pap András László: Nemzet, nemzetiség, etnicitás: retorika és fogalomalkotás. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája.* Pozsony, Kalligram, 2013.

- Papp Z. Attila: Határon túli magyar oktatástámogatások (2003-2006). *EDUCATIO* 2006/1. 130-146.
- Papp Z. Attila: Határon túli magyar oktatási támogatások és hasznosulásuk 2006-2010 között. In: *EDUCATIO* 2010/1 pp. 88-108.
- Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi perspektívái. Gyorsjelentés.* MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2007.
- Papp Z. Attila: Magyarország. In Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi perspektívái. Gyorsjelentés.* MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2007, 244-298.
- Papp Z. Attila: Kárpát Panel 2007. Egy kutatás gyorsatása. In: *Regio*, 2007. 4. sz., 107–127.
- Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról.* Magyar Külügyi Intézet, Regio Books, Budapest, 2008.
- Péntek János: A kisebbségi identitás dinamikája: más megközelítésben. In: *Kisebbségkutatás*, 10. évf., 2001. 1. sz., 15–20.
- Salat Levente: A politikai közösség kérdése a többség–kisebbség viszonyának a nézőpontjából II. In: *Korunk*, 2012. február, 58–67.
- Szabó Ildikó: Nemzetfogalom és nemzeti identitás a dualizmus korában és a Horthy-korszakban. In: *Politikatudományi Szemle*, 2006. 1. szám, 201-248.
- Szabó Ildikó: Állampolgárság, nemzeti hovatartozás egy kutatás tükrében. In: *Regio*, 1993, 1. sz. 121-133.
- Szabó Ildikó: Nemzeti identitás és politikai szocializáció. In: *Új ifjúsági szemle*, 2010, 1. sz. = 26. sz., 75-98.
- Szabó Ildikó: *Nemzet és szocializáció: a politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon, 1867-2006.* Budapest, L'Harmattan, 2009.
- Szarka László: Alternatívák és irányzatok a magyar kisebbségpolitikában; közösségépítés, konszolidáció, nemzeti integráció. In: *Magyar Tudomány*, 2005, 2. sz., 188-199.
- Szarka László: Az Akadémiai Kisebbségkutató Műhelyről. In: *Regio*, 4. sz. (1998), p. 33-37.
- Szarka László: *Korszerű magyar nemzetfogalom.* In:
<http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/707.pdf>

- Szarka László: A kisebbségek helye a magyar nemzetfogalomban a 21. század elején. In: Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Gondolat, 2007. 130-152.
- Tabajdi Csaba (szerk.): *Mérlegen és számvetés. A magyarságpolitikai rendszerváltás kezdete*. Budapest, Codex, 2001.
- Tóth Pál Péter – Turai Tünde: A magyar lakosság külföldiekhez való viszonyáról szóló szakirodalom összefoglalása. In: *Szociológiai Szemle* 2003/4. 107-132.
- Trencsényi Balázs: *A nép lelke. Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában*. Budapest: Argumentum, Bibó István Szellemi Műhely, 2011.
- Vásárhelyi Mária: A nemzeti és területi kérdés a közgondolkodásban. In: *Jelkép*, 1994, 1. sz., 41-50.
- Veres Valér: *Analiza comparată a identităţii minorităţilor maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlítóelemzése*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2008, 44. /Műhelytanulmányok 2.

Melléklet

A. Integráció, nemzeti identitás, társadalmi távolság

A1. Járt-e Ön valaha a környező országok magyar lakta vidékein?

(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	935	51,7
nem	872	48,3
ÖSSZESEN	1807	100,0

A2. Ha igen, a következő időszakokban hányszor járt a környező országok magyar lakta vidékein (Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban stb.)? (százalék, N=935)

	Egyszer sem	1	2-3	4-6	7-9	NT/NV	ÖSSZESEN
		alkalommal					
1990–1995 között	67,9	14,0	9,4	4,1	3,2	1,4	100,0
1989 előtt	65,6	12,1	13,2	4,4	3,3	1,4	100,0
1996–2000 között	64,6	15,2	11,8	3,9	3,1	1,4	100,0
2001–2005 között	63,0	16,6	11,4	3,7	3,8	1,4	100,0
2006–2010 között	52,5	18,8	17,1	5,4	4,7	1,4	100,0
2010 után	44,8	22,1	17,3	7,3	7,0	1,4	100,0

A3. Kérjük jelölje meg azt is, mely régiókban, vidékeken és milyen célból járt?

(százalék, több lehetséges válasz)

	Tanulás	Munkavégzés	Turizmus	Családi látogatás	Bevásárlás	Egyéb	Nem jártam ott
Erdélyben	0,9	1,5	26,5	4,0	2,5	1,7	17,7
Székelyföldön	0,4	0,7	16,4	1,7	0,6	0,8	32,7
Felvidéken	0,3	1,2	14,4	2,7	2,9	1,9	31,3
Burgenlandban	0,4	1,8	12,4	0,9	6,3	1,0	32,4
Vajdaságban	0,1	0,9	9,1	1,4	3,3	0,8	37,8
Kárpátalján	0,1	0,7	5,0	1,0	2,2	0,8	43,3
Muravidéken	0	0,4	3,6	0,3	1,0	0,4	46,7
egyéb helyen	0,2	0,6	2,2	0,3	0,8	0,8	47,6

A4. Ön szerint a szomszédos országokban élő magyarok részét képezik a magyar nemzetnek?

(százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1331	73,7
nem	267	14,8
nem tudom	164	9,1
nincs válasz	45	2,5
ÖSSZESEN	1807	100,0

A4.1. Igen válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
<i>kultúrnemzeti koncepció összesen, amelyből:</i>	872	65,5	87	57,2	4	66,6
nemzetiség	641	48,2	37	24,3	1	16,7
kultúra	183	13,7	44	28,9	3	50,0
érzelmi közösség	40	3,0	4	2,6	–	–
történelmi közösség	8	0,6	2	1,3	–	–
<i>politikai nemzetfelfogás összesen, amelyből:</i>	380	28,6	58	38,2	1	16,7
terület	316	23,7	56	36,8	1	16,7
politikai, jogi, állampolgári közösség	43	3,2	–	–	–	–
állampolgárság	21	1,6	2	1,3	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	79	5,9	7	4,6	1	16,7
ÖSSZESEN**	1331	100,0	152	100,0	6	100,0

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

** A dőlttel kiemelt sorok adatait összesíti.

A4.2. Nem válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
<i>kultúrnemzeti koncepció összesen, amelyből:</i>	18	6,7	3	17,7	–	–
nemzetiség	10	3,7	1	5,9	–	–
kultúra	5	1,9	2	11,8	–	–
érzelmi közösség	3	1,1	–	–	–	–
történelmi közösség	–	–	–	–	–	–
<i>politikai nemzetfelfogás összesen, amelyből:</i>	242	90,6	14	82,3	–	–
terület	208	77,9	1	5,9	–	–
politikai, jogi, állampolgári közösség	22	8,2	8	47,0	–	–
állampolgárság	12	4,5	5	29,4	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	7	2,6	–	–	–	–
ÖSSZESEN**	267	100,0	17	100,0	–	–

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

** A dőlttel kiemelt sorok adatait összesíti.

A5. Ön szerint a Nyugat-Európában vagy más kontinensen (Amerikában vagy Ausztráliában) élő magyarok részét képezik a magyar nemzetnek? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1042	57,7
nem	466	25,8
<i>nem tudom</i>	239	13,2
<i>nincs válasz</i>	60	3,3
ÖSSZESEN	1807	100,0

A5.1. Igen válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
<i>kultúrnemzeti koncepció összesen, amelyből:</i>	644	61,8	52	53,6	2	100,0
nemzetiség	492	47,2	19	19,6	–	–
kultúra	100	9,6	28	28,9	2	100,0
érzelmi közösség	50	4,8	4	4,1	–	–
történelmi közösség	2	0,2	1	1,0	–	–
<i>politikai nemzetfelfogás összesen, amelyből:</i>	303	29,1	31	32,0	–	–
terület	223	21,4	23	23,7	–	–
politikai, jogi, állampolgári közösség	50	4,8	3	3,1	–	–
állampolgárság	30	2,9	5	5,2	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	95	9,1	14	14,4	–	–
ÖSSZESEN**	1042	100,0	97	100,0	2	100,0

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

** A dőlttel kiemelt sorok adatait összesíti.

A5.2. Nem válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
<i>kultúrnemzeti koncepció összesen, amelyből:</i>	37	7,9	5	23,8	1	100,0
nemzetiség	11	2,3	1	4,8	–	–
kultúra	13	2,8	4	19,0	1	100,0
érzelmi közösség	13	2,8	–	–	–	–
történelmi közösség	–	–	–	–	–	–
<i>politikai nemzetfelfogás összesen, amelyből:</i>	405	86,9	16	76,2	–	–
terület	354	76,0	1	4,8	–	–
politikai, jogi, állampolgári közösség	34	7,3	12	57,1	–	–
állampolgárság	17	3,6	3	14,3	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	24	5,2	–	–	–	–
ÖSSZESEN**	466	100,0	21	100,0	1	100,0

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

** A dőlttel kiemelt sorok adatait összesíti.

A6. Ön szerint a más országokban élő magyarok részét képezik az ottani többségi (román, szlovák, amerikai stb.) nemzetnek? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1192	66,0
nem	281	15,6
<i>nem tudom</i>	237	13,1
<i>nincs válasz</i>	97	5,4
ÖSSZESEN	1807	100,0

A6.1. Igen válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
terület	751	63,0	41	24,0	4	18,2
politikai, jogi, állampolgári közösség	135	11,3	95	55,6	18	81,8
állampolgárság	103	8,6	16	9,4	–	–
kulturális közösség	34	2,9	8	4,7	–	–
kényszer	17	1,4	1	0,6	–	–
érzelmi közösség románokkal	1	0,1	–	–	–	–
történelmi és sorsközösség	1	0,1	–	–	–	–
döntés - kettős kötődés	7	0,6	1	0,6	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	143	12,0	9	5,3	–	–
ÖSSZESEN	1192	100,0	171	100,0	22	100,0

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

A6.2. Nem válaszok indoklása:*

	1. opció		2. opció		3. opció	
	N	%	N	%	N	%
kizárólagos nemzetsátság	74	26,3	–	–	–	–
anyanyelv, kultúra	7	2,5	–	–	–	–
állampolgárság ≠ nemzetsátság	5	1,8	–	–	–	–
identitás, döntés, érzés	22	7,8	–	–	–	–
család, származás, ősök, születés	34	12,1	1	7,7	–	–
terület ≠ nemzetsátság	7	2,5	3	23,1	–	–
kényszer	1	,4	–	–	–	–
különbözünk a románoktól	5	1,8	–	–	–	–
a románok nem tartják románnak	24	8,5	1	7,7	–	–
magyar állampolgár	6	2,1	1	7,7	–	–
kisebbségi dimenzió	32	11,4	2	15,4	–	–
<i>hiányzó vagy nem értelmezhető válasz</i>	64	22,8	5	38,5	–	–
ÖSSZESEN	281	100,0	13	100,0	–	100,0

* Az egy válaszon belül több kategóriába is besorolható indoklások közül az első hármat kódoltuk.

A7. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Az, hogy magyarnak születtem...
(százalék, N=1807)

	Teljesen egyetért	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	NT/NV	ÖSSZESEN
természetes dolog	61,2	28,8	4,0	1,6	4,5	100,0
büszkeséggel tölt el	45,9	38,6	9,2	4,0	2,3	100,0
könnyíti az életemet	16,6	37,6	27,5	12,6	5,8	100,0
előnyt jelent	11,8	28,5	36,5	17,4	5,8	100,0
közömbös számomra	3,8	12,9	27,1	54,1	2,2	100,0
hátrányt jelent	2,5	12,5	31,7	49,1	4,3	100,0
szégyennel tölt el	0,9	3,3	17,7	75,9	2,2	100,0

A7. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Az, hogy magyarnak születtem...
(átlag, érvényes válaszok)

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
természetes dolog	1726	1	4	3,56	0,656
büszkeséggel tölt el	1766	1	4	3,29	0,802
könnyíti az életemet	1703	1	4	2,62	0,925
előnyt jelent	1702	1	4	2,37	0,923
hátrányt jelent	1730	1	4	1,67	0,799
közömbös számomra	1768	1	4	1,66	0,849
szégyennel tölt el	1768	1	4	1,28	0,568

* Négyszéki skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

A8. Mennyire ért egyet az alábbiakkal? Ahhoz, hogy valaki magyarnak számítson, fontos hogy...
(százalék, N=1807)

	Teljesen egyetért	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	NT/NV	ÖSSZESEN
magyarnak tartsa magát	76,6	18,0	3,2	1,1	1,1	100,0
tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót	72,3	20,3	4,2	1,5	1,7	100,0
magyar legyen az anyanyelve	67,2	25,0	5,1	1,5	1,2	100,0
jól beszéljen magyarul	58,5	29,5	8,0	2,5	1,5	100,0
ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát	57,2	31,1	8,1	1,9	1,7	100,0
magyar állampolgár legyen	55,2	24,5	13,1	5,1	2,2	100,0
legalább egyik szülője magyar legyen	50,0	38,8	6,0	3,2	2,0	100,0
mindkét szülője magyar legyen	50,0	25,3	15,8	7,0	1,9	100,0
élete legnagyobb részében magyarok között éljen	37,0	34,2	19,1	6,9	2,8	100,0
Magyarországon szülessen	32,9	26,1	25,8	12,9	2,3	100,0
történelmi Magyarországon szülessen	31,0	28,2	23,8	13,0	4,0	100,0
magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon	26,1	23,4	22,1	22,7	5,7	100,0

A8. Mennyire ért egyet az alábbiakkal? Ahhoz, hogy valaki magyarnak számíton, fontos hogy...
(*átlag, érvényes válaszok*)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
magyarnak tartsa magát	1788	1	4	3,72	0,574
tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót	1777	1	4	3,66	0,636
magyar legyen az anyanyelve	1786	1	4	3,60	0,662
ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát	1777	1	4	3,46	0,729
jól beszéljen magyarul	1780	1	4	3,46	0,751
legalább egyik szülője magyar legyen	1770	1	4	3,38	0,744
magyar állampolgár legyen	1768	1	4	3,33	0,895
mindkét szülője magyar legyen	1772	1	4	3,21	0,956
élete legnagyobb részében magyarok között éljen	1756	1	4	3,04	0,928
Magyarországon szülessen	1765	1	4	2,81	1,045
történelmi Magyarországon szülessen	1734	1	4	2,80	1,037
magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon	1704	1	4	2,56	1,132

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

A9. Ön szerint milyen volt a határon túli magyarok megítélése Magyarországon az alábbi periódusokban? (*százalék, N=1807*)

	Inkább pozitív	Semleges	Inkább negatív	Nem tudom megítélni	NV	ÖSSZESEN
1. 1989 előtt	11,1	33,0	29,6	22,3	4,0	100,0
2. Antall-kormány (1990–1994)	22,6	36,8	16,2	21,0	3,4	100,0
3. Horn-kormány (1994–1998)	16,0	39,1	21,4	19,9	3,6	100,0
4. Első Orbán-kormány (1998–2002)	36,5	35,2	7,8	17,3	3,3	100,0
5. Medgyessy-kormány (2002–2004)	16,4	43,4	20,3	16,3	3,6	100,0
6. Első Gyurcsány-kormány (2004–2006)	14,0	38,6	30,4	14,3	2,7	100,0
7. Második Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány (2006–2010)	15,6	38,3	30,9	12,8	2,3	100,0
8. Második Orbán-kormány (2010–2014)	63,6	20,5	6,1	8,4	1,4	100,0
9. Harmadik Orbán-kormány (2014–2016)	71,7	11,8	7,2	7,7	1,5	100,0

A9. Ön szerint milyen volt a határon túli magyarok megítélése Magyarországon az alábbi periódusokban? (*átlag, érvényes válaszok*)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
1. 1989 előtt	1331	1	3	1,75	0,700
2. Antall-kormány (1990–1994)	1366	1	3	2,08	0,712
3. Horn-kormány (1994–1998)	1383	1	3	1,93	0,696
4. Első Orbán-kormány (1998–2002)	1436	1	3	2,36	0,654
5. Medgyessy-kormány (2002–2004)	1447	1	3	1,95	0,675
6. Első Gyurcsány-kormány (2004–2006)	1500	1	3	1,80	0,704
7. Második Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány (2006–2010)	1533	1	3	1,82	0,719
8. Második Orbán-kormány (2010–2014)	1629	1	3	2,64	0,605
9. Harmadik Orbán-kormány (2014–2016)	1640	1	3	2,71	0,605

* Háromfokozatú skála, ahol: 1 – inkább negatív, 3 – inkább pozitív

A10. Ön szerint a következő négy magyarországi nemzetiség tagjai részét képezik a magyar nemzetnek? (százalék, N=1807)

	Igen	Nem	NV	ÖSSZESEN
roma/cigány	68,3	27,1	4,5	100,0
szlovák	65,8	29,6	4,6	100,0
román	64,0	31,4	4,6	100,0
német	61,3	34,5	4,2	100,0

A11–A12. Ön szerint a magyarországi magyarokra más emberi tulajdonságok jellemzőek, mint a határon túl élő magyarokra/magyarországi romákra? (százalék, N=1807)

	Igen	Nem	NT	NV	ÖSSZESEN
magyarországi romák	49,4	40,1	9,2	1,3	100,0
határon túl élő magyarok	20,4	71,4	8,0	0,2	100,0

A13. Ön szerint az itthon élő (magyarországi) magyarokra milyen mértékben jellemzőek az alábbi tulajdonságok? (átlag, érvényes válaszok)*

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás	NT/NV válaszok aránya (%)
versenyszellemű	1730	0	10	6,32	1,977	4,3
nemzeti érzelmű	1763	0	10	6,29	2,027	2,4
intelligens	1759	0	10	6,20	1,712	2,7
segítőképz	1773	0	10	5,84	1,889	1,9
becsületos	1760	0	10	5,82	1,807	2,6
toleráns	1758	0	10	5,37	1,832	2,7
összetartó	1765	0	10	5,04	2,342	2,3
önző	1768	0	10	4,71	2,207	2,2
öntelt	1753	0	10	4,45	2,187	3,0
erőszakos	1766	0	10	3,97	2,233	2,3
lusta	1771	0	10	3,57	2,251	2,0
tehetetlen	1762	0	10	3,48	2,226	2,5
igénytelen	1769	0	10	3,02	2,094	2,1

* Tizenegy fokozatú skála, ahol: 0 – egyáltalán nem jellemző, 10 – teljes mértékben jellemző

A14. Ön szerint a határon túli magyarokra milyen mértékben jellemzőek az alábbi tulajdonságok? (átlag, érvényes válaszok)*

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás	NT/NV válaszok aránya (%)
nemzeti érzelmű	1659	0	10	7,34	2,099	8,2
összetartó	1660	0	10	7,15	2,060	8,1
becsületos	1590	0	10	6,34	1,796	12,0
segítőkész	1626	0	10	6,29	1,897	10,0
versenyszellemű	1579	0	10	6,08	1,904	12,6
toleráns	1620	0	10	5,88	1,869	10,3
intelligens	1610	0	10	5,84	1,756	10,9
öntelt	1585	0	10	3,92	2,188	12,3
erőszakos	1603	0	10	3,91	2,217	11,3
önző	1599	0	10	3,85	2,035	11,5
tehetetlen	1613	0	10	3,47	2,174	10,7
igénytelen	1615	0	10	3,21	2,114	10,6
lusta	1607	0	10	3,12	2,026	11,1

* Tizenegy fokozatú skála, ahol: 0 – egyáltalán nem jellemző, 10 – teljes mértékben jellemző

A13–A14. Ön szerint az itthon élő (magyarországi)/ határon túli magyarokra milyen mértékben jellemzőek az alábbi tulajdonságok? – összehasonlítás (átlag, érvényes válaszok)

	Magyarországi magyarok	Határon túli magyarok	Különbség*
összetartó	5,04	7,15	2,11
nemzeti érzelmű	6,29	7,34	1,05
becsületos	5,82	6,34	0,52
toleráns	5,37	5,88	0,51
segítőkész	5,84	6,29	0,45
igénytelen	3,02	3,21	0,19
tehetetlen	3,48	3,47	-0,01
erőszakos	3,97	3,91	-0,06
versenyszellemű	6,32	6,08	-0,24
intelligens	6,20	5,84	-0,36
lusta	3,57	3,12	-0,45
öntelt	4,45	3,92	-0,53
önző	4,71	3,85	-0,86

* Pozitív előjel esetén az adott tulajdonság a határon túli magyarokra jellemző inkább, a negatív előjel esetén a magyarországi magyarokra.

A15. Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? (százalék, N=1807)*

	Nagyon ellen-szenvesek	2	3	4	Nagyon rokon-szenvesek	NT/NV	ÖSSZESEN
arabok	36,6	32,2	22,3	2,8	1,2	4,9	100,0
romák/cigányok	28,5	29,4	30,0	8,1	2,5	1,5	100,0
zsidók	15,3	18,5	44,7	13,9	3,6	4,0	100,0
kínaiak	12,6	28,4	41,4	11,6	2,5	3,4	100,0
románok	9,5	21,5	48,5	16,0	2,8	1,7	100,0
ukránok	6,8	19,5	49,0	16,3	2,9	5,6	100,0
szerbek	6,4	17,3	50,6	17,2	2,9	5,6	100,0
amerikaiak	5,7	14,8	49,9	18,9	4,9	5,9	100,0
németek	4,3	15,3	46,4	24,0	7,4	2,6	100,0
szlovákok	4,3	15,3	50,5	22,7	5,4	2,2	100,0
magyarok	0,4	2,0	23,1	38,1	35,3	1,1	100,0

A15. Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? (átlag, érvényes válaszok)

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
arabok	1719	1	5	1,95	0,922
romák/cigányok	1780	1	5	2,26	1,044
kínaiak	1745	1	5	2,62	0,946
zsidók	1735	1	5	2,71	1,021
románok	1776	1	5	2,81	0,920
ukránok	1706	1	5	2,89	0,881
szerbek	1705	1	5	2,92	0,870
amerikaiak	1701	1	5	3,03	0,898
szlovákok	1767	1	5	3,10	0,882
németek	1760	1	5	3,15	0,928
magyarok	1787	1	5	4,07	0,841

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

A16. Ön hogyan viszonyul a következő, határainkon kívül élő közösségekhez? (százalék, =1807)*

	Nagyon ellen-szenvesek	2	3	4	Nagyon rokon-szenvesek	NT/NV	ÖSSZESEN
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarok	3,4	10,	38,	27,	13,	6,2	100,0
amerikai magyarok	2,7	11,	38,	26,	13,	6,5	100,0
erdélyi magyarok	1,4	2,9	26,	36,	30,	2,4	100,0
vajdasági magyarok	0,9	2,9	29,	37,	23,	5,5	100,0
felvidéki magyarok	0,8	3,3	29,	37,	24,	4,3	100,0
kárpátaljai magyarok	0,8	3,0	29,	36,	23,	6,1	100,0
székelyek	0,8	2,7	26,	34,	31,	3,5	100,0

A16. Ön hogyan viszonyul a következő, határainkon kívül élő közösségekhez?
(*átlag, érvényes válaszok*)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
amerikai magyarok	1690	1	5	3,40	0,978
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarok	1695	1	5	3,41	0,987
kárpátaljai magyarok	1696	1	5	3,84	0,865
vajdasági magyarok	1708	1	5	3,85	0,866
felvidéki magyarok	1729	1	5	3,85	0,870
erdélyi magyarok	1763	1	5	3,94	0,911
székelyek	1743	1	5	3,97	0,889

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

A17. És mennyire ellenszenvesek vagy rokonszenvesek a következő társadalmi csoportok?
(*százalék, N=1807*)*

	Nagyon ellen-szenvesek	2	3	4	Nagyon rokon-szenvesek	NT/NV	ÖSSZESEN
kábítószeresek	66,1	21,1	9,4	0,8	0,6	2,0	100,0
skinheadek	58,4	23,6	12,9	1,1	1,0	3,0	100,0
migránsok	51,8	26,9	16,6	1,5	0,7	2,4	100,0
homoszexuálisok	40,2	23,4	27,1	4,0	1,8	3,4	100,0
menekültek	31,8	26,1	33,2	5,1	1,3	2,5	100,0
hajléktalanok	14,7	23,9	46,5	10,8	1,7	2,5	100,0
munkanélküliek	6,8	15,7	53,1	18,9	3,1	2,4	100,0

A17. És mennyire ellenszenvesek vagy rokonszenvesek a következő társadalmi csoportok?
(*átlag, érvényes válaszok*)

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
munkanélküliek	1763	1	5	2,96	0,871
hajléktalanok	1762	1	5	2,60	0,931
menekültek	1762	1	5	2,16	0,987
homoszexuálisok	1745	1	5	2,00	1,018
migránsok	1763	1	5	1,69	0,859
skinheadek/bőrfejűek	1753	1	5	1,58	0,837
kábítószeresek	1770	1	5	1,45	0,745

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon ellenszenvesek, 5 – nagyon rokonszenvesek

B. Határon túliakat érintő közpolitikai intézkedések

B1. 2004. december 5-én került sor a határon túli magyarok állampolgárságáról szóló eredménytelen népszavazásra. Ön részt vett akkor a népszavazáson?

(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	644	35,6
nem, mert nem akartam szavazni	673	37,2
nem, mert akkor még nem voltam választópolgár	238	13,2
<i>nem tudom, nincs válasz</i>	252	13,9
ÖSSZESEN	1807	100,0

B2. Ha részt vett a szavazáson, akkor hogyan szavazott? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
támogattam a felvetést, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a kedvezményes honosításról a nem Magyarországon élő magyar nemzetiségű személyek számára	443	68,8
nemmel szavaztam akkor, azaz nem támogattam azt, hogy az országgyűlés ilyen törvényt hozzon	134	20,8
<i>nem tudom</i>	46	7,1
<i>nincs válasz</i>	21	3,3
ÖSSZESEN	644	100,0

B3. Ön szerint szükség van a határon túli magyarság magyarországi állami támogatására?

(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	788	43,7
nem	707	39,2
<i>nem tudom</i>	282	15,6
<i>nincs válasz</i>	26	1,4
ÖSSZESEN	1807	100,0

B5. Ön mit gondol, milyen mértékben kellene a jelenlegihez képest a határon túli magyarokat támogatni az alábbi területeken? (százalék, N=1807)

	Kevesebbet kellene támogatni	Ugyanannyit kellene mint most	Többet kellene támogatni	Nem tudom megítélni	Nincs válasz	ÖSSZESEN
turizmus	16,2	36,7	36,2	9,1	1,8	100,0
hagyományápolás	16,7	37,9	35,5	8,6	1,3	100,0
tudományos kutatás	19,3	37,5	29,4	11,2	2,5	100,0
kulturális kapcsolatok	19,7	41,2	28,6	9,0	1,5	100,0
közoktatás	21,6	39,6	26,6	10,5	1,6	100,0
felsőoktatás	22,7	40,2	24,5	10,9	1,7	100,0
gazdasági kapcsolatok	21,6	41,2	24,0	11,0	2,3	100,0
személyes kapcsolatok	24,1	39,1	22,9	12,0	2,0	100,0
kisebbségi magyar érdekek támogatása	26,8	39,6	19,3	12,7	1,7	100,0
szociális intézkedések	27,6	40,3	18,0	11,8	2,3	100,0
infrastrukturális fejlesztés	28,2	39,5	17,4	12,5	2,4	100,0
közlekedés	30,8	39,3	14,6	13,2	2,2	100,0
sport	32,4	39,2	14,6	11,2	2,6	100,0
média	35,0	39,5	10,8	12,2	2,4	100,0
önkormányzati kapcsolatok	32,9	41,2	10,0	13,4	2,5	100,0
határon túli magyar kisebbségi pártok támogatása	41,0	34,0	8,7	13,6	2,7	100,0
egyházi kapcsolatok	35,8	39,8	7,1	15,2	3,1	100,0
egyéb	12,5	13,7	2,2	24,5	47,1	100,0

B5. Ön mit gondol, milyen mértékben kellene a jelenlegihez képest a határon túli magyarokat támogatni az alábbi területeken? (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
turizmus	1610	1	3	2,23	0,733
hagyományápolás	1628	1	3	2,21	0,732
tudományos kutatás	1558	1	3	2,12	0,743
kulturális kapcsolatok	1616	1	3	2,10	0,728
közoktatás	1588	1	3	2,06	0,739
gazdasági kapcsolatok	1568	1	3	2,03	0,725
felsőoktatás	1580	1	3	2,02	0,735
személyes kapcsolatok	1555	1	3	1,99	0,739
kisebbségi magyar érdekek támogatása	1548	1	3	1,91	0,728
szociális intézkedések	1553	1	3	1,89	0,720
infrastrukturális fejlesztés	1538	1	3	1,87	0,722
közlekedés	1530	1	3	1,81	0,707
sport	1557	1	3	1,79	0,709
önkormányzati kapcsolatok	1518	1	3	1,73	0,660
média	1543	1	3	1,72	0,676
egyházi kapcsolatok	1495	1	3	1,65	0,632
egyéb	513	1	3	1,64	0,620
határon túli kisebbségi magyar pártok támogatása	1513	1	3	1,61	0,668

* Háromfokozatú közötti skála, ahol: 1 – kevesebbet kellene támogatni, 3 – többet kellene támogatni

B6. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? A magyar állam... (százalék, N=1807)

	Teljesen egyetért	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	NT/NV	ÖSSZESEN
támogassa a szomszédos országokban élő magyarok szülőföldön való boldogulását	26,4	37,3	17,0	14,8	4,5	100,0
biztosítson magyar állampolgárságot a határon túl élő magyaroknak	24,9	37,8	16,3	17,7	3,3	100,0
biztosítson magyar útlevelet a határon túl élő magyaroknak	24,2	37,5	17,1	17,5	3,8	100,0
támogassa a magyar nyelvű alapfokú, illetve középfokú oktatást a szomszédos országokban	24,1	40,9	17,0	14,5	3,5	100,0
támogassa magyar cégek létrehozását a határon túli magyarok lakta területeken	23,0	37,8	18,9	14,3	6,0	100,0
támogassa a magyar nyelvű felsőfokú oktatást a határon túl	20,6	41,4	19,3	14,7	3,9	100,0
biztosítson TB befizetés ellenében ingyenes egészségügyi ellátást Magyarországon a határon túl élő magyaroknak	20,5	29,3	20,6	25,0	4,6	100,0
könnyítse meg a szomszédos országokban élő magyarok munkavállalását Magyarországon	19,6	36,7	21,1	19,1	3,5	100,0
támogassa a szomszédos országokban élő magyarok bevándorlását Magyarországra	18,9	36,9	20,4	20,4	3,5	100,0
biztosítson szavazati jogot a parlamenti választásokon a határon túl élő magyaroknak	15,5	25,0	20,3	34,1	5,1	100,0
nyújtson ösztöndíjat a szomszédos országokban élő magyar egyetemistáknak	15,4	39,1	22,0	18,9	4,7	100,0
erősítse a kapcsolatait a határon túl élő magyar közösségek politikai szervezeteivel	14,1	33,3	22,2	22,6	7,7	100,0
nyújtson ösztöndíjat a diaszpórában (NYE-ban és más kontinensen) élő magyar egyetemistáknak	11,3	28,9	30,2	22,7	6,9	100,0

B6. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? A magyar állam... (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
támogassa a szomszédos országokban élő magyarok szülőföldön való boldogulását	1726	1	4	2,79	1,015
támogassa a magyar nyelvű alapfokú, illetve középfokú oktatást a szomszédos országokban	1744	1	4	2,77	0,988
támogassa magyar cégek létrehozását a határon túli magyarlakta területeken	1698	1	4	2,74	0,994
biztosítson magyar állampolgárságot a határon túl élő magyaroknak	1747	1	4	2,72	1,040
biztosítson magyar útlevelet a határon túl élő magyaroknak	1739	1	4	2,71	1,036
támogassa a magyar nyelvű felsőfokú oktatást a határon túl	1737	1	4	2,71	0,971
könnyítse meg a szomszédos országokban élő magyarok munkavállalását Magyarországon	1743	1	4	2,59	1,022
támogassa a szomszédos országokban élő magyarok bevándorlását Magyarországra	1744	1	4	2,56	1,030
nyújtson ösztöndíjat a szomszédos országokban élő magyar egyetemistáknak	1722	1	4	2,53	0,984
biztosítson TB befizetés ellenében ingyenes egészségügyi ellátást Magyarországon a határon túl élő magyaroknak	1724	1	4	2,48	1,097
erősítse a kapcsolatait a határon túl élő magyar közösségek politikai szervezeteivel	1667	1	4	2,42	1,020
nyújtson ösztöndíjat a diaszpórában (NYE-ban és más kontinensen) élő magyar egyetemistáknak	1682	1	4	2,31	0,973
biztosítson szavazati jogot a parlamenti választásokon a határon túl élő magyaroknak	1714	1	4	2,23	1,107

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljesen egyetért

B7. Kérjük értékelje egy 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy az 1990 utáni magyar kormányok Ön szerint milyen mértékben támogatták a határon túli magyarokat? (százalék, N=1807)*

	Egyáltalán nem támogatta	2	3	4	Nagyon nagy mértékben támogatta	NT/NV	ÖSSZESEN
1. Antall-kormány (1990–1994)	16,8	16,4	29,6	10,8	4,0	22,5	100,0
2. Horn-kormány (1994–1998)	20,5	18,3	29,9	8,1	1,7	21,5	100,0
3. Első Orbán-kormány (1998–2002)	5,6	14,3	36,4	20,1	5,6	18,0	100,0
4. Medgyessy-kormány (2002–2004)	17,3	20,4	33,0	9,1	1,9	18,4	100,0
5. Első Gyurcsány-kormány (2004–2006)	21,8	20,7	32,7	7,0	1,4	16,4	100,0
6. Második Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány (2006–2010)	22,1	20,8	31,4	9,1	1,6	15,1	100,0
7. Második Orbán-kormány (2010–2014)	0,8	4,2	22,4	36,1	26,8	9,7	100,0
8. Harmadik Orbán-kormány (2014–2016)	1,0	2,3	15,2	31,8	41,0	8,8	100,0

B7. Kérjük értékelje egy 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy az 1990 utáni magyar kormányok Ön szerint milyen mértékben támogatták a határon túli magyarokat? (átlag, érvényes válaszok)*

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
1. Antall-kormány (1990–1994)	1401	1	5	2,60	1,125
2. Horn-kormány (1994–1998)	1418	1	5	2,39	1,047
3. Első Orbán-kormány (1998–2002)	1481	1	5	3,07	0,980
4. Medgyessy-kormány (2002–2004)	1475	1	5	2,49	1,019
5. Első Gyurcsány-kormány (2004–2006)	1510	1	5	2,35	1,010
6. Második Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány (2006–2010)	1535	1	5	2,38	1,042
7. Második Orbán-kormány (2010–2014)	1631	1	5	3,93	0,897
8. Harmadik Orbán-kormány (2014–2016)	1648	1	5	4,20	0,881

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem támogatta, 5 – nagyon nagy mértékben támogatta

**B8. Mennyire találja az alábbi intézkedéseket fontosnak a nemzeti összetartozás szempontjából?
Kérjük, ha valamelyikről nem hallott, akkor jelezze azt? (százalék, N=1807)**

	Nagyon fontos	Inkább fontos	Inkább nem fontos	Egyáltalán nem fontos	Nem tudom eldönteni	Nem hallottam róla	ÖSSZESEN
A könnyített honosításról, a kettős állampolgárságról szóló törvény	21,9	32,0	15,2	12,6	8,0	10,3	100,0
Nemzeti Összetartozás Napja	20,3	32,9	11,8	6,8	6,4	21,9	100,0
A határon túli magyar kultúra támogatása	19,3	36,9	13,5	6,8	6,4	17,2	100,0
Határtalanul! iskolai utaztatási program	18,4	31,8	11,7	6,8	7,7	23,6	100,0
A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvényben lefektetett elv miszerint Magyarország felelősséget vállal a határain kívül élő magyarok sorsáért	17,4	33,5	12,6	9,2	10,9	16,3	100,0
Pártlistákra való szavazati jog kiterjesztése a kettős állampolgárok számára	11,8	23,5	15,4	27,3	9,1	12,9	100,0
Magyarság Háza kialakítása a budai várban	11,8	25,4	15,1	15,1	6,5	26,1	100,0
2016 a határon túli magyar fiatal vállalkozók éve	11,3	27,3	12,1	9,0	7,5	32,9	100,0
A 2002. január 1-jén életbe lépett státusztörvény	10,7	25,0	10,6	5,8	16,5	31,5	100,0
A nyugati magyarság támogatása	9,5	22,0	20,5	20,9	7,2	19,9	100,0
Bethlen Gábor Alapkezelő létrehozása	8,2	20,3	9,8	7,7	11,7	42,3	100,0
Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozása	8,1	20,6	14,2	13,2	9,6	34,2	100,0
Nemzetpolitikai Kutatóintézetet létrehozása	7,7	20,0	14,9	13,9	9,7	33,8	100,0
Nemzetpolitikai Államtitkárság létrehozása	7,4	19,0	15,7	14,9	10,1	32,9	100,0

**B8. Mennyire találja az alábbi intézkedéseket fontosnak a nemzeti összetartozás szempontjából?
Kérjük, ha valamelyikről nem hallott, akkor jelezze azt? (átlag, érvényes válaszok)**

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
Nemzeti Összetartozás Napja	1296	1	4	2,93	0,905
Határtalanul! iskolai utaztatási program	1242	1	4	2,90	0,908
A határon túli magyar kultúra támogatása	1381	1	4	2,90	0,879
A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvényben lefektetett elv miszerint Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért	1315	1	4	2,81	0,940
A 2002. január 1-jén életbe lépett státusztörvény	940	1	4	2,78	0,898
A könnyített honosításról, a kettős állampolgárságról szóló törvény	1476	1	4	2,77	1,010
2016 a határon túli magyar fiatal vállalkozók éve	1078	1	4	2,68	0,947
Bethlen Gábor Alapkezelő létrehozása	831	1	4	2,63	0,962
Magyarság Háza kialakítása a budai várban	1218	1	4	2,50	1,025
Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozása	1015	1	4	2,42	1,003
Nemzetpolitikai Kutatóintézet létrehozása	1022	1	4	2,38	1,000
Nemzetpolitikai Államtitkárság létrehozása	1029	1	4	2,33	1,002
A nyugati magyarság támogatása	1317	1	4	2,28	1,017
Pártlistákra való szavazati jog kiterjesztése a kettős állampolgárok számára	1409	1	4	2,25	1,092

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem fontos, 4 – nagyon fontos

C. Ismeretek, tájékozódás

C1. Ön szerint, vannak-e a magyarságot, a magyar nemzetet megjelenítő történelmi hősök? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vannak	1530	84,7
nincsenek	45	2,5
<i>nem tudom</i>	207	11,5
<i>nincs válasz</i>	25	1,4
ÖSSZESEN	1807	100,0

C3. Ön szerint, vannak-e a magyarságot, a magyar nemzetet képviselő személyek? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vannak	1091	60,4
nincsenek	133	7,4
<i>nem tudom</i>	528	29,2
<i>nincs válasz</i>	55	3,0
ÖSSZESEN	1807	100,0

C5. Ön szerint, vannak-e a magyar kultúrát képviselő híres személyek? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vannak	1285	71,1
nincsenek	79	4,4
<i>nem tudom</i>	402	22,2
<i>nincs válasz</i>	41	2,3
ÖSSZESEN	1807	100,0

C7. Ön szerint, vannak-e a magyarságot, a magyar nemzetet megjelenítő szimbólumok? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vannak	1574	87,2
nincsenek	37	2,0
<i>nem tudom</i>	176	9,7
<i>nincs válasz</i>	19	1,1
ÖSSZESEN	1807	100,0

C9. Ön szerint, vannak-e a határon túli magyar kultúrát megjelenítő személyek? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vannak	666	36,9
nincsenek	152	8,4
<i>nem tudom</i>	922	51,0
<i>nincs válasz</i>	67	3,7
ÖSSZESEN	1807	100,0

C2. Ha igen, kérjük soroljon fel HÁROM ilyen történelmi hőst! (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Kossuth Lajos	227	12,6	1. Kossuth Lajos	182	10,1	1. Kossuth Lajos	115	6,4
2. I. (Szent) István király	220	12,2	2. Széchenyi István	150	8,3	2. Széchenyi István	111	6,1
3. Hunyadi Mátyás	147	8,1	3. Hunyadi Mátyás	132	7,3	3. Hunyadi Mátyás	80	4,4
4. Széchenyi István	112	6,2	4. I. (Szent) István király	114	6,3	4. II. Rákóczi Ferenc	73	4,0
5. Zrínyi Miklós	87	4,8	5. II. Rákóczi Ferenc	94	5,2	5. Dobó István	57	3,2
6. II. Rákóczi Ferenc	74	4,1	6. Petőfi Sándor	64	3,5	6. Petőfi Sándor	55	3,0
7. aradi vértanúk	72	4,0	7. Zrínyi Miklós	61	3,4	7. I. (Szent) László király	51	2,8
8. Hunyadi János	69	3,8	8. Hunyadi János	55	3,0	8. Deák Ferenc	50	2,8
9. Petőfi Sándor	61	3,4	9. Dobó István	53	2,9	9. Zrínyi Miklós	46	2,5
10. Dobó István	48	2,7	10. Deák Ferenc	38	2,1	10. I. (Szent) István király	45	2,5
egyéb, összesen	381	21,1	egyéb, összesen	400	22,1	egyéb, összesen	359	19,9
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>309</i>	<i>17,1</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>464</i>	<i>25,7</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>765</i>	<i>42,4</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C2. A tíz leggyakrabban említett történelmi hős – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=3883)

Válasz	N	%
1. Kossuth Lajos	524	13,5
2. I. (Szent) István király	379	9,8
3. Széchenyi István	373	9,6
4. Hunyadi Mátyás	359	9,2
5. II. Rákóczi Ferenc	241	6,2
6. Zrínyi Miklós	194	5,0
7. Petőfi Sándor	180	4,6
8. Dobó István	158	4,1
9. Hunyadi János	155	4,0
10. aradi vértanúk	124	3,2
<i>egyéb összesen</i>	<i>1196</i>	<i>30,8</i>
ÖSSZESEN	3883	100,0

C4. Ha igen, soroljon fel HÁROM, a magyarságot, a magyar nemzetet képviselő személyt! (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Orbán Viktor	158	8,7	1. Széchenyi István	64	3,5	1. Orbán Viktor	40	2,2
2. Kossuth Lajos	132	7,3	2. Kossuth Lajos	59	3,3	2. Széchenyi István	34	1,9
3. Széchenyi István	75	4,2	3. Orbán Viktor	54	3,0	3. Kossuth Lajos	30	1,7
4. Petőfi Sándor	65	3,6	4. Petőfi Sándor	50	2,8	4. Petőfi Sándor	24	1,3
5. Áder János	43	2,4	5. Áder János	37	2,0	5. Deák Ferenc	20	1,1
6. Deák Ferenc	33	1,8	6. Deák Ferenc	35	1,9	6. Áder János	18	1,0
7. Tőkés László	32	1,8	7. Puskás Ferenc	21	1,2	7. Hosszú Katinka	18	1,0
8. I. (Szent) István király	27	1,5	8. Göncz Árpád	14	0,8	8. II. Rákóczi Ferenc	13	0,7
9. Puskás Ferenc	25	1,4	9. I. (Szent) István király	14	0,8	9. Nagy Imre	11	0,6
10. Kölcsey Ferenc	24	1,3	10. Hunyadi Mátyás	13	0,7	10. I. (Szent) István király	9	0,5
egyéb, összesen	403	22,3	egyéb, összesen	383	21,2	egyéb, összesen	269	14,9
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>790</i>	<i>43,8</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1063</i>	<i>58,8</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1321</i>	<i>73,1</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C4. A tíz leggyakrabban említett, a magyar nemzetet képviselő személy
– 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=3174)

Válasz	N	%
1. Orbán Viktor	252	7,9
2. Kossuth Lajos	221	7,0
3. Széchenyi István	173	5,5
4. Petőfi Sándor	139	4,4
5. Áder János	98	3,1
6. Deák Ferenc	88	2,8
7. Tótkés László	52	1,6
Puskás Ferenc	52	1,6
8. I. (Szent) István király	50	1,6
9. Hosszú Katinka	43	1,4
10. Kölcsey Ferenc	37	1,2
Göncz Árpád	37	1,2
<i>egyéb összesen</i>	<i>1932</i>	<i>60,9</i>
ÖSSZESEN	3174	100,0

C6. Ha igen, soroljon fel HÁROM, a magyar kultúrát képviselő személyt! (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Petőfi Sándor	177	9,8	1. Kodály Zoltán	108	6,0	1. Kodály Zoltán	63	3,5
2. Kodály Zoltán	101	5,6	2. Petőfi Sándor	81	4,5	2. Petőfi Sándor	50	2,8
3. Bartók Béla	100	5,5	3. Bartók Béla	77	4,3	3. Bartók Béla	45	2,5
4. Ady Endre	56	3,1	4. Ady Endre	70	3,9	4. Ady Endre	41	2,2
5. Arany János	49	2,7	5. Arany János	51	2,8	5. Arany János	38	2,1
6. Liszt Ferenc	48	2,7	6. Liszt Ferenc	49	2,7	6. Munkácsy Mihály	34	1,9
7. Kertész Imre	47	2,6	7. József Attila	33	1,8	7. Liszt Ferenc	30	1,7
8. Munkácsy Mihály	40	2,2	8. Jókai Mór	32	1,8	8. Jókai Mór	26	1,4
9. Jókai Mór	28	1,5	9. Erkel Ferenc	28	1,5	9. József Attila	23	1,3
10. József Attila	27	1,5	10. Munkácsy Mihály	28	1,5	10. Erkel Ferenc	19	1,0
Kölcsey Ferenc	27	1,5						
egyéb, összesen	516	28,6	egyéb, összesen	454	25,1	egyéb, összesen	385	21,3
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>591</i>	<i>32,7</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>796</i>	<i>44,1</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1053</i>	<i>58,3</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C6. A tíz leggyakrabban említett, a magyar kultúrát képviselő személy
– 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=2981)

Válasz	N	%
1. Petőfi Sándor	308	10,3
2. Kodály Zoltán	272	9,1
3. Bartók Béla	222	7,4
4. Ady Endre	167	5,6
5. Arany János	138	4,6
6. Liszt Ferenc	127	4,3
7. Munkácsy Mihály	102	3,4
8. Jókai Mór	86	2,9
9. József Attila	83	2,8
10. Kertész Imre	81	2,7
<i>egyéb összesen</i>	<i>1395</i>	<i>46,8</i>
ÖSSZESEN	2981	100,0

C8. Ha igen, soroljon fel HÁROM, a magyar nemzetet megjelenítő szimbólumot! (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Magyarország zászlaja	618	34,2	1. Magyarország zászlaja	281	15,6	1. Szent Korona	173	9,6
2. Szent Korona	314	17,4	2. Magyarország címere	274	15,2	2. Magyarország zászlaja	148	8,2
3. Magyarország címere	172	9,5	3. Szent Korona	244	13,5	3. Magyarország címere	125	6,9
4. turulmadár	80	4,4	4. Magyarország himnusza	81	4,5	4. Magyarország himnusza	57	3,2
5. Magyarország himnusza	69	3,8	5. Országház/Parlament	54	3,0	5. Országház/Parlament	51	2,8
6. kokárda	36	2,0	6. jogar	48	2,7	6. turulmadár	49	2,7
7. Országház/Parlament	27	1,5	7. kokárda	44	2,4	7. jogar	45	2,5
8. Szent Jobb	21	1,2	8. turulmadár	41	2,3	8. kokárda	32	1,8
9. jogar	12	0,7	9. Szent Jobb	22	1,2	9. Szent Jobb	29	1,6
10. Országalma	11	0,6	10. Országalma	21	1,2	10. Országalma	22	1,2
egyéb, összesen	193	10,7	egyéb, összesen	264	14,6	egyéb, összesen	257	14,2
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>254</i>	<i>14,1</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>433</i>	<i>24,0</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>819</i>	<i>45,3</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C8. A tíz leggyakrabban említett, a magyar nemzetet megjelenítő szimbólum – 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=3915)

Válasz	N	%
1. Magyarország zászlaja	1043	26,6
2. Szent Korona	731	18,7
3. Magyarország címere	571	14,6
4. Magyarország himnusza	207	5,3
5. turulmadár	170	4,3
6. Országház/Parlament	132	3,4
7. kokárda	112	2,9
8. jogar	105	2,7
9. Szent Jobb	72	1,8
10. Országalma	54	1,4
<i>egyéb összesen</i>	<i>718</i>	<i>18,3</i>
ÖSSZESEN	3915	100,0

C10. Ha igen, soroljon fel HÁROM, a határon túli magyarok kultúráját képviselő személyt! (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció*			3. opció*		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Tamási Áron	76	4,2	1. Tamási Áron	33	1,8	1. Tamási Áron	19	1,1
2. Sütő András	66	3,7	2. Sütő András	30	1,7	2. Wass Albert	18	1,0
3. Wass Albert	61	3,4	Wass Albert	30	1,7	3. Sütő András	13	0,7
4. Tőkés László	56	3,1	3. Bőjte Csaba	16	0,9	4. Bőjte Csaba	9	0,5
5. Bőjte Csaba	27	1,5	4. Márai Sándor	13	0,7	5. Rúzs Magdi	6	0,3
6. Rúzs Magdi	11	0,6	5. Tőkés László	12	0,7	6. Bartók Béla	5	0,3
7. Kányádi Sándor	10	0,6	6. Nyíró József	7	0,4	Márai Sándor	5	0,3
8. Liszt Ferenc	9	0,5	7. Ady Endre	6	0,3			
Munkácsy Mihály	9	0,5	Csoóri Sándor	6	0,3			
9. Csoóri Sándor	8	0,4	Kányádi Sándor	6	0,3			
10. Márai Sándor	7	0,4						
egyéb, összesen	201	11,1	egyéb, összesen	141	7,8	egyéb, összesen	87	4,8
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1266</i>	<i>70,1</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1507</i>	<i>83,4</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>1645</i>	<i>91,0</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

* Az alacsony gyakoriságú válaszok viszonylag magas száma miatt a 2. és 3. opciónál csak a legalább 5 személy által említett válaszokat tüntettük fel.

C10. A tíz leggyakrabban említett, a határon túli magyar kultúrát képviselő személy – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=1003)

Válasz	N	%
1. Tamási Áron	128	12,8
2. Sütő András	109	10,9
Wass Albert	109	10,9
3. Tőkés László	71	7,1
4. Böjte Csaba	52	5,2
5. Márai Sándor	25	2,5
6. Rúzsza Magdi	21	2,1
7. Kányádi Sándor	20	2,0
8. Csoóri Sándor	15	1,5
9. Bartók Béla	12	1,2
Nyíró József	12	1,2
10. Munkácsy Mihály	11	1,1
<i>egyéb összesen</i>	<i>418</i>	<i>41,7</i>
ÖSSZESEN	1003	100,0

C11. Az alábbi településnevek közül jelölje be azt a hármat, amelyek Ön szerint Magyarország határain túl élő magyarokhoz a leginkább köthetők!
(gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Kolozsvár	510	28,2	1. Csíksomlyó	277	15,3	1. Székelyudvarhely	318	17,6
2. Csíksomlyó	482	26,7	2. Marosvásárhely	255	14,1	2. Nagyvárad	284	15,7
3. Munkács	402	22,2	3. Kassa	189	10,5	3. Szabadka	193	10,7
4. Kassa	72	4,0	4. Pozsony	184	10,2	4. Marosvásárhely	192	10,6
5. Pozsony	66	3,7	5. Dunaszerdahely	152	8,4	5. Újvidék	155	8,6
Ungvár	54	3,0	Kolozsvár	146	8,1	Beregszász	95	5,3
Marosvásárhely	46	2,5	Székelyudvarhely	96	5,3	Pozsony	90	5,0
Dunaszerdahely	29	1,6	London	76	4,2	Bécs	86	4,8
New York	23	1,3	Ungvár	65	3,6	Csíksomlyó	50	2,8
London	14	0,8	Eszék	63	3,5	Kassa	50	2,8
Lendva	7	0,4	Szabadka	54	3,0	Dunaszerdahely	48	2,7
Székelyudvarhely	6	0,3	Beregszász	47	2,6	London	42	2,3
Szabadka	6	0,3	Lendva	42	2,3	Eszék	40	2,2
Zenta	4	0,2	Zenta	28	1,5	Zenta	27	1,5
Eszék	4	0,2	Nagyvárad	28	1,5	Ungvár	17	0,9
Beregszász	2	0,1	New York	15	0,8	Lendva	15	0,8
Nagyvárad	–	–	Újvidék	4	0,2	New York	3	0,2
Újvidék	–	–	Bécs	1	0,1	Kolozsvár	–	–
Bécs	–	–	Munkács	–	–	Munkács	–	–
<i>nem tudom eldönteni</i>	80	4,4	<i>nem tudom eldönteni</i>	7	0,4	<i>nem tudom eldönteni</i>	7	0,4
<i>nincs válasz</i>	–	–	<i>nincs válasz</i>	78	4,3	<i>nincs válasz</i>	95	5,3
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C11. Települések, amelyekhez a határon túl élő magyarok leginkább köthetők
– 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=5154)

Válasz	N	%
Csíkсомlyó	809	15,7
Kolozsvár	656	12,7
Marosvásárhely	493	9,6
Székelyudvarhely	420	8,1
Munkács	402	7,8
Pozsony	340	6,6
Nagyvárad	312	6,1
Kassa	311	6,0
Szabadka	253	4,9
Dunaszerdahely	229	4,4
Újvidék	159	3,1
Beregszász	144	2,8
Ungvár	136	2,6
London	132	2,6
Eszék	107	2,1
Bécs	87	1,7
Lendva	64	1,2
Zenta	59	1,1
New York	41	0,8
ÖSSZESEN	5154	100,0

C12. Ön szerint voltak-e a magyar történelemnek sikeres eseményei, korszakai?
(százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1289	71,3
nem	162	9,0
<i>nem tudom</i>	311	17,2
<i>nincs válasz</i>	45	2,5
ÖSSZESEN	1807	100,0

C14. Ön szerint voltak-e a magyar történelemnek kudarcos eseményei, korszakai?
(százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1514	83,8
nem	49	2,7
<i>nem tudom</i>	195	10,8
<i>nincs válasz</i>	49	2,7
ÖSSZESEN	1807	100,0

C16. Ismer-e Ön valamilyen terméket vagy márkanevet, amely a határon túli magyarokhoz köthető? (százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	539	29,8
nem	964	53,3
<i>nem tudom</i>	250	13,8
<i>nincs válasz</i>	54	3,0
ÖSSZESEN	1807	100,0

C13. Ha Ön szerint volt ilyen, nevezzen meg három sikeres eseményt, korszakot! (gyakoriság és százalék, N=1807)²¹

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. honfoglalás	286	15,8	1. 1848-49-es forradalom és szabadságharc	106	5,9	1. rendszerváltás	73	4,0
2. államalapítás	115	6,4	2. Hunyadi Mátyás kora	87	4,8	2. 1956-os forradalom és szabadságharc	63	3,5
3. 1848-49-es forradalom és szabadságharc	95	5,3	3. honfoglalás	81	4,5	3. 1848-49-es forradalom és szabadságharc	49	2,7
4. rendszerváltás	82	4,5	4. 1956-os forradalom és szabadságharc	75	4,2	4. honfoglalás	41	2,3
5. Hunyadi Mátyás kora	80	4,4	5. államalapítás	57	3,2	5. Hunyadi Mátyás kora	39	2,2
6. 1956-os forradalom és szabadságharc	65	3,6	6. török elleni harc/törökök kiűzése	53	2,9	6. török elleni harc/törökök kiűzése	23	1,3
7. nándorfehérvári csata	48	2,7	7. rendszerváltás	46	2,5	7. kiegyezés	21	1,2
8. török elleni harc/törökök kiűzése	46	2,5	8. nándorfehérvári csata	34	1,9	8. Rákóczi szabadságharc	17	0,9
9. kiegyezés	45	2,5	9. Eger ostroma	32	1,8	9. nándorfehérvári csata	16	0,9
10. Eger ostroma	35	1,9	10. reformkor	29	1,6	10. államalapítás	14	0,8
egyéb, összesen	335	18,5	egyéb, összesen	277	15,3	egyéb, összesen	215	11,9
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	575	31,8	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	930	51,5	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	1236	68,4
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

²¹ Az ábrán szereplő lista nem tekintendő véglegesnek, az adatrögzítés során előforduló feltételezett elírások miatt az adatok további ellenőrzésére és a válaszok ezek függvényében történő további tisztítására lehet szükség.

C13. A magyar történelem tíz leginkább sikeres eseménye, korszaka
 – 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=2680) 22

Válasz	N	%
1. honfoglalás	408	15,2
2. 1848-49-es forradalom és szabadságharc	250	9,3
3. Hunyadi Mátyás kora	206	7,7
4. 1956-os forradalom és szabadságharc	203	7,6
5. rendszerváltás	201	7,5
6. államalapítás	186	6,9
7. török elleni harc/törökök kiűzése	122	4,6
8. nándorfehérvári csata	98	3,7
9. kiegyezés	94	3,5
10. Eger ostroma	78	2,9
<i>egyéb összesen</i>	<i>834</i>	<i>31,1</i>
ÖSSZESEN	2680	100,0

C15. Ha Ön szerint volt ilyen, nevezzen meg három kudarcos eseményt, korszakot! (gyakoriság és százalék, N=1807) 23

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. trianoni békeszerződés	239	13,2	1. II. világháború	198	11,0	1. 1956-es forradalom és szabadságharc bukása	116	6,4
2. mohácsi csata	198	11,0	2. trianoni békeszerződés	129	7,1	II. világháború	116	6,4
3. I. világháború	183	10,1	1. 1956-es forradalom és szabadságharc bukása	119	6,6	2. trianoni békeszerződés	105	5,8
4. török hódoltság	127	7,0	4. török hódoltság	105	5,8	3. háborúk/világháború(k)	56	3,1
5. 1956-es forradalom és szabadságharc bukása	120	6,6	5. mohácsi csata	95	5,3	4. török hódoltság	46	2,5
6. világosi fegyverletétel	99	5,5	6. I. világháború	73	4,0	5. mohácsi csata	42	2,3
7. tatárjárás	91	5,0	7. háborúk/világháború(k)	53	2,9	6. orosz/szovjet megszállás	40	2,2
8. 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása	45	2,5	8. tatárjárás	40	2,2	7. tatárjárás	29	1,6
holokauszt/zsidóüldözés, deportálások	45	2,5	9. 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása	29	1,6	8. 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása	28	1,5
9. II. világháború	34	1,9	orosz/szovjet megszállás	29	1,6	9. I. világháború	20	1,1
10. háborúk/világháború(k)	28	1,5	10. holokauszt/zsidóüldözés deportálások	24	1,3	10. kommunizmus/szocializmus	19	1,1
			rendszerváltás	24	1,3	rendszerváltás	19	1,1
egyéb, összesen	262	14,5	egyéb, összesen	271	15,0	egyéb, összesen	207	11,5
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	336	18,6	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	618	34,2	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	964	53,3
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

C15. A magyar történelem tíz leginkább kudarcos eseménye, korszaka
 – 3 opció összesítve (említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=3530) 24

Válasz	N	%
1. trianoni békeszerződés	473	13,4
2. 1956-es forradalom és szabadságharc bukása	355	10,1
3. II. világháború	348	9,9
4. mohácsi csata	335	9,5
5. török hódoltság	278	7,9
6. I. világháború	276	7,8
7. tatárjárás	160	4,5
8. háborúk/világháború(k)	137	3,9
9. világsi fegyverletétel	114	3,2
10. 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása	102	2,9
<i>egyéb összesen</i>	952	27,0
ÖSSZESEN	3530	100,0

C17. Ha igen, kérjük soroljon fel legfeljebb 3 ilyen terméket, márkanevet! (gyakoriság és százalék, N=1807)* 25

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Csíki sör	96	5,3	1. korondi kerámia	29	1,6	1. Csíki sör	16	0,9
2. korondi kerámia	55	3,0	kürtőskalács	29	1,6	kürtőskalács	16	0,9
3. kürtőskalács	48	2,7	2. Csíki sör	22	1,2	2. székelykapu	13	0,7
4. székelykapu	30	1,7	3. székelykapu	17	0,9	3. korondi kerámia	11	0,6
5. parajdi só	11	0,6	4. parajdi só	11	0,6			
székelykáposzta	11	0,6	5. fenyővíz	10	0,6			
			székelykáposzta	10	0,6			
egyéb, összesen	258	14,3	egyéb, összesen	202	11,2	egyéb, összesen	122	6,8
<i>nem tudom/nincs (értékelhető) válasz</i>	1298	71,8	<i>nem tudom/nincs (értékelhető) válasz</i>	1477	81,7	<i>nem tudom/nincs (értékelhető) válasz</i>	1629	90,1
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

* Az alacsony gyakoriságú válaszok viszonylag magas száma miatt mindhárom opciónál csak a legalább 10 személy által említett válaszokat tüntettük fel.

C17. A határon túli magyarokhoz köthető márkanevek – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=1017) 26

Válasz	N	%
1. Csíki sör	134	13,2
2. korondi kerámia	95	9,3
3. kürtőskalács	93	9,1
4. székelykapu	60	5,9
5. parajdi só	25	2,4
székelykáposzta	25	2,4
6. sztrapacska	20	2,0
7. fenyővíz	15	1,5
8. csorba	14	1,4
9. székely gyümölcs	13	1,3
kolozsvári szalonna	13	1,3
áfonyapálinka	13	1,3
10. torockói sajt	12	1,2
vinetta (padlizsánkrém)	12	1,2
<i>egyéb összesen</i>	473	46,5
ÖSSZESEN	1017	100,0

C19. A következőkben felsorolunk néhány földrajzi nevet, és kérjük, mondja meg, Ön szerint ezek mely országokban találhatóak? (százalék, N=1807)*

	Magyarország	Románia/Erdély	Szlovákia/Felvidék	Szerbia/Vajdaság	Ukrajna/Kárpátalja	Ausztria	Horvátország	Szlovénia	más ország	NT/NV	ÖSSZESEN
Nagyszében	0,3	52,3	5,1	1,6	1,0	0,2	0,2	0,3	0,1	38,9	100,0
Zenta	0,3	3,9	8,0	37,3	1,4	0,2	2,7	2,7	1,0	42,5	100,0
Magyarhertelend	33,1	5,1	3,4	1,0	0,9	0,7	0,9	0,9	0,1	53,9	100,0
Gyergyóremete	0,2	58,9	1,3	0,6	0,6	0,2	0,1	0,3	0,2	37,6	100,0
Munkács	1,1	3,3	2,3	1,1	71,2	–	0,3	0,3	1,1	19,3	100,0
Lendva	0,3	3,8	17,1	4,1	2,9	0,3	2,4	18,1	0,9	50,1	100,0
Somorja	2,2	2,3	21,4	2,0	0,6	1,4	0,5	2,5	0,2	66,9	100,0
Kishegyes	6,9	3,5	2,4	20,0	0,9	1,7	0,6	0,7	0,4	62,9	100,0
Beregdéda	0,9	5,6	1,8	1,0	23,0	0,2	0,2	0,4	–	66,9	100,0
Rimaszécs	0,2	6,2	22,1	1,2	0,8	0,4	0,6	2,3	0,2	66,0	100,0
Felsőpulya	1,2	3,0	3,4	0,8	0,9	20,7	0,1	0,3	0,2	69,4	100,0
Eszék	0,6	6,1	5,5	14,9	1,9	1,0	28,2	1,6	1,1	39,1	100,0
Vásárosnamény	64,6	3,3	1,3	0,6	1,9	0,4	0,3	0,2	0,2	27,2	100,0

* A helyes válaszokat színessel jelöltük.

C20. Mit gondol, elégséges információval rendelkezik... (százalék, N=1807)

	szinte semmit sem tudok róluk	kevés információ van róluk	sok mindent tudok róluk, de nem eleget	sokat tudok róluk	NT/NV	ÖSSZESEN
erdélyi magyarokról	17,5	55,7	22,9	3,1	0,8	100,0
székelyföldiekről	21,0	52,7	22,2	3,1	1,0	100,0
vajdasági magyarokról	25,5	58,9	12,8	1,8	1,1	100,0
összességében a határon túli magyarokról	18,2	62,1	17,3	1,7	0,8	100,0
felvidéki magyarokról	22,6	59,2	15,7	1,6	0,8	100,0
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarokról	39,5	48,6	9,5	1,4	1,0	100,0
kárpátaljai magyarokról	26,0	58,3	13,3	1,3	1,1	100,0
amerikai magyarokról	39,7	49,3	9,3	0,9	0,8	100,0

C20. Mit gondol, elégséges információval rendelkezik... (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
erdélyi magyarokról	1792	1	4	2,12	0,721
székelyföldiekről	1789	1	4	2,07	0,746
össességében a határon túli magyarokról	1793	1	4	2,02	0,651
felvidéki magyarokról	1792	1	4	1,96	0,671
vajdasági magyarokról	1788	1	4	1,91	0,671
kárpátaljai magyarokról	1788	1	4	1,90	0,664
Nyugat-Európában több évtizede élő magyarokról	1789	1	4	1,73	0,692
amerikai magyarokról	1792	1	4	1,71	0,668

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – szinte semmit sem tudok róluk, 4 – sokat tudok róluk

C21. Kérjük, becsülje meg milyen mértékben származnak ismeretei a határon túli magyarokról az alábbi forrásokból, lehetőségekből? (százalék, N=1807)

	Nagyon nagy mértékben	Nagymértékben	Részben	Kis mértékben	Nem származik innen	NT/NV	ÖSSZESEN
iskolai tananyagból	9,1	13,3	25,8	32,9	17,8	1,1	100,0
személyes látogatások, utazások során	6,4	7,8	16,6	15,4	51,8	2,0	100,0
ismerősöktől, barátoktól	5,2	10,4	26,2	27,1	29,6	1,5	100,0
Duna TV műsoraiból	4,5	10,8	27,7	26,8	28,6	1,5	100,0
szépirodalmi olvasmányokból	4,0	7,2	19,5	16,5	50,7	2,0	100,0
személyes kötődés, származás útján	3,7	5,5	10,1	12,5	66,2	2,0	100,0
más magyarországi köztévéből (M1)	3,4	6,9	27,8	29,8	30,2	1,8	100,0
magyarországi online forrásokból	2,6	7,7	14,2	14,0	59,0	2,5	100,0
szakkönyvekből	2,6	5,4	10,9	12,5	66,1	2,6	100,0
magyarországi közzérádióból (pl. Kossuth, Petőfi)	2,4	5,4	18,8	22,1	48,8	2,5	100,0
üzleti utak útján	1,5	2,4	5,9	6,4	80,8	2,9	100,0
magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	1,2	5,4	21,6	29,9	40,0	1,9	100,0
magyarországi nyomtatott sajtóból	1,2	5,1	19,9	24,3	47,3	2,1	100,0
magyarországi kereskedelmi rádióadókból	1,1	2,9	13,6	22,6	57,3	2,4	100,0
magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	1,1	2,2	5,3	6,0	81,8	3,6	100,0
magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	0,8	2,2	4,6	5,3	83,5	3,7	100,0
magyar nyelvű határon túli online forrásokból	0,7	2,2	4,8	6,1	82,1	4,1	100,0
egyéb forrásból	0,7	1,1	3,2	3,8	66,2	25,1	100,0

C21. Kérjük, becsülje meg milyen mértékben származnak ismeretei a határon túli magyarokról az alábbi forrásokból, lehetőségekből? (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
iskolai tananyagból	1788	1	5	3,37	1,190
Duna TV műsoraiból	1779	1	5	3,65	1,142
ismerősöktől, barátoktól	1779	1	5	3,66	1,163
más magyarországi köztévéből (M1)	1774	1	5	3,78	1,067
személyes látogatások, utazások során	1771	1	5	4,00	1,268
magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	1773	1	5	4,04	0,978
szépirodalmi olvasmányokból	1770	1	5	4,05	1,173
magyarországi közrádióból (pl. Kossuth, Petőfi)	1761	1	5	4,12	1,058
magyarországi nyomtatott sajtóból	1769	1	5	4,14	0,993
magyarországi online forrásokból	1762	1	5	4,22	1,121
személyes kötődés, származás útján	1771	1	5	4,35	1,105
magyarországi kereskedelmi rádióadókból	1763	1	5	4,35	0,908
szakkönyvekből	1760	1	5	4,38	1,054
üzleti utak útján	1754	1	5	4,68	0,823
magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	1742	1	5	4,72	0,763
magyar nyelvű határon túli online forrásokból	1733	1	5	4,74	0,719
magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	1741	1	5	4,75	0,722
egyéb forrásból	1353	1	5	4,79	0,669

* Ötfokozatú skála, ahol: 1 – nagyon nagy mértékben, 5 – nem származik innen

C23. Ön szerint az alábbi szempontokból Magyarország számára milyen mértékben kedvező vagy kedvezőtlen az, hogy határon túli magyarok költöznek ide? (százalék, N=1807)

	Nagyon kedvező	Inkább kedvező	Inkább nem kedvező	Egyáltalán nem kedvező	NT/NV	ÖSSZ.
demográfiai szempontból	30,4	41,4	13,6	6,9	7,8	100,0
az ország sokszínűsége szintjén	23,2	46,9	15,9	8,1	5,9	100,0
politikailag	15,7	37,5	24,0	11,7	11,1	100,0
társadalmi együttélés szempontjából	14,8	43,1	23,0	11,0	8,1	100,0
gazdaságilag	14,1	36,8	28,2	11,8	9,1	100,0
oktatás terén	9,9	39,7	27,4	12,4	10,6	100,0
szociális ellátás szempontjából	5,5	19,9	44,4	21,3	8,9	100,0
egészségügyi rendszer szempontjából	5,5	24,0	39,3	21,5	9,6	100,0

C23. Ön szerint az alábbi szempontokból Magyarország számára milyen mértékben kedvező vagy kedvezőtlen az, hogy határon túli magyarok költöznek ide? (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
demográfiai szempontból	1666	1	4	3,03	0,880
az ország sokszínűsége szintjén	1700	1	4	2,90	0,867
társadalmi együttélés szempontjából	1660	1	4	2,67	0,884
politikailag	1607	1	4	2,64	0,920
gazdaságilag	1642	1	4	2,58	0,902
oktatás terén	1616	1	4	2,53	0,865
egészségügyi rendszer szempontjából	1633	1	4	2,15	0,853
szociális ellátás szempontjából	1646	1	4	2,11	0,826

* Négyfokozatú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem kedvező, 4 – nagyon kedvező

C24. Válasszon ki az alábbi listáról három olyan forrást, melyről a határon túli magyarokról (történelmi, kulturális, sport, politikai stb.) szóló ismereteket bővíteni lehet? (gyakoriság és százalék, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. iskolai tananyagból	659	36,5	1. Duna TV műsoraiból	281	15,6	1. ismerősöktől, barátoktól	228	12,6
2. Duna TV műsoraiból	327	18,1	2. személyes látogatások, utazások során	229	12,7	2. más magyarországi köztévéből (M1)	163	9,0
3. személyes látogatások, utazások során	151	8,4	3. ismerősöktől, barátoktól	227	12,6	3. Duna TV műsoraiból	161	8,9
4. személyes kötődés, származás útján	139	7,7	4. más magyarországi köztévéből (M1)	217	12,0	4. szépirodalmi olvasmányokból	154	8,5
5. ismerősöktől, barátoktól	111	6,1	5. magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	128	7,1	5. személyes látogatások, utazások során	153	8,5
más magyarországi köztévéből (M1)	106	5,9	iskolai tananyagból	119	6,6	magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	139	7,7
magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	74	4,1	személyes kötődés, származás útján	105	5,8	magyarországi online forrásokból	138	7,6
magyarországi online forrásokból	58	3,2	magyarországi online forrásokból	94	5,2	iskolai tananyagból	128	7,1
magyarországi nyomtatott sajtóból	35	1,9	magyarországi nyomtatott sajtóból	84	4,6	magyarországi nyomtatott sajtóból	106	5,9
magyarországi közzérádióból (pl. Kossuth, Petőfi)	34	1,9	magyarországi közzérádióból (pl. Kossuth, Petőfi)	75	4,2	szakkönyvekből	103	5,7
szakkönyvekből	31	1,7	szépirodalmi olvasmányokból	71	3,9	magyarországi közzérádióból (pl. Kossuth, Petőfi)	92	5,1
szépirodalmi olvasmányokból	22	1,2	szakkönyvekből	56	3,1	személyes kötődés, származás útján	69	3,8
üzleti utak útján	8	0,4	magyarországi kereskedelmi rádióadókból	40	2,2	magyarországi kereskedelmi rádióadókból	39	2,2
magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	8	0,4	üzleti utak útján	23	1,3	magyar nyelvű határon túli online forrásokból	28	1,5
magyarországi kereskedelmi rádióadókból	7	0,4	magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	14	0,8	magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	21	1,2

magyar nyelvű határon túli online forrásokból	7	0,4	magyar nyelvű határon túli online forrásokból	11	0,6	magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	20	1,1
magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	6	0,3	egyéb forrásból	3	0,2	üzleti utak útján	16	0,9
egyéb forrásból	4	0,2	magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	1	0,1	egyéb forrásból	7	0,4
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	20	1,1	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	29	1,6	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	42	2,3
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

24. A határon túli magyarokról szóló ismeretek bővítésének forrásai – 3 opció összesítve

(említések száma és aránya, érvényes válaszok, N=5330)

Válasz	Gyakoriság	Arány (%)
iskolai tananyagból	906	17,0
Duna TV műsoraiból	769	14,4
ismerősöktől, barátoktól	566	10,6
személyes látogatások, utazások során	533	10,0
más magyarországi köztévéből (M1)	486	9,1
magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból	341	6,4
személyes kötődés, származás útján	313	5,9
magyarországi online forrásokból	290	5,4
szépirodalmi olvasmányokból	247	4,6
magyarországi nyomtatott sajtóból	225	4,2
magyarországi köztévéből (pl. Kossuth, Petőfi)	201	3,8
szakkönyvekből	190	3,6
magyarországi kereskedelmi rádióadókból	86	1,6
üzleti utak útján	47	0,9
magyar nyelvű határon túli online forrásokból	46	0,9
magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	42	0,8
magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	28	0,5
egyéb forrásból	14	0,3
ÖSSZESEN	5330	100,0

D. Szocio-demográfiai háttér

D1. Neme? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
férfi	836	46,3
nő	971	53,7
ÖSSZESEN	1807	100,0

D3. Ez a település: (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
falu, község	537	29,7
város	687	38,0
megyei jogú város	281	15,6
Budapest	300	16,6
<i>nem tudom</i>	–	–
<i>nincs válasz</i>	2	0,1
ÖSSZESEN	1807	100,0

D5.2. Hol született Ön? (ország) (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
Magyarország	1780	98,5
Románia	15	0,8
Szerbia	4	0,2
Szovjetunió	2	0,1
Csehszlovákia	1	0,1
Horvátország	1	0,1
Németország	1	0,1
Szlovákia	1	0,1
<i>nincs válasz</i>	2	0,1
ÖSSZESEN	1807	100,0

D5.3. Ha nem Magyarországon született, mióta él Magyarországon? (gyakoriság és százalék, N=25)

	Gyakoriság	Arány (%)
1946	2	8,0
1947	2	8,0
1953	1	4,0
1980	1	4,0
1990	1	4,0
2006	1	4,0
2014	1	4,0
2016	1	4,0
<i>nincs válasz</i>	15	60,0
ÖSSZESEN	25	100,0

D6. Mi az Ön állampolgársága? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
magyar	1792	99,2
magyar és külföldi	12	0,7
nem magyar	3	0,2
hontalan (egyik országnak sem állampolgára)	–	–
<i>nincs válasz</i>	–	–
ÖSSZESEN	1807	100,0

**D6.1. és D6.2. Egyéb állampolgárságú személyek
(gyakoriság és százalék, N=1807)**

	Magyar és külföldi		Nem magyar	
	Gyakoriság	Arány (%)	Gyakoriság	Arány (%)
román	7	58,3	2	66,7
szerb	2	16,7	–	–
ukrán	1	8,3	–	–
német	1	8,3	–	–
szlovák	–	–	1	33,3
<i>nincs válasz</i>	1	8,3	–	–
ÖSSZESEN	12	100,0	3	100,0

D7. Mióta magyar állampolgár? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
születése óta	1772	98,1
... év óta	28	1,5
<i>nincs válasz</i>	7	0,4
ÖSSZESEN	1807	100,0

D7.2. Magyar állampolgárság megszerzésének éve
(gyakoriság és százalék, N=28)

	Gyakoriság	Arány (%)
1945	1	3,6
1948	1	3,6
1950	1	3,6
1952	1	3,6
1955	2	7,1
1957	2	7,1
1959	1	3,6
1966	1	3,6
1968	1	3,6
1970	2	7,1
1972	1	3,65
1978	1	3,6
1987	1	3,6
1992	1	3,6
1993	2	7,1
1998	1	3,6
1999	1	3,65
2005	1	3,6
2009	1	3,65
2010	3	10,7
2012	1	3,6
2016	1	3,6
ÖSSZESEN	28	100,0

D8. Élt valaha legalább félévig folyamatosan Magyarország mai területén kívül?
(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	87	4,8
nem	1703	94,2
<i>nincs válasz</i>	<i>17</i>	<i>0,9</i>
ÖSSZESEN	1807	100,0

D8.1. Ország, ahol élt: (gyakoriság és százalék, N=87)

	Gyakoriság	Arány (%)
Németország	16	18,4
Románia	15	17,2
Nagy-Britannia	14	16,1
Ausztria	10	11,5
Szerbia	4	4,6
Olaszország	3	3,4
Csehszlovákia	2	2,3
Horvátország	2	2,3
Svájc	2	2,3
Szlovákia	2	2,3
a visszacsatolt Magyarország	1	1,1
Algéria	1	1,1
Bulgária	1	1,1
Irak	1	1,1
Írország	1	1,1
Lengyelország	1	1,1
Líbia	1	1,1
Norvégia	1	1,15
Portugália	1	1,1
Svédország	1	1,1
Szovjetunió	1	1,15
Thaiföld	1	1,1
Ukrajna	1	1,1
<i>nincs válasz</i>	4	4,6
ÖSSZESEN	87	100,0

D9. Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?*(gyakoriság és százalék, N=1807)*

	Gyakoriság	Arány (%)
nem fejezte be az általános iskolát	15	0,8
befejezett általános iskola	496	27,4
befejezett szakiskola, szakmunkásképző	396	21,9
befejezett szakközépiskola	260	14,4
befejezett gimnázium	295	16,3
befejezett felsőfokú szakképzés, technikum	37	2,0
befejezett egyetemi alapszak vagy főiskola	217	12,0
befejezett egyetem, egyetemi mesterszak	69	3,8
felsőfokú végzettség tudományos fokozattal	21	1,2
<i>nincs válasz</i>	1	0,1
ÖSSZESEN	1807	100,0

D10. Mivel foglalkozik Ön jelenleg?*(gyakoriság és százalék, N=1807)*

	Gyakoriság	Arány (%)
tanul	78	4,3
közalkalmazottként dolgozik	169	9,4
köztisztviselőként dolgozik	42	2,3
magáncégnél beosztott	593	32,8
magáncégnél vezető beosztásban dolgozik	68	3,8
nyugdíjas	525	29,1
önfoglalkoztató, gazdálkodó, egyéni vállalkozó	61	3,4
munkanélküli	74	4,1
közfoglalkoztatott	76	4,2
GYES-en, GYED-en van	54	3,0
háztartásbeli	17	0,9
egyéb	26	1,4
<i>nincs válasz</i>	24	1,3
ÖSSZESEN	1807	100,0

D.11. Van-e Önnek gyereke?*(gyakoriság és százalék, N=1807)*

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1270	70,3
nincs gyerekem	515	28,5
<i>nincs válasz</i>	22	1,2
ÖSSZESEN	1807	100,0

D11.1. Hány gyereke van?*(gyakoriság és százalék, N=1270)*

	Gyakoriság	Arány (%)
1 gyerek	388	30,6
2 gyerek	604	47,6
3 gyerek	198	15,6
4 gyerek	48	3,8
5 gyerek	18	1,4
6 gyerek	7	0,6
7 gyerek	2	0,2
9 gyerek	3	0,2
<i>nincs válasz</i>	2	0,2
ÖSSZESEN	1270	100,0

D12. Hányan élnek jelenleg életvitel-szerűen az Önök háztartásában?
(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
1 személy	300	16,6
2 személy	613	33,9
3 személy	402	22,2
4 személy	273	15,1
5 személy	94	5,2
6 személy	35	1,9
7 személy	7	0,4
8 személy	4	0,2
9 személy	4	0,2
10 személy	1	0,1
20 személy	1	0,1
<i>nincs válasz</i>	73	4,0
ÖSSZESEN	1807	100,0

D11.1–D12. Gyerekek száma/háztartás létszáma (átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
gyerekek száma	1268	1	9	2,01	0,993
háztartás létszáma	1734	1	20	2,68	1,379

D13. Kérjük, mondja meg, mi írja le legjobban a háztartásának az összes forrásból származó nettó bevételét! – havi átlag (gyakoriság és százalék, N=1807)

	N	%
kevesebb, mint 100 000 Ft	86	4,8
100 001 – 150 000 Ft	196	10,8
150 001 – 200 000 Ft	214	11,8
200 001 – 250 000 Ft	229	12,7
250 001 – 300 000 Ft	184	10,2
300 001 – 350 000 Ft	138	7,6
350 001 – 400 000 Ft	101	5,6
400 001 – 450 000 Ft	54	3,0
450 001 – 500 000 Ft	27	1,5
több mint 500 000 Ft	14	0,8
<i>nem tudom</i>	120	6,6
<i>nincs válasz</i>	444	24,6
ÖSSZESEN	1807	100,0

D14. Melyik leírás közelíti meg leginkább az Önök háztartásának jelenlegi jövedelmi helyzetét? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
kényelmesen megélünk a jelenlegi jövedelmünkből	104	5,8
kijövünk a jelenlegi jövedelmünkből	879	48,6
nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkből	585	32,4
nagyon nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkből	158	8,7
<i>nem tudom</i>	9	0,5
<i>nincs válasz</i>	72	4,0
ÖSSZESEN	1807	100,0

D15.1–D15.2. Hol születtek és élnek/éltek az Ön szülei/nevelőszülei? – ország (gyakoriság és százalék, N=1807)

Édesanya/nevelőanya						Édesapa/nevelőapa					
Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%	Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%
Magyarország	1689	93,5	Magyarország	1695	93,8	Magyarország	1679	92,9	Magyarország	1670	92,4
Románia	22	1,2	Románia	9	0,5	Románia	18	1,0	Románia	11	0,6
Szerbia	11	0,6	Szerbia	4	0,2	Szerbia	7	0,4	Szerbia	4	0,2
Szlovákia	5	0,3	Ausztria	1	0,1	Szlovákia	4	0,2	Ecuador	2	0,1
Csehország	3	0,2	Csehszlovákia	1	0,1	Csehszlovákia	2	0,1	Anglia	1	0,1
Ausztria	2	0,1	Szlovákia	1	0,1	Ecuador	2	0,1	Ausztria	1	0,1
Jugoszlávia	2	0,1				Ausztria	1	0,1	Csehszlovákia	1	0,1
Lengyelország	2	0,1				Horvátország	1	0,1	Németország	1	0,1
Szovjetunió	1	0,1				Jugoszlávia	1	0,1	Ukrajna	1	0,1
						Németország	1	0,1			
						Szíria	1	0,1			
						USA	1	0,1			
<i>nem tudom</i>	22	1,2	<i>nem tudom</i>	31	1,7	<i>nem tudom</i>	38	2,1	<i>nem tudom</i>	46	2,5
<i>nincs válasz</i>	48	2,7	<i>nincs válasz</i>	65	3,6	<i>nincs válasz</i>	51	2,8	<i>nincs válasz</i>	69	3,8
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

D15.3. Ha nem Magyarországon születtek, ám mégis itt élnek, mikor költöztek ide? – szülők
(gyakoriság és százalék)

Év	GY	%	Év	GY	%
1910	1	4,8	1905	1	6,7
1920	1	4,8	1941	1	6,7
1940	1	4,8	1944	1	6,7
1941	1	4,8	1946	1	6,7
1943	1	4,8	1950	1	6,7
1945	1	4,8	1978	1	6,7
1946	1	4,8	1990	1	6,7
1976	1	4,8	2010	1	6,7
1978	1	4,8			
1990	1	4,8			
1992	1	4,8			
2010	1	4,8			
2011	1	4,8			
<i>nem tudom</i>	8	38,1	<i>nem tudom</i>	7	46,7
ÖSSZESEN	21	100,0	ÖSSZESEN	15	100,0

D16.1-D16.2. Hol születtek és élnek/éltek az Ön nagyszülei? – anyai nagyszülők; ország (gyakoriság és százalék, N=1807)

Anyai nagyapa						Anyai nagyanya					
Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%	Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%
Magyarország	1424	78,8	Magyarország	1394	77,1	Magyarország	1417	78,4	Magyarország	1393	77,1
Románia	20	1,1	Románia	12	0,7	Románia	23	1,3	Románia	12	0,7
Szlovákia	9	0,5	Szerbia	3	0,2	Szlovákia	8	0,4	Szerbia	4	0,2
Szerbia	5	0,3	Szlovákia	3	0,2	Szerbia	6	0,3	Szlovákia	3	0,2
Ausztria	3	0,2	Ausztria	2	0,1	Ausztria	2	0,1	Ausztria	1	0,1
Csehszlovákia	1	0,1	Csehszlovákia	1	0,1	Lengyelország	2	0,1	Csehszlovákia	1	0,1
Jugoszlávia	1	0,1	Horvátország	1	0,1	Csehszlovákia	1	0,1	Horvátország	1	0,1
Lengyelország	1	0,1	Lengyelország	1	0,1	Ukrajna	1	0,1	Lengyelország	1	0,1
Ukrajna	1	0,1	Szovjetunió	1	0,1				Németország	1	0,1
									Szovjetunió	1	,1
<i>nem tudom</i>	207	11,5	<i>nem tudom</i>	227	12,6	<i>nem tudom</i>	212	11,7	<i>nem tudom</i>	225	12,5
<i>nincs válasz</i>	135	7,5	<i>nincs válasz</i>	162	9,0	<i>nincs válasz</i>	135	7,5	<i>nincs válasz</i>	164	9,1
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

D16.1-D16.2. Hol születtek és élnek/éltek az Ön nagyszülei? – apai nagyszülők; ország (gyakoriság és százalék, N=1807)

Apai nagyapa						Apai nagyanya					
Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%	Születési hely	GY	%	Lakhely	GY	%
Magyarország	1363	75,4	Magyarország	1342	74,3	Magyarország	1373	76,0	Magyarország	1347	74,5
Románia	26	1,4	Románia	14	0,8	Románia	22	1,2	Románia	12	0,7
Szlovákia	8	0,4	Szlovákia	4	0,2	Szlovákia	8	0,4	Szerbia	3	0,2
Szerbia	5	0,3	Szerbia	3	0,2	Szerbia	4	0,2	Szlovákia	3	0,2
Ecuador	2	0,1	Ecuador	2	0,1	Ukrajna	3	0,2	Ecuador	2	0,1

Jugoszlávia	2	0,1	Csehszlovákia	1	0,1	Ecuador	2	0,1	Ausztria	1	0,1
Németország	2	0,1	Horvátország	1	0,1	Ausztria	1	0,1	Csehszlovákia	1	0,1
Csehszlovákia	1	0,1	Izrael	1	0,1	Csehszlovákia	1	0,1	Horvátország	1	0,1
Horvátország	1	0,1	Németország	1	0,1	Németország	1	0,1	Izrael	1	0,1
Lengyelország	1	0,1	Szovjetunió	1	0,1				Németország	1	0,1
Szlovénia	1	0,1	USA	1	0,1				Szovjetunió	1	0,1
Ukrajna	1	0,1							USA	1	0,1
<i>nem tudom</i>	252	13,9	<i>nem tudom</i>	263	14,6	<i>nem tudom</i>	250	13,8	<i>nem tudom</i>	260	14,4
<i>nincs válasz</i>	142	7,8	<i>nincs válasz</i>	173	9,6	<i>nincs válasz</i>	142	7,8	<i>nincs válasz</i>	173	9,6
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

D16.3. Ha nem Magyarországon születtek, ám mégis itt élnek, mikor költöztek ide? – nagyszülők (gyakoriság és százalék)

Anyai nagyapa			Anyai nagyanya			Apai nagyapa			Apai nagyanya		
Év	GY	%	Év	GY	%	Év	GY	%	Év	GY	%
1920	1	2,4	1900	1	2,4	1905	1	2,4	1936	1	2,6
1940	1	2,4	1917	1	2,4	1920	1	2,4	1946	1	2,6
1946	3	2,4	1919	1	2,4	1922	1	2,4	1947	1	2,6
1947	1	2,4	1920	1	2,4	1938	1	2,4	1980	1	2,6
1990	1		1940	1	2,4	1946	1	2,4	1990	1	2,6
			1947	1	2,4	1947	1	2,4			
			1990	1	2,4	1990	1	2,4			
<i>nem tudom</i>	34	82,9	<i>nem tudom</i>	35	83,3	<i>nem tudom</i>	34	82,9	<i>nem tudom</i>	34	87,2
ÖSSZESEN	41	100,0	ÖSSZESEN	42	100,0	ÖSSZESEN	41	100,0	ÖSSZESEN	39	100,0

D17. Mi az Ön családi állapota? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
házas	895	49,5
nőtlen, hajadon (egyedülálló)	329	18,2
nem házas, de együtt él (élettársa van)	204	11,3
özvegy	192	10,6
elvált (külön él)	172	9,5
<i>nincs válasz</i>	15	0,8
ÖSSZESEN	1807	100,0

D18. Ha házas vagy élettársa van, illetve ha özvegy, házastársának, élettársának van-e, volt-e határon túli magyar rokoni, családi köteleke? (gyakoriság és százalék, N=1463)

	Gyakoriság	Arány (%)
nem volt ilyen/nincs	1225	83,7
igen	150	10,3
<i>nincs válasz</i>	88	6,0
ÖSSZESEN	1463	100,0

D19. Ha igen, kérjük tüntesse fel melyik országban? (gyakoriság és százalék, N=1463)

1. opció	Gyak.	Arány (%)	2. opció	Gyak.	Arány (%)
Románia	34	22,7	Románia	2	1,3
Szlovákia	22	14,7	Szlovákia	2	1,3
Németország	15	10,0	USA	2	1,3
USA	10	6,7	Kanada	2	1,3
Szerbia	8	5,3	Németország	2	1,3
Ukrajna	8	5,3	Szerbia	1	0,75
Anglia	5	3,3	Ukrajna	1	0,7
Kanada	3	2,0	Anglia	1	0,7
Ausztria	2	1,3	Ausztrália	1	0,7
Jugoszlávia	2	1,3	Izrael	1	0,7
Ausztrália	2	1,3			
Horvátország	1	0,7			
Szlovénia	1	0,7			
Bosznia-Hercegovina	1	0,7			
Csehszlovákia	1	0,7			
Szovjetunió	1	0,7			
Svájc	1	0,7			
Argentína	1	0,7			
<i>nincs válasz</i>	32	21,3	<i>nincs válasz</i>	135	90,0
ÖSSZESEN	150	100,0	ÖSSZESEN	150	100,0

D20. Melyik kijelentés igaz Önre? (gyakoriság és százalék, több lehetséges válasz, N=1807)

	Megjelölte		Nem jelölte meg	
	Gyakoriság	Arány (%)	Gyakoriság	Arány (%)
nincs semmilyen határon túli magyar kötődésem, kapcsolatam	1063	58,5	744	41,2
van határon túli magyar származású ismerősöm	415	23,0	1392	77,0
vannak határon túli magyar származású rokonaim, felmenőim	221	12,2	1586	87,8
van határon túli magyar származású barátom	207	11,5	1600	88,5
van határon túli magyar származású munkatársam, iskolatársam	171	9,5	1636	90,5
van határon túli magyar származású szomszédom	89	4,9	1718	95,1
<i>nincs válasz</i>	35	1,9	1772	98,1

D21. Mit gondol a határon túli magyarok Magyarországra költözésében mely tényezők játszottak szerepet?

(gyakoriság és százalék, három lehetséges opció, N=1807)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
munkalehetőség	973	53,8	magasabb jövedelem/ magasabb életszínvonal	478	26,5	magyar állampolgárság	519	28,7
könnyebb érvényesülés	345	19,1	Magyarországon élő családtag, családdegysítés	273	15,1	kisebbségi lét/helyzet nehézségei	277	15,3
magasabb jövedelem/ magasabb életszínvonal	209	11,6	könnyebb érvényesülés	262	14,5	Magyarországon élő családtag, családdegysítés	205	11,3
tanulási, képzési lehetőségek	81	4,5	tanulási, képzési lehetőségek	260	14,4	magasabb jövedelem/ magasabb életszínvonal	136	7,5
Magyarországon élő családtag, családdegysítés	70	3,9	karrierépítés	106	5,9	EU-hoz való közelség	120	6,6
magyar állampolgárság	28	1,5	EU-hoz való közelség	92	5,1	karrierépítés	109	6,0
karrierépítés	20	1,1	magyar állampolgárság	75	4,2	tanulási, képzési lehetőségek	108	6,0
EU-hoz való közelség	15	0,8	kisebbségi lét/helyzet nehézségei	16	0,9	munkalehetőség	–	–
kisebbségi lét/helyzet nehézségei	7	0,4	munkalehetőség	–	–	könnyebb érvényesülés	–	–
<i>nem tudom</i>	47	2,6	<i>nem tudom</i>	16	0,9	<i>nem tudom</i>	17	0,9
<i>nincs válasz</i>	12	0,7	<i>nincs válasz</i>	229	12,7	<i>nincs válasz</i>	316	17,5
ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0	ÖSSZESEN	1807	100,0

D21. A határon túli magyarok Magyarországra költözésében szerepet játszó tényezők – 3 opció összesítve (említések száma és aránya, N=5421)

Válasz	Gyakoriság	Arány (%)
munkalehetőség	973	17,9
magasabb jövedelem/ magasabb életszínvonal	823	15,2
magyar állampolgárság	622	11,5
könnyebb érvényesülés	607	11,2
Magyarországon élő családtag, családegyesítés	548	10,1
tanulási, képzési lehetőségek	449	8,3
kisebbségi lét/helyzet nehézségei	300	5,5
karrierépítés	235	4,3
EU-hoz való közelség	227	4,2
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	637	11,8
ÖSSZESEN	5421	100,0

D22. Melyik felekezethez/valláshoz tartozik? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
római katolikus	767	42,4
református/kálvinista	236	13,1
egyéb	108	6,0
nem tartozom felekezethez, valláshoz/nincs válasz	696	38,5
ÖSSZESEN	1807	100,0

D23. A következő kijelentések közül mivel tudná a leginkább jellemezni magát? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
vallásos vagyok, az egyház tanításait követem	204	11,3
vallásos vagyok a magam módján	901	49,9
nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	95	5,3
nem vagyok vallásos	449	24,8
nem vagyok vallásos, határozottan más a meggyőződésem	97	5,4
<i>nincs válasz</i>	58	3,2
<i>nem tudom</i>	3	0,2
ÖSSZESEN	1807	100,0

D24. Szokott-e Ön tévét nézni? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1679	92,9
nem	126	7,0
<i>nincs válasz</i>	2	0,1
ÖSSZESEN	1807	100,0

D27. Szokott-e Ön rádiót hallgatni? (gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	958	53,0
nem	845	46,8
<i>nincs válasz</i>	4	0,2
ÖSSZESEN	1807	100,0

D25–D28. Tegnap mennyi időt nézett TV-t/hallgatott rádiót?

(átlag, érvényes válaszok)

	N	Min.	Max.	Átlag	Szórás
tévé nézéssel töltött idő (percben)	1589	0	600	142,9	100,027
rádióhallgatással töltött idő (percben)	868	0	900	102,3	119,618

D30. Szokott-e Ön nyomtatott újságot, folyóiratot olvasni?

(gyakoriság és százalék, N=1807)

	Gyakoriság	Arány (%)
nem	946	52,4
igen	848	46,9
<i>nincs válasz</i>	13	0,7
ÖSSZESEN	1807	100,0

D31. Ha igen, kérjük jelölje meg, milyen gyakran olvas újságot, folyóiratot?

(gyakoriság és százalék, N=848)

	Gyakoriság	Arány (%)
hetente többször	329	38,8
naponta	291	34,3
hetente egyszer	127	15,0
havonta	58	6,8
évente néhányszor	19	2,2
évente egyszer	1	0,1
<i>nincs válasz</i>	23	2,7
ÖSSZESEN	848	100,0

D33. Szokott-e Ön internetezni?*(gyakoriság és százalék, N=1807)*

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	1219	67,5
nem	581	32,2
<i>nincs válasz</i>	7	0,4
ÖSSZESEN	1807	100,0

D32. Milyen gyakran használ internetet?*(gyakoriság és százalék, N=1219)*

	Gyakoriság	Arány (%)
naponta	902	74,0
hetente többször	254	20,8
havonta többször	45	3,7
ritkábban	13	1,1
<i>nincs válasz</i>	5	0,4
ÖSSZESEN	1219	100,0

D35. Szokott-e Ön interneten híreket olvasni?*(gyakoriság és százalék, N=1219)*

	Gyakoriság	Arány (%)
igen	773	63,4
nem	444	36,4
<i>nincs válasz</i>	2	0,2
ÖSSZESEN	1219	100,0

D26. Kérjük, sorolja fel az Ön által leggyakrabban nézett 3 televíziós csatornát!

(gyakoriság és százalék, három lehetséges opció, N=1679) 27

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. RTL Klub	529	31,5	1. TV2	367	21,9	1. RTL Klub	167	9,9
2. TV2	280	16,7	2. RTL Klub	308	18,3	2. TV2	157	9,4
3. M1	202	12,0	3. Duna TV	145	8,6	3. Duna TV	124	7,4
4. Duna TV	135	8,0	4. M1	118	7,0	4. M1	124	7,4
5. ATV	68	4,1	5. ATV	59	3,5	5. Film+	77	4,6
6. Film+	47	2,8	6. Film+	53	3,2	6. Cool TV	74	4,4
7. Cool TV	43	2,6	7. Cool TV	52	3,1	7. ATV	50	3,0
8. Hír TV	32	1,9	8. Hír TV	52	3,1	8. Viasat3	44	2,6
9. Sport 1	32	1,9	9. Viasat3	33	2,0	9. National Geographic	40	2,4
10. Spektrum	24	1,4	10. Spektrum	28	1,7	10. Hír TV	38	2,3
egyéb összesen	273	16,3	egyéb összesen	344	20,5	egyéb összesen	471	28,1
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>14</i>	<i>0,8</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>120</i>	<i>7,1</i>	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	<i>313</i>	<i>18,6</i>
ÖSSZESEN	1679	100,0	ÖSSZESEN	1679	100,0	ÖSSZESEN	1679	100,0

D26. A tíz leggyakrabban nézett televíziós csatorna – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=4590) 28

Válasz	N	%
1. RTL Klub	1004	21,9
2. TV2	804	17,5
3. M1	444	9,7
4. Duna TV	404	8,8
5. ATV	177	3,9
Film+	177	3,9
6. Cool TV	169	3,7
7. Hír TV	122	2,7
8. Viasat3	98	2,1
9. Spektrum	83	1,8
10. National Geographic	80	1,7
<i>egyéb összesen</i>	1028	22,4
ÖSSZESEN	4590	100,0

D29. Kérjük, sorolja fel az Ön által leggyakrabban hallgatott 3 rádiócsatornát!

(gyakoriság és százalék, három lehetséges opció, N=958)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Kossuth Rádió	253	26,4	1. Petőfi Rádió	102	10,7	1. Petőfi Rádió	48	5,0
2. Class FM	208	21,7	2. Class FM	82	8,6	2. Kossuth Rádió	32	3,3
3. Petőfi Rádió	126	13,1	3. Kossuth Rádió	75	7,8	3. Class FM	28	2,9
4. Music FM	29	3,0	4. Bartók Rádió	22	2,3	4. Bartók Rádió	12	1,3
5. Rádió 88	29	3,0	5. Dankó Rádió	18	1,9	5. Dabas Rádió	12	1,3
6. Gong Rádió	23	2,4	6. Sláger FM	13	1,4			
7. Dankó Rádió	21	2,2	7. Amadeus Rádió	10	1,0			
8. Aktív Rádió	18	1,9	8. Music FM	10	1,0			
9. Sláger FM	17	1,8						
10. Best FM	13	1,4						
Rádió M	13	1,4						
egyéb, összesen	182	19,0	egyéb, összesen	120	12,5	egyéb, összesen	70	7,3
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	26	2,7	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	506	52,8	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	756	78,9
ÖSSZESEN	958	100,0	ÖSSZESEN	958	100,0	ÖSSZESEN	958	100,0

* Az alacsony gyakoriságú válaszok viszonylag magas száma miatt mindhárom opciónál csak a legalább 10 személy által említett válaszokat tüntettük fel.

D29. A tíz leggyakrabban hallgatott rádiócsatorna – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=1586)

Válasz	N	%
1. Kossuth Rádió	360	22,7
2. Class FM	318	20,0
3. Petőfi Rádió	276	17,4
4. Music FM	44	2,8
Bartók Rádió	44	2,8
5. Dankó Rádió	39	2,5
6. Sláger FM	37	2,3
Rádió 88	37	2,3
7. Gong Rádió	29	1,8
8. Aktív Rádió	27	1,7
9. Rádió1	23	1,5
10. Amadeus Rádió	21	1,3
<i>összes többi érvényes válasz</i>	331	20,9
ÖSSZESEN	1586	100,0

D32. Kérjük, sorolja fel az Ön által leggyakrabban olvasott 3 újság nevét!

(gyakoriság és százalék, három lehetséges opció, N=848) 29

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. Blikk	110	13,0	1. Blikk	80	9,4	1. Kiskegyed	28	3,3
2. Bors	44	5,2	2. Nők Lapja	45	5,3	2. Nők Lapja	24	2,8
6. Kisalföld	43	5,1	3. Kiskegyed	41	4,8	3. Story	19	2,2
4. Délmagyarország	39	4,6	Story	41	4,8	4. Blikk	16	1,9
5. Nők Lapja	37	4,4	4. Bors	34	4,0	5. Bors	15	1,8
6. Fejér Megyei Hírlap	36	4,2	5. Nemzeti Sport	19	2,2	6. Best	10	1,2
7. Vas Népe	35	4,1	6. Népszabadság	10	1,2			
Veszprémi Napló	35	4,1						
8. Zalai Hírlap	33	3,9						
9. Észak-Magyarország	32	3,8						
10. Kelet-Magyarország	28	3,3						
egyéb, összesen	350	41,3	egyéb, összesen	216	25,5	egyéb, összesen	164	19,3
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	26	3,1	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	362	42,7	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	572	67,5
ÖSSZESEN	848	100,0	ÖSSZESEN	848	100,0	ÖSSZESEN	848	100,0

* Az alacsony gyakoriságú válaszok viszonylag magas száma miatt a 2. és 3. opciónál csak a legalább 10 személy által említett válaszokat tüntettük fel.

D32. A húsz leggyakrabban olvasott nyomtatott újság – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=1584) 30

Válasz	N	%
1. Blikk	206	13,0
2. Nők Lapja	149	9,4
3. Bors	93	5,9
4. Kiskegyed	92	5,8
5. Story	85	5,4
6. Kisalföld	45	2,8
7. Délmagyarország	42	2,7
8. Fejér Megyei Hírlap	37	2,3
9. Vas Népe	36	2,3
Veszprémi Napló	36	2,3
10. Zalai Hírlap	35	2,2
11. Nemzeti Sport	33	2,1
12. Észak-Magyarország	32	2,0
13. Hajdú-Bihari Napló	30	1,9
14. Kelet-Magyarország	28	1,8
Magyar Nemzet	28	1,8
15. Népszabadság	27	1,7
16. Dunántúli Napló	24	1,5
Szabad Föld	24	1,5
17. Petőfi Népe	21	1,3
Új Néplap/Szolnok Megyei Néplap	21	1,3
18. HVG	20	1,3
Népszava	20	1,3
Meglepetés	20	1,3
19. Magyar Hírlap	19	1,2
20. Best	18	1,1
<i>egyéb összesen</i>	362	22,9
ÖSSZESEN	1584	100,0

D36. Ha igen, kérjük, nevezze meg a három leggyakrabban olvasott hírportált!

(gyakoriság és százalék, három lehetséges opció, N=773)

1. opció			2. opció			3. opció		
Válasz	N	%	Válasz	N	%	Válasz	N	%
1. origo.hu	258	33,4	1. origo.hu	147	19,0	1. Index.hu	51	6,6
2. index.hu	111	14,4	2. index.hu	67	8,7	2. origo.hu	43	5,6
3. 24.hu	85	11,0	3. 24.hu	64	8,3	3. 24.hu	40	5,2
4. startlap.hu	41	5,3	4. startlap.hu	39	5,0	4. 444.hu	23	3,0
5. hvg.hu	34	4,4	5. 444.hu	25	3,2	5. hvg.hu	15	1,9
6. 444.hu	19	2,5	6. hvg.hu	22	2,8	6. startlap.hu	14	1,8
7. hirkereso.hu	15	1,9						
8. haon.hu	10	1,3						
9. kuruc.info	10	1,3						
szon.hu	10	1,3						
egyéb, összesen	157	20,3	egyéb, összesen	174	22,5	egyéb, összesen	116	15,0
<i>nem tudom/nincs válasz</i>	23	3,0	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	235	30,4	<i>nem tudom/nincs válasz</i>	471	60,9
ÖSSZESEN	773	100,0	ÖSSZESEN	773	100,0	ÖSSZESEN	773	100,0

* Az alacsony gyakoriságú válaszok viszonylag magas száma miatt mindhárom opciónál csak a legalább 10 személy által említett válaszokat tüntettük fel.

D36. A tíz leggyakrabban olvasott hírportál – 3 opció összesítve
(említések száma és százalék, érvényes válaszok, N=1590)

Válasz	N	%
1. origo.hu	448	28,2
2. index.hu	229	14,4
3. 24.hu	189	11,9
4. staRTLap.hu	94	5,9
5. hvg.hu	71	4,5
6. 444.hu	67	4,2
7. hirkereso.hu	26	1,6
8. boon.hu	23	1,4
9. kuruc.info	18	1,1
10. beol.hu	17	1,1
<i>egyéb összesen</i>	<i>408</i>	<i>25,7</i>
ÖSSZESEN	1590	100,0

Médiafogyasztási szokások (faktorelemzés)

Kérjük, becsülje meg milyen mértékben származnak ismeretei a határon túli magyarokról az alábbi forrásokból, lehetőségekből:	htm sajtó	Mo-i közmédia	könyvekből	Mo-i kereskedelmi tévé, rádió	informális tapasztalatok
<i>magyarázott variancia</i>	18,9%	13,8%	12,7%	12,6%	8,5%
magyar nyelvű határon túli nyomtatott sajtóból	0,881				
magyar nyelvű határon túli rádióból, tévéből	0,841				
magyar nyelvű határon túli online forrásokból	0,806				
más magyarországi köztévéből (M1)		0,779			
Duna TV műsoraiból		0,758			
magyarországi közrádióból (pl. Kossuth, Petőfi)		0,588		0,434	
szakkönyvekből			0,788		
szépirodalmi olvasmányokból			0,707		0,308
iskolai tananyagból			0,409		
magyarországi kereskedelmi rádióadókból				0,89	
magyarországi kereskedelmi tévécsatornákból				0,663	
ismerősektől, barátoktól					0,716
személyes látogatások, utazások során					0,564
<i>Extraction Method: Principal Axis Factoring.</i>					
<i>Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.</i>					
<i>a Rotation converged in 6 iterations.</i>					